

ความสุขของสตรีสูงวัยในนวนิยายไทย ระหว่าง พ.ศ. 2525-2552

นางสาวรัชนีวรรณ พูลศรี

ศูนย์วิทยพัทยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ ภาควิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2553

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

HAPPINESS OF ELDERLY WOMEN IN THAI NOVELS, 1982-2009

Miss Ranwarat Poonsri

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts Program in Comparative Literature

Department of Comparative Literature

Faculty of Arts

Chulalongkorn University

Academic Year 2010

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์

ความสุขของสตรีสูงวัยในนวนิยายไทย ระหว่าง พ.ศ. 2525-2552

โดย

นางสาวรัญวรัญญ์ พูลศรี

สาขาวิชา

วรรณคดีเปรียบเทียบ

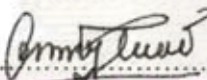
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

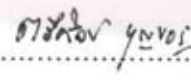
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ตริศศิลป์ บุญขจร

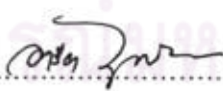
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบัณฑิตศึกษา

..... คณบดีคณะอักษรศาสตร์
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประพจน์ อัครวิรุฬห์การ)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร. อนงค์นาฏ เกกิงวิทย์)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ตริศศิลป์ บุญขจร)

..... กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(อาจารย์ ดร. อารีญา นุตตินทะ)

รัญวรัชญ์ พูลศรี : ความสุขของสตรีสูงวัยในนวนิยายไทยระหว่าง พ.ศ. 2525-2552.
 (HAPPINESS OF ELDERLY WOMEN IN THAI NOVELS, 1982-2009)
 อ. ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก : ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ตรีศิลป์ บุญขจร, 200 หน้า.

งานวิจัยชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์นวนิยายไทยที่นำเสนอตัวละครสตรีสูงวัย
 ในช่วงปี พ.ศ. 2525-2552 จำนวน 20 เรื่อง โดยนำทฤษฎีจิตวิทยาเชิงบวก (Positive
 Psychology) และแนวคิดทางพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ความสุขและปัจจัย
 เกื้อหนุนให้เกิดความสุขของสตรีสูงวัย

ผลของการวิจัยสรุปได้ว่าความสุขของสตรีสูงวัยสัมพันธ์กับวาทกรรมสตรีสูงวัย 2 ชุด
 คือ วาทกรรมสตรีสูงวัยแนวอุดมคติและวาทกรรมสตรีสูงวัยแนวสิทธิมนุษยชนที่เน้นสิทธิ
 เท่าเทียมกันของสตรีสูงวัยกับบุคคลวัยอื่น

นวนิยายที่นำเสนอวาทกรรมสตรีสูงวัยแนวอุดมคตินำเสนอผ่านตัวละครสตรีสูงวัย
 ในพื้นที่ชนบทและวาทกรรมแนวอุดมคตินี้ได้กำหนดให้สตรีสูงวัยทำหน้าที่สืบทอดวาทกรรมกุลสตรี
 คือ เป็นภูมิปัญญาของสังคม เป็นต้นแบบกุลสตรี เป็นเสาหลักของครอบครัวและร่วมพิธีกรรมไทย
 ส่วนวาทกรรมสตรีสูงวัยแนวสิทธิมนุษยชนมักจะนำเสนอผ่านตัวละครสตรีสูงวัยที่เป็นชนชั้นกลาง
 ในเมืองและได้รับการศึกษา ในพื้นที่ของวาทกรรมแนวสิทธิมนุษยชนพบการต่อรองกับวาทกรรม
 แนวอุดมคติอยู่ด้วย จึงปรากฏว่ามีตัวละครสตรีสูงวัยใน 3 รูปแบบ คือ สตรีสูงวัยแนวชนบท
 สตรีสูงวัยแนวต่อรองชนบท และสตรีสูงวัยยุคใหม่ที่กล้าฝ่าฝืนวาทกรรมแนวอุดมคติ สตรีสูงวัย
 กลุ่มที่ได้รับการยอมรับมากที่สุดและเป็นสตรีสูงวัยที่มีความสุข คือ สตรีสูงวัยแนวต่อรองชนบท
 เพราะสามารถทำตามความคาดหวังของสังคมและตอบสนองความปรารถนาของตนเองได้ด้วย

เมื่อนำแนวคิดจิตวิทยาเชิงบวกและแนวคิดพุทธศาสนาวิเคราะห์ตัวละครสตรีสูงวัยที่
 สามารถปรับตัวได้ดีและเป็นที่ยอมรับของสังคมพบว่ามีความสอดคล้องกับแนวคิดจิตวิทยาเชิงบวก
 คือการยอมรับและปรับตัวให้เข้ากับสังคมยุคใหม่ ส่วนในทางพุทธศาสนาคือการยอมรับว่าสุข
 และทุกข์เป็นธรรมดาของชีวิตมนุษย์

ภาควิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ ลายมือชื่อนิสิต..... รัญวรัชญ์ พูลศรี
 สาขาวิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก..... อ.ตรีนันท์ บุญขจร
 ปีการศึกษา 2553

5180192422 : MAJOR COMPARATIVE LITERATURE

KEYWORDS : HAPPINESS / ELDERLY WOMEN / THAI NOVEL / POSITIVE
PSYCHOLOGY / BUDDHISM

RANWARAT POONSRI : HAPPINESS OF ELDERLY WOMEN IN THAI
NOVELS, 1982-2009. ADVISOR : ASSISTANT. PROF. TRISILPA
BOONKHACHORN, Ph.D., 200 pp.

This research aims to study thai elderly women characters in 20 thai novels between 1982-2009. Positive Psychology and Buddhism are used in the analysis of elderly women's happiness and their causes of happiness.

The study reveals that elderly women's happiness relates to 2 main discourses which are ideal elderly women discourse and human right based discourse. The human right based discourse insists on elderly women's right to be equal to other people.

The ideal elderly women discourse is presented through elderly women characters in the country. They are expected to inherit ideal women discourse through their roles as indigenous knowledge teacher, well behaved model, the family's supporter and being dependable for their family. However, the human right based discourse is presented through educated middle class elderly women characters in town. In the area of the human right based discourse, the ideal elderly women still exist. There are 3 types of elderly women which are the ideal elderly women, those who compromise with the ideal women discourse and those who break the ideal women discourse. Those who compromise with the ideal discourse are happy and most acceptable because they are accepted from the society and their needs are also responded.

The analysis of elderly women characters who are accepted and happy relates to Positive Psychology and Buddhism. Through Positive Psychology, happy elderly women are those who can accept and adjust themselves to the society. From Buddhism, those who can accept both happiness and sadness as the natural truth will be happy.

Department: Comparative Literature
Field of Study: Comparative Literature
Academic Year: 2010

Student's Signature RANWARAT POONSRI
Advisor's Signature Trisilpa Boonkhachorn

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยความเมตตาและความช่วยเหลือจากผู้มีอุปการคุณแก่ผู้วิจัยหลายท่าน ที่มีส่วนเกื้อหนุนทั้งด้านวิชาการ กำลังใจ และความเมตตา ซึ่งผู้วิจัยรู้สึกสำนึกพระคุณเป็นอย่างยิ่ง

ผู้วิจัยได้รับความช่วยเหลือจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและบัณฑิตวิทยาลัย โดยได้รับทุนอุดหนุนวิทยานิพนธ์ในการทำวิจัยครั้งนี้ ทำให้การทำงานและการค้นคว้า เก็บรวบรวมข้อมูลของผู้วิจัยมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์ทุกท่านในภาควิชาวรรณคดีเปรียบเทียบที่ได้อบรมบ่มความรู้ให้แก่ผู้วิจัยตลอดเวลาที่ศึกษา มีส่วนช่วยชี้แนะ ตักเตือน และกระตุ้นให้ผู้วิจัยมีระเบียบวินัยในการทำงาน โดยเฉพาะอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ตรีศิลป์ บุญขจร ที่ให้ความเมตตาและมีผลผลักดันให้ผู้วิจัยประสบความสำเร็จในทุกๆ ด้าน รวมถึงให้โอกาสและคอยช่วยเหลือให้ผู้วิจัยทำงานต่างๆ สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ความสำเร็จใดๆ ที่บังเกิดแก่ผู้วิจัยในวันนี้และในอนาคตล้วนเกิดมาจากความเมตตาของอาจารย์ทั้งสิ้น

ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่ทุกท่านในภาควิชาวรรณคดีเปรียบเทียบที่คอยเอาใจใส่ช่วยเหลือให้การทำวิทยานิพนธ์ของผู้วิจัยราบรื่น รุ่นพี่ระดับปริญญาโททุกชั้นปีที่มีส่วนช่วยเหลือผู้วิจัยในด้านวิชาการและกำลังใจ ขอขอบคุณเพื่อนร่วมชั้นปี ตลอดเวลาที่ศึกษาด้วยกันที่คอยช่วยเหลือ แนะนำ เป็นกำลังใจให้ผู้วิจัยในการทำงานทุกชิ้น

ขอขอบคุณครอบครัวของผู้วิจัยที่เป็นแรงผลักดัน แรงสนับสนุน ร่วมกันอดทนฟันฝ่าอุปสรรคต่างๆ กับผู้วิจัยมาโดยตลอด สิ่งที่ครอบครัวมีให้เสมอคือกำลังใจและความชื่นชม สิ่งเหล่านี้เป็นแรงสนับสนุนที่ดีให้ผู้วิจัยก้าวเดินต่อไปในเส้นทางที่ตนเองรัก

ท้ายที่สุดผู้วิจัยขอขอบพระคุณทุกๆ ท่านที่มีส่วนเกื้อกูลชีวิตของผู้วิจัยในด้านต่างๆ ที่ผู้วิจัยไม่ได้เอ่ยนามในที่นี้ วิทยานิพนธ์เล่มนี้และความสำเร็จของผู้วิจัยล้วนเกิดขึ้นเพราะความเมตตาจากท่านทุกคน ขอขอบพระคุณ

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
บทที่	
1. บทนำ.....	1
1.1.ความเป็นมาของปัญหา.....	1
1.2.วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	5
1.3.สมมติฐานของการวิจัย.....	5
1.4.วิธีดำเนินการวิจัย.....	6
1.5.ขอบเขตของการวิจัย.....	6
1.6.ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	7
1.7.ข้อตกลงเบื้องต้น.....	7
2. ความสุขของสตรีสูงวัย: มุมมองจากจิตวิทยาเชิงบวกและพุทธศาสนา.....	8
2.1.หลากนียมแห่งความสุข.....	8
2.1.1. นียมความสุขโดยทั่วไป.....	10
2.1.2. นียมความสุขแบบพุทธศาสนา.....	10
2.1.3. นียมความสุขเชิงสุขภาพ.....	11
2.1.4. ความสุขกับสตรีสูงวัย.....	12
2.2. สตรีสูงวัยกับ 4 ช่วงวัยแห่งความชรา.....	12
2.2.1. นียมผู้สูงวัย.....	12
2.2.2. ผู้สูงวัยกับการเปลี่ยนแปลงทางอารมณ์และจิตใจ.....	14
2.2.3. ผู้สูงวัยกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม.....	16
2.2.4. ผู้สูงวัยกับความหลัง.....	16
2.2.5. ปัญหาและความต้องการของผู้สูงวัย.....	18
2.2.5.1. ปัญหาของผู้สูงวัย.....	18
ก. ปัญหาทางเศรษฐกิจ.....	18

ข. ปัญหาสุขภาพ.....	18
ค. ปัญหาการขาดเพื่อนสนิท.....	19
ง. ปัญหาความสัมพันธ์กับครอบครัว.....	19
2.2.5.2. ความต้องการของผู้สูงวัย.....	20
ก. เศรษฐกิจ.....	20
ข. ครอบครัว.....	20
ค. สังคม.....	21
2.2.6. วิธีการปรับตัว.....	21
2.2.7. ทักษะชีวิตของผู้สูงวัย.....	23
2.2.7.1. ผู้สูงวัยที่ยุติการทำงาน.....	23
2.2.7.2. คู่สมรสผู้สูงวัย.....	24
2.2.7.3. สตรีผู้สูงวัยที่เป็นโสด.....	24
2.3. สังคมไทยและค่านิยมเกี่ยวกับผู้สูงวัย.....	25
2.3.1. ค่านิยมเกี่ยวกับผู้สูงวัยในสำนวน สุภาษิต คำพังเพยไทย...	25
2.3.2. วาทกรรมที่ส่งผลกระทบต่อสตรีผู้สูงวัย.....	26
2.3.2.1. เพศสถานะและเพศวิถีกับสตรีไทย.....	26
ก. ความคาดหวังของพ่อแม่ต่อลูกสาว.....	27
ข. ความคาดหวังของสามีต่อภรรยา.....	28
ค. ความคาดหวังของลูกต่อแม่.....	29
2.3.2.2. วาทกรรมความเป็นแม่.....	30
2.3.2.3. วาทกรรมครอบครัว.....	31
2.3.2.4. วาทกรรมกุลสตรี.....	32
2.3.2.5. วาทกรรมความงาม.....	34
2.4. ความสุขของสตรีผู้สูงวัยจากทฤษฎี.....	35
2.4.1. จิตวิทยาเชิงบวก.....	35
2.4.1.1. จิตวิทยาเชิงบวกกับความสุขของสตรี.....	36
2.4.1.2. แนวปฏิบัติเพื่อสร้างสุข.....	37
2.4.2. พุทธศาสนา.....	38
2.4.2.1. นิยามความสุขแบบพุทธศาสนา.....	38

2.4.2.2. หลักปฏิบัติเพื่อสร้างสุข.....	39
3. วาทกรรมสิทธิมนุษยชน:การปรับเปลี่ยนสถานภาพของสตรีสูงวัยในนวนิยายไทย	44
3.1. สตรีสูงวัยชนชั้นกลางในเมือง : อำนาจต่อรอง.....	44
3.1.1. การรวมกลุ่มของสตรีสูงวัยชนชั้นกลางในเมือง ในนวนิยายเรื่อง www.คุณย่า.com ของ <i>ดวงใจ</i>	46
3.1.2. สตรีสูงวัยไร้อำนาจต่อรอง : ยาของวิชาญใน www.คุณย่า.com	47
3.2. มายาคติต่อสตรีสูงวัย กับ การตอบโต้.....	49
3.2.1. สตรีสูงวัยแบบฉบับ กับ สตรีสูงวัยไฮเทคโนโลยี.....	50
3.2.2. สตรีสูงวัยคือไม้ใกล้ฝั่ง กับ สตรีสูงวัยไม่ไร้ศักยภาพ.....	54
3.2.3. สตรีโสดสูงวัย เจียบเหงา เศร้าซึ้ง กับ สตรีโสดสูงวัยทันสมัย อีสาระ.....	59
3.2.4. สตรีสูงวัยไม่ฝักใฝ่เรื่องเพศ กับ สตรีสูงวัยยังมีหัวใจรัก.....	62
3.2.5. คู่สมรสสูงวัย อุ่นใจ และเป็นสุข กับ สตรีสูงวัยคือคนรับใช้ของสามี.....	64
3.2.6. สตรีสูงวัยเป็นสุขเพราะบุตรหลาน กับ ทุกข์ยิ่งใหญ่ในวัยสูงอายุ.....	68
3.3. การปรับเปลี่ยนสถานภาพของสตรีสูงวัย.....	73
3.3.1. สตรีสูงวัยแนวชนบ : สตรีสูงวัยที่ยึดชนบจารีต.....	76
3.3.1.1. วาทกรรมกุลสตรี : มีคุณค่าแต่ไร้สุข.....	76
3.3.2. สตรีสูงวัยแนวต่อรองชนบ : เสรีแต่ต้องมีคุณค่า.....	82
3.3.2.1. วาทกรรมสิทธิมนุษยชน :การทำตามความปรารถนา.....	82
3.3.2.2. ความปรารถนาที่ไม่อาจเป็นจริงของสตรีสูงวัย : การกลับเข้าสู่ชนบของสตรีสูงวัย.....	89
3.3.2.3. ร่มโพธิ์ร่มไทร : คุณค่าที่ต้องรักษาไว้.....	95
3.3.3. สตรีสูงวัยยุคใหม่ : ความปรารถนาสำคัญกว่าสังคม.....	98
3.4. ความสุขของสตรีสูงวัย:จากมุมมองจิตวิทยาเชิงบวกและพุทธศาสนา.....	104
3.4.1. กับดักแห่งความสุข.....	105

3.4.1.1. ลัทธิสมบูรณแบบ.....	105
3.4.1.2. อุดลักษณะของสตรีสูงวัย.....	110
3.4.2. สาเหตุแห่งทุกข์ของสตรีสูงวัย.....	113
3.4.3. สตรีสูงวัยมีสุข : หลักการจิตวิทยาเชิงบวก.....	117
3.4.4. สมการแห่งความสุข : แนวคิดจากพุทธศาสนา.....	121
4. อุดมคติสตรีสูงวัย : วาทกรรมกุลสตรีกับสตรีสูงวัยไทย.....	125
4.1. สตรีสูงวัยในอุดมคติ.....	126
4.1.1. การโยยหาอดีตของนักเขียนในเมือง.....	126
4.1.2. สตรีสูงวัยในชนบท: บทบาทการสืบทอดอุดมการณ์กุลสตรี.....	127
4.1.2.1. สตรีสูงวัยคือภูมิปัญญาของสังคม.....	128
4.1.2.2. สตรีสูงวัยคือต้นแบบกุลสตรี แม่ศรีเรือน.....	131
4.1.2.3. สตรีสูงวัยคือเสาหลักของครอบครัว.....	135
4.1.2.4. สตรีสูงวัยคือร่มโพธิ์ร่มไทร : บทบาทของสตรีสูงวัยในครอบครัวและสังคม.....	138
ก. ในครอบครัว.....	138
ข. ในสังคม.....	144
ค. สตรีมีทุกข์ร่วมกัน : การแบ่งปันความทุกข์ระหว่างสตรีสูงวัยกับสตรีต่างวัย.....	146
ง. ร่มโพธิ์ร่มไทร : คุณค่าที่ไม่ได้มาพร้อมความสุข.....	150
4.2. สังคมเปลี่ยนไปสตรีสูงวัยต้องปรับตัว.....	153
4.2.1. คุณยายหวานซ่าส์ คุณย่าลูกทุ่ง : สตรีสูงวัยที่เข้ากับบุตรหลานได้ดี.....	153
4.2.2. สตรีสูงวัยมีสุข : หลักการจิตวิทยาเชิงบวก.....	156
4.2.3. สมการแห่งความสุข : แนวคิดจากพุทธศาสนา.....	157
4.3. สังคมเปลี่ยนไปสตรีสูงวัยยังเหมือนเดิม.....	159
4.3.1. เขี้ยวบริโภคนิยม : สตรีสูงวัยในชนบทที่เปลี่ยนแปลง.....	159
4.3.2. บุตรหลานยุคใหม่กับสตรีสูงวัยยุคเก่า.....	165
4.3.3. กับดักแห่งความสุข.....	167

บทที่	หน้า
4.3.4. สาเหตุแห่งทุกข์ของสตรีสูงวัย.....	169
5.บทสรุปและข้อเสนอแนะ.....	171
รายการอ้างอิง.....	179
ภาคผนวก.....	183
ก เรื่องย่อ.....	184
ข พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546.....	188
ค ประวัตินักเขียน.....	191
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	200

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาของปัญหา

ผู้สูงวัยมักถูกตีตราในทางลบว่าเป็นผู้ที่ เลอะเทอะ คร่ำครี หลงลืม ไม่ค่อยมีพลังกำลัง ทำอะไรเรื่องซ้ำ หงอยเหงา จู้จี้ขี้อุ่น ฯลฯ จึงพบว่ามีค่าเปรียบเปรยถึงผู้สูงวัยในแง่ลบ เช่น ป้ำๆเป๋อๆ หลงๆลืมๆ งงๆเงิ่นๆ ฯลฯ แสดงให้เห็นทัศนคติที่สังคมมีต่อผู้สูงวัยว่าเป็นผู้ที่เสื่อมถอยและไร้ศักยภาพ คุณค่าของผู้สูงวัยในฐานะบุคคลถูกลดทอนลงด้วยวัย เนื่องจากกลุ่มประชากรสูงวัยถูกมองว่าไม่มีพลังขับเคลื่อนสังคมเช่นคนหนุ่มสาวจึงถูกละเลยและขาดการทำความเข้าใจที่ถูกต้อง แท้จริงแล้วเรื่องของผู้สูงวัยเป็นเรื่องที่จำเป็นต้องศึกษา เนื่องจากในอนาคตอันใกล้ผู้สูงวัยกำลังจะกลายเป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศและของโลก โดยเฉพาะสตรีสูงวัยที่จะมีจำนวนมากกว่าเพศชาย

“กลุ่มประชากรอายุ 60+ปี มีทั้งจำนวนและสัดส่วนเพิ่มมากขึ้นตามลำดับ และจำนวนและสัดส่วนของประชากรหญิงสูงอายุจะมีมากกว่าประชากรชาย ทั้งนี้ เนื่องจากอายุขัยเฉลี่ยของสตรีสูงกว่าของชายและจะมีสัดส่วนของหญิงม่ายหรือหย่าร้างมากกว่าชายในวัยเดียวกันนั่นคือสตรีสูงอายุจะมีโอกาสอยู่โดดเดี่ยวไร้คู่สมรสมากกว่าชาย อันเนื่องจากการตายจากของคู่สมรสและโอกาสที่จะแต่งงานใหม่อันเนื่องมาจากประเพณีนิยมและความสามารถที่จะแต่งงานใหม่ได้น้อยกว่าชาย ..ปรากฏการณ์ดังกล่าวย่อมเป็นที่ชัดเจนว่าเรื่องราวและความรู้ต่างๆเกี่ยวกับการชราภาพและปัญหาอื่นๆที่เกี่ยวข้องกับประชากรสูงอายุของไทยเป็นเรื่องที่จะละเลยมิได้ จำเป็นและเร่งด่วนที่จะต้องได้รับการศึกษาและจริงจังกันต่อไปเพื่อเตรียมรับสภาพการณ์ที่กำลังจะเกิดขึ้นในอนาคตอันใกล้”¹

กระแสการให้ความสนใจผู้สูงวัยในระดับสากลเริ่มต้นในปี พ.ศ. 2525 องค์การสหประชาชาติ (UNESCO) ได้จัดประชุมสมัชชาโลกเกี่ยวกับผู้สูงวัย ณ กรุงเวียนนา ประเทศออสเตรีย²และองค์การอนามัยโลก (WHO) ได้กำหนดให้ปี พ.ศ. 2525 เป็นปีรณรงค์เพื่อส่งเสริมสุขภาพผู้สูงวัยซึ่งประเทศไทยได้

¹ นิสิต ชูโต, คนชราไทย (กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525), หน้า 3.

² บรรลุ ศิริพานิช, คู่มือผู้สูงอายุฉบับสมบูรณ์ (กรุงเทพมหานคร : หมอชาวบ้าน, 2542), หน้า 25.

สนองตอบนโยบายนี้ โดยคณะกรรมการอำนวยการอนามัยโลกของกระทรวงสาธารณสุขได้มีมติให้ใช้คำขวัญเป็นภาษาไทยว่า “ให้ความรัก พิทักษ์อนามัย ผู้สูงวัยอายุยืน”³ นอกจากนี้คณะรัฐมนตรีรัฐบาล พล.อ. เปรม ติณสูลานนท์ ในขณะนั้นได้มีมติให้วันที่ 13 เมษายนของทุกปีเป็นวันผู้สูงอายุ และได้จัดตั้งคณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติขึ้นเพื่อทำแผนระยะยาวสำหรับผู้สูงอายุแห่งชาติ (พ.ศ.2525-2544)และกำหนดนโยบายปรับปรุงคุณภาพชีวิตของผู้สูงวัยใน 5 ด้าน ได้แก่ ด้านสุขภาพอนามัย ด้านการศึกษา ด้านการสังคมวัฒนธรรม ด้านความมั่นคงทางรายได้ และด้านสวัสดิการสังคม

การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงวัยของไทยเป็นไปอย่างต่อเนื่อง ในปี พ.ศ. 2545 ได้มีการก่อตั้งสำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ(สทส.)และจัดทำพระราชบัญญัติผู้สูงอายุตามมาในปี พ.ศ.2546⁴ เพื่อส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สูงวัยได้รับสิทธิต่างๆตามกฎหมายและเป็นการวางแผนระยะยาวเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงวัย ในปีพ.ศ.2552 คณะรัฐมนตรี นายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ คำนึงถึงคุณภาพชีวิตของผู้สูงวัยจึงได้อนุมัติเบี้ยยังชีพรายเดือนให้กับผู้สูงวัยซึ่งมีผู้มาลงทะเบียนกว่าหกล้านคนจากทั่วประเทศ⁵ ความพยายามในการแก้ปัญหาคุณภาพชีวิตของผู้สูงวัยที่พัฒนาอย่างต่อเนื่องแสดงให้เห็นว่าภาครัฐให้ความสำคัญกับปัญหาผู้สูงวัยแต่ในขณะเดียวกันนโยบายเหล่านี้ได้สะท้อนให้เห็นด้านที่ผู้สูงวัยถูกละเลย สิ่งเหล่านี้จึงเป็นเพียงกระแสภายนอกเพราะในปัจจุบันยังคงพบปัญหาผู้สูงวัยถูกทอดทิ้งหรือถูกทำร้ายร่างกายและจิตใจอยู่เสมอผ่านรายการโทรทัศน์ที่ให้ความช่วยเหลือผู้สูงวัยที่ยากไร้และถูกทอดทิ้งในสังคมไทย การแก้ปัญหาผู้สูงวัยอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมด้วยการจัดตั้งองค์กรดูแลหรือให้เบี้ยเลี้ยงยังชีพ อาจไม่เพียงพอเพราะผู้สูงวัยต้องการการเอาใจใส่และทำความเข้าใจจิตใจด้วย

การตื่นตัวเรื่องประชากรผู้สูงวัยทั้งในระดับประเทศและระดับโลกทำให้เกิดแนวคิดว่า ความชราหรือภาวะสูงวัยเป็นเรื่องที่ต้องมีการศึกษา จึงเกิดวิทยาการว่าด้วยความชราของมนุษย์ที่เรียกว่า ชราวิทยา(Gerontology)* ซึ่งเป็นการบูรณาการศาสตร์ต่างๆ เช่น ชีววิทยา แพทยศาสตร์

³ สำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ, ความเป็นมา [ออนไลน์], 20 ธันวาคม 2553. แหล่งที่มา <http://www.oppo.opp.go.th/>

⁴ สำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ(สทส.), พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ.2546 (กรุงเทพฯ: เทพเพ็ญวานิชย์, 2553), หน้า 1.

⁵ กรุงเทพธุรกิจ (1 ธันวาคม 2553) : 4.

* การชราของมนุษย์นั้นมียุคประกอบเชื่อมโยง สืบเนื่องกันทั้ง 3 ด้าน คือ ชราทางอายุ ชราทางจิตใจ และชราทางสังคม การชราทางอายุคือมีอายุถึงเกณฑ์ที่สังคมกำหนดว่าเป็นคนชรา การชราทางจิตใจคือมีอาการมึนงงสับสน คิด สภาพจิตใจเปลี่ยนแปลงไปตามวัย และความชราทางสังคมคือ สังคมเป็นผู้กำหนดและลดบทบาทของบุคคลลงตามช่วงวัย (นิตยา ชูโต 2525: 8)

สังคมศาสตร์ พฤติกรรมศาสตร์รวมถึงปรัชญาและเทคโนโลยีต่างๆเพื่อนำมาใช้อธิบายความชราของมนุษย์ทั้งทางด้านสรีระ ทางจิตใจและทางสังคม การศึกษาทางชราวิทยามี 3 รูปแบบ คือ ทางทฤษฎี ทางวิธีการและทางประยุกต์* การศึกษาทางชราวิทยาส่วนใหญ่เป็นทางทฤษฎีและวิธีการเพื่อใช้อธิบายความหมายของความชราทางกายภาพ การศึกษาทางประยุกต์ที่เน้นการศึกษาความต้องการและบรรเทาทุกข์ให้ผู้สูงวัยยังมีน้อย

การกำหนดนโยบายของภาครัฐและการศึกษาในสาขาวิชาชราวิทยาจึงเป็นเพียงการศึกษาผู้สูงวัยจากมุมมองของบุคคลภายนอกว่าต้องการพัฒนาผู้สูงวัยในด้านใดบ้างจึงจะสอดคล้องกับนโยบายสากลและการเปลี่ยนแปลงของประชากร หลังจากปี พ.ศ.2525 ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของกระแสการให้ความสำคัญกับผู้สูงวัย พบว่านักเขียนไทยได้ตอบรับกระแสนี้เช่นกัน โดยปรากฏว่ามีนวนิยายที่ใช้ตัวละครผู้สูงวัยเป็นตัวละครเอกบนแนวคิดพื้นฐานในการเชิดชูคุณค่าของผู้สูงวัย เช่น **เส้นไหมสีเงิน** ของ ว.วินิจฉัยกุล ในปี พ.ศ. 2532 หรือ นวนิยายที่สะท้อนปัญหาของผู้สูงวัยในบ้านพักคนชรา เรื่อง **เวลา** ของ **ชาติ กอบจิตติ** ในปีพ.ศ. 2536 ต่อมาได้ปรากฏนวนิยายที่ใช้ผู้สูงวัยเป็นตัวละครหลักมาอย่างต่อเนื่อง กลุ่มนักเขียนที่เป็นสตรีสูงวัย เช่น **ศรีฟ้า ลดาวัลย์ ดวงใจ ว.วินิจฉัยกุล กฤษณา อโศกสิน และ ชมัยภร แสงกระจ่าง** ฯลฯ ได้มีแนวคิดในการถ่ายทอดเสียงของผู้สูงวัยผ่านนวนิยาย นักเขียนกลุ่มนี้ในฐานะผู้สูงวัยจึงทำหน้าที่เป็นกระบอกเสียงของผู้สูงวัยอย่างแท้จริง การศึกษาเสียงของผู้สูงวัยที่ถ่ายทอดผ่านงานวรรณกรรมจึงเป็นการศึกษาความรู้สึกนึกคิด ความต้องการ ความสุขและความทุกข์ของผู้สูงวัยซึ่งถือเป็นการทำความเข้าใจผู้สูงวัยทางประยุกต์ในรูปแบบหนึ่ง

งานวิจัยชิ้นนี้มุ่งศึกษาความสุขของสตรีสูงวัยในนวนิยายไทยช่วงปี พ.ศ. 2525-2552 เพื่อวิเคราะห์ความสุขและปัจจัยเกื้อหนุนให้เกิดความสุขของสตรีสูงวัย ความสุขของสตรีสูงวัยมีความแตกต่างจากบุคคลวัยอื่น เพราะธรรมชาติโดยพื้นฐานของสตรีมีความต้องการที่แตกต่างจากบุรุษ การศึกษาในประเด็นความสุขของสตรีสูงวัย ผู้วิจัยได้นำหลักการจิตวิทยาเชิงบวก(Positive Psychology)และแนวคิดพุทธศาสนามาเป็นกรอบในการวิเคราะห์เพื่อให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น จิตวิทยาเชิงบวก(Positive Psychology) เป็นสาขาหนึ่งของจิตวิทยาซึ่งสนใจศึกษาข้อดีในตัวมนุษย์และกระตุ้นให้มนุษย์พัฒนาคุณลักษณะที่ดีและเลือกมุมมองด้านบวกในการดำรงชีวิตเพื่อมีชีวิตที่มีความสุข⁶ ดร. มาร์ติน เซลิกันแมน (Martin Seligman, Ph.D.) นายกสมาคมจิตวิทยาแห่งสหรัฐอเมริกา เป็นผู้ริเริ่มกระแสของจิตวิทยาเชิงบวกด้วยแนวคิดว่า

*แนวทางการศึกษาทาง “ชราวิทยา” นั้นมี 3 แนวทางใหญ่ๆ คือ ทางทฤษฎี ทางวิธีการ และทางประยุกต์ ในทางทฤษฎีได้แก่การสร้างแนวความคิดหรือหาคำอธิบายแนวความคิดเกี่ยวกับการชราภาพหรือการยอมรับหรือเพิ่มขยายความคิดเกี่ยวกับการชราของมนุษย์ที่ประจักษ์อยู่ สำหรับแนวทางวิธีการคือมีการค้นหาแนววิธีการใหม่ๆและรูปแบบที่เหมาะสมที่มีประสิทธิภาพเพื่อจะได้มาซึ่งคำอธิบายอย่างเป็นวิทยาศาสตร์และ

“เป้าหมายของจิตวิทยาเชิงบวกคือสร้างความเปลี่ยนแปลง จากการที่นักจิตวิทยาจะหมกมุ่นอยู่กับการซ่อมสิ่งที่แย่ที่สุดในชีวิตมนุษย์ไปสู่การสร้างคุณลักษณะที่ดีที่สุดสำหรับมนุษย์ไปพร้อมๆกัน”⁷

ต่อมาได้มีผู้นำจิตวิทยาเชิงบวกมาประยุกต์ใช้กับสตรีโดยเฉพาะเพื่อค้นหาคุณลักษณะเด่นและทัศนคติที่สามารถสร้างสุขให้กับสตรี ดร.แดน เบเคอร์ (Dan Baker, Ph.D.) และ ดร.เคที กรีนเบิร์ก (Cathy Greenberg, Ph.D.) จิตแพทย์ผู้เชี่ยวชาญด้านการศึกษาพฤติกรรมและการยกระดับชีวิตของมนุษย์ ร่วมกับ อีนา ยาลอฟ (Ina Yalof) ผู้สนใจการนำจิตวิทยาเชิงบวกมาใช้กับสตรีได้เขียนหนังสือชื่อ “What Happy Women Know” ผู้แต่งได้เสนอแนวคิดที่ว่า “ผู้หญิงที่มีความสุขคือผู้หญิงที่รู้ว่าทำอะไรจึงจะมีชีวิตที่ดีได้และพัฒนาชีวิตของตนให้ดียิ่งขึ้นไปอีก”⁸ จิตวิทยาเชิงบวกที่นำมาใช้กับสตรีโดยตรงจะแสดงให้เห็นข้อดีและข้อเสียตามธรรมชาติของสตรีและเสนอให้สตรีเลือกดำเนินชีวิตตามคุณลักษณะและทัศนคติด้านบวกของตน จิตวิทยาเชิงบวกให้ความสำคัญกับการมองโลกในแง่ดีโดยนำข้อดีของมนุษย์มาใช้ในการดำรงชีวิตและแก้ไขปัญหาที่เผชิญส่วนพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับหนทางดับทุกข์และวิธีสร้างสุขโดยความเข้าใจว่าทุกข์และสุขเป็นธรรมชาติของชีวิตมนุษย์ พุทธศาสนาสอนให้มนุษย์คิดดีเช่นเดียวกับที่จิตวิทยาเชิงบวกเน้นว่าทัศนคติเชิงบวกทำให้มนุษย์มีความสุข พุทธศาสนาและจิตวิทยาเชิงบวกมีทั้งจุดร่วมและต่างกันในเรื่องละเอียดแต่ทั้งสองทางมีวัตถุประสงค์ในการยกระดับชีวิตมนุษย์ให้เป็นที่พอใจและมีความสุขที่ยั่งยืน

งานวิจัยเกี่ยวกับผู้สูงวัยที่พบส่วนใหญ่เป็นทางด้านประชากรศาสตร์ สังคมศาสตร์ และสังคมสงเคราะห์ ทางด้านประชากรศาสตร์ นิศา ชูโต ได้จัดทำรายงานการวิจัยเกี่ยวกับคนไทยซึ่งเป็นการสำรวจลักษณะโครงสร้างทางสังคมและโครงสร้างทั่วไปของคนชราในประเทศไทย เช่น ลักษณะครอบครัว การดำเนินชีวิตประจำวัน ฯลฯ เพื่อเพิ่มข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับคนไทยให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ในด้านสังคมสงเคราะห์ ศิริวรรณ ศิริบุญ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การตอบสนองต่อ

สมเหตุสมผล ในการสนับสนุนแนวความคิดทางทฤษฎี ส่วนทางด้านประยุกต์นั้นเป็นการศึกษาหาแนวทางป้องกันหรือบรรเทา หรือขจัดปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นเกี่ยวข้องกับการชราของมนุษย์ ฯลฯ (นิศา ชูโต 2525: 8)

⁶ Seligman, M. E. P, *Authentic Happiness* (New York : A Division of Simon & Schuster, Inc, 2002), p.3

⁷ วนิษา เรช, *อัจฉริยะสร้างสุข* (กรุงเทพมหานคร : ฐานการพิมพ์, 2552). หน้า 14

⁸ Baker Dan, *What Happy Women Know* (New York: St.Martin's Griffin, 2008), p.4.

ปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุ: กรณีศึกษาตัวอย่างการจัดตั้งศูนย์บริการทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุ งานวิจัยชิ้นนี้มุ่งศึกษาความพึงพอใจและความต้องการของผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์คนชรา

ทางด้านสังคมศาสตร์ พิรสิทธิ์ คำนวนศิลป์ และคณะได้ทำงานวิจัยในหัวข้อ

“ความทันสมัย ภาพพจน์เกี่ยวกับตนเองและปัญหาบางประการของคนชรา” โดยศึกษาผู้สูงอายุในประเทศไทยจำนวน 825 คน พบว่าปัญหาเด่นของคนชราไทยคือปัญหาด้านจิตใจและการปรับตัวให้เข้ากับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว งานวิจัยทางด้าน ประชากรศาสตร์ สังคมศาสตร์ และสังคมสงเคราะห์จึงเป็นงานวิจัยที่น่าเสนอข้อมูลและความพึงพอใจโดยทั่วไปของผู้สูงวัยโดยมีจุดมุ่งหมายในการนำมาปรับปรุงศูนย์บริการทางสังคมเพื่อรองรับผู้สูงวัยเป็นสำคัญ

งานวิจัยเกี่ยวกับผู้สูงวัยผ่านงานวรรณกรรมพบว่าม้งานวิจัยในหัวข้อ **“ตัวละครผู้สูงอายุในนวนิยายไทย พ.ศ. 2525-2548”** โดย มาริสา สำลี เพื่อศึกษาบทบาทของตัวละครผู้สูงวัยทั้งชายและหญิงและศึกษากลวิธีกรนำเสนอตัวละครผู้สูงวัยในนวนิยายไทยช่วงเวลาดังกล่าว สำหรับงานวิจัยเรื่องความสุขของสตรีสูงวัยในนวนิยายไทยระหว่าง พ.ศ. 2525-2552 นี้มุ่งศึกษาเสียงของสตรีสูงวัยที่ปรากฏในนวนิยายไทย เพื่อวิเคราะห์ความสุขและปัจจัยเกื้อหนุนให้เกิดความสุขของสตรีสูงวัย

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อวิเคราะห์ความสุขของสตรีสูงวัยและปัจจัยเกื้อหนุนให้เกิดความสุขที่ปรากฏในนวนิยายไทยในช่วงปี พ.ศ. 2525-2552

1.3 สมมติฐานของการวิจัย

นวนิยายไทยที่น่าเสนอตัวละครสตรีสูงวัยสามารถแบ่งออกได้เป็นสองช่วง คือ ช่วงแรก (พ.ศ.2525-2545) นำเสนอภาพสตรีสูงวัยแบบอุดมคติตามความคาดหวังของสังคมว่าสตรีสูงวัยต้องเป็นร่มโพธิ์ร่มไทรของครอบครัว ช่วงที่สอง (พ.ศ.2545-2552) นำเสนอภาพสตรีสูงวัยที่มีความหลากหลายมากขึ้นและนำเสนอปมความขัดแย้งในจิตใจระหว่างความต้องการในฐานะปัจเจกบุคคลกับค่านิยมของสังคม ทั้งนี้ความสุขของสตรีสูงวัยที่ปรากฏในนวนิยายช่วงหลังเกิดจากการนำข้อดีและจุดเด่นในตนเองมาใช้ในการดำเนินชีวิตและการมองโลกในด้านดี อีกทั้งตระหนักว่าทุกสิ่งทุกอย่างเป็นธรรมชาติของชีวิตมนุษย์และเน้นให้บุคคลเข้าใจความเปลี่ยนแปลงของวัยตามธรรมชาติ ซึ่งสอดคล้องกับหลักการของจิตวิทยาเชิงบวก (Positive Psychology) และแนวคิดพุทธศาสนาคือให้ความสำคัญกับการมองโลกในแง่ดีโดยนำข้อดีและจุดเด่นของมนุษย์มาใช้ในการดำรงชีวิตและ

แก้ไขปัญหาที่เผชิญและพุทธศาสนาซึ่งให้ความสำคัญกับหนทางดับทุกข์และวิธีสร้างสุขโดยตระหนักว่าทุกข์และสุขเป็นธรรมดาของชีวิตมนุษย์

1.4 วิธีดำเนินการวิจัย

1. สัมภาษณ์เอกสาร ข้อมูลเชิงทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ ผู้สูงวัย สตรี และความสุข ทั้งที่เป็นภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ
2. คัดเลือกตัวบท นวนิยายไทยที่มีตัวละครสตรีสูงวัยในช่วงปี พ.ศ. 2525-2552
3. ศึกษาทฤษฎีจิตวิทยาเชิงบวกและแนวคิดพุทธศาสนา
4. ศึกษาตัวบทนวนิยายที่เลือกมา
5. วิเคราะห์ตัวละครสตรีสูงวัยในนวนิยายไทยช่วงปี พ.ศ. 2525-2552
6. เก็บรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการศึกษาทั้งหมด
7. สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

1.5 ขอบเขตของการวิจัย

1. ศึกษาทฤษฎีจิตวิทยาพัฒนาการผู้สูงวัยและแนวคิดเรื่องความสุขเชิงทฤษฎีคือจิตวิทยาเชิงบวก และแนวคิดพุทธศาสนาในการสร้างสุข
2. ศึกษานวนิยายที่เขียนขึ้นช่วงปี พ.ศ. 2525-2552 ที่มีตัวละครสตรีสูงวัยเป็นตัวละครหลัก จำนวน 20 เรื่อง ได้แก่

สะใภ้ลูกทุ่ง (2525)	ของ กรุง ญ.ฉัตร
บ้านบุญหล่น (2528)	ของ ว.วินิจฉัยกุล
กิ่งมัลลิกา (2528)	ของ กฤษณา อโศกสิน
คอนโดมิเนียม (2528)	ของ ศรีฟ้า ลดาวัลย์
สมการวัย (2531)	ของ ศรีฟ้า ลดาวัลย์
ถ่านเก่าไฟใหม่ (2532)	ของ กฤษณา อโศกสิน
เส้นไหมสีเงิน (2532)	ของ ว.วินิจฉัยกุล
ไม้อ่อน (2534)	ของ ศรีฟ้า ลดาวัลย์
อุทยานเครื่องเทศ (2537)	ของ กฤษณา อโศกสิน
ฝั่งแสงจันทร์ (2540)	ของ ประชาคม ลุนาชัย
แม่ยายที่รัก (2543)	ของ กรุง ญ.ฉัตร
www.คุณย่า.com (2544)	ของ ดวงใจ
หน้าห้อง (2544)	ของ โบตัน

ขนมจีนป่าทองดี(2545)	ของ กীরติ ชนา
ตะเกียงแก้ว (2545)	ของ กัญญ์ชลา
กลางทะเลใจ (2545)	ของ ดวงตะวัน
เดชแม่ยาย(2547)	ของ กนกเรขา
คุณยายสายเดี่ยว (2548)	ของ กัญยามาส
คุณยายหวานซ่าส์(2549)	ของ ชมัยภร แสงกระจ่าง
สี่ทางฝัน(2550)	ของ อารีตา

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้เข้าใจปัญหาและสภาพจิตใจของสตรีสูงวัยในสังคมไทยที่ปรากฏในวรรณกรรม
2. เป็นแนวทางในการวิเคราะห์วรรณกรรมโดยใช้จิตวิทยาเชิงบวกและแนวคิดพุทธศาสนา

1.7 ข้อตกลงเบื้องต้น

ผู้สูงวัย ตามคำจำกัดความขององค์การสหประชาชาติในการประชุมสมัชชาโลกเกี่ยวกับผู้สูงอายุ ณ กรุงเวียนนา ประเทศออสเตรีย ปี พ.ศ. 2525 หมายถึง บุคคลทั้งเพศชายและเพศหญิงที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป

วาทกรรม ในที่นี้หมายถึง ระบบภาษา คำพูด ความคิด ความเชื่อ จารีตปฏิบัติ ที่มีอำนาจในการสร้างหรือผลิตเอกลักษณ์และความหมายให้กับสรรพสิ่งต่างๆในสังคม

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 2

ความสุขของสตรีสูงวัย : มุมมองจากจิตวิทยาเชิงบวกและพุทธศาสนา

2.1 หลากนียมแห่งความสุข

ความสุขเป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนปรารถนา ในยุคสมัยปัจจุบันมนุษย์เชื่อมั่นในความสำเร็จทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพราะเชื่อว่าสามารถควบคุมจัดการสรรพสิ่งรอบตัวได้ตั้งใจและสามารถสร้างสมความมั่งคั่งได้อย่างไม่จำกัดตามความสามารถของแต่ละบุคคล ความสุขจึงน่าจะเป็นเรื่องที่ไขว่คว้ามาได้ง่ายดายเป็นเรื่องง่ายแต่ในปัจจุบันกลับพบว่าการค้นคว้าหาศาสตร์ในการสร้างสุขทั้งทางวิทยาศาสตร์ ศาสนา ปรัชญา ฯลฯ หนังสือเกี่ยวกับกลวิธีสร้างสุขมีมากมายหลากหลายสถานการณ์เหล่านี้บ่งชี้ว่ามนุษย์กำลังประสบภาวะ วิกฤตความสุข ยิ่งมนุษย์เจริญทางด้านวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีมากขึ้นเท่าใด มนุษย์กลับโยยหาความสุขซึ่งเป็นนามธรรมมากขึ้นเท่านั้น

ในระดับประเทศและระดับโลกความเจริญของชาติวัดกันด้วยความเจริญทางเศรษฐกิจโดยใช้มาตรฐาน GNP (Gross National Products) หรือผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติในการวัดความเจริญก้าวหน้าของประเทศทำให้มนุษย์เข้าใจว่าฐานะทางเศรษฐกิจคือสิ่งที่วัดความเจริญก้าวหน้าและสุขในส่วนบุคคลหรือประเทศ ในการประชุมของธนาคารโลกปี 2002 ที่ประเทศเนปาล ประเทศฐานได้เสนอแนวคิดที่ทำให้ประเทศอุตสาหกรรมต่างๆให้ความสนใจอย่างมากคือ มาตรฐาน GNH (Gross National Happiness) หรือดัชนีความสุขมวลรวมประชาชาติ ซึ่งเป็นนโยบายในการบริหารประเทศ ริเริ่มโดย สมเด็จพระราชาธิบดี จิกมี ซิงเย วังชุก GNH คือสิ่งที่ประเทศนี้ให้ความสำคัญมากกว่าเรื่องของ GNP¹ จากแนวคิดของประเทศฐานทำให้ประเทศมหาอำนาจทางเศรษฐกิจอย่างอเมริกาได้ตระหนักถึงความจริงบางอย่างเพราะในขณะที่อเมริกามีความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจไปไกลกว่าฐานอย่างเทียบไม่ติดนี้แต่จำนวนประชากรอเมริกันที่สามารถบอกได้ว่าตนเอง “มีความสุขมาก” กลับลดลงจาก ร้อยละ 39 เป็นร้อยละ 29 เท่านั้นซึ่งแสดงให้เห็นว่าความสุขไม่ได้ขึ้นอยู่กับความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจแต่อย่างใด

สำหรับประเทศไทย การตื่นตัวในเรื่อง ความสุขที่แท้จริงของมนุษย์ เกิดขึ้นในช่วง พ.ศ. 2540 ที่ประเทศประสบวิกฤตทางเศรษฐกิจอย่างหนักจากปัญหาฟองสบู่แตก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงพระราชทานแนวคิดสำคัญเพื่อการดำรงชีวิตอย่างมีความสุขของปวงชน

¹ ริการ์, มาติเยอ, ความสุข แปลโดย สดใส ชันติวรพงศ์ (กรุงเทพมหานคร: สอนเงินมีมา, 2551), หน้า 228.

ชาวไทย คือ “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนี้ ได้รับการเชิดชูสูงสุดจากสหประชาชาติ(UN) โดยนายโคฟี อันนัน ในฐานะเลขาธิการองค์การสหประชาชาติ ได้ทูลเกล้าฯ ถวายรางวัล The Human Development Lifetime Achievement Award แก่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อ 26 พฤษภาคม 2549 และได้มีปาฐกถาถึงปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงว่าเป็นปรัชญาที่สามารถเริ่มได้จากการสร้างภูมิคุ้มกันในตนเอง สู่หมู่บ้าน และสู่เศรษฐกิจในวงกว้างขึ้นในที่สุด เป็นปรัชญาที่มีประโยชน์ต่อประเทศไทยและนานาประเทศ โดยที่องค์การสหประชาชาติได้สนับสนุนให้ประเทศต่างๆ ที่เป็นสมาชิก 166 ประเทศยึดเป็นแนวทางสู่การพัฒนาประเทศแบบยั่งยืน² ดร.อำพน กิตติอำพน เลขาธิการคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ อธิบายความหมายของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไว้ว่าเป็นปรัชญาที่ชี้ถึงแนวทางการดำรงชีวิต การปฏิบัติตนของประชาชนทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและการบริหารประเทศให้ดำเนินในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตนเองที่ดี พอสมควรต่อการที่มีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน³

“รู้จักพอประมาณ มีเหตุมีผล มีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลง นี่คือนัยสำคัญของ เศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางปฏิบัติที่จะทำให้ตัวเราเองครอบครัวของเรา ชุมชนของเราและประเทศของเรานั้นไปสู่ความสุข พระองค์ท่านทรงให้ไว้ ในคำนิยามของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่ว่าต้องมีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลงทั้งในระบบโลกาภิวัตน์หรือการเปลี่ยนแปลงในระบบสังคมระบบนิเวศทางด้านสิ่งแวดล้อมต่างๆ จนถึงเรื่องของการเปลี่ยนแปลงแม้ในเรื่องชีวิตของเราเอง”⁴

ท่ามกลางความผันผวนทางเศรษฐกิจของโลกและความเปลี่ยนแปลงในยุคโลกาภิวัตน์ มนุษย์กำลังสับสนและแข่งขันกันไขว่คว้า ความสุขที่แท้จริงให้กับชีวิตของตน ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นพระราชดำรัสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงพระราชทานให้ประชาชน เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตที่มีคุณภาพและสร้างความสุขที่ยั่งยืน โดยมีพื้นฐานมาจากแนวคิด

² อุดมพร อมรรธรรม, ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงพระเจ้าอยู่หัว (กรุงเทพมหานคร: แสงดาว, 2549), หน้า 2.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 6.

⁴ คลังความรู้เศรษฐกิจพอเพียงและเกษตรทฤษฎีใหม่ [ออนไลน์], 2 กุมภาพันธ์ 2551. แหล่งที่มา <http://kubag.lib.ku.ac.th/se/>

ทางพุทธศาสนาที่ยึดถือ ทางสายกลางและการรู้จักควบคุมจิตใจตนเองเป็นสำคัญ ดังพระราชดำรัสว่า

"...ความสุขความเจริญอันแท้จริงนั้น หมายถึง ความสุขความเจริญที่บุคคลแสวงหามาด้วยความเป็นธรรมชาติทั้งในเจตนา และการกระทำ ไม่ใช่ได้มาด้วยความบังเอิญ หรือด้วยการแก่งแย่งเบียดเบียนมาจากผู้อื่น...."⁵

ความสุขความเจริญในตัวบุคคลจะเกิดจากความตั้งใจดีและการกระทำที่ดีของบุคคลเอง ไม่ได้เกิดจากการแก่งแย่งแข่งขันเพื่อให้ตนเองมีมากกว่าบุคคลอื่นในสังคม ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มิได้มุ่งเน้นแต่ในทางระบบเศรษฐกิจแต่เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของประชาชนเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีและมีความสุขที่ยั่งยืน โดยไม่ผูกพันไปตามยุคโลกาภิวัตน์ที่สังคมมีความเปลี่ยนแปลงและการแข่งขันอยู่ตลอดเวลา ความสุขที่ยั่งยืนของมนุษย์จึงเกิดจากจิตใจที่มั่นคงสมดุลและพึงพอใจในสถานภาพของตนเป็นสำคัญ

2.1.1 นิยามความสุขโดยทั่วไป

โดยทั่วไปแล้วความสุขหมายถึงภาวะที่ไม่เป็นทุกข์หรือความรู้สึกปีติยินดี ไม่ทุกข์ร้อน กระทบกระเทือน สมหวัง วิทยาปัญญา นันท ผู้เชี่ยวชาญทางด้านการบริหารงานอย่างมีความสุขได้ให้นิยามความสุขโดยทั่วไปว่า หมายถึง ความสุขคือความรู้สึกสะดวกสบาย(เป็นความรู้สึกที่ไม่ยุ่งยากหรือไม่ต้องอดทน) ความสุขคือ ความทุกข์ที่ลดลง ความสุขคือ ความรู้สึกพึงพอใจเมื่อความต้องการหรือความอยากของเราได้รับการตอบสนอง ความสุขคือ ความรู้สึกใจสงบ ไม่วุ่นวาย ความสุขคือ ความรู้สึกดีขึ้น เมื่อความไม่อยาก ความไม่ชอบ ความน่ารังเกียจได้พ้นไป⁶

2.1.2 นิยามความสุขแบบพุทธศาสนา

ความสุขในทางพุทธศาสนาแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะคือ ความสุขแบบสมอยาก และความสุขสงบ ความสุขสมอยากหากไม่สมความอยากจะเป็นทุกข์ ต้องแสวงหาสิ่งต่างๆ เช่น ทรัพย์สินเงินทอง เรือยกสวนไร่นา ชื่อเสียง เกียรติยศ มาตอบสนองความอยาก ส่วนความสุขสงบ

⁵ อุดมพร อมรรธรรม, ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงพระเจ้าอยู่หัว, หน้า 14.

⁶ สมหวัง วิทยาปัญญา นันท, พุทธวิธีบริหาร [ออนไลน์], 4 มีนาคม 2554. แหล่งที่มา

คือความเป็นสุขจากความสงบไม่ดิ้นรนแสวงหา และไม่กระวนกระวายไปตามความอยากของตน⁷

“สุขตรงกันข้ามกับทุกข์ สุขอยู่ในอริยสัจข้อไหน สุขอยู่ในข้อนิโรธ คือ ในข้อจุดหมาย แต่เราไม่นิยมใช้คำว่าสุข เพราะสุขนี่จะเป็นสัมพัทธ์ตลอด เป็น relative เพราะตราบใดที่มีสุข ก็หมายความว่ายังมีทุกข์ปนอยู่ คือยังไม่พ้นทุกข์ ยังไม่ชัดว่าทุกข์หมดหรือยัง แต่ถ้าเมื่อไรทุกข์ไม่มีเหลือ อันนี้จะพูดว่าสุขหรืออย่างไรก็แล้วแต่ ถ้าพูดว่าสุขก็หมายถึงสุขสมบูรณ์เลย ไม่มีทุกข์เหลืออยู่ พุทธศาสนายอมรับมาตรฐานตัดสินต่อเมื่อไรทุกข์หรือไม่มีทุกข์เหลือเลย จุดหมายของพุทธศาสนาคือไม่มีทุกข์เหลือเลย”⁸

ความสุขทางพุทธศาสนา หมายถึง ภาวะที่ไร้ทุกข์และมีจิตใจที่สุขสงบได้ด้วยตนเองไม่ขึ้นกับปัจจัยภายนอก ไม่ผูกผัน ความสุขในทางพุทธศาสนาสามารถแบ่งแยกและจำกัดความได้หลายรูปแบบ เช่น ความสุขแบบละเอียดกับความสุขแบบหยาบ หรือ ความสุขชั่วคราวกับความสุขยั่งยืน ฯลฯ แต่โดยรวมแล้วแบ่งได้เป็น ความสุขทางกาย และความสุขทางจิต ความสุขที่เกิดขึ้นทางกายเป็นความสุขอย่างหยาบและตั้งอยู่เพียงชั่วคราวก็ดับไปต้องแสวงหาใหม่ ส่วนความสุขอย่างละเอียดหมายถึงความสุขความสงบภายในจิตใจที่เป็นความพึงพอใจขั้นละเอียดของมนุษย์และดำรงอยู่ได้ยาวนานกว่าเพราะไม่ขึ้นอยู่กับปัจจัยภายนอก⁹

2.1.3 นิยามความสุขเชิงสุขภาวะ

บุคคลจะมีสุขภาพที่สมบูรณ์ได้จะเกิดจากภาวะที่มีความสมบูรณ์ทางร่างกาย จิตใจ สังคม และสติปัญญา นายแพทย์ประเวศ วะสี กล่าวถึงสุขภาวะที่สมบูรณ์ของมนุษย์ไว้ว่า ความสุขหมายถึง สุขภาวะที่สมบูรณ์ทั้ง ทางกาย ทางจิต ทางสังคม และทางปัญญา สุขภาวะทั้ง 4 ด้าน เชื่อมโยงกันเป็นบูรณาการ เชื่อมโยงถึงกัน และอยู่ในกันและกัน โดย **ทางกาย** 4 อย่าง ประกอบด้วยร่างกายแข็งแรง ความปลอดภัยสารพิษ มีความปลอดภัย และความมีปัจจัย 4 **ทางจิต** 4 อย่าง ประกอบด้วย ความดี ความงาม ความสงบ และความมีสติ **ทางสังคม** 4 อย่างประกอบด้วย มีความสัมพันธ์ที่ดีในทุกระดับ สังคมเข้มแข็ง สังคมยุติธรรม และสังคมสันติ **ทางปัญญา** 4 อย่าง

⁷ พระไพศาล วิสาโล, ชีวิตที่จิตใฝ่หา (กรุงเทพมหานคร : กองทุนมูลนิธิธรรม, 2546), หน้า 2.

⁸ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), ถ้ารู้จักพระพุทธศาสนาความสุขต้องมาทันที (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์สวຍ, 2551), หน้า 4-5.

⁹ พระไพศาล วิสาโล, ชีวิตที่จิตใฝ่หา, หน้า 25.

ประกอบด้วย ปัญญาครอบรู้ ปัญญาทำเป็น ปัญญาอยู่ร่วมกันเป็นและปัญญาบรรลุอิสรภาพโดยเน้นที่สุขภาวะทางปัญญาเป็นศูนย์กลาง ถ้าปราศจากปัญญา สุขภาวะทางกาย ทางจิต และทางสังคมก็เป็นไปไม่ได้ การพัฒนาปัญญาต้องนำไปสู่การพัฒนา กาย จิต และสังคม การพัฒนา กาย จิต และสังคม ต้องนำไปสู่การพัฒนาปัญญาทั้ง 4 ร่วมกัน จึงเกิดสุขภาวะที่สมบูรณ์¹⁰

2.1.4 ความสุขกับสตรีสูงวัย

มนุษย์ทุกเพศทุกวัยต่างปรารถนาความสุข ในยามสูงวัยซึ่งเป็นช่วงเวลาสุดท้ายของชีวิตความสุขยิ่งเป็นสิ่งจำเป็นมากขึ้นแต่ผู้สูงวัยจำนวนมากยังคงประสบความทุกข์ สุขและปัจจัยเกื้อหนุนให้เกิดความสุขในยามสูงวัยเป็นเรื่องที่น่าสนใจศึกษา แนวทางในการวิเคราะห์ความสุขของผู้สูงวัยหมายรวมถึงการพิจารณา นิยามของความสุขและกระบวนการสร้างสุขในมนุษย์ จากที่กล่าวมาข้างต้นความสุขถูกนิยามอย่างหลากหลายและมีการค้นคว้าหนทางสร้างสุขในหลายรูปแบบ แม้แต่ในทางวิทยาศาสตร์ที่เชื่อมั่นในกระบวนการทดลองและสิ่งที่เป็นรูปธรรมกลับมีการศึกษาค้นคว้าเรื่องที่เป็นนามธรรมอย่างความสุขกันอย่างจริงจัง จนเกิดศาสตร์แขนงใหม่ที่ชื่อว่าจิตวิทยาเชิงบวก (Positive Psychology) หรืออีกชื่อหนึ่งว่า วิทยาศาสตร์ความสุข (The Science of Happiness) ซึ่งมีแนวคิดพื้นฐานว่าความสุขเป็นเรื่องที่สร้างได้ ทดลองได้ พิสูจน์ได้ตามหลักวิทยาศาสตร์¹¹

ในงานวิจัยชิ้นนี้ผู้วิจัยจึงนำหลักการจิตวิทยาเชิงบวกและแนวคิดพุทธศาสนามาเป็นกรอบในการวิเคราะห์ความสุขและปัจจัยเกื้อหนุนให้เกิดความสุขในสตรีสูงวัยร่วมกับการศึกษาลักษณะและพฤติกรรมประจำวัยของสตรีสูงวัยเพื่อให้เกิดความชัดเจนมากยิ่งขึ้น

2.2 สตรีสูงวัยกับ 4 ช่วงวัยแห่งความชรา

2.2.1 นิยามผู้สูงวัย

โดยทั่วไปแล้วผู้สูงวัยถูกมองในลักษณะตายตัวว่าเป็นคนแก่ เสื่อมสมรรถภาพ ทนทานที่อย่างเข้าสู่วัยชรา แท้จริงแล้วความชราของมนุษย์มีหลายด้าน เช่น ทางด้านสรีระ ด้านจิตใจ และด้านสังคม* ผู้สูงวัยที่ชราทางกายภาพหรือมีอายุถึงเกณฑ์ที่กำหนดว่าเป็นผู้สูงวัย ไม่จำเป็นต้อง

¹⁰ ประเวศ วะสี, ภรณ์กลีบความสุข (กรุงเทพมหานคร : กรีน-ปัญญาญาณ, 2551), หน้า 10.

¹¹ วณิชา เรข, อัจฉริยะสร้างสุข, หน้า 1.

*นักชีววิทยา อธิบายการสูงอายุในลักษณะการเปลี่ยนแปลงของเซลล์ ยีน DNA นักจิตวิทยา อธิบายการสูงอายุในลักษณะการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมบุคลิกภาพ นักสังคมวิทยา อธิบายการสูงอายุในลักษณะการเปลี่ยนแปลงบทบาทในสังคม (นาตยา รัตนอัมภา 2540 : 16)

ชราทางด้านจิตใจและด้านสังคมตามไปด้วย ความชราจึงเป็นสิ่งประกอบสร้างโดยสังคมที่ทำให้บุคคลเมื่อถึงวัยหนึ่งเชื่อว่าตนเองคือ ผู้ชรา ดังนี้

“นอกจากเวลาและสังขารเป็นเครื่องกำหนดแล้วสังคมยังได้กำหนดลักษณะหน้าที่และความสลับซับซ้อนของกิจกรรมต่างๆของบุคคลในสังคมนั้นๆ ด้วย ในขณะที่สังคมกำหนดกฎเกณฑ์ของสภาพว่า “คนชรา” เป็นอย่างนั้นอย่างนี้ อายุเท่านั้นเท่านั้นเรียกว่า “ชรา”แล้ว เมื่อบุคคลผ่านขบวนการไปถึงจุดที่สังคมกำหนดไว้ เขาก็จะเริ่มรู้สึกเปลี่ยนแปลงไปตามเกณฑ์ดังกล่าวเช่นกัน ความรู้สึกนึกคิด การเปลี่ยนแปลงทางจิตใจและอารมณ์ของกลุ่มคนชรา อันเนื่องมาจากสภาพของสังขารและสังคมทำให้มีพฤติกรรมผิดแปลกไปจากกลุ่มคนอื่นทุกก็เป็นเครื่องชี้ถึงการชราทางด้านจิตใจ(Psychologica Age)อีกโสดหนึ่ง”¹²

สภาพร่างกายและจิตใจและการกำหนดนิยามโดยสังคม มีส่วนประกอบสร้างความชราและความรู้สึกที่ตนเองชราให้กับผู้สูงวัย ความหมายของผู้สูงวัยหรือคนชราโดยทั่วไป หมายถึงผู้มีอายุวัดด้วยจำนวนปีตามปฏิทินของการมีชีวิตอยู่ตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป โดยภาวะสูงอายุดำเนินตามเกณฑ์ของปีปฏิทินนับหมายกันว่าประมาณ 60-65ปี เป็นช่วงเริ่มเข้าสู่วัยสูงอายุ เมื่อบุคคลมีอายุถึงเกณฑ์ที่สังคมกำหนดจะถูกมองในภาพรวมว่าเป็นผู้สูงวัยทันที จิตวิทยาพัฒนาการ* ซึ่งเป็นสาขาหนึ่งของจิตวิทยาที่มุ่งศึกษาพัฒนาการของมนุษย์ในแต่ละช่วงวัย ได้ถูกนำมาใช้อธิบายความชราของมนุษย์ในแนวชราวิทยา โดยแสดงให้เห็นว่าความสูงวัยมีการเปลี่ยนแปลงในแต่ละช่วงไม่เหมือนกันและผู้คนในปัจจุบันมีอายุที่ยืนยาวมากขึ้นนักชราวิทยาจึงได้แบ่งช่วงภาวะสูงอายุนอกเป็น 4 ช่วง โดยใช้เกณฑ์ตามลักษณะจิตสังคมและชีววิทยา¹³ ดังนี้

2.2.1.1 ช่วงเริ่มชรา (the young-old) 60-69 ปี

เป็นช่วงที่บุคคลต้องประสบกับความเปลี่ยนแปลงของชีวิตที่เป็นภาวะวิกฤตหลายด้าน เช่น การเกษียณอายุ การจากไปของมิตรสนิท คู่ครอง รายได้ที่ลดลง การสูญเสียตำแหน่งทางสังคม โดยทั่วไปช่วงนี้บุคคลยังเป็นคนที่แข็งแรงแต่อาจต้องพึ่งพิงผู้อื่นบ้าง อย่างไรก็ตามก็สำหรับ

¹² บรรลุ ศิริพานิช, คู่มือผู้สูงอายุฉบับสมบูรณ์, หน้า 8.

*จิตวิทยาพัฒนาการ คือ สาขาวิชาหนึ่งของจิตวิทยาซึ่งมุ่งศึกษาพฤติกรรมประจำวัยของมนุษย์ในทุกช่วงวัย เพื่อศึกษาความเปลี่ยนแปลงและปัญหาที่บุคคลแต่ละช่วงวัยต้องเผชิญ (ศรีเรือน แก้วกังวาน 2530 : 1)

¹³ ศรีเรือน แก้วกังวาน, จิตวิทยาพัฒนาการ (กรุงเทพมหานคร : ประกายพริก, 2530), หน้า 10.

บุคคลที่มีการศึกษาสูงและรู้จักปรับตัวช่วงนี้ยังเป็นช่วงที่สามารถมีสมรรถภาพด้านต่างๆที่ใกล้เคียงกับคนหนุ่มสาว การปรับตัวในช่วงนี้จึงเป็นแบบ Engagement คือยังเข้าร่วมกับกิจกรรมต่างๆทางสังคม ทั้งในครอบครัวและนอกครอบครัว

2.2.1.2 ช่วงชราปานกลาง (the middle-aged old) 70-79ปี

เป็นช่วงที่เริ่มเจ็บป่วย เพื่อนและสมาชิกในครอบครัวที่อายุใกล้เคียงกันอาจเริ่มล้มหายตายจาก เข้าร่วมกิจกรรมของสังคมน้อยลง การปรับตัวในรูปแบบนี้มักเป็นไปในรูปแบบ Disengagement คือไม่ค่อยยุ่งเกี่ยวกับกิจกรรมของครอบครัวและสังคมมากนักอีกต่อไป

2.2.1.3 ช่วงชรามาก (the old-old) 80-90ปี

ผู้มีอายุยืนถึงระดับนี้ปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมยากขึ้นเพราะสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมสำหรับคนอายุถึงขั้นนี้ต้องมีความเป็นส่วนตัวมาก ไม่วุ่นวาย แต่ก็ต้องอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ยังกระตุ้นสมรรถภาพในแง่ต่างๆตามวัย (Both privacy and stimulating) ผู้สูงวัยระยะนี้ต้องการความช่วยเหลือมากกว่าในวัยที่ผ่านมาและเริ่มย้อนนึกถึงอดีตมากยิ่งขึ้น

2.2.1.4 ช่วงชราที่สุด (the very old-old) 90-99 ปี

ผู้มีอายุยืนถึงระดับนี้มีจำนวนค่อนข้างน้อย ความรู้ต่างๆ ด้านชีววิทยา สังคม และจิตใจของคนวัยนี้ยังไม่มีการศึกษามากนักแต่อาจกล่าวได้ว่าเป็นระยะที่มักมีปัญหาสุขภาพ ผู้สูงอายุในวัยนี้ควรทำกิจกรรมที่ไม่ต้องมีการแข่งขันไม่ต้องมีการบีบคั้นเรื่องเวลาที่ต้องทำให้เสร็จ ควรทำกิจกรรมอะไรที่พอใจและอยากทำในชีวิต สำหรับผู้สูงวัยที่ได้พบผ่านวิกฤตต่างๆของชีวิตมา ด้วยดีช่วงนี้จะเป็นคาบระยะแห่งความสุขสงบพอใจในตนเอง

จากความเปลี่ยนแปลงของผู้สูงวัยที่สามารถแบ่งได้เป็น 4 ช่วงนี้ ความสูงวัยจึงไม่ได้มีลักษณะตายตัว ผู้สูงวัยในแต่ละช่วงต้องการการปฏิบัติที่แตกต่างกันและมีความต้องการที่แตกต่างกันไปด้วย ความชราค่อยๆพัฒนาและเปลี่ยนแปลง ดังนั้นการมองผู้สูงวัยในลักษณะเหมารวมว่าเหมือนกันหมดจึงมิใช่สิ่งที่ถูกต้องนัก ผู้สูงวัยจะมีความสุขหากบุคคลรอบข้างเข้าใจว่าผู้สูงวัยในแต่ละช่วงมีความต้องการทางร่างกายและจิตใจอย่างไรบ้างเพื่อการปฏิบัติที่เหมาะสมต่อผู้สูงวัย

2.2.2 ผู้สูงวัยกับการเปลี่ยนแปลงทางอารมณ์และจิตใจ

วัยชรา เป็นช่วงที่มนุษย์ต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงทั้งทางร่างกาย จิตใจ และสังคม การชราของมนุษย์นั้นสามารถแบ่งได้ 3 ด้าน ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงทางชีววิทยา การเปลี่ยนแปลงทาง

อารมณ์และจิตใจ และการเปลี่ยนแปลงทางสังคม¹⁴ การเปลี่ยนแปลงทางสรีรวิทยาจะเน้นที่ การศึกษาลักษณะทางกายภาพ ความเสื่อมถอยของกล้ามเนื้อและระบบต่างๆของผู้สูงวัยเพื่อ รักษาโรคที่เกิดขึ้นกับผู้สูงวัย ในการวิจัยเกี่ยวกับความสุขของสตรีสูงวัยสัมพันธ์กับ การเปลี่ยนแปลง ทางด้านอารมณ์และจิตใจ และการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของผู้สูงวัยเป็นสำคัญ

“การเปลี่ยนแปลงทางอารมณ์และจิตใจของผู้สูงวัยมีสาเหตุ มาจากการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายและสังคมของผู้สูงวัย ร่างกายที่ เสื่อมถอยลง การหยุดหรือการปลดจากงานประจำการเปลี่ยนแปลง วิถีชีวิตที่เคยเป็นมาตลอด 20-30 ปี การลดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องลง ทำให้ ผู้สูงวัยมีวงสังคมที่แคบลงจึงเกิดความรู้สึกสูญเสียบทบาท ความมั่นใจ ในความสามารถและคุณค่าของตนเอง ผู้สูงวัยที่ต้องเผชิญความสูญเสีย บุคคลใกล้ชิด เช่น สามี ภรรยาหรือบุตร เพื่อนสนิทก็จะทำให้เกิด การกระทบกระเทือนใจเพิ่มมากขึ้น และยังถ้าสุขภาพทางกายขาด ผู้ใกล้ชิดดูแลจะทำให้เกิดความรู้สึกหมดหวังท้อแท้เพิ่มเป็นทวีคูณ”¹⁵

ความเปลี่ยนแปลงทางร่างกายในลักษณะเสื่อมถอยลง ส่งผลกระทบต่ออารมณ์ของ ผู้สูงวัยทำให้เกิดความรู้สึกท้อแท้ อ่อนแอ สูญเสียความมั่นใจ การสูญเสียบทบาททางสังคมและ คนใกล้ชิดทำให้ผู้สูงวัยรู้สึกสูญเสีย คุณค่าในตนเองและรู้สึกหมดหวังท้อแท้ บุคลิกลักษณะของ ผู้สูงวัยโดยทั่วไปที่แตกต่างไปจากกลุ่มวัยอื่นคือแรงจูงใจและความกระตือรือร้นในการทำกิจกรรมต่างๆ ลดลง มีมุมมองปัญหาที่แตกต่างจากกลุ่มคนหนุ่มสาวเพราะมีประสบการณ์มากกว่า แต่ก็เปลี่ยน ความคิดเดิมและยอมรับการเปลี่ยนแปลงได้ยากกว่าคนหนุ่มสาวเช่นกัน การปรับตัวทางด้านจิตใจ และอารมณ์ของแต่ละบุคคลย่อมจะแตกต่างกันไปตามความสามารถ สิ่งแวดล้อม ระดับการศึกษาและ ฐานะทางเศรษฐกิจ รวมถึงการเตรียมตัวรับสภาพเมื่อเข้าสู่วัยชราและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม ของสังคมนั้นๆด้วย บางสังคมถือว่าช่วงเวลาสูงอายุเป็นช่วงที่ควรได้รับการยกย่อง มีประโยชน์เป็นที่พึ่งของลูกหลาน เป็นช่วงเวลาที่ควรได้รับการพักผ่อนและใช้ชีวิตอย่างสงบซึ่งจะช่วยให้คนชรา ปรับตัวได้ดีและมีความสุขขึ้น¹⁶

¹⁴ บรรลุ ศิริพานิช, คู่มือผู้สูงอายุฉบับสมบูรณ์, หน้า 8.

¹⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 2.

¹⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 14.

2.2.3 ผู้สูงวัยกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

ตามที่กล่าวมาแล้วว่าสังคมมีส่วนประกอบสร้างความชราให้แก่ผู้สูงวัยและยังมีผลต่อความสุขของผู้สูงวัย ผู้สูงวัยที่อยู่ในสังคมที่ให้ความเคารพยกย่อง เห็นคุณค่าและความสำคัญ ย่อมจะปรับตัวได้ดีกว่าสังคมที่เพิกเฉยต่อผู้สูงวัย

“ความชรานอกจากจะเกี่ยวข้องกับ การเปลี่ยนแปลงทางกายและจิตใจ แล้วยังเกี่ยวข้องกับบุคคลอื่นในสังคมด้วยว่ามองบทบาทหรือแบ่งแยกกลุ่มคนสูงอายุสภาพต่างๆอย่างไร สังคมที่เน้นความสำคัญและความสำเร็จของกลุ่มหนุ่มสาวจะส่งผลให้กลุ่มคนชรา รู้สึกว่าตนเองไร้ประโยชน์และเป็นภาระแก่สังคม แต่สังคมที่ยกย่องคนชราว่ายังมีคุณค่า มีประสบการณ์และความเฉลียวฉลาดยังสามารถทำประโยชน์ให้แก่สังคมได้ กลุ่มคนชรา ก็จะผ่านเข้าไปสู่บทบาทนั้นๆได้ โดยไม่รู้สึกยุ่งยากหรือสูญเสียบทบาทอย่างรวดเร็ว นอกจากทัศนคติที่สังคมมีต่อผู้สูงอายุโดยทั่วไปแล้ว บริการต่างๆที่สังคมนั้นๆเตรียมให้แก่ผู้สูงอายุ เช่น บริการทางการแพทย์ บริการบำเหน็จบำนาญ บริการทางสังคมต่างๆ ย่อมเป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นว่าสังคมนั้นๆรู้สึกมีเอื้อเอื้อ มี การตอบสนอง ให้กำลังใจแก่กลุ่มคนสูงอายุมากน้อยเพียงไรเพื่อที่จะช่วยให้คนสูงอายุได้อยู่เป็นสุขและมีอายุยืนนานสืบไปได้”¹⁷

ทัศนคติของสังคมที่มีต่อผู้สูงวัยส่งผลต่อทัศนคติของผู้สูงวัยต่อตนเองด้วย หากสังคมแบ่งแยกผู้สูงวัยออกจากคนวัยหนุ่มสาวและมองว่าเป็นภาระของสังคม ผู้สูงวัยก็จะมีทัศนคติต่อตนเองที่ไม่ดี ทำให้รู้สึกท้อแท้หมดหวังและเชื่อว่าตนเองเป็นผู้ที่เสื่อมสภาพและหมดคุณค่าแล้วทุกด้าน นอกจากนี้การสูญเสียบทบาททางสังคมในยามสูงวัยมีสาเหตุมาจากการหยุดงานประจำที่เคยทำมาเป็นเวลานาน ทำให้ผู้สูงวัยมีกิจกรรมทางสังคมน้อยลงไปด้วย วงสังคมแคบลงเหลือเพียงบุคคลในครอบครัว สถานะของผู้สูงวัยส่วนใหญ่จึงเป็นผู้รับมากกว่าผู้ให้ ความรู้สึกที่ตนเองเป็นภาระของบุตรหลานและกิจกรรมที่ลดลงตามวัย ทำให้ผู้สูงวัยรู้สึกว่าตนเองไร้ค่า น้อยใจ และเป็นทุกข์ได้ง่าย

2.2.4 ผู้สูงวัยกับความหลัง

จากคำกล่าวที่ว่าผู้สูงวัยส่วนใหญ่คือผู้ที่ “ดีน้ำเต้า เล่าความหลัง” แสดงให้เห็นลักษณะประจำวัยที่สำคัญประการหนึ่งของผู้สูงวัย คือ การย้อนคิดถึงความหลัง (Reminiscence)

¹⁷ บรรลุ ศิริพานิช, คู่มือผู้สูงอายุฉบับสมบูรณ์, หน้า 15.

อริสโตเติลกล่าวว่า “คนแก่เฒ่ามีชีวิตอยู่ด้วยความจำถึงเหตุการณ์ในอดีต” เช่น มักนั่งคิดคนเดียว เงียบๆหรือบอกเล่าให้ผู้อื่นฟัง เขียนด้วยหนังสือ การเดินทางไปที่ที่คุ้นเคย และการสะสมของที่ระลึก ฯลฯ¹⁸ นักจิตวิทยาบางกลุ่มได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการคิดถึงความหลังของผู้สูงอายุ ดังนี้

“บัทเลอร์(Butler)ได้อ้างทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของฟรอยด์(1893)ที่ว่า “คนที่ มีสุขภาพจิตดีคือคนที่สามารถผสมผสานเหตุการณ์ในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต” เพราะเหตุการณ์ในอดีตมีส่วนกำหนดชีวิตของคนในปัจจุบัน เช่น ปัจจุบันที่ ทุกข์ยากสะท้อนความขมขื่นในอดีต ดังนั้นผู้สูงอายุที่ย้อนมองอดีตคือผู้สูงอายุ ที่มีจิตใจในระดับปกติ ความผิดปกติจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อคนผู้นั้นขมขื่นกับอดีตจน ตัดปัจจุบันจากอดีตและตัดอดีตออกจากปัจจุบันและอนาคต..เอริกสัน(1950) อธิบายว่าผู้สูงอายุมักชอบย้อนคิดถึงความหลังเพื่อตรวจสอบพัฒนาการและ ตัดสินว่าในชีวิตที่ผ่านมาแล้วเขาได้รับความสนใจอย่างไรบ้าง เขาได้ทำให้ชีวิต มีค่าบ้างไหม หากเขาเกิดความรู้สึกว่าชีวิตของตนคุ้มค่าได้ทำสิ่งที่ควรกระทำ มาแล้ว เขาจะพอใจและยอมรับในชีวิตของตนเองในแบบที่มีที่เป็นนี้ ผู้สูงอายุควร เป็นคนเฉลียวฉลาด รู้เท่าทันโลกและชีวิต แต่หากเขานึกย้อนอดีต แล้วรู้สึก ไม่พอใจตนเอง ต้องการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตที่ผ่านมา เขาจะเป็นผู้ที่น้อยใจตัวเอง คับแค้น ขมขื่น เพราะเขาย้อนกลับไปตั้งต้นชีวิตใหม่ไม่ได้”¹⁹

จากทฤษฎีจิตวิเคราะห์ที่ เอริกสัน(Erikson) ที่มีผู้นำมาอธิบายการย้อนคิดถึงความหลัง ของผู้สูงอายุ ทำให้เห็นว่า คุณค่าและขวัญกำลังใจของผู้สูงอายุขึ้นอยู่กับอดีตที่ผ่านมา ถ้าในวัยหนุ่ม สาวได้ทำสิ่งที่มีคุณค่าและน่าภาคภูมิใจ ในยามสูงอายุก็จะเป็นผู้ที่มีขวัญกำลังใจดีเพราะรู้สึกพึงพอใจ ในชีวิตที่ผ่านมา หากชีวิตในอดีตเต็มไปด้วยความขมขื่นผู้สูงอายุจะรู้สึกหม่นหมอง เศร้าสร้อย คิดโทษตนเองอยู่เสมอ ทำให้ชีวิตในปัจจุบันไม่มีความสุขเพราะไม่สามารถตัดขาดอดีตที่ขมขื่นได้ การหวนรำลึกความหลังในอีกความหมายหนึ่งที่เรียกว่าNostalgia สเตลลانا บอยม์ (Svetlana Boym) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “ความปรารถนาหรือความพึงพอใจในอดีตหรือสิ่งที่มีความเกี่ยวข้องกับ อดีตโดยมากมักเป็นไปในรูปแบบอุดมคติ” (A feeling of appreciation for the past or something related to the past, yearning for the past, often in idealized form.)²⁰ การหวนรำลึกความหลังของ ผู้สูงอายุ นอกจากจะเป็นการทบทวนและประเมินค่าชีวิตที่ผ่านมาของตนแล้วยังเป็นการหลีกเลี่ยง

¹⁸ ศรีเรือน แก้วกังวาน, จิตวิทยาพัฒนาการ, หน้า 260.

¹⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 261.

²⁰ Svetlana Boym, *The Future of Nostalgia* (Basic Books, 2002), pp. xiii-xiv.

จากความทุกข์ในปัจจุบัน ผู้สูงวัยที่มีชีวิตในปัจจุบันที่เพิ่มขึ้น ไร้คุณค่า จึงเลือกที่จะปิดตัวเองอยู่กับความหลังที่มีความสุข มีความภาคภูมิใจ

2.2.5 ปัญหาและความต้องการของผู้สูงวัย

2.2.5.1 ปัญหาของผู้สูงวัย

รายงานการวิจัยของ นิสา ชูโต ที่ศึกษาภาพรวมของคนชราไทย และงานวิจัยของ นาดยา รัตนอัมภา เรื่องการเตรียมตัวก่อนการเกษียณอายุราชการของพยาบาลวิชาชีพ ได้รวมรวบปัญหาและความต้องการของผู้สูงวัยไทยที่พบไว้หลายประการด้วยกัน โดยสามารถจำแนกได้เป็น 3 ประเด็น ดังนี้

ก. ปัญหาทางเศรษฐกิจ

เนื่องจากถึงกำหนดต้องยุติการทำงานประจำ ผู้สูงวัยที่ไม่ได้เตรียมการล่วงหน้าจึงต้องประสบปัญหาการสูญเสียรายได้ เมื่อผู้สูงวัยไม่สามารถหารายได้อีกต่อไปและบุตรหลานไม่ดูแลย่อมจะนำไปสู่ปัญหาอื่นๆ เช่น การทอดทิ้งผู้สูงวัย คุณภาพชีวิตที่ไม่ดี โรคภัยสำหรับผู้สูงวัยในชนบทซึ่งส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมทำให้มีรายได้ไม่แน่นอน เมื่อต้องหยุดทำงานเนื่องจากสภาพร่างกายไม่อำนวยทำให้ขาดรายได้ต้องตกเป็นภาระของบุตรหลาน รูปแบบของสังคมที่เปลี่ยนไปเป็นสังคมอุตสาหกรรม มีการแข่งขันมากขึ้น การพึ่งพาอาศัยกันลดลง ผู้สูงวัยจึงขาดความสำคัญ ขาดการยอมรับ ขาดความสนใจจากบุตรหลาน ผู้สูงวัยกลับกลายเป็นผู้พึ่งพาอาศัย รู้สึกโดดเดี่ยวและคิดว่าตนเองเป็นภาระเรื้อรังของสังคม โดยเฉพาะผู้สูงวัยที่ไม่สามารถประกอบอาชีพอื่นใดหรือไม่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจมักจะถูกทอดทิ้งให้อยู่ข้างหลังอย่างไร้บทบาท²¹

ข. ปัญหาสุขภาพ

นอกจากความเสื่อมโทรมทางด้านร่างกายแล้ว การสูญเสียสมรรถภาพทางเพศนับเป็นการสูญเสียทางจิตใจที่สำคัญของผู้สูงวัย เพราะการเปลี่ยนแปลงตามวัยของร่างกายทำให้ไม่สามารถสนองความต้องการทางเพศได้ทั้งๆที่ยังมีความต้องการทางเพศอยู่ร่วมกับเจตคติของสังคมที่มีต่อเพศสัมพันธ์ในวัยสูงอายูว่าเป็นเรื่องที่ไม่เหมาะสมซึ่งจะขัดขวาง

²¹ นาดยา รัตนอัมภา, “การเตรียมตัวก่อนการเกษียณอายุราชการของพยาบาลวิชาชีพ ในโรงพยาบาล ศูนย์สังกัดกระทรวงสาธารณสุข.” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพยาบาลศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540), หน้า 25.

ความต้องการทางเพศ ระบบในร่างกายที่ค่อยๆเสื่อมลงและความสวยงามของรูปร่างหน้าตาที่หมดไป ทำให้ผู้สูงอายุเกิดความวิตกกังวลเรื่องสุขภาพ และรู้สึกว่าตนเองขาดความดึงดูดจากเพศตรงข้ามยิ่งเพิ่มความหวั่นไหวต่อความมั่นคงของชีวิตยิ่งขึ้น การสูญเสียดังกล่าวร่วมกับการสูญเสียสมรรถภาพทางร่างกายจะมีผลกระทบโดยตรงต่อจิตใจของผู้สูงวัยซึ่งจะต้องปรับตัวอย่างมากอาจก่อให้เกิดอารมณ์ต่างๆเช่น วิตกกังวล ซึมเศร้า รู้สึกโดดเดี่ยว หวาดระแวงได้²²

ค. ปัญหาการขาดเพื่อนสนิท

การตายจากของเพื่อน บุคคลที่เป็นญาติสนิทหรือคู่ชีวิต หรือการแยกตัวไปอยู่ที่อื่นของบุตรหลานทำให้ผู้สูงวัยเกิดความรู้สึกถูกพรากจากบุคคลอันเป็นที่รักก่อให้เกิดความซึมเศร้าได้ง่าย สภาพสังคมไทยในปัจจุบันทำให้ผู้สูงอายุไทยมีอารมณ์เหงาเพิ่มขึ้นเพราะสภาพครอบครัวเดี่ยว พ่อแม่มีลูกน้อยลง เมื่อลูกไปเรียนหรือทำงาน ก็ประสบความเหงาเนื่องจากผู้สูงวัยมักติดที่ไม่อยากย้ายตามไปทำให้ถูกทอดทิ้งอยู่ตามลำพังในชนบทมากขึ้น แม้เดิมในชนบทจะมีมิตรบ้านใกล้เรือนเคียงที่สนิทกันแต่ปัจจุบันกำลังหมดไปทำให้ผู้สูงวัยเหมือนไร้ญาติขาดมิตร โดยเฉพาะสภาพสังคมเมืองใหญ่เพราะบุตรหลานมักมีบ้านอยู่คนละที่ ยุ่งกับการทำงาน การเดินทางไปมาหาสู่ไม่สะดวก ทำให้ผู้สูงวัยรู้สึกเหมือนถูกทอดทิ้ง หรือต้องงดกิจกรรมการพบปะญาติลงไปโดยปริยาย²³

ง. ปัญหาความสัมพันธ์กับครอบครัว

ครอบครัวและบุตรหลานมีบทบาทสำคัญต่อชีวิตผู้สูงวัย ผู้สูงวัยไทยส่วนใหญ่ยังคงอยู่ร่วมกับคู่สมรสหรือครอบครัวซึ่งเป็นบุตรหลานหรือญาติพี่น้อง บุตรหลานได้ให้ความช่วยเหลือในการทำกิจวัตรประจำวัน ผู้สูงวัยได้มีบทบาทเป็นที่ปรึกษาของครอบครัวและช่วยดูแลเด็กเล็ก ครอบครัวจึงมีความสำคัญกับผู้สูงวัยมาก ผู้สูงวัยจะทุกข์และบ่นป่วนทางอารมณ์ ถ้าหากความสัมพันธ์กับบุตรหลานไม่ราบรื่น ปัญหาความสัมพันธ์ในครอบครัวของผู้สูงวัยแยกย่อยได้เป็น 4 ประการ ได้แก่ ความรู้สึกเหงาหรือว่าเหว่ ปัญหาเข้ากับคนในบ้านไม่ได้ ความทุกข์ใจหรือเดือดร้อนรำคาญใจเนื่องจากคนในบ้านทะเลาะกัน ปัญหาในเรื่องความรู้สึกว่าตนขาดคนดูแลยามเจ็บป่วย ฯลฯ นอกจากนี้ยังพบโดยปัญหาสำคัญที่สุด คือ ความเหงาและว่าเหว่ ลำดับต่อมาคือ ความกังวลใจในเรื่องขาดคนดูแลยามเจ็บป่วย ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับทรัพย์สิน

²² นาดยา รัตนอัมภา, “การเตรียมตัวก่อนการเกษียณอายุราชการของพยาบาลวิชาชีพในโรงพยาบาลศูนย์สังกัดกระทรวงสาธารณสุข.” หน้า 24.

²³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 25.

เรื่องการถูกไล่ที่ และการไม่ได้รับความยุติธรรมและการห่วงใยบุตรหลานจะลำบาก เช่น บุตรธิดาที่ยังพึ่งพาเรื่องเงินทองมักทำความหนักใจให้แก่บิดามารดาที่สูงอายุ เป็นต้น²⁴

2.2.5.2 ความต้องการของผู้สูงวัย

ก. เศรษฐกิจ

เมื่อสูงอายุแล้วควรมีชีวิตที่เป็นอิสระ และมีบทบาทเป็นที่ปรึกษาแก่คนอื่น ๆ ได้นั้นหรือสามารถทำประโยชน์ให้แก่ชุมชนได้บ้าง การได้ทำในสิ่งที่สำคัญและจำเป็นเท่าที่ กำลังกาย สติปัญญาและกำลังทรัพย์จะอำนวยให้ได้จะทำให้ผู้สูงวัยยังคงรู้สึกว่าคุณค่าสิ่งสำคัญที่สุดสำหรับผู้สูงวัย ได้แก่ การเป็นหัวหน้าครอบครัวเป็นที่พึ่งที่ปรึกษาของครอบครัว สามารถใช้ชีวิตได้อย่างมีอิสระ สามารถให้คำปรึกษากับคนอื่น ๆ การมีร่างกายแข็งแรง มีทรัพย์สินมีศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว ได้ทำงานที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน ผู้สูงวัยที่มีทรัพย์สินเป็นของตนเองและมีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีจะมีกำลังในการตอบสนองความต้องการพื้นฐาน เช่น การพักผ่อน การรับบริการด้านสุขภาพ ฯลฯ ความมั่นคงทางเศรษฐกิจมีส่วนส่งเสริมให้ผู้สูงวัยใช้ชีวิตได้อย่างมีความสุขมากขึ้นเพราะสามารถรับบริการพื้นฐานต่างๆ ได้ช่วยเหลือเกื้อกูลบุตรหลาน ร่วมกิจกรรมทางสังคมและมั่นใจว่าในยามเจ็บป่วยจะสามารถดูแลรักษาตนเองได้โดยไม่ต้องเป็นภาระของบุตรหลาน ผู้สูงวัยที่มีทรัพย์สินยังสามารถเป็นที่พึ่งของบุตรหลานและดำเนินกิจกรรมช่วยเหลือทางสังคมตามกำลังทรัพย์ของตนทำให้รู้สึกว่าคุณค่าตนเองยังมีความเชื่อมโยงเกี่ยวข้องกับในฐานะผู้ให้กับสังคมมิใช่ในฐานะภาระ²⁵

ข. ครอบครัว

ครอบครัวและลูกๆ นอกจากจะเป็นที่ปรึกษาเมื่อคนชรามีปัญหาหรือความวิตกกังวลแล้วยังเป็นแหล่งที่คนชราต้องการให้ช่วยดูแลเมื่อตนเองไม่แข็งแรงหรือเจ็บป่วยอีกด้วย โดยลูกสาวเป็นที่หวังและต้องการสูงกว่าคนอื่นๆ นอกจากนี้ครอบครัวยังเป็นที่หวังว่าจะเป็นผู้ช่วยเหลือเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายในยามชรา แต่คนชราส่วนใหญ่ก็ยังคิดหวังพึ่งตนเอง คือควรทำงานเก็บหอมรอมริบเอาไว้หรือหาเงินจากการทำงานตามกำลัง สำหรับผู้สูงวัยแล้วชีวิตครอบครัวที่ราบรื่นได้แก่ การเข้ากันได้ดีกับบุตรหลาน เขย สะใภ้ เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยแห่งความสุขเช่นเดียวกับชีวิตสมรสที่เป็นสุข²⁶ กลุ่มบุคคลในครอบครัวคือสังคมหลักของผู้สูงวัย หากผู้สูงวัยมีความสัมพันธ์ที่ดีและบุคคลในครอบครัวเห็นคุณค่า ผู้สูงวัยก็จะรู้สึกมีความสุข

²⁴ นิตา ชูโต, คนชราไทย, หน้า 2.

²⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 3.

²⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 1.

ค. สังคม

การเข้าสู่วัยชราไม่ได้หมายความว่า จะเป็นผู้ขาดสมรรถภาพเสมอไป ตรงกันข้ามผู้สูงวัยกลับต้องการการยอมรับในฐานะผู้มีสมรรถภาพมากขึ้น ดังนั้นการปลดเกษียณหรือการที่บุตรหลานและสังคมต่างหวังดีให้หยุดรับผิดชอบในภารกิจต่างๆมีผลกระทบต่อจิตใจผู้สูงวัยอย่างมาก ถ้ามีการพิจารณาประสิทธิภาพและความสามารถในการทำงานของผู้สูงวัยแล้วมอบหน้าที่ให้จะเป็นการส่งเสริมสุขภาพจิตและช่วยให้ผู้สูงวัยค่อยๆปรับตัวได้ ผู้สูงวัยควรได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมมากขึ้น เช่น การจัดตั้งกลุ่มคนชรา กลุ่มอาชีพ กลุ่มความสนใจ กลุ่มการเมือง กลุ่มศาสนา กลุ่มลูกเสือชาวบ้าน ฯลฯ เพราะจะทำให้ผู้สูงวัยมีโอกาสได้ร่วมกิจกรรมทางสังคมซึ่งจะทำให้เพิ่มความสนใจ เพิ่มกลุ่มเพื่อนและทำให้ชีวิตมีคุณค่า คลายความเหงาโดดเดี่ยวได้ ทั้งนี้สถาบันต่างๆทั้งในสังคม ครอบครัว และคนชราเองจะต้องเปลี่ยนแปลงทิศทางแนวคิดจากที่ว่าไม่ใช่เรื่องของผู้สูงวัยมาเป็นเรื่องของผู้สูงวัยควรจะทำหรือเรื่องที่คุณสูงวัยก็ทำได้เพื่อแสดงการยอมรับนับถือในคุณค่าและความสามารถของผู้สูงวัย²⁷

2.2.6 วิธีการปรับตัว

การปรับตัวในยามสูงวัยมีความแตกต่างจากช่วงวัยอื่น เพราะเป็นการปรับตัวครั้งสุดท้ายของมนุษย์เพื่อรองรับความเสื่อมถอย พลัดพรากและความสูญเสียในช่วงสุดท้ายของชีวิต การปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงที่ผู้สูงอายุต้องเผชิญ ได้แก่ การเกษียณอายุ การเป็นม่าย การตายของเพื่อนรักและญาติสนิท ความเจ็บไข้หนัก และความตายที่จะมาถึงตน ฯลฯ เหตุการณ์เหล่านี้ส่งผลต่อการปรับตัวของผู้สูงวัยทั้งสิ้น²⁸

“ผู้สูงอายุที่มีความสุขจึงหมายถึง ผู้ที่สามารถปรับตัวให้เหมาะสมตามวัย” การปรับตัวสำหรับผู้สูงอายุแบ่งได้เป็น 2 แบบ ได้แก่ การปรับตัวภายนอก เช่น การรักษาสุขภาพ การหางานอดิเรกที่สนใจ ฯลฯ และ การปรับตัวภายใน ได้แก่ การทำใจ การรู้จักปลง การยอมรับความชรา การยอมรับการพลัดพราก การมีอารมณ์เยือกเย็นขึ้น ฯลฯ ซึ่งเป็นเรื่องยากกว่าการปรับตัวภายนอก ซึ่งการปรับตัวภายในผู้สูงอายุจะทำได้ดีมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลายๆด้าน เช่น สุขภาพ ทัศนคติของสังคมและ

²⁷ นาดยา รัตนอัมภา, “การเตรียมตัวก่อนการเกษียณอายุราชการของพยาบาลวิชาชีพในโรงพยาบาลศูนย์สังกัดกระทรวงสาธารณสุข”, หน้า 25.

²⁸ ศรีเรื่อน แก้วกังวาน, จิตวิทยาพัฒนาการ, หน้า 286.

วัฒนธรรมในการปฏิบัติต่อคนสูงอายุ ทักษะคติส่วนตัวของคนสูงอายุเกี่ยวกับตนเอง ความชรา โลก และชีวิต เหล่านี้ล้วนมีผลต่อความสามารถในการปรับตัวของผู้สูงอายุทั้งสิ้น โดยลักษณะพัฒนาการที่พึงมีพึงเป็น คือ รู้จักปล่อยวาง ฉลาดรู้เท่าทันโลกและชีวิต การปรับตัวของผู้สูงวัยทั้งภายนอกและภายในมีหลายแบบต่างกันไปตามแต่ละบุคคล²⁹

ความเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการในด้านอารมณ์ของผู้สูงอายุมีความเกี่ยวข้องกับความสุข และ ความทุกข์ ที่เกิดขึ้นกับผู้สูงอายุ แนวทางการรับมือกับความทุกข์และสร้างสุขในวัยสูงอายุ ตามหลักการของจิตวิทยาพัฒนาการสูงอายุ มีแนวคิดหลักคือ “การปรับตัว” และ “การยอมรับ” เพราะเป็นกระบวนการที่จำเป็นสำหรับผู้สูงอายุเพื่อการมีชีวิตที่เป็นสุขเนื่องจากชีวิตมนุษย์มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา “ผู้สูงอายุที่มีความสุขจึงหมายถึง ผู้ที่สามารถปรับตัวให้เหมาะสมตามวัย”³⁰ การปรับตัวของผู้สูงวัยทั้งภายนอกและภายในมีหลายแบบต่างกันไปตามแต่ละบุคคล โดยอาจแบ่งได้เป็น 2 แบบ คือ การปรับตัวแบบสมเหตุสมผล ได้แก่ ยอมรับขอบเขตความสามารถของตน ยอมรับความทรุดโทรมทางกาย รักษาสุขภาพ สร้างสัมพันธ์ภาพกับเพื่อนใหม่ๆ สนใจในเรื่องของชุมชน ไม่จู้จี้บ่นพร่ำเพ้อไม่ถ่วงวาทกับเรื่องราวของลูกหลานมากเกินไป ขอบเขต สำหรับการปรับตัวที่ไม่สมเหตุสมผล ได้แก่ ไม่ยอมรับสภาพความชรา พยายามประพฤติตนเป็นหนุ่มสาว หาทางชดเชยโดยแสดงความไม่พอใจในคนหนุ่มสาวและดำเนินชีวิตต่าง ๆ นานา ขอบเพื่อฝัน ต้องการความช่วยเหลือหรือารเด็กทารก

ผู้สูงวัยที่สามารถปรับตัวได้ดีและมีความสุข คือผู้ที่สามารถปรับตัวทั้งภายนอกและภายในได้อย่างเหมาะสมโดยมีพื้นฐานคือ ทักษะคติของตนเองต่อความชราโลกและชีวิตในแง่ดี มีภาพพจน์ที่ดีต่อตนเองที่ดี ในขณะที่เดียวกันผู้สูงวัยจะปรับตัวได้ดีถ้าหากสังคมมีทัศนคติที่ดีต่อผู้สูงวัยด้วย แอริคสัน(1950)กล่าวถึงพัฒนาการด้านอารมณ์และจิตใจในประเด็นที่ว่า ในยามสูงวัยบุคคลควรพัฒนาสมรรถภาพในการสำนึกตัวและมีสติสัมปชัญญะ (self awareness)* แม้ว่าการนึกถึงความหลังเป็นธรรมชาติประจำวัยซึ่งมีทั้งความสุขและทุกข์ แต่หากผู้สูงอายุสามารถทำใจยอมรับทั้งความสำเร็จและความล้มเหลวอย่างปล่อยวาง อย่างรู้เท่าทัน อย่างเข้าใจและรู้จักชีวิต จะเป็นผู้มีชีวิตยามสูงวัยที่สุขสงบ

²⁹ ศรีเรือน แก้วกังวาน, จิตวิทยาพัฒนาการ, หน้า 280.

³⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 280.

*“Wisdom, then, is the detached concern with life itself, in the face of death itself.”

(Erikson.1964:133 อ้างถึงใน ศรีเรือน แก้วกังวาน 2530:281)

2.2.7 ทักษะคติของสังคมต่อผู้สูงวัย

ความสุขและทุกข์ของผู้สูงวัยส่วนหนึ่งเนื่องมาจากทัศนคติของสังคมที่ผู้สูงวัยอยู่ หากเป็นสังคมที่ยกย่อง ให้เกียรติและมองว่าผู้สูงวัยคือผู้ที่มีคุณค่า ผู้สูงวัยก็จะสามารถปรับตัวได้ดี หากสังคมมีอคติต่อผู้สูงวัยว่าเป็นที่เสื่อมโทรมหมดคุณค่า ผู้สูงวัยจะมีภาพพจน์ต่อตนเองที่ไม่ดี และส่งผลให้เกิดความทุกข์ได้

“สังคมมักตีตรา“ทางลบ”ผู้ที่อยู่ในวัยสูงอายุว่าเป็นผู้ที่เลอะเทอะ คร่ำครึ ไม่ค่อยมีพลังกำลัง ทำอะไรเชื่องช้า เหนงหนอย จู้จู้ขี้บ่น และยังมองว่าผู้สูงวัยมีความเสื่อมทางสติปัญญา เช่น ชี้หลง ชี้ลืม บ้าๆ เพ้อๆ คิดนึกตัดสินใจช้า และไม่เข้าใจภูมิปัญญาของคนรุ่นใหม่หรือวิทยาการใหม่ๆ ฯลฯ แต่จากการศึกษาค้นคว้าในวิชาผู้สูงอายุปรากฏว่ามีผู้สูงอายุมากมายที่ไม่ได้เป็นจริงตามที่สังคมตีตราแต่ก็ต้องถูกมองให้เป็นไปตามตราที่สังคมตีไว้ในทางลบ”³¹

ผู้สูงวัยต้องเผชิญกับอคติของสังคมเนื่องจาก สังคมมีรูปแบบความคิดที่ตายตัวเกี่ยวกับผู้สูงวัยว่าเป็นผู้ที่ถูกลดทอนสมรรถภาพลงด้วยวัย กลุ่มผู้สูงวัยที่ถูกมองในลักษณะตายตัว ได้แก่ ยุติการทำงาน คู่สมรสสูงวัย และ ผู้สูงวัยที่เป็นโสด เป็นต้น ในทางเศรษฐกิจคนวัยหนุ่มสาวคือกลุ่มที่มีพลังขับเคลื่อนทางเศรษฐกิจ ผู้สูงวัยที่ยุติการทำงานจึงอยู่ในฐานะภาระของบุตรหลานและลดบทบาททางเศรษฐกิจ ส่งผลให้ผู้สูงวัยในกลุ่มนี้สูญเสียความภาคภูมิใจในตนเอง ในด้านสถานภาพสมรสผู้สูงวัยที่เป็นโสดต้องเผชิญกับทัศนคติของสังคมที่มองว่าเป็นผู้มีความผิดปกติบกพร่องและต้องประสบปัญหาการขาดคนดูแลในยามสูงวัย ในขณะที่คู่สมรสสูงวัยถูกคาดหวังว่าเป็นผู้มีชีวิตคู่ที่มีความสุขและต้องปกปิดความต้องการทางเพศไว้ ทัศนคติเหล่านี้แสดงให้เห็นว่ากลุ่มผู้สูงวัยทั้ง 3 กลุ่มที่ถูกประเมินในลักษณะตายตัว แม้ในความเป็นจริงแล้วบุคคลมีความแตกต่างกัน ผู้สูงวัยจะปรับตัวได้ดีหรือไม่ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมของแต่ละบุคคล

2.2.7.1 ผู้สูงวัยที่ยุติการทำงาน

นักทฤษฎีหลายท่านกล่าวว่าผู้สูงอายุที่ขมขื่นหรือปรับตัวไม่ได้ หมดความมีชีวิตชีวาหลังจากยุติการทำงานนั้นส่วนหนึ่งเป็นเพราะ สังคมวางเงื่อนไขให้ผู้สูงอายุเป็นไปดังกล่าวคือสังคมมีทัศนคติว่าผู้ยุติการทำงานอาชีพ คือผู้เสื่อมสมรรถภาพในด้านต่างๆ หรือปรับตัวไม่ได้

³¹ ศรีเวื่อน แก้วกังวาน, จิตวิทยาพัฒนาการ, หน้า 262.

จนทำให้ผู้สูงอายุที่ยุติการทำงานเกิดความเชื่อรับเอาว่าตัวเองเป็นเช่นนั้นๆตามที่สังคมตีตรา³² การที่สังคมมีทัศนคติที่ตายตัว จำกัดโอกาสและบทบาทของผู้สูงวัยที่มีต่อสังคม ส่งผลให้ผู้สูงวัยต้องปลีกตัวจากสังคม แม้จะยังมีความสามารถและทำประโยชน์ให้กับสังคมได้

2.2.7.2 คู่สมรสสูงวัย

ในยามสูงวัยคู่สมรสมักถูกมองว่าเป็นคู่สมรสที่หยอกหยงว่าแห้ว ไร้ความสุข เบื่อหน่ายซึ่งกันและกันแต่ก็จำใจต้องอยู่ร่วมกัน แต่ในปัจจุบันมีคู่สมรสมากขึ้นที่อยู่ด้วยกันยามสูงวัยและรู้สึกว่าเป็นช่วงเวลาของชีวิตคู่ที่มีความสุขเพราะมีความมั่นคงทางอารมณ์ เห็นอกเห็นใจ เกื้อกูลอนุเคราะห์กัน ไร้วางใจกัน ให้ความสุขสบายแก่กัน และพึ่งพากันได้แต่เมื่อพูดถึงเพศสัมพันธ์แล้ว สังคมมักคาดหมายว่าผู้สูงวัยแล้วไม่ควรจะมีเพศสัมพันธ์หรือไม่ควรมีความรู้สึกเกี่ยวกับเรื่องนี้อีกต่อไป เนื่องมาจากทัศนคติของสังคมที่เห็นว่าเพศสัมพันธ์ที่เปิดเผยในยามสูงวัยเป็นพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมกับวัยทำให้สามีภรรยาสูงวัยงดเว้นการมีเพศสัมพันธ์ในชีวิตประจำวันแม้ว่าผู้สูงวัยอาจยังคงหาความสุขที่ต้องการได้ ซึ่งคนในวัยอื่น ๆ ก็ควรเข้าใจธรรมชาติเรื่องนี้ของผู้สูงวัยเพื่อว่าคนสูงวัยจะได้มีทัศนคติต่อพฤติกรรมทางเพศโดยไม่รู้สึกรู้ว่าเป็นเรื่องน่าอับอาย ผิดปกติ³³

2.2.7.3 สตรีสูงวัยที่เป็นโสด

สำหรับผู้สูงวัยที่เป็นโสดสังคมได้ตีตราว่า คนที่เป็นโสดมาจนถึงวัยสูงอายุเป็น “คนที่มีความคับแค้น หยอกหยง ว่าแห้ว ไร้ที่พึ่ง ที่รุนแรงก็อาจเป็นโรคประสาท โรคจิต” ทำให้เกิดความรู้สึกว่า การเป็นโสดเป็นสิ่งไม่ดี และมีแนวคิดว่าการมีชีวิตสมรสเป็นสิ่งที่ทำให้คนสามารถปรับตัวยามสูงวัยได้ดีกว่า ส่งผลให้ผู้สูงวัยที่เป็นโสดมีจำนวนน้อยดังนั้นสังคมจึงมีทัศนคติไม่ดีนักต่อผู้สูงวัยที่เป็นโสดตั้งแต่วัยหนุ่มสาวประกอบกับภาวะชรา หมายถึง การช่วยเหลือตนเองไม่ค่อยได้ และต้องการผู้ดูแลในยามเจ็บป่วย ผู้สูงวัยที่เป็นโสดจึงถูกคาดหมายว่าจะมีความกังวลเรื่องขาดคนดูแลในบั้นปลายชีวิต แม้ในความเป็นจริงจะพบว่า ผู้สูงอายุที่เป็นโสดสามารถปรับตัวได้และใช้ชีวิตยามสูงวัยได้ดีเหมือนผู้ที่มีคู่และอาจดีกว่าคู่สมรสที่ไม่มีความสุข เนื่องจากเคยชินกับการอยู่คนเดียว การพึ่งพิงตนเอง และการหากิจกรรมต่างๆชดเชยทางอารมณ์และสังคมที่ไม่ได้รับจากการสมรส มักพบว่าผู้สูงวัยที่เป็นโสดมักผูกพันกับพี่น้องผู้หญิงมากที่สุดและผู้ที่ยังปรับตัวได้ดีมัก

³² นิตา ชูโต, *คนชราไทย*, หน้า 45.

³³ ศรีเรือน แก้วกังวาน, *จิตวิทยาพัฒนาการ*, หน้า 286.

มีเพื่อนฝูงมากมายยังคงมีความสุขสนทนากับเพื่อนๆ เช่นวัยหนุ่มสาวหรือได้รับความช่วยเหลือจากเพื่อนในยามทุกข์ร้อนจึงไม่มีปัญหาใดๆ ในการปรับตัว³⁴

2.3 สังคมไทยและค่านิยมเกี่ยวกับผู้สูงวัย

2.3.1 ค่านิยมเกี่ยวกับผู้สูงวัยในสำนวน สุภาษิต คำพังเพยไทย

สังคมไทยให้ความสำคัญกับเรื่องวัยวุฒิและคุณวุฒิเป็นอย่างมาก สำนวน สุภาษิตของไทยจึงมีชุดคำสอนเกี่ยวกับวิธีการปฏิบัติตนของเด็กต่อผู้ใหญ่ และข้อประพฤติปฏิบัติของผู้ใหญ่ที่ต้องเป็นแบบอย่างให้แก่เด็ก สำนวน สุภาษิตจึงสะท้อนทัศนคติและความคาดหวังของสังคมที่มีต่อผู้สูงวัยได้ ดังนี้

2.3.1.1 สำนวน สุภาษิต เกี่ยวกับความประพฤติ

สังคมไทยมีสำนวน สุภาษิต เกี่ยวกับพฤติกรรมของผู้สูงวัย ได้แก่

โคแก่กินหญ้าอ่อน (ชายหรือหญิงสูงวัยที่ชอบผู้อ่อนวัยกว่า) **ไม่เจียมสังขาร** (เปรียบเปรยผู้สูงวัยที่มีพฤติกรรมไม่เหมาะสมกับวัย) **ไก่อแก่แม่ปลาช่อน** (หญิงสูงวัยที่มีเล่ห์เหลี่ยมมาก) **ไม้หลักปักเลน** (ผู้ใหญ่ที่ไม่สามารถเป็นที่พึ่งได้) **กระดังาลไฟ** (หญิงสูงวัยที่มีประสพการณ์โชกโชก) **เสียผู้ใหญ่** (ผู้ใหญ่ที่ทำตัวไม่ดี) **แม่แปรง** (หญิงสูงวัยที่จัดจ้านแพรวพราว) **ปู่โสมเฝ้าทรัพย์** (คนแก่หวงสมบัติ) **ไดโนเสาร์** (ผู้สูงวัยที่มีความคิดแบบเก่าๆ) ฯลฯ

นอกจากนี้ยังพบว่ามีคำเปรียบเปรยถึงผู้สูงวัยว่าเป็นผู้ที่ไร้ประโยชน์และเสื่อมสมรรถภาพ เช่น **แก่กะโหลกกะลา** **แก่มะพร้าวหัว** **เฒ่ามะละกอ** หรือ **แก่เพราะกินข้าว** **เฒ่าเพราะอยู่นาน** (แก่แต่ไม่มีความหมายไร้ประโยชน์) **แดงเถาตาย** (คำเปรียบเปรยแทนหญิงสูงวัย) **หนังเหนียว** **แก่ง่ายตายยาก** (คำเปรียบเปรยผู้สูงวัยที่อยู่มานาน) **งกๆเงินๆ** (กริยาอาการเชื่องช้าของผู้สูงวัย) **ไม้ใกล้ฝั่ง** (วัยชราเป็นวัยร่วงโรย ช่วงสุดท้ายของชีวิต) **แก่จนเหนียงยาน** (รูปร่างหน้าตาของผู้สูงวัย) **ไม้อ่อนดัดง่าย** **ไม้แก่ดัดยาก** (ผู้สูงวัยเป็นผู้ที่ไม่สามารถเปลี่ยนความคิดหรือนิสัยได้แล้ว) ฯลฯ

2.3.1.2 สำนวน สุภาษิตเกี่ยวกับข้อปฏิบัติของผู้สูงวัย

สำนวน สุภาษิตในกลุ่มนี้จะกล่าวถึงข้อควรประพฤติของผู้สูงวัย และข้อปฏิบัติของผู้เยาว์ที่ต้องเคารพเชื่อฟังผู้สูงวัย เช่น **ขุนนางใช้พ่อแม่** **หินแ่งใช้ตายาย** (เด็กควรทำตามและไว้ใจเฉพาะปู่ตายายในบ้าน) **เดินตามผู้ใหญ่หมาไม่กัด** (ทำตามแนวทางของผู้ใหญ่ยอมดี) **อาบน้ำร้อนมาก่อน** (ผู้ใหญ่คือผู้ที่มีประสบการณ์มากกว่า) **ถอนหงอก** (การที่เด็กชมผู้ใหญ่ไม่

³⁴ ศรีเรือน แก้วกังวาน, จิตวิทยาพัฒนาการ, หน้า 287.

เคารพยำเกรง) **ซี้กัอนใหญ่ให้เด็กเห็น** (ผู้ใหญ่ไม่ดีทำพฤติกรรมแย่ๆให้เด็กเห็น) **เข้าวัดเข้าวา** (คนแก่ต้องอยู่ในศีลธรรม) **คำหวัผู้ใหญ่** (เด็กต้องเคารพผู้ใหญ่) **ร่วมโพธิ์ร่วมไทร** (ผู้สูงวัยคือที่พึ่งของลูกหลาน) **ฝากผีฝากไข้** (ฝากฝังชีวิตบั้นปลายไว้กับลูกหลาน) เป็นต้น **สำนวน สุภาสิต** ในกลุ่มนี้มีส่วนควบคุมพฤติกรรมและจัดวางผู้สูงวัยให้อยู่ในสถานะแบบอย่างที่ดีของบุตรหลาน จากที่ยกตัวอย่างมานี้แสดงให้เห็นว่าสังคมไทยมีกรอบความคิดและความคาดหวังในตัวผู้สูงวัยหลายประการเพราะบทบาทของผู้สูงวัยคือการเป็นแบบอย่างที่ดีส่งงามให้แก่ชนรุ่นหลัง สังคมจึงมีกรอบและมาตรฐานในการตรวจสอบลักษณะพึงประสงค์ในตัวผู้สูงวัย โดยเฉพาะสตรีสูงวัยซึ่งหากประพฤติตนไม่เหมาะสมแล้วย่อมได้รับการวิพากษ์วิจารณ์ทางเสียหายหรือมีคำเรียกที่เหยียดหยาม เช่น แม่แปรง ไก่แก่แม่ปลาช่อน ฯลฯ **สำนวน สุภาสิต** คำพังเพยที่ยกมานี้พบวิถีปฏิบัติและความคาดหวังที่สังคมมีต่อผู้สูงวัย คือ การเป็นที่พึ่งของบุตรหลาน การประพฤติตนให้บุตรหลานเคารพนับถือ ผู้สูงวัยควรมีกริยาสุ่มเยือกเย็น ผู้สูงวัยไม่ควรฝักใฝ่ในเรื่องเพศ การมีความสัมพันธ์กับหนุ่มสาวที่อ่อนวัยกว่าเชิงชู้สาวเป็นเรื่องไม่เหมาะสม ผู้สูงวัยต้องมีความเคร่งครัดในศีลธรรมจรรยา ควรสนใจกิจกรรมทางศาสนา ฯลฯ วิถีปฏิบัติเหล่านี้มีขึ้นเพื่อส่งเสริมให้ผู้สูงวัยเป็นแบบอย่างที่ดีของบุตรหลานนั่นเอง

2.3.2 วาทกรรมที่ส่งผลกระทบต่อสตรีสูงวัย

นอกจากค่านิยมเกี่ยวกับผู้สูงวัยที่มีการสืบทอดผ่านชุดความคิดในรูปแบบสำนวน สุภาสิตแล้ว สตรีสูงวัยในฐานะสตรีและผู้สูงวัยต้องเผชิญกับค่านิยมของสังคมในรูปแบบวาทกรรมต่างๆที่มีส่วนกำหนดวิถีปฏิบัติของสตรีสูงวัย ดังนี้

2.3.2.1 เพศสถานะและเพศวิถีกับสตรีไทย

เพศสถานะ(Gender)และเพศวิถี(Sexuality)ถูกใช้เป็นพื้นฐานในการกำหนดวิถีปฏิบัติและหน้าที่ระหว่างชายหญิงในสังคมแบบชายเป็นใหญ่(Patriarchy) ผู้หญิงต้องประพฤติปฏิบัติตามมาตรฐานที่สังคมกำหนดซึ่งมีพื้นฐานมาจากความต้องการของผู้ชาย ผู้หญิงถูกกำหนดให้ทำหน้าที่ของผู้หญิงตามเพศของตน คือ การเป็นลูกสาว ภรรยา และแม่ที่ดีตลอดชีวิต

“เพศวิถีและเพศสถานะเป็นความสัมพันธ์ทางสังคมที่ถูกสร้าง และผลิตใหม่อย่างสัมพันธ์และเชื่อมโยงกับสถานการณ์ (Relationally

and situationally constructed) โดยให้ความสำคัญกับบริบท เงื่อนไข มิติและมุมมองอันหลากหลายและเลื่อนไหลผ่านกาลเวลา”³⁵

เพศสถานะ(Sexuality)และเพศวิถี(Gender)*จึงมีความแตกต่างจากเพศ(Sex) เนื่องจาก เพศ บ่งบอกความแตกต่างทางด้านสรีระของชายกับหญิง ในขณะที่เพศสถานะมีนัยที่สื่อถึงความแตกต่างทางความหมายที่สังคมกำหนดขึ้น เช่น ผู้หญิงไม่ได้เป็นผู้หญิงจากการถือกำเนิดเท่านั้น หากแต่มีกระบวนการที่ทำให้เจริญเติบโตมาเป็นผู้หญิงด้วย ดังวลีของ เดอ โบวัวร์ (de Beauvoir) ที่ว่า “เรามีได้เกิดแต่เติบโตมาเป็นผู้หญิง”³⁶ ซึ่งกระบวนการเติบโตมาเป็นผู้หญิงนี้มีความสัมพันธ์และนัยที่เกี่ยวข้องกับสังคม เพศสถานะและเพศวิถีได้กำหนดวิถีปฏิบัติ ค่านิยม อุดมการณ์และมายาคติทั้งหลายที่แบ่งแยกระหว่างชายกับหญิง เพศสถานะมีส่วนกำหนดวาทกรรมอื่นๆที่ใช้ในการควบคุมสตรีไทย สตรีสูงวัยเป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบจากมายาคติและวาทกรรมต่างๆ ในสังคมเช่นเดียวกับสตรีทั่วไปแต่สตรีสูงวัยจะอยู่ในสถานภาพที่เป็นรองกว่าหญิงสาวเพราะถูกมองว่าหมดคุณค่าของสตรี คือ ความอ่อนเยาว์ ความงาม และการสืบพันธุ์

สตรีสูงวัยในฐานะที่เป็นผู้หญิงและเป็นผู้สูงวัย ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของค่านิยมและวาทกรรมต่างๆที่มีส่วนกำหนดขึ้น ชีวิตของสตรีเป็นชีวิตที่ขึ้นอยู่กับความต้องการและความคาดหวังของบุคคลอื่น ความคาดหวังในตัวสตรีนี้มีอยู่ตลอดช่วงชีวิตในฐานะบุตรสาว ภรรยา และ แม่ ดังนี้

ก. ความคาดหวังของพ่อแม่ต่อลูกสาว

ในยามเด็กผู้หญิงถูกคาดหวังให้เป็นลูกสาวที่ดีของพ่อแม่ เป็นกุลสตรี ถ้าหากบ้านไหนมีลูกสาวที่ดีเพียบพร้อมทั้งรูปลักษณ์และคุณสมบัติ ก็จะถูกกล่าวถึงว่า “บ้านนี้หัวกระไดไม่แห้ง” หมายถึงผู้เป็นลูกสาวมีแต่ชายหนุ่มหมายปองอยากได้เป็นศรีภรรยา แต่ถ้าหากบ้านไหนมีลูกสาวที่ประพฤติตนเสื่อมเสียแล้วก็มีคำเปรียบเปรยว่า “มีลูกสาวเหมือนมีส้มอยู่หน้าบ้าน”

* **เพศวิถี (Sexuality)** หมายถึง มุมมองเกี่ยวกับเพศในความหมายกว้าง มีลักษณะเป็นนามธรรม ครอบคลุมหลายเรื่องเกี่ยวกับ เพศ ความคิด ความเชื่อ อารมณ์ ความรู้สึก รวมทั้งความสัมพันธ์ทางเพศ โดยไม่กำหนดว่าเป็นความสัมพันธ์ลักษณะใดและระหว่างใครกับใคร **เพศสถานะ (Gender)** หมายถึง การมองเพศของบุคคลจากสถานภาพทางสังคมว่าเป็นหญิงหรือชายตามที่สังคมกำหนด ทั้งนี้อาจเป็นมุมมองของลักษณะทางชีวภาพหรือบทบาทที่บุคคลนั้นแสดงหรือบทบาทที่สังคมกำหนดว่าผู้นั้นเป็นผู้หญิงหรือชาย (อมรา พงศาพิชญ์ 2548: 2)

³⁵ อมรา พงศาพิชญ์, เพศสถานะและเพศวิถีในสังคมไทย ชุดรวมบทความฉบับที่ 25 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548), หน้า 3.

³⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 5.

ผู้หญิงจึงเจียมตนอยู่ในกรอบของกุลสตรีไทยเพื่อมิให้พ่อแม่ผิดหวังและอับอาย นอกจากนี้ผู้หญิงยังถูกมองว่าสามารถเสียได้ง่ายและเป็นแหล่งที่นำความอับอายมาสู่ครอบครัว ดังที่มีคำเปรียบเปรยว่า “ชายข้าวเปลือกหญิงข้าวสาร” ซึ่งสะท้อนค่านิยมที่ว่า ผู้ชายเปรียบเสมือนข้าวเปลือกสามารถไปอกใหม่ได้เรื่อยไปในขณะที่ผู้หญิงเป็นเสมือนข้าวสารหากเสียแล้วก็ไม่อาจกลับคืน

ความคาดหวังของบิดามารดาในสังคมไทยคือมีบุตรสาวที่สวยงามทั้งรูปร่างและกิริยา รวมถึงคาดหวังให้บุตรได้แต่งงานกับชายที่มีความเหมาะสมและมั่นคงเชิดหน้าชูตาให้แก่ครอบครัวด้วย ความคาดหวังในตัวบุตรสาวนั้นไม่ได้เกิดแต่เฉพาะในช่วงรุ่นสาวแต่เกิดอยู่ตลอดชั่วชีวิตของผู้หญิงไม่เว้นแม้แต่ในยามสูงวัย ความคาดหวังในตัวสตรีนั้นเกิดขึ้นจากวาทกรรมแนวจารีตที่กำหนดว่าผู้หญิงไทย คือ ผู้หญิงที่เรียบร้อย ว่านอนสอนง่าย หัวอ่อน และประพฤติถูกต้องในเรื่องเพศสัมพันธ์ ฯลฯ แม้จะเข้าสู่ยามสูงวัยแต่สตรียังไม่อาจหลุดพ้นจากความคาดหวังของพ่อแม่และยังสามารถสร้างความเสียหายให้กับครอบครัวได้อยู่เสมอ หากสตรีสูงวัยเลือกทำตามความปรารถนาของตนเอง ผู้ที่ผิดหวังคือพ่อแม่และบทลงโทษก็คือการประณามและถูกปฏิเสธจากสมาชิกภายในครอบครัว

ข. ความคาดหวังของสามีต่อภรรยา

สังคมไทยมีค่านิยมในการเรียกขานผู้หญิงที่ปรนนิบัติครอบครัวได้เป็นอย่างดีว่าเป็น “แม่ศรีเรือน” คือ สตรีที่นำความเจริญรุ่งเรืองมาให้ครอบครัว แม่ศรีเรือนในความหมายของสังคมไทยหมายถึงภรรยาที่ปรนนิบัติสามีและครอบครัวเป็นอย่างดี รู้จักประหยัดอดออมและสร้างฐานะให้มั่นคง ความคาดหวังของผู้ชายในสังคมไทยคือการหาผู้หญิงเป็นแม่ศรีเรือนมาแต่งงานด้วย ซึ่งก็คือการหาผู้หญิงที่ยอมทำหน้าที่รับใช้สามีและครอบครัวอย่างซื่อสัตย์ ผู้ชายต้องการผู้หญิงมาปรนนิบัติรับใช้และคาดหวังให้ทำตามความต้องการของตนเอง

“ผู้หญิงไทยจำนวนไม่น้อยอยู่ในโลกของความเจียมและไม่เคยมีสิทธิมีเสียงเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างเพศ เธอต้องเป็นฝ่ายยอมจำนนและตอบสนองต่อความต้องการของผู้ชายภายใต้กรอบทางศีลธรรมของกุลสตรีหรือผู้หญิงดี ในขณะที่ผู้ชายมิได้ถูกพันธนาการด้วยการขอบทางศีลธรรมเช่นเดียวกันแต่สามารถใช้อำนาจใจในการซื้อบริการทางเพศหรือใช้ความรุนแรงต่อผู้หญิงได้ในขณะที่ยังคงสถานภาพและความนับหน้าถือตาทางสังคมเอาไว้”³⁷

³⁷ อมรา พงศาพิชญ์, *เพศสถานะและเพศวิถีในสังคมไทย ชุดรวมบทความฉบับที่ 25*, หน้า 28.

ในยามสูงวัยการทำตามความต้องการของเพศชายก็ยังคงอยู่ สตรีสูงวัยยังคงต้องทำหน้าที่ปรนนิบัติรับใช้สามี ผู้หญิงที่ยอมทำตามความต้องการของเพศชายคือกุลสตรี หากทำสิ่งที่ผิดแปลกออกไปหรือปฏิเสธไม่ทำตามกลับถูกมองว่าไม่เป็นที่ต้องการ ซึ่งการควบคุมเช่นนี้ไม่พบในบุรุษ ในยามสูงวัยที่สตรีต้องการปล่อยวางจากภาระหน้าที่ในครอบครัวและเป็นเวลาของการพักผ่อนแต่ความคาดหวังที่สามีมีต่อภรรยาสูงวัยไม่ได้เปลี่ยนแปลงตามด้วย ผู้ชายยังมีความคาดหวังให้ผู้หญิงปรนนิบัติรับใช้ดูแลอยู่เช่นเดิมซึ่งขัดกับความต้องการของหญิงสูงวัย ในยามสูงวัยสตรีมีบทบาทเป็นผู้นำมากกว่าบุรุษเนื่องจากบุรุษสูงวัยมีแนวโน้มที่จะรู้สึกว่าการตนเองรับบทบาทในสังคมและครอบครัว เมื่อต้องอยู่กับบ้านซึ่งเป็นพื้นที่ของผู้หญิง บุรุษสูงวัยจึงให้สตรีเป็นผู้นำในการจัดการเรื่องต่างๆภายในบ้าน³⁸ ความคาดหวังของสามีส่งผลให้สตรีสูงวัยในฐานะภรรยาต้องรับภาระหนักและประสบความสำเร็จอดขัดแย้งภายในจิตใจด้วยลักษณะสองมาตรฐานที่ให้อำนาจแก่เพศชายมากกว่า สตรีสูงวัยต้องเจียมตนอยู่ในกรอบความเป็นกุลสตรีและรับผิดชอบปรนนิบัติสามีอย่างซื่อสัตย์ ในขณะที่บุรุษสูงวัยสามารถมีชีวิตตามที่ตนเองต้องการโดยไม่ถูกวิพากษ์วิจารณ์จากสังคมไม่มีใครคาดหวัง ภรรยาไม่สามารถบังคับสามีให้ทำตามที่ต้องการได้

ค. ความคาดหวังของลูกต่อแม่

เมื่ออยู่ในยามสูงวัยสตรีกลายเป็นสมบัติของบุตรหลาน ผู้สูงวัยโดยเฉพาะผู้ที่ เป็นพ่อแม่ต้องเป็นตัวอย่างที่ดี สตรีสูงวัยถูกคาดหวังให้ทำหน้าที่ดูแลครอบครัวและช่วยเหลือบุตรหลาน สตรีสูงวัยที่ออกงานสังคมและมีบทบาทภายนอกบ้านจึงมีน้อยกว่า ความของลูกที่มีต่อแม่คล้ายกับความคาดหวังของสามีต่อภรรยาที่ต้องการจะเก็บผู้หญิงไว้เป็นสมบัติและปรนนิบัติรับใช้สมาชิกในครอบครัวแต่ความคาดหวังของลูกสาวต่อแม่จะแตกต่างจากลูกชายตรงที่ บุตรสาวจะคาดหวังให้แม่เป็นแบบอย่างในการใช้ชีวิตครอบครัวต่อไป สังคมไทยให้การยกย่องสตรีที่เป็น “แม่ศรีเรือน” และสามารถประคับประคองชีวิตคู่ได้ตลอดรอดฝั่ง ในพิธีสมรสของไทย นิยมให้คู่สามีภรรยาสูงอายุนอนทับที่ของบ่าวสาวเพื่อเป็นสิริมงคลและเชื่อว่าจะทำให้ชีวิตคู่ราบรื่น ผู้สูงวัยถูกคาดหวังให้เป็นแบบอย่างในการครองคู่ของบุตรหลาน ในขณะที่เดียวกันสตรีที่ไม่สามารถเป็นแบบอย่างที่ดีในการใช้ชีวิตคู่จะถูกมองว่าเป็นแม่แบบที่ไม่ดีและน่าอับอายสำหรับครอบครัว ผู้เป็นแม่มีส่วนส่งเสริมให้ลูกศรัทธาในชีวิตครอบครัวและทำหน้าที่แม่บ้านที่ดีสืบไป สตรีสูงวัยในฐานะแม่และผู้สูงวัยจึงถูกคาดหวังให้เป็นแบบอย่างที่ดีของบุตร

³⁸ บรรลุ ศิริพานิช, คู่มือผู้สูงอายุนับสมบุญ, หน้า 16.

จากความคาดหวังของพ่อแม่ต่อบุตรสาว ความคาดหวังของสามีต่อภรรยา และความคาดหวังของลูกต่อแม่ แสดงให้เห็นว่าสตรีเป็นผู้ดำเนินชีวิตตามความปรารถนาของบุคคลในครอบครัวมากกว่าของตนเอง ความคาดหวังจากพ่อแม่ สามี และลูก เป็นเสมือนเครื่องพันธนาการที่ผู้หญิงไม่กล้าตอบโต้ หากผู้หญิงคนใดกล้าปลดตัวเองออกจากความคาดหวังเหล่านี้และเลือกที่จะใช้ชีวิตตามที่ตนเองปรารถนาก็จะได้รับคำวิพากษ์วิจารณ์จากสังคมว่าไม่เป็นกุลสตรีและบกพร่องในการทำหน้าที่ตามเพศของตน เพศสถานะจึงมีส่วนกำหนดวาทกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวกับสตรี คือ วาทกรรมความเป็นแม่ วาทกรรมครอบครัว วาทกรรมกุลสตรี วาทกรรมความงาม ดังนี้

2.3.2.2 วาทกรรมความเป็นแม่

สืบเนื่องจากแนวคิดเรื่องเพศสถานะและเพศวิถีที่กำหนดให้บุคคลทำหน้าที่ตามเพศ สตรีจึงถูกกำหนดบทบาทในลักษณะตายตัวคือ ลูกสาว ภรรยา และแม่ ผู้หญิงถูกทำให้เชื่อว่าตนเองเกิดและเติบโตมาเพื่อทำหน้าที่ตามเพศคือการเป็น “แม่” ผู้หญิงเป็นแม่บ้านและแรงงานที่ไม่มีค่าจ้างภายในครอบครัว ความเหลื่อมล้ำทางเพศนี้ส่วนหนึ่งเกิดจากสังคมแบบปิตาธิปไตย (Patriarchy) ที่ผู้ชายในฐานะเป็นกลุ่มทางสังคมถูกสร้างหรือสถาปนาให้มีบทบาทฐานะสูงกว่าและมีอำนาจเหนือกว่าผู้หญิง ความเหนือกว่าของเพศชายถูกสร้างและใช้บังคับโดยผ่านระบบกฎหมาย เช่น ระบบภาษี และสวัสดิการสังคมรวมทั้งในทัศนคติ ค่านิยม และปฏิบัติการในชีวิตประจำวัน³⁹ นอกจากนี้วาทกรรมจารีตที่กำหนดขึ้นภายใต้อิทธิพลของพุทธศาสนาได้ผลิตซ้ำและตอกย้ำอัตลักษณ์ของผู้หญิงในฐานะผู้เลี้ยงดูหรือแม่ การมีสถานภาพแม่ทำให้ผู้หญิงได้รับความเคารพนับถือจากสังคม ชาวพุทธได้รับการบ่มสอนให้เคารพบูชาแม่ในฐานะพระในบ้านและมีความเชื่อว่าผู้หญิงไม่สามารถสั่งสมบุญได้ด้วยตนเองจึงต้องสะสมบุญผ่านทางกรบวชบุตรชาย เพื่อให้ผู้หญิงเกิดความภาคภูมิใจในบทบาทตามเพศของตนและช่วยตอกย้ำอัตลักษณ์ความเป็นแม่ให้หนักแน่นมากยิ่งขึ้น

“เพราะผู้หญิงไทยถูกวาทกรรมจารีตในพุทธศาสนาปลูกฝังให้เชื่อว่าการได้เป็นแม่คน ได้เลี้ยงดูลูกชายจนเติบโตและอนุญาตให้ลูกชายบวชเป็นพระภิกษุเพื่อสืบทอดพระพุทธานุศาสนาดลลอดจนได้ทำบุญใส่บาตรให้พระสงฆ์และแก้หนี้พระศาสนาอยู่เนืองนิตย์จะได้รับบุญกุศลสูงและจะได้ขึ้นสวรรค์เมื่อตายไป”⁴⁰

³⁹ อมรา พงศาพิชญ์, เพศสถานะและเพศวิถีในสังคมไทย ชุดรวมบทความฉบับที่ 25, หน้า 1.

⁴⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 216.

ผู้หญิงสามารถสั่งสมบุญได้ผ่านการให้กำเนิดจึงต้องแต่งงานและให้กำเนิดบุตรชายซึ่งรองรับอุดมการณ์ของสังคมที่ต้องให้สตรีทำหน้าที่ตามเพศคือการผลิตประชากร สังคมไทยมีค่านิยมว่าสตรีคือผู้อบรมประชากรของสังคมให้มีคุณภาพ ดังสำนวนและสุภาษิตไทยที่ว่า **ดูช้างให้ดูหางดูนางให้ดูแม่ ถ้าจะให้แน่ต้องดูถึงยาย** หรือสำนวน **พ่อแม่ไม่สั่งสอน** สำนวนสุภาษิตเหล่านี้ช่วยตอกย้ำความสำคัญของผู้หญิงในฐานะ ผู้ผลิต และ ผู้อุปถัมภ์ พลเมืองของสังคม นอกจากเป็นผู้ให้กำเนิดแล้ว ผู้หญิงยังต้องรับผิดชอบชีวิตและความประพฤติของบุตรหลานด้วยซึ่งภาระหน้าที่นี้ยังคงดำรงอยู่หนักแน่นแม้ในยามสูงวัยจึงพบว่ามีสตรีสูงวัยจำนวนมากที่ยังเดือดร้อนด้วยเรื่องของบุตรหลานอย่างไม่จบสิ้น

2.3.2.3 วาทกรรมครอบครัว

สังคมไทยมีค่านิยมเกี่ยวกับความมั่นคงในครอบครัวที่สูงมาก จากคำเปรียบเปรยการครองคู่ยาวนานของหนุ่มสาวว่า **“ขอให้อยู่กันจนแก่จนเฒ่าถือไม้เท้ายอดทองกระบองยอดเพชร”** ในขณะที่การหย่าร้างจะทำให้คู่สมรสได้รับคำประณาม เช่น **“บ้านแตกสาแหรกขาด”** **“ขาดแม่เหมือนแพแตก ขาดพ่อเหมือนถ่อหัก”** หรือ **“อยู่กันหม้อข้าวยังไม่ทันดำ”** ซึ่งเป็นการประทับตราให้กับคู่สมรสที่หย่าร้างว่าเป็นผู้ล้มเหลวและไม่มีความอดทน โดยเฉพาะผู้หญิงจะถูกมองว่าไม่สามารถทำนุบำรุงประคับประคองครอบครัวไว้ได้ สตรีที่ผ่านการหย่าร้างจะได้รับคำเปรียบเปรยในแง่ลบ เช่น **ของมือสอง ผู้หญิงมีตำหนิ กระดังาลนไฟ** ฯลฯ การแต่งงานและสร้างครอบครัวจึงเป็นหน้าที่หลักของสตรีเพื่อดำรงสถาบันครอบครัว สตรีถูกปลูกฝังว่าผู้หญิงไม่สามารถอยู่คนเดียวได้ต้องมีครอบครัวคอยดูแล และสตรีที่ดีคือผู้ที่อุทิศตนเพื่อครอบครัวและประคองชีวิตครอบครัวให้ตลอดรอดฝั่ง

“ผู้หญิงไทยในอุดมคติต้องเป็นผู้หญิงดี กล่าวคือ เป็นคนมี

มโนธรรม เป็นแม่ผู้เสียสละและเป็นเมียที่ซื่อสัตย์ สังคมไทยเน้นให้

ผู้หญิงซื่อสัตย์ต่อสามีและอดทนกับชีวิตสมรสมากเท่ากับที่เน้นให้ผู้หญิง

อุทิศตนในการเลี้ยงดูลูกหลาน เมื่อพิจารณาเฉพาะในส่วนของวาทกรรม

ที่หล่อหลอมให้ผู้หญิงมีความเสียสละพบว่า สังคมไทยคาดหวังให้

ผู้หญิงต้องอดทนต่อชีวิตสมรสที่มีปัญหาเพื่อความสุขของลูกๆ

ประกอบกับวาทกรรมเกี่ยวกับครอบครัวของสังคมไทยไม่ยอมรับ

เรื่องการหย่าร้าง ทั้งชายและหญิงจึงได้รับการบอกกล่าวให้ช่วยกัน
 ประคองชีวิตคู่ไปจนถึงที่สุดแม้จะไม่มีความสุขก็ตาม ทั้งหญิงและชาย
 รู้สึกอับอายและล้มเหลวหากชีวิตสมรสต้องจบลงด้วยการหย่าร้าง
 อย่างไม่รู้ตัวตามภาระอันหนักอึ้งในการประคับประคองชีวิตครอบครัวไว้
 เพื่อลูกๆ มักตกหนักอยู่ที่ผู้หญิง"⁴¹

วาทกรรมครอบครัวส่งเสริมให้สตรีต้องอดทนต่อชีวิตคู่ ผู้ที่สามารถประคับประคอง
 ชีวิตคู่ได้ตลอดรอดฝั่งคือผู้ที่ได้รับการยกย่องในสังคมไทย ในขณะที่คู่สมรสที่หย่าร้างถูกวิพากษ์ว่า
 เป็นผู้ที่ไม่มีความอดทนและส่งผลกระทบต่อบุตร บุคคลที่มาจากครอบครัวที่หย่าร้างมักจะถูก
 ประเมินว่ามีความผิดปกติ บกพร่องในด้านต่างๆ ดังมีคำเปรียบเปรยว่า “เด็กบ้านแตก” คู่สมรส
 ส่วนใหญ่จึงต้องอดทนต่อชีวิตคู่โดยเฉพาะสตรี วาทกรรมครอบครัวกำหนดให้ผู้หญิงต้องเป็นแม่ผู้
 เสียสละ เป็นเมียที่ซื่อสัตย์และทุ่มเทกับการเลี้ยงดูบุตร วาทกรรมความเป็นแม่มีส่วนพันนาการ
 ชีวิตของสตรีตั้งแต่วัยสาวจนถึงยามสูงวัย โดยเฉพาะในยามสูงวัยสตรีผู้อยู่ในบทบาท ยา และ
 ยาย ถูกคาดหวังให้เป็นผู้เลี้ยงดูหลานและส่งเสริมครอบครัวของบุตร ผู้สูงวัยถูกคาดหวังว่าจะ
 ละวางจากความปรารถนาส่วนตัว ความปรารถนาที่แท้จริงของสตรีเป็นเรื่องที่ถูกมองข้ามไปแต่
 จะถูกพิจารณาจากการทำหน้าที่เป็นแม่ได้โดยสมบูรณ์หรือไม่เท่านั้น

2.3.2.4 วาทกรรมกุลสตรี

ความเป็นกุลสตรีไทยเป็นสิ่งที่สร้างขึ้นเพื่อรองรับระบบนิยมชายและสถาบัน
 ครอบครัว เพื่อให้ผู้หญิงสามารถทำหน้าที่ ลูกสาว ภรรยา และแม่ได้โดยสมบูรณ์ สังคมไทยมี
 ข้อกำหนดเกี่ยวกับลักษณะของผู้หญิงดีมากมาย ผู้หญิงที่ดีจะมีคุณสมบัติคู่ควรกับคำว่า “กุลสตรี”
 หรือ “แม่ศรีเรือน” ซึ่งเป็นคำที่ใช้ยกย่องผู้หญิงที่ยอมทำตามจารีตและค่านิยมของสังคม วาทกรรม
 กุลสตรี ฝังรากลึกอยู่ในทัศนคติของคนในสังคมไทยโดยจะยกตัวอย่างจากเพลงแม่ศรีเรือนที่
 กล่าวถึงลักษณะของภรรยาที่ดีไว้ ดังนี้

“แม่ศรีเอยแม่ศรีเรือนน้องเป็นทั้งเพื่อนและเมียที่รักบูชา ยามผัว
 กลับจากงานคืนสู่บ้านเคหา เหย้าเรือนงามตา เหนื่อยมาหายคลายอาหาร
 แม่ศรีเอยแม่ศรีนวล น้องดีครบถ้วนสิ่งควรผู้หญิงสังวรณ ปรนนิบัติผัวดี
 โดยไม่มีแง่อน เรื่องกินหลับนอนไม่เคยเดือดร้อนใคร สมเป็นยอดหญิง

⁴¹ อมรา พงศาพิชญ์, เพศสถานะและเพศวิถีในสังคมไทย ชุดรวมบทความฉบับที่ 25, หน้า 215.

มีมิตรเมื่อยดี เทิดทูนเป็นศรีแห่งกัลยาณี ใด้ร้อยชู้หรือจะสู้เมียรักร่วมใจ
แม่ศรีทราเมวยพี่รักจิตใจเธอจริง แม่ศรีเออยแม่ศรีใจสินทรัพย์นับได้
เก็บออมเพื่อไว้ดียิ่ง ยามเมื่อยากอับจนทนร่วมอยู่แอบอิง ไม่เคยทอดทิ้ง
กอดคอร่วมทุกข์กันไป”⁴²

“แม่ศรีเรือน” และ “กุลสตรี” ในความหมายของสังคมไทยคือผู้ที่สามารถเป็น
เสาหลักของบ้านและสร้างความเจริญให้ครอบครัวได้ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดในสังคมแบบนิยมชาย
ที่ว่า ผู้หญิงเมื่อเล็กเป็นลูกสาวที่เชิดหน้าชูตาของพ่อแม่ เมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่เป็นแม่ศรีเรือนของสามี และ
เมื่อชราก็เป็นมารดาผู้อุปถัมภ์บุตร สตรีไทยที่ตีนอกจากจะต้องหัวอ่อนน ว่าง่าย และรับใช้
ครอบครัวอย่างซื่อสัตย์แล้วยังต้องไม่ประพฤติเสื่อมเสียในเรื่องเพศ โดยเฉพาะในยามสูงวัย
พฤติกรรมทางเพศเป็นสิ่งที่สังคมกำหนดว่าเป็นเรื่องไม่เหมาะสม ผู้สูงวัยจึงต้องปกปิดซ่อนเร้น
ความต้องการตามธรรมชาติเหล่านี้ไว้

“หญิงไทยถูกพันธนาการไว้ด้วยข้อห้ามทางสังคมว่าสามารถมี
เพศสัมพันธ์ได้ก็เฉพาะกับสามีของตนเพียงคนเดียว รวมทั้งการคาดหวัง
ว่าผู้หญิงจะต้องรักษาความบริสุทธิ์ไว้จนกว่าจะถึงวันแต่งงาน การรักษา
ความบริสุทธิ์มีค่ามากถึงขนาดที่สังคมใช้เป็นเครื่องวัดว่าหญิงคนนั้นดี
หรือเลว หลายชั่วอายุคนมาแล้วที่ภาพลักษณ์ของผู้หญิงที่ดี คือ คนที่
ต้องรักษาบทบาทความเป็นเพศหญิงอย่างไม่มีข้อบกพร่องกล่าวคือ
จะต้องเป็นลูกที่ปฏิบัติหน้าที่ของลูกสาวได้ดีพร้อม เป็นภรรยาที่ซื่อสัตย์
และเป็นแม่ผู้เสียสละที่ไม่มีประวัติต่างพร้อย”⁴³

สังคมไทยไม่ยอมรับสตรีที่มีความซ้ำซอและกล้าเปิดเผยในเรื่องเพศสัมพันธ์ทำ
ให้สตรีไม่สามารถเปิดเผยความต้องการทางเพศเพราะเกรงจะถูกประทึบตราว่าเป็นผู้หญิงไม่ดี
เช่นเดียวกับสตรีสูงวัยที่ถูกจับตามองเรื่องพฤติกรรมเป็นพิเศษ พฤติกรรมทางเพศที่เปิดเผยในยาม
สูงวัยเป็นเรื่องที่ไม่เหมาะสมเพราะถูกมองว่าเป็นเรื่องที่ไม่เหมาะสมกับวัยวุฒิ จากที่ยกตัวอย่างมา
ทั้งหมดแสดงให้เห็นความเคร่งครัดของขนบจารีตในสังคมไทยที่มีส่วนควบคุมวิถีปฏิบัติของสตรีไทย

⁴² ชื่อเพลง – แม่ศรีเรือน คำร้อง - ทำนอง ไพบุณย์ บุตรขัน ขับร้อง - ชาญ เย็นแซ เพลงจากภาพยนตร์
เรื่องแม่ศรีเรือน(บันทึกเสียงครั้งแรก พ.ศ.2497)

⁴³ อมรา พงศาพิชญ์, เพศสถานะและเพศวิถีในสังคมไทย ชุดรวมบทความฉบับที่ 25, หน้า 28.

ตั้งแต่เด็กจนถึงวัยชรา สตรีไทยถูกคาดหวังให้เป็นผู้ที่มีความอ่อนโยน ประพฤติตนอยู่ในขอบจารีต ไม่เปิดเผยความต้องการในเรื่องเพศ อดทนต่อการใช้ชีวิตคู่และเป็นผู้รับใช้ครอบครัวที่ซื่อสัตย์ ฯลฯ ความเป็นกุลสตรีถูกนำมาใช้เป็นมาตรฐานในการตัดสินว่าผู้หญิงเป็นผู้หญิงดีหรือไม่ ในขณะที่บุรุษถูกควบคุมในเรื่องเหล่านี้น้อยกว่า ภายหลังการหย่าร้างแนวโน้มของสตรีสูงวัยที่จะสมรสใหม่น้อยกว่าบุรุษ⁴⁴ บุรุษที่ประพฤติตนไม่เหมาะสมในเรื่องเพศมีค่าเปรียบเปรยในแง่ลบ เช่น *เม่าหัวงู โคแก่กินหญ้าอ่อน* ฯลฯ แต่มิได้ถูกนำมาเป็นมาตรฐานในการตัดสินว่าเป็นผู้ชายที่เลว ไม่เป็นที่ต้องการของครอบครัวและสังคมต่างจากสตรีที่ค่านิยมเหล่านี้คือสิ่งที่สังคมใช้ตัดสิน “ผู้หญิงดี” สตรีไทยส่วนใหญ่จึงไม่กล้าฝ่าฝืนวาทกรรมกุลสตรีเพราะเกรงจะถูกปฏิเสธจากสังคม โดยเฉพาะสตรีสูงวัยจึงเป็นการยากมากยิ่งขึ้นที่จะฝ่าขอบจารีตออกไปได้แม้จะขัดแย้งกับความปรารถนาส่วนตัวก็ตาม

2.3.2.5 วาทกรรมความงาม

ผู้หญิงทุกเพศทุกวัยถูกปลูกฝังมายาคติที่ว่าคุณค่าของสตรีขึ้นอยู่กับความงามและความอ่อนเยาว์ สตรีสูงวัยต้องเผชิญความขัดแย้งระหว่างร่างกายที่กำลังเสื่อมถอยและความปรารถนาที่จะคงความงามเพื่อเป็นที่ต้องการตามค่านิยมของสังคม ภาพลักษณ์และความงามของสตรีถูกสร้างขึ้นตามมาตรฐานของเพศชาย สตรีในบริบทของสังคมที่ต้องพึ่งพาเพศชายเป็นหลักจึงต้องปรับตัวให้สอดคล้องกับค่านิยมของสังคมกระแสหลัก

“สถานภาพของผู้หญิงที่ยังคงพึ่งพิงผู้ชายในบริบทของครอบครัว การที่เพศหญิงยังคงถูกเอารัดเอาเปรียบทั้งในฐานะเป็นแรงงานรับจ้าง ราคาถูกตามโรงงานและบริษัท รวมทั้งภาพลักษณ์ของผู้หญิงที่เรื้อรังและความงามของเธอถูกสถาปนาขึ้นตามการนิยามความหมายบนพื้นฐานจากความปรารถนาของเพศชาย”⁴⁵

ผู้หญิงมีความพยายามที่จะคงความงามไว้ให้นานที่สุดตามความปรารถนาของเพศชายที่ชื่นชมสตรีที่มีความงามและความอ่อนเยาว์ ในขณะที่มายาคติที่สังคมมีต่อรูปลักษณ์ของสตรีสูงวัย คือ ความเหี่ยวเฉาไม่น่าดู ไร้เสน่ห์ต่อเพศตรงข้ามซึ่งมีส่วนทำให้คุณค่าของ

⁴⁴ นิศา ชูโต, *คนชราไทย*, หน้า 3.

⁴⁵ อมรา พงศาพิชญ์, *เพศสถานะและเพศวิถีในสังคมไทย ชุดรวมบทความฉบับที่ 25*, หน้า 25.

สตรีสูงวัยลดลงและถูกมองว่าหมดคุณค่าของความเป็นสตรีไปโดยปริยาย สตรีไม่ได้กำหนดรูปแบบความงามจากความพึงพอใจและธรรมชาติแห่งวัยของตนแต่เป็นความงามที่เกิดจากความนิยมของเพศชาย หากสตรีไม่งามและอ่อนเยาว์ก็จะถูกเพิกเฉยส่งผลให้สตรีสูงวัยมีภาพจนต์ต่อตนเองที่ไม่ดีและสูญเสียความมั่นใจไป

ในปัจจุบันธุรกิจเกี่ยวกับความงามกระตุ้นให้สตรีหันมาดูแลความงามโดยเน้นที่ความอ่อนกว่าวัย ไม่ใช่การดูดีตามธรรมชาติของวัย สตรีสูงวัยที่ได้รับอิทธิพลจากมายาคติความงามจึงต้องพยายามปรุงแต่งร่างกายให้ค้ำกับธรรมชาติ ดังนั้นแม้สตรีสูงวัยต้องการลบล้างมายาคติของสังคมที่มองว่าสตรีสูงวัย ไร้คุณค่าและไม่น่าดู แต่การพยายามได้กลับด้วยการทำศัลยกรรมหรือหมกมุ่นในการรักษาความงามนี้ก็เป็นการติดอยู่ในมายาคติความงามเช่นกัน ความปรารถนาของสตรีสูงวัยจึงย้อนแย้งกันเอง เพราะสตรีสูงวัยไม่สามารถทำให้สังคมยอมรับคุณค่าของตนได้ด้วยสังขารที่แท้จริงแต่ต้องรักษาความอ่อนเยาว์เพื่อให้สังคมยอมรับผ่านรูปลักษณ์ภายนอก ประกอบกับลัทธิบริโภคนิยมที่มีส่วนกระตุ้นให้บุคคลนำเสนอตัวตนผ่านรูปลักษณ์และเชื่อว่าร่างกายเป็นสิ่งที่ดัดแปลงเสริมเติมแต่งได้ทำให้ผู้คนหมกมุ่นกับการเปลี่ยนแปลงตนเองให้เข้ากับความต้องการของสังคมกระแสหลักมากยิ่งขึ้น

2.4 ความสุขของสตรีสูงวัยจากทฤษฎี

2.4.1 จิตวิทยาเชิงบวก

จิตวิทยาเชิงบวก(Positive Psychology) เป็นศาสตร์ทางเลือกใหม่ที่มุ่งพัฒนาบุคลิกภาพของมนุษย์ให้เป็นผู้มีความสุขโดยมีพื้นฐานของความสุขจากการพัฒนาตนเอง การเป็นคนดี มีมุมมองต่อชีวิตและโลกในเชิงบวก อีกทั้งเป็นวิชาที่เน้นความเป็นวิทยาศาสตร์ มีงานวิจัย ตัวเลขสถิติที่สามารถนำมาใช้อ้างอิงได้ มีแนวทางปฏิบัติที่เป็นตัวอย่างชัดเจนและเหมาะสมกับสภาพชีวิตในสังคมปัจจุบัน ด้วยเหตุนี้แนวคิดจิตวิทยาเชิงบวกกำลังได้รับความสนใจและนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนามนุษย์อย่างกว้างขวางในประเทศตะวันตกโดยเฉพาะในการพัฒนาสุขภาวะของบุคคล

“แทนที่จะพูดถึงเรื่องลบ วิชานี้ก็กลับเลือกที่จะย้ายฝั่งจากชั่วลบ มาอยู่ชั่วบวก คือ เลือกที่จะเริ่มต้นพูดถึงสภาพจิตของคนที่เป็นบวกที่สุด แข็งแรงที่สุด งดงามที่สุด แล้วค่อยๆสร้างคนจากจุดนี้ โดยเป้าหมายของจิตวิทยาเชิงบวกคือสร้างความเปลี่ยนแปลง จากการที่นักจิตวิทยาจะหมกมุ่นอยู่กับการซ่อมสิ่งที่แย่ที่สุดในชีวิตมนุษย์ไปสู่การสร้างคุณลักษณะที่ดีที่สุดสำหรับมนุษย์ไปพร้อมๆกัน...ในงานวิจัยเราพบว่า การฝึกมองในแง่บวกสามารถลดภาวะซึมเศร้าในเด็กและผู้ใหญ่ได้และ

ผมก็เชื่อเช่นกันว่า หากเราต้องการป้องกันไม่ให้เกิดภัยรุมที่เติบโตในสลัม มีภาวะที่เสี่ยงต่อยาเสพติดให้โทษ เราไม่ควรเพียงบอกเขาถึงโทษของยาเสพติดเท่านั้น แต่เรายังต้องค้นหาคุณลักษณะเด่นที่ฝังมาในตัวเขา และดูแลให้ลักษณะเด่นนั้นแสดงตัวออกมาให้มากที่สุด”⁴⁶

จิตวิทยาเชิงบวกจะศึกษาข้อดีในตัวมนุษย์และนำมาใช้ให้เหมาะสมกับตัวบุคคล โดยเน้นให้บุคคลดำเนินชีวิตที่มีข้อดีของตนเป็นพื้นฐาน แนวคิดจิตวิทยาเชิงบวกของ ดร. มาร์ติน เซลิเกแมน (Martin Seligman, Ph.D.) จึงเป็นการกระตุ้นให้นักจิตวิทยาหันมาสนใจเรื่องการฟื้นฟูจุดเด่นในตัวบุคคลและการยกระดับชีวิตมนุษย์ เซลิเกแมนได้พัฒนาจิตวิทยาเชิงบวกขึ้นโดยมีพื้นฐานมาจากแนวคิดเรื่องคุณค่าและจุดเด่นของมนุษย์แต่เน้นที่อารมณ์เชิงบวกและการเสริมสร้างจุดดีของมนุษย์เพื่อการดำรงชีวิตที่มีความสุขซึ่งสอดคล้องกับความสนใจของคนในปัจจุบันที่ให้ความสนใจเรื่องความสุขและการเติมเต็มชีวิตกันอย่างแพร่หลาย

2.4.1.1 จิตวิทยาเชิงบวกกับความสุขของสตรี

จากการริเริ่มแนวคิดจิตวิทยาเชิงบวก โดย ดร. มาร์ติน เซลิเกแมน ต่อมา มีผู้นำจิตวิทยาเชิงบวกมาประยุกต์ใช้กับสตรีโดยเฉพาะ คือ ดร. แดน เบเคอร์ (Dan Baker, Ph.D.) จิตแพทย์ผู้ทุ่มเทให้กับการศึกษาพฤติกรรมของมนุษย์และผู้ก่อตั้งองค์กรมากมายเกี่ยวกับการยกระดับชีวิต (Life Enhancement) ร่วมกับ ดร. เคที กรีนเบิร์ก (Cathy Greenberg, Ph.D.) และ อินา ยาลอฟ (Ina Yalof) นักวิชาการกลุ่มนี้สนใจนำศาสตร์จิตวิทยาเชิงบวกมาใช้กับสตรีโดยมุ่งหาคุณลักษณะและการปฏิบัติตนของผู้หญิงที่มีความสุขโดยใช้หลักการของจิตวิทยาเชิงบวกเป็นพื้นฐาน

เนื่องจากความสุขของผู้หญิงมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างไปจากผู้ชายเริ่มต้นตั้งแต่ภายในสมอง สมองของผู้หญิงมีเซลล์ประสาทซึ่งเชื่อมโยงและครอบคลุมส่วนที่เกี่ยวกับการติดต่อสื่อสารและอารมณ์ความรู้สึกมากกว่าในผู้ชายซึ่งเป็นสาเหตุที่ทำให้ผู้หญิงให้ความสำคัญเรื่องความสัมพันธ์ต่างๆ มากกว่าผู้ชาย นอกจากนี้ปัจจัยที่ก่อให้เกิดความสุขในผู้หญิงและผู้ชายยังแตกต่างกันในแง่ของระดับและสิ่งที่ทำให้มีความสุข เช่น ผู้ชายใช้เวลาและพลังงานหมดไปกับ การแสวงหาอำนาจ สถานภาพทางสังคมและข่าวของต่างๆ ในขณะที่ผู้หญิงมุ่งเน้นในเรื่องของความสัมพันธ์ การให้ความช่วยเหลือดูแลและปฏิสัมพันธ์ต่อคนรอบข้าง ดร. แดน เบเคอร์

⁴⁶ Seligman, M. E. P, *Authentic Happiness*, p.3

กล่าวว่า ผู้ชายมีความต้องการที่จะ“มีให้พอ”ส่วนผู้หญิงก็วุ่นวายอยู่กับความต้องการ“ดีให้พอ” เนื่องจากผู้หญิงมีพื้นฐานคือความกลัวและรู้สึกว่าตนเองนั้นไม่ดีพออยู่เสมอในเรื่องต่างๆ⁴⁷ ความปรารถนาของผู้หญิงจึงไม่มีที่สิ้นสุดเพราะไม่มีความมั่นใจและต้องแสวงหาความสมบูรณ์แบบให้ตนเองอยู่เสมอ

2.4.1.2 แนวปฏิบัติเพื่อสร้างสุข

ดร. แดน เบเคอร์ เรียกอุปสรรคที่ทำให้ผู้หญิงไม่สามารถมีความสุขที่แท้จริงได้ว่า “กับดักความสุข”(Happiness Traps/Woman traps) ซึ่งหมายถึงสิ่งๆที่ดูเหมือนจะสร้างความสุขที่แท้จริงได้แต่ไม่ใช่(ไม่ถึงกับเป็นสิ่งตรงกันข้ามกับความสุข) โดยมากแล้วมักไม่มีที่สิ้นสุดเพราะเมื่อคนเข้าใจว่าสิ่งนี้จะนำมาซึ่งความสุข เมื่อไม่ได้ผลก็จะพยายามทำสิ่งเดิมนี้มากขึ้นไปอีก โดยไม่รู้ตัวตนเองกำลังอยู่ในทางที่ไม่ได้นำไปสู่ความสุข ปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดกับดักแห่งความสุขนี้ คือ “ความกลัว” ซึ่งมาในรูปแบบต่างๆ โดยเฉพาะกับผู้หญิงแล้ว ความกลัวมักเกิดมาจากความรู้สึกไม่พอเป็นพื้นฐาน ดร. แดน เบเคอร์ ได้นำเสนอเกี่ยวกับกับดักแห่งความสุขของผู้หญิงไว้ 4 ประการ คือ 1. ลัทธิสมบูรณ์แบบ (Perfectionism) 2. โรคชอบเอาใจ(Disease to please) 3. การนำอัตลักษณ์ของตนเองขึ้นอยู่กัสิ่งของหรือบุคคลอื่น (I'm nothing without him) และ 4. ความแค้น (Revenge)⁴⁸

ลัทธิสมบูรณ์แบบ(Perfectionism) มีสาเหตุมาจากความกลัวว่าจะดีไม่พอของผู้หญิง เนื่องจากผู้หญิงส่วนใหญ่มีความคิดว่าความสุขเกี่ยวข้องกับความสมบูรณ์แบบไร้ที่ติ เช่น ผอมที่สุด สวยที่สุด ดีที่สุด ฉลาดที่สุด ฯลฯ แต่ความสมบูรณ์แบบก็เปรียบเสมือน ภาพลวงตาที่ไม่มีวันไปถึง ผู้หญิงจึงต้องดิ้นรนเพื่อให้ตนเองรู้สึกสมบูรณ์แบบเรื่อยไป ดร. แดน เบเคอร์ อธิบายว่าธรรมชาติของผู้หญิงกระตุ้นให้มีการเปรียบเทียบตนเองกับคนอื่นอยู่เสมอตั้งนั้นจึงโยยหาความสมบูรณ์แบบเพราะกลัวว่าตัวเองจะดีไม่เท่ากับคนอื่นนั่นเอง

กับดักความสุขประการต่อมา ดร. แดน เบเคอร์ เรียกว่า **โรคชอบเอาใจ** (Disease to please) หมายถึงการที่ผู้หญิงทุ่มเทเอาใจใส่ผู้อื่นมากกว่าตนเองเนื่องจากผู้หญิงมีแรงผลักดันทางธรรมชาติที่ให้ความสำคัญเรื่องความสัมพันธ์ต่างๆทั้งภายในและนอกครอบครัว “การได้ทำเพื่อคนอื่น” จึงเป็นสิ่งที่ทำทนายและเสพติดสำหรับผู้หญิง ผลจากการที่ผู้หญิงทำเพื่อคนอื่นตลอดเวลาทำให้ไม่เป็นตัวของตัวเอง และสุดท้ายไม่มีอะไรที่เธอได้ทำเพื่อตนเองเลย

ปัญหาของผู้หญิงประการสำคัญคือ **การนำอัตลักษณ์ของตนเองผูกติดไว้กับสิ่งของหรือบุคคลอื่นที่** ดร. แดน เบเคอร์ เรียกว่า I'm nothing without him หมายถึงผู้หญิงมักนำอัตลักษณ์และความหวังของตัวเองไปยึดโยงไว้กับผู้อื่นหรือสิ่งอื่น ทำให้เมื่อสูญเสียสิ่งเหล่านั้น

⁴⁷Baker,Dan, *What Happy Women Know*, p.200.

⁴⁸Ibid., p.27.

ไปในวันหนึ่งจึงรู้สึกเหมือนสูญเสียตัวตนและความหวังทั้งหมดไปด้วย ผู้หญิงควรแยกตัวตนออกจากหน้าที่การงาน สิ่งของ และบุคคลอื่นและรู้จักเติมเต็มคุณค่าให้กับชีวิตตนเอง เมื่อสูญเสียสิ่งเหล่านี้ไปจะไม่รู้สึกสูญเสียตัวตนของตนเองไปด้วย

จิตวิทยาเชิงบวกไม่สนับสนุนอารมณ์เชิงลบทุกชนิดดังนั้นก็ดับความสุขประการสุดท้าย คือ **ความแค้น(Revenge)** ซึ่งเป็นอารมณ์เชิงลบที่มีผลอย่างมากต่อความสุขของสตรี เพราะเมื่อบุคคลเสียเวลากับการคิดแค้นและหมกมุ่นกับเหตุการณ์ที่จบไปแล้วจะทำให้สมองและความคิดวนเวียนอยู่ในด้านลบส่งผลให้เกิดความทุกข์เป็นเวลานาน ความแค้นจึงเป็นอารมณ์ที่ผู้หญิงสร้างขึ้นเพื่อขังตนเองอยู่กับความทุกข์ ความแค้นจึงเป็นสิ่งที่บุคคลผู้ปรารถนาความสุขควรหลีกเลี่ยง

นอกจากเสนออุปสรรคแห่งความสุขของสตรีแล้ว ดร. แดน เบเคอร์ และคณะ ได้รวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 18 คน ซึ่งเป็นสตรีที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นผู้มีความสุขในสังคม แล้วทำการประมวลคุณลักษณะเด่นของสตรีที่มีความสุข ซึ่ง 10 ประการด้วยกัน คือ มีความเชื่อมั่นในตนเอง การรู้ความต้องการที่แท้จริงของตน มีความรับผิดชอบส่วนตน มีความกล้าหาญ ความเห็นแก่ผู้อื่น การเสริมสร้างทัศนคติเชิงบวก การกำหนดวิถีชีวิตด้วยตนเอง ความพึงพอใจในชีวิต ความรอบรู้และแบ่งปันความรู้กับผู้อื่นและความขยันอดุสาหะ⁴⁹

จากข้อมูลข้างต้นแสดงให้เห็นว่าจิตวิทยาเชิงบวกถูกนำมาใช้ในการสร้างความสุขอันยั่งยืนให้เหมาะสมกับความต้องการและแรงผลักดันตามธรรมชาติของผู้หญิง ซึ่งมีส่วนช่วยให้เกิดความเข้าใจลักษณะนิสัยของผู้หญิงทั้งข้อดีและข้อด้อยรวมถึงเสนอทางออกและแนวปฏิบัติที่ผู้หญิงควรมีเพื่อเป็น “**ผู้หญิงที่มีความสุข**” โดยการเลือกมุมมองด้านบวกและสร้างตนเองจากคุณลักษณะด้านบวกที่มีในตัว การตอบสนองต่อปัญหาของผู้หญิงจะทำได้ดีขึ้นและสามารถดำรงชีวิตอย่างมีความสุขได้มากขึ้น ดังที่ ดร.แดน เบเคอร์ สรุปว่าผู้หญิงที่มีความสุขจะรู้ว่าทัศนคติที่ดี ความสัมพันธ์ที่มีคุณค่า และชีวิตที่เปี่ยมความหมาย คือองค์ประกอบหลักของความสุขที่แท้จริง⁵⁰

2.4.2 พุทธศาสนา

2.4.2.1 นิยามความสุขแบบพุทธศาสนา

พุทธศาสนามีความสำคัญเป็นอย่างมากในฐานะหลักยึดเหนี่ยวจิตใจและปฏิบัติวิถีของคนในสังคมไทยโดยเฉพาะผู้ที่อยู่ในบ้านปลายชีวิตอย่างผู้สูงวัย พุทธศาสนามีส่วนช่วยให้ผู้สูงวัยสามารถทำใจยอมรับการเปลี่ยนแปลงด้วยความเข้าใจและปฏิบัติตนได้อย่างเหมาะสม

⁴⁹ Baker, Dan, *What Happy Women Know*, p.236.

⁵⁰ Ibid., p.237.

ในการวิเคราะห์ความสุขของสตรีสูงวัยที่ปรากฏในนวนิยายไทย จึงได้นำแนวคิดทางพุทธศาสนาที่ว่าด้วยความสุขและหลักปฏิบัติเพื่อสร้างสุข มาเป็นกรอบในการวิเคราะห์ปัญหาและวิธีการคลี่คลายปัญหาของตัวละครสตรีสูงวัย พุทธศาสนาได้นิยามความสุขว่าหมายถึง

“ความสุขเป็นหัวข้อที่ผู้นับถือศาสนาพุทธให้ความสำคัญมากเพราะความสุขเป็นสิ่งที่มนุษย์แสวงหาเพื่อให้ได้พบกับเสรีภาพและการหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง ซึ่งความสุขสูงสุดและยั่งยืนที่สุด คือ นิพพานหรือภาวะที่ปราศจากกิเลสตัณหา ภาวะของความปลอดโปร่ง เบาสบาย ร่มเย็น และจิตใจไม่มีห่วงกังวลจึงไม่เกิดความทุกข์ กล่าวคือความสุขจะเกิดขึ้นเมื่อ ผัสสะรับรู้ถึงความไม่กระเสือกกระสน ทุนทุรายเร่าร้อน ไม่กลัว ไม่ประหวั่นพรั่นพรึง ผัสสะรับรู้ถึงความ เรียบง่าย สุขุม เยือกเย็น พึงพอใจ ความสุขในพระพุทธศาสนา มี 3 ระดับด้วยกัน ได้แก่ **กามสุข** สนองประสาทสัมผัสทั้งห้า ขั้นต้น มีมากจะเบื่อได้ **สมาธิสุข** มีจิตนิ่งใส แต่อยู่ได้ไม่นาน กลับขุ่นได้อีก และ **นิพพานสุข** ใจไม่มีกิเลสเลย เป็นนิรันดร์”⁵¹

ความสุขในทางพุทธศาสนาจึงเน้นที่ความสุขทางใจหรือสภาวะของจิตที่สงบ ร่มเย็น ความสุขที่เกิดจากประสาทสัมผัสทั้ง 5 เป็นเพียงความสุขชั่วคราว เช่นเดียวกับการมีทรัพย์สินเงินทองจำนวนมากสามารถสร้างความสุขได้ชั่วคราวเมื่อหมดลงก็ต้องแสวงหาใหม่ หากต้องการความสุขที่ยั่งยืนจึงต้องแสวงหาความสุขทางใจ ซึ่งแตกต่างกับหลักการจิตวิทยาเชิงบวกที่นิยามว่าความสุขเป็นอารมณ์ชนิดหนึ่งที่เกิดจากการหลั่งสารในสมอง ดังนั้นความสุขจึงเป็นเรื่องที่สร้างได้ ทดลองได้ พิสูจน์ได้ตามหลักวิทยาศาสตร์⁵² แต่ศาสนาพุทธมีแนวคิดที่ว่าความสุขอยู่ในปัจจุบันขณะและเป็นเรื่องใกล้ตัว แต่จิตวิทยาเชิงบวกเน้นว่าความสุขเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากกระบวนการทางความคิดและพฤติกรรมเชิงบวกของบุคคล

2.4.2.2 หลักปฏิบัติเพื่อสร้างสุข

พุทธศาสนามีแนวคิดเรื่องเครื่องรัดใจมนุษย์ไม่ให้พบความสุขที่แท้จริง 10 ประการ หรือที่เรียกว่า สังโยชน์ 10 ซึ่งมีความคล้ายคลึงกับ Happiness Traps หรือกับดักความสุขทาง

⁵¹ พระพรหมคุณาภรณ์, ถ้ารู้จักพระพุทธศาสนาความสุขต้องมาทันที (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์สวย, 2551), หน้า 4.

⁵² วนิษา เรซ, อัจฉริยะสร้างสุข. หน้า 1.

จิตวิทยาเชิงบวก⁵³ ทั้งสังโยชน์ 10 และ กัณฑ์ความสุข คือคุณลักษณะที่ขัดขวางบุคคลจากความทุกข์ที่ยั่งยืน มีลักษณะคล้ายหรือลงให้เข้าใจว่าได้รับความสุขแต่ไม่ยั่งยืน

“สังโยชน์ 10 ทางพุทธศาสนาก็คือ กิเลสที่ผูกใจคนไว้กับทุกข์ถ้าละกิเลสนี้ได้ จึงสามารถเป็นอิสระจากความทุกข์ไม่เป็นทุกข์อีกต่อไป ได้แก่ ความเห็นว่ามีตัวตน หรือยึดมั่นในตัวตน(สักกายทิฏฐิ) ความสงสัยลังเลไม่แน่ใจ(วิจิกิจฉา) การยึดถืออย่างงมงาย(สีลัพพตปรามาส) การติดอยู่ในกามคุณทั้ง 5 ได้แก่ พอใจในรูป รส กลิ่น เสียง และสัมผัส(กามราคะ) ความกระทบกระทั่งในใจ หงุดหงิด ขัดเคืองใจ (ปฏิฆะ) ความรักความพอใจในรูปธรรมอันประณีตชอบใจในบุคคลบางคนหรือใน พัสตุบางสิ่ง(รูปราคะ) ความพอใจติดใจในความสุขที่เกิดจากอรูปธรรม เช่น พอใจใน สุขเวทนา(อรูปราคะ) ความสำคัญตน ความทะนงตน(มานะ)ความฟุ้งซ่านฟุ้งไปตาม อำนาจของสิ่งที่รับภวน(อุทธัจจะ)และความไม่รู้หรือขาดความรู้(อวิชชา)”⁵⁴

จากคำสอนเรื่องสังโยชน์ 10 แสดงให้เห็นว่า ความทุกข์ของมนุษย์เกิดจากความหลงผิด คือ ความยึดมั่นถือมั่น ความสำคัญตน ความยึดถือองมงาย ความลังเลสงสัย และการขาดความรู้ นอกจากความหลงผิดแล้วการลุ่มหลงในความสุขชั่วคราวที่สามารถตอบสนองประสาทสัมผัสทางกาย ไม่สามารถทำให้มนุษย์พบความสุขที่แท้จริงเพราะต้องประสบความเสื่อมไปในที่สุด ดังนั้นสังโยชน์ 10 จึงเป็นสิ่งที่ผู้แสวงหาความสุขตามแนวทางพุทธศาสนาควรละเพราะ ศาสนาพุทธเชื่อว่ามนุษย์จะพ้นจากความทุกข์ได้ด้วยปัญญาหรือความเข้าใจที่ถูกต้องในธรรมชาติของสิ่งต่างๆ กระบวนการสร้างสุขตามแนวพุทธศาสนาจึงเริ่มที่การมีความคิดที่ถูกต้องเป็นพื้นฐานแล้วจึงนำไปสู่การแสดงออกทางพฤติกรรม วิธีการสร้างสุขทางพุทธศาสนามีรายละเอียดปลีกย่อยมากมายและแตกต่างกันไปตามแต่ละสำนัก ในที่นี้ผู้วิจัยได้นำกระบวนการสร้างสุขวิถีพุทธของ พระมหาภูฒิชัย วชิรเมธี (ว.วชิรเมธี)*มาเป็นกรอบในการวิเคราะห์ความสุขของสตรีสูงวัย เนื่องจากพระมหาภูฒิชัยมีผลงาน

⁵³ Baker, Dan, *What Happy Women Know*, p.4.

⁵⁴ พระพรหมคุณาภรณ์, พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ (กรุงเทพมหานคร : เอส.อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์, 2551), หน้า 50.

*ผลงานที่เป็นที่รู้จักกันดีคือ การประพันธ์บทละครโทรทัศน์และหนังสือเรื่อง "ธรรมะติดปีก" อีกทั้งยังมีผลงานที่เกี่ยวข้องกับความสุขในแนวทางของพุทธศาสนาทั้งภาษาไทยและที่ได้รับการแปลเป็นภาษาอังกฤษมากมาย ได้แก่ พระสงฆ์กับทางออกจากทุกข์สังข์ของสังคม อารยมรรคา : มรรควิถีเพื่อชีวิตดีงาม พระพุทธคุณ 100 บาท กำลั้งใจแต่ชีวิต คนสำราญงานสำเร็จ ลายแทงแห่งความสุขเคล็ดลับดับทุกข์ ฯลฯ ผลงานที่ได้รับการแปลเป็นภาษาอังกฤษ ได้แก่ Anger Management (ธรรมะหลับสบาย) Looking Death in the Eye (สบตากับความตาย) และ Love Management (ธรรมะทอรัก) (พระมหาภูฒิชัย 2552 : 230)

มากมายเกี่ยวกับวิธีการสร้างสุขตามแนวพุทธศาสนาที่ผลิตออกมาในรูปแบบสื่อโทรทัศน์และหนังสืออย่างสม่ำเสมอในยุคปัจจุบัน พระมหาวุฒิชัยได้เสนอกลวิธีสร้างสุขในรูปแบบของ “กฎ 6 ประการสมการความสุข”⁵⁵ คือ สันโดษ ประโยชน์ ประหยัด การเป็นผู้ให้ และฝึกใจให้ตื่นรู้

สันโดษ หมายถึง ความพอดี ตามธรรมชาติแล้วมนุษย์มีความต้องการที่ไม่สิ้นสุดหากมนุษย์ไม่รู้จักหยุดยั้งจะไม่มีความสุข เพราะการวิ่งไล่ตามความต้องการนั้นไม่มีวันจบสิ้น ผู้ที่รู้จักความพอดีและหยุดได้จึงเป็นผู้ที่มีความสุข **ประโยชน์** หมายถึง คุณค่าแท้ คือ ประโยชน์ที่แท้จริงของทุกสิ่งทุกอย่างที่บริโภคนั้น หากมีธรรมะข้อนี้มนุษย์ก็จะหยุดแสวงหาและเข้าใจ ประโยชน์ที่แท้จริงของวัตถุที่บริโภค **ประหยัด** หมายถึง การใช้ชีวิตตามความจำเป็นไม่ใช่ตามความพอใจ อยู่อย่างรู้จักพอ ปฏิบัติได้ตามนี้จึงเกิดความสุข **การเป็นผู้ให้** หมายถึง การให้ผู้อื่นโดยที่ตนเองเป็นสุข และตามศักยภาพของตนเอง อาจเป็นวัตถุหรือการให้โอกาส การให้อภัย ฯลฯ การให้เป็นสมการแห่งความสุข เพราะความสุขจากการให้จะทำให้มนุษย์รู้สึกมีคุณค่าและมีช่วงเวลาที่มีใจให้ระลึกถึง⁵⁶ กฎในการสร้างสุขประการสำคัญที่สุดในทางพุทธศาสนาคือ **การฝึกใจให้ตื่นรู้** หมายถึง การฝึกสติให้รู้ทันกิเลสคือการมีความคิดที่รู้เท่าทันกิเลสของตนเอง มีความคิดที่ประกอบด้วยสติปัญญา เพราะความเห็นที่ถูกต้องจะทำให้ความประพฤติถูกต้อง ดีงามไปด้วย

“หากไม่รู้เท่าทันกิเลสในตัวเราที่เกิดขึ้นมากกิเลสจะเกิดขึ้นและสะสม กลายเป็นบุคลิก บุคลิกจะกำหนดคนที่เข้ามาหาและสุดท้ายจะกำหนดชะตากรรมของบุคคลเพราะบุคลิกนั้นเกิดมาจากความคิด หากสามารถเห็นความคิด และเห็นกิเลสก่อนจะสามารถตั้งรับกับความทุกข์ได้ทันก่อนที่จะถูกครอบงำ ความรู้สึก เส้นทางสติจึงเป็นเส้นทางสู่ความสุขเพราะสมาธิจะทำให้ใจไม่หวั่นไหวร่างกายไม่โยกโคลงตามความสุขความทุกข์ทั้งหลาย พุทธศาสนาให้ความสำคัญกับการเจริญสติเพราะความทุกข์เกิดขึ้นได้กับทุกคนแต่มีบางคนเท่านั้นที่รู้ว่าความทุกข์เกิดขึ้นมาได้ก็ดับลงไปได้เช่นกัน ผู้ที่เจริญสติเป็นคือผู้มีสิทธิ์ที่จะไม่ทุกข์เพราะความสุขความทุกข์ขึ้นอยู่กับวิธีคิดเป็นสำคัญว่า คิดอย่างไรให้ชีวิตมีแต่ความสุข พระมหาวุฒิชัยได้เสนอหลักคิด 7 แบบ ได้แก่ ความคิดดีเป็นที่มาแห่งความสุข ปัญญาดี ย่อมมีความสุข เป็นคนดี

⁵⁵ ว.วชิรเมธี, เคล็ดลับดับทุกข์ (กรุงเทพมหานคร : more of life publishing, 2552), หน้า 25.

⁵⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 26.

ก็มีความสุข ปฏิสัมพันธ์ ก็มีความสุข ทำงานดี ก็มีความสุข มองโลกในแง่ดี
ก็มีความสุข ครอบครัวดี ทวีความสุข⁵⁷

ประการสุดท้ายคือการอยู่อย่างไม่ประมาท หมายถึง การคำนึงถึงความไม่เที่ยง
ไม่ทน และไม่แท้ ของสรรพสิ่ง มนุษย์ทุกข์เพราะไม่เข้าใจธรรมชาติที่ว่าชีวิตมนุษย์ไม่มีสิ่งสมบูรณ์
ดังนั้นอย่าไปหาสิ่งสมบูรณ์จากผู้อื่นหรือสิ่งอื่น มนุษย์ควรฝึกคิดและฝึกมองทุกอย่างตามความเป็นจริง
เช่น สุขก็ธรรมดา ทุกข์ก็ธรรมดา มีแต่ธรรมดาเท่านั้นเกิดขึ้น มีแต่ธรรมดาเท่านั้นดำรงอยู่ มีแต่
ธรรมดาเท่านั้นแตกดับไป⁵⁸

กล่าวโดยสรุปมนุษย์เป็นทุกข์เพราะมีความเข้าใจที่ผิดและมีชีวิตอยู่เพื่อตอบสนอง
ความอยากที่ไม่สิ้นสุดและแข่งขันครอบครองให้มากกว่าผู้อื่น จุดมุ่งหมายของพุทธศาสนาคือความเป็น
อิสระจากความทุกข์และมีความสุขสงบ จึงเน้นให้มนุษย์เข้าใจธรรมชาติของสรรพสิ่งว่ามีทั้งส่วนที่
น่าชื่นชมและส่วนที่ขมขื่น ผู้ที่ไม่รู้จักธรรมชาติอันแท้จริงของชีวิตจึงต้องทุกข์ทรมาน แนวคิด
พื้นฐานของพุทธศาสนาอยู่บนพื้นฐานความจริงที่ว่าสรรพสิ่งทั้งหลายรวมถึงความสุขและ
ความทุกข์ล้วนแล้วแต่ เกิดขึ้น ดำรงอยู่ชั่วคราว แตกดับไปในที่สุด ถ้ามนุษย์รู้ทันธรรมชาติข้อนี้
ผลที่ตามมาคือการไม่ยึดติด และสามารถปล่อยวางได้อย่างง่ายดาย ทันทิที่สามารถปรับใจให้
เห็นถูกต้องตามธรรมชาติอันเป็นธรรมดาของโลกได้ ความสุขจะเกิดขึ้น⁵⁹

จิตวิทยาเชิงบวกและพุทธศาสนาต่างก็เสนอหลักการกำจัดทุกข์และสร้างสุขให้กับ
มนุษย์แม้หลักการทั้งสองอาจมีทั้งจุดร่วมและจุดต่างกันในระยะละเอียดแต่ต่างก็มีจุดมุ่งหมายในการสร้าง
คุณลักษณะที่ดีของบุคคลเพื่อการยกระดับชีวิตให้เป็นที่พอใจและมีความสุขมากขึ้น จิตวิทยาเชิงบวก
เน้นการสร้างคุณลักษณะและเชื่อว่าความสุขเกิดจากอารมณ์เชิงบวกที่มนุษย์ทำให้มีขึ้นมากกว่า
อารมณ์ด้านลบ จิตวิทยาเชิงบวกถูกนำมาปรับใช้กับลักษณะพื้นฐานของสตรีที่ให้ความสำคัญกับ
คนรอบข้าง แสวงหาความสมบูรณ์แบบและกลัวว่าตนเองจะไร้คุณค่า ในขณะที่พุทธศาสนาใช้
หลักการเดียวกันกับบุคคลทุกเพศทุกวัยและเชื่อว่าความสุขเกิดจากความสงบภายในจิตใจของ
บุคคลเป็นสำคัญ ส่วนจิตวิทยาเชิงบวกนำเสนอวิธีการดำรงชีวิตอย่างมีความสุขในสังคมและเน้น
ให้บุคคลสร้างอารมณ์เชิงบวกมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับบุคคลอื่นในสังคม มนุษย์ต้องรู้จักการเติมเต็ม
ชีวิตในทุกๆด้าน ในขณะที่ศาสนาพุทธเน้นให้มนุษย์อยู่กับความสงบและรับรู้อารมณ์ในปัจจุบัน
ขณะ จิตวิทยาเชิงบวกให้ความสำคัญกับการมีชีวิตที่ดี พยายามทำสิ่งที่ดีแล้วสิ่งที่ดีแล้วสิ่งที่ดีจะ
เกิดขึ้น ทำให้มนุษย์มีความหวังต่อไปในอนาคต

⁵⁷ ว.วชิรเมธี, เคล็ดลับดับทุกข์, หน้า 25.

⁵⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 75.

⁵⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 80.

พุทธศาสนาสอนให้มนุษย์ปล่อยวางจากความอยาก การแสวงหาและเข้าใจว่าชีวิตมนุษย์ต้องประสบทั้งความสุขและความทุกข์เป็นธรรมชาติ ความสุขเกิดจากปัจจุบันขณะและการมีปัญญาที่ถูกต้อง มีความคิดที่ดีแต่ต้องไม่คาดหวังในผล หากคาดหวังจะนำมาซึ่งความทุกข์ เพราะทุกสิ่งในโลกเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ แนวทางการวิเคราะห์ความสุขตามหลักการจิตวิทยาเชิงบวกจะทำให้เข้าใจธรรมชาติพื้นฐานของสตรีและหลักการที่ตอบสนองความต้องการของสตรีให้มีชีวิตที่มีความสุขได้โดยเฉพาะแต่เนื่องจากกลุ่มข้อมูลที่นำมาศึกษาอยู่ในบริบทของสังคมไทย พุทธศาสนาจะเน้นให้มนุษย์มีความคิดเห็นที่ถูกต้องบนพื้นฐานของการใช้สติปัญญา มนุษย์ต้องยอมรับในความจริงของโลกว่าความสุข ความทุกข์เป็นธรรมดาของชีวิต ส่วนจิตวิทยาเชิงบวกให้ความสำคัญกับการมองโลกในแง่ดีโดยนำข้อดีและจุดเด่นของมนุษย์มาใช้ในการดำรงชีวิตและแก้ไขปัญหานั้น

ในการวิเคราะห์ความสุขของสตรีสูงวัยผู้วิจัยจึงอาศัยหลักการจิตวิทยาเชิงบวกซึ่งมีการนำมาประยุกต์ใช้กับสตรีโดยเฉพาะเป็นกรอบในการศึกษาเพื่อทำให้มองภาพของปัญหาและวิธีการคลี่คลายปัญหาของตัวละครได้ชัดเจนยิ่งขึ้น การวิเคราะห์ความสุขของสตรีสูงวัยในบริบทสังคมไทยสามารถใช้แนวคิดทางพุทธศาสนาเป็นกรอบในการวิเคราะห์ร่วมด้วยเนื่องจากสังคมไทยมีพุทธศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจโดยเฉพาะผู้สูงวัยที่นิยมนำหลักธรรมทางพุทธศาสนามาใช้ในการดำเนินชีวิต การนำหลักการทั้งสองมาใช้ในการวิเคราะห์จึงทำให้ภาพความสุขของสตรีสูงวัยมีความชัดเจนมากยิ่งขึ้นทั้งในด้านของปัจจัยเกื้อหนุนและคุณลักษณะที่ก่อให้เกิดความสุขสำหรับผู้สูงวัยว่ามีวิธีการอย่างไรภายใต้หลักการทั้งสองนี้

ศูนย์วิทยพัชรากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 3

วาทกรรมสิทธิมนุษยชน : การปรับเปลี่ยนสถานภาพของสตรีสูงวัยในนวนิยายไทย

จากคำเปรียบเปรยผู้สูงวัยว่าเป็น ไดโนเสาร์เต่าล้านปี คร่ำครึ ไม่ไถ่ฝิ่ง ฯลฯ แสดงให้เห็นว่าสังคมไทยมองผู้สูงอายุในลักษณะตายตัวว่าเป็นผู้เสื่อมโทรมลงตามวัยและไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับยุคสมัยปัจจุบันได้ สตรีสูงวัยในฐานะผู้สูงวัยก็ต้องเผชิญกับมายาคติเหล่านี้เช่นกัน แต่ในยุคสมัยปัจจุบันซึ่งเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์ โลกทั้งโลกเชื่อมโยงกันได้อย่างรวดเร็ว อิทธิพลจากตะวันตกหลังไหลเข้าสู่ประเทศไทยในรูปแบบเทคโนโลยี ค่านิยม วิถีปฏิบัติ ฯลฯ วิถีชีวิตและขนบธรรมเนียมดั้งเดิมของไทยเริ่มเปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะในพื้นที่เมืองซึ่งเป็นจุดรับวัฒนธรรมจากภายนอกและเป็นแหล่งการศึกษา ผู้คนในเมืองจึงมีความเปลี่ยนแปลงที่เร็วกว่าในชนบท จากการศึกษานวนิยายไทยในช่วงปี พ.ศ. 2525-2552 ซึ่งมีตัวละครสตรีสูงวัยเป็นตัวละครหลักพบว่าสตรีสูงวัยกลุ่มที่เป็นชนชั้นกลางในเมืองที่ได้รับการศึกษาและมีฐานะปานกลางถึงฐานะดีได้รับอิทธิพลจากแนวคิดตะวันตกตามแนววาทกรรมสิทธิมนุษยชนที่เน้นว่าผู้สูงวัยมีสิทธิในการดำรงชีวิตที่เท่าเทียมกับบุคคลวัยอื่น สตรีสูงวัยตระหนักถึงความต้องการของตนเองในฐานะปัจเจกบุคคลมากขึ้นและแสดงความต้องการตอบโต้มายาคติเดิมที่มองสตรีสูงวัยในลักษณะตายตัวด้วยวิธีการต่างๆ

การปรับเปลี่ยนสถานภาพของสตรีสูงวัยเกิดขึ้นเพราะสตรีสูงวัยในกลุ่มนี้มีอิสระทางการเงิน สามารถเลี้ยงดูตนเองได้และได้รับการศึกษาทำให้ตระหนักถึงสิทธิเสรีภาพของตนเองที่เท่าเทียมกับบุคคลวัยอื่น สตรีสูงวัยกลุ่มนี้ได้ปรับเปลี่ยนสถานภาพจากการทำตามมาตรฐานที่สังคมวางไว้ให้มาเป็นการกำหนดวิถีชีวิตด้วยตนเอง แต่ในขณะเดียวกัน สตรีสูงวัยก็ยังคงต้องเผชิญกับความคาดหวังและค่านิยมของสังคมที่ยังคงต้องการสตรีสูงวัยในรูปแบบอุดมคติ สตรีสูงวัยในกลุ่มที่ต้องการปรับเปลี่ยนเปลี่ยนแปลงสถานภาพของตนจึงเกิดความสับสนระหว่างการทำตามความปรารถนาของตนกับความคาดหวังของสังคม จากการศึกษาพบว่าตัวละครสตรีสูงวัยในกลุ่มนี้มีทั้งตัวละครที่ยึดแนวขนบ ตัวละครที่พยายามต่อรองขนบและตัวละครที่ละทิ้งขนบโดยสิ้นเชิง โดยสตรีสูงวัยกลุ่มที่สามารถปรับตัวได้ดีและเป็นที่ยอมรับมากที่สุดคือตัวละครสตรีสูงวัยแนวต่อรองขนบที่สามารถทำตามความปรารถนาของตนเองและคงความยอมรับนับถือจากสังคมไว้ได้ด้วย

3.1 สตรีสูงวัยชนชั้นกลางในเมือง : อำนาจต่อรอง

ถิ่นที่อยู่อาศัยและสถานภาพทางสังคมมีส่วนกำหนดวิถีชีวิตและทัศนคติของสตรีสูงวัย สภาพแวดล้อมในเมืองกับชนบทที่แตกต่างกันส่งผลให้สตรีสูงวัยในเมืองและชนบทมี

ความแตกต่างกันในด้าน ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม และปัญหาที่ต้องเผชิญ ตัวละครสตรีสูงวัย กลุ่มที่อยู่อาศัยในเมืองมีความหลากหลายซับซ้อนมากกว่าในชนบท สำหรับบทนี้ผู้วิจัยมุ่ง วิเคราะห์ตัวละครสตรีสูงวัยในพื้นที่เมือง จำนวน 10 เรื่อง ได้แก่ กิ่งมัลลิกา (2528) ของ กฤษณา อโศกสิน คอนโดมิเนียม(2528) ของ ศรีฟ้า ลดาวัลย์ สมการวัย (2531) ของ ศรีฟ้า ลดาวัลย์ ถ่านเก่าไฟใหม่ (2532) ของ กฤษณา อโศกสิน เส้นไหมสีเงิน (2532) ของ ว.วินิจฉัยกุล ไม้อ่อน (2534) ของ ศรีฟ้า ลดาวัลย์ www.คุณย่า.com(2544)ของ ดวงใจ ตะเกียงแก้ว (2545) ของ กัญญ์ชลา กลางทะเลใจ(2545) ของ ดวงตะวัน และ คุณยายสายเดี่ยว(2548)ของ กัญยามาส สตรีสูงวัยที่เป็นตัวละครหลักในกลุ่มนี้เป็นสตรีสูงวัยที่ได้รับการศึกษา อยู่อาศัยในเมือง มีฐานะปานกลางถึงดีมาก ปัจจัยเหล่านี้ทำให้สตรีสูงวัยกลุ่มนี้มีแนวคิดที่แตกต่างจากสตรีสูงวัยที่เป็นชนชั้นล่าง ไม่ได้ได้รับการศึกษา และยังคงต้องพึ่งพาบุตรหลาน

“สถานภาพสตรีไทยตั้งแต่ พ.ศ. 2475-2530 การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและการรับเอาความเจริญด้านต่างๆของประเทศตะวันตก เข้ามาปรับใช้ในสังคมไทยทำให้วิถีชีวิตและขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมของไทยเริ่มเปลี่ยนแปลง และเนื่องจากคนในเมืองหลวงมีโอกาสจะได้รับอิทธิพลของวัฒนธรรมตะวันตกมากกว่าชาวชนบท วิถีของคนชั้นสูงในเมืองหลวงจึงเปลี่ยนแปลงในอัตราที่เร็วกว่าวิถีชีวิตของชาวบ้านทั่วไปมาก ประกอบกับสตรีไทยได้รับการศึกษาในระบบโรงเรียนมากขึ้น และบางท่านได้ไปศึกษาในต่างประเทศ กลุ่มสตรีเหล่านี้คือสตรีในสังคมเมืองหลวงจึงทำให้สตรีในเขตเมืองเปลี่ยนแปลงมากกว่าสตรีในชนบท”¹

“ชุมชนเมืองใหญ่ หมายถึง ถิ่นฐานที่อยู่อาศัยของประชากรจำนวนมาก ความหนาแน่นของประชากรต่อพื้นที่สูง ประชากรมีความหลากหลายในด้านลักษณะอาชีพงานประกอบอาชีพ อุตสาหกรรม บริการ และบริหารจัดการเป็นหลัก มีวิธีการคิด แบบตรรกนิยม (rationalism) มีรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นแบบทางการ

¹ บุญยงค์ เกศเทศ, สถานภาพสตรีไทย (กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, 2532), หน้า 11.

(ทฤษฎีภูมิ)สภาพทางธรรมชาติของถิ่นฐานนี้ถูกปรับเปลี่ยนแล้วเป็น
ส่วนมาก สภาพโดยทั่วไปมีการเปลี่ยนแปลงค่อนข้างเร็วกว่าเขตชนบท”²

ด้วยปัจจัยทางด้านการศึกษา ฐานะทางเศรษฐกิจ และสภาพแวดล้อมของสังคมเมืองทำให้สตรีสูงวัยได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงเร็วกว่าในชนบท ความเป็นโลกาภิวัตน์และแนวคิดที่เน้นความเท่าเทียมกันของบุคคลทุกเพศทุกวัยตามแบบตะวันตกทำให้สตรีสูงวัยในเมืองมีการปรับเปลี่ยนสถานภาพและบทบาทของตน สถานภาพของสตรีไทยสัมพันธ์กับถิ่นที่อยู่อาศัยและการศึกษาที่ได้รับ

สตรีสูงวัยในเมืองที่ได้รับการศึกษา ประกอบอาชีพเลี้ยงดูตนเองได้ มีวิถีชีวิตและทัศนคติที่แตกต่างจากสตรีในชนบท เนื่องจากสตรีสูงวัยในชนบทยังคงพึ่งพาบุตรหลาน ได้รับการศึกษาน้อย และอยู่ในครอบครัวแบบขยายในสังคมเกษตรกรรม ส่งผลให้วิถีคิดและการดำเนินชีวิตยังคงเป็นไปในแบบธรรมเนียมนิยมและเปลี่ยนแปลงช้า ถิ่นที่อยู่อาศัยมีผลต่อวิถีคิด รูปแบบความสัมพันธ์และค่านิยมที่มีส่วนกำหนดวิถีชีวิตของสตรีสูงวัย จากกลุ่มข้อมูลที่นำมาศึกษาพบว่าสตรีสูงวัยในเมืองที่ได้รับการศึกษาและเลี้ยงดูตนเองได้ จะตระหนักถึงความต้องการของตนเองและใช้ชีวิตตามที่ตนเองปรารถนามากขึ้น สตรีสูงวัยกลุ่มนี้มีอำนาจในการต่อรองกับสังคมและได้กลับมาอาศัยที่สังคมมีต่อสตรีสูงวัยเพื่อปรับเปลี่ยนสถานภาพของตน จากการศึกษาพบว่ามีมารวมตัวของสตรีสูงวัยเพื่อเปิดเผยตัวตนต่อสังคม ดังนี้

3.1.1 การรวมกลุ่มของสตรีสูงวัยชนชั้นกลางในเมือง ในนวนิยายเรื่อง **www.คุณย่า.com** ของ ดวงใจ

ลักษณะการรวมกลุ่มของสตรีสูงวัยที่เป็นชนชั้นกลางในเมือง ปรากฏชัดเจนในนวนิยายเรื่อง **www.คุณย่า.com** ของ ดวงใจ ที่นำเสนอตัวละครสตรีสูงวัย 5 คน ซึ่งมีรูปแบบการดำเนินชีวิตแตกต่างกันแต่จุดร่วมของสตรีสูงวัยกลุ่มนี้คือเป็นชนชั้นกลางในเมืองที่ได้รับการศึกษาและมีฐานะปานกลางถึงดีมาก การรวมตัวของสตรีสูงวัยกลุ่มนี้เกิดขึ้นเพราะสมาชิกในกลุ่มต้องการมีส่วนร่วมกับสังคมของคนหนุ่มสาวผ่านการจัดทำเว็บไซต์ **www.คุณย่า.com** เพื่อใช้เป็นพื้นที่ในการแสดงความรู้ความสามารถของกลุ่มผู้สูงวัย พร้อมกับล้มล้างมายาคติที่สังคมบอกว่า ผู้สูงวัยคือผู้ที่อยู่อย่างสงบเงียบ ไร้การสังสรรค์และตัดขาดจากสังคม การรวมกลุ่มทำให้ผู้สูงวัยมีสังคมของตนเองและทำให้สังคมหันกลับมาให้ความสนใจกลุ่มสตรีสูงวัย สตรีสูงวัยกลุ่มนี้ได้เปลี่ยนบทบาทจากผู้ที่เป็นฝ่ายรองรับ(Passive)มาเป็นผู้กระทำเอง(Active)ได้แสดงความปรารถนา

² กongsingwaedlomchumshonandpinthi-chaepa, Niyamsatphat [ออนไลน์], 10 กุมภาพันธ์ 2553. แหล่งที่มา <http://www.onep.go.th/uap/definition.htm>

และตัวตนให้สังคมได้ประจักษ์ แต่อย่างไรก็ตามภายในเรื่องนี้ สตรีสูงวัยที่สามารถเปิดเผยตัวตน และล้มล้างมายาคติของสังคมได้มีเพียงกลุ่มเดียวที่มีเงื่อนไขทางชนชั้น การศึกษา และสถานภาพทางสังคมในระดับสูง ในขณะที่กลุ่มสตรีสูงวัยที่ยังคงพึ่งพาครอบครัวและฐานะไม่ดีแม้จะอยู่ในพื้นที่เมืองเช่นเดียวกันแต่ก็จะไม่พบลักษณะดังกล่าวนี้

3.1.2 สตรีสูงวัยไร้อำนาจต่อรอง : ย่าของวิชาญ ใน www.คุณย่า.com

ตัวละคร ย่าของวิชาญ ในเรื่อง www.คุณย่า.com เป็นสตรีสูงวัยที่มีสถานภาพทางสังคมแตกต่างจากกลุ่มที่รวมตัวกันในเว็บไซต์ www.คุณย่า.com ย่าของวิชาญเป็นหญิงชราในชุมชนแออัด ไม่ได้รับการศึกษา มีฐานะยากจน นางไม่มีความคิดที่จะเปิดเผยตัวตนต่อสังคมหรือต้องการปรับเปลี่ยนสถานภาพของตนเอง เมื่อประสบปัญหาต่างๆ นางมีแนวคิดว่าเป็นเรื่องบุญกรรมของแต่ละบุคคลที่ต้องยอมรับ นางอยู่ในฐานะที่ต้องพึ่งพาบุตรหลานให้เลี้ยงดูไม่สามารถหารายได้ด้วยตนเอง

“ไอ้วิชาญเอ๊ย ชีวิตคนเรามันจะเป็นยังไงไปยังไง มันแล้วแต่กรรมทั้งนั้น กรรมเป็นผลของการกระทำของคนเรา กรรมนี้แหละเป็นเหตุปัจจัยของชีวิตดี ชีวิตชั่วของเราในเวลาต่อมา เอ็งอย่าไปฝันอะไรเลย ถ้าเอ็งอยากมีชีวิตที่ดีกว่าวันนี้ เอ็งก็ต้องสร้างแต่กรรมดีไว้ กรรมชั่วที่ส่งผลดีนะ ไม่มีหรอก เอ็งอย่าไปฝันเลย”³

แนวคิดของสตรีสูงวัยอย่างย่าของวิชาญ คือ บุคคลไม่สามารถฝ่าฝันสิ่งที่ตนเป็นอยู่ในปัจจุบันได้เนื่องจากเป็นบุญหรือกรรมเก่าที่แต่ละคนสั่งสมกันมา ซึ่งแตกต่างจากแนวคิดของกลุ่ม www.คุณย่า.com ที่มองว่าผู้สูงวัยมีสิทธิกำหนดวิถีชีวิตในรูปแบบที่ตนเองต้องการได้ อำนาจต่อรองของสตรีสูงวัยจึงสัมพันธ์กับชนชั้นและสถานภาพทางสังคม กลุ่มที่มีสถานภาพทางสังคมที่สูงจะมีอำนาจในการกำหนดวิถีชีวิตในรูปแบบที่ตนเองพอใจ ในขณะที่ผู้ที่มีสถานภาพทางสังคมเป็นรองจะไม่ปรากฏความพยายามฝ่าฝันหรือปรับเปลี่ยนสถานภาพของตน แต่แสดงออกในรูปของการทำใจยอมรับ ข้อสังเกตอีกประการหนึ่งคือ ตลอดทั้งเรื่องไม่ปรากฏชื่อของย่าผู้นี้เลย นางถูกเรียกแทนว่า “ย่าของวิชาญ” เท่านั้น การไม่ปรากฏชื่อช่วยตอกย้ำว่าสตรีสูงวัยผู้นี้เป็นแค่ใครคนหนึ่งในสังคมที่ไม่มีความหมาย หรือสิ่งที่ทำให้จดจำ ความสำคัญของนางมีเพียงประการเดียวคือ เป็นย่าผู้เลี้ยงดูตัวละครนี้มา ย่าของวิชาญจึงเป็นตัวแทนของสตรีสูงวัยที่เป็นชนชั้นล่างใน

³ ดวงใจ, www.คุณย่า.com (กรุงเทพมหานคร : บริษัทอักษรโสภณ, 2544), หน้า 149.

สังคมเมือง คือ ไม่มีบทบาทใดต่อสังคมมากไปกว่าการทำหน้าที่เลี้ยงดูบุตรหลานและไม่มีอำนาจในการปรับเปลี่ยนสถานภาพของตน เมื่อเปรียบเทียบกับตัวละครที่เป็นสตรีสูงวัยที่ได้รับการศึกษาและมีฐานะดี จะเห็นความแตกต่างในแนวคิด ดังนี้

“สิ่งใดที่ถูกจริตของฉัน หมายความว่า อะไรที่เหมาะสมแก่อุปนิสัยฉันและถูกใจฉัน ฉันทำเพราะอยากทำ ไม่ใช่ต้องบังคับหรือขัดใจตัวเอง แต่ถนัดและสบายใจที่ทำเช่นนั้น เพราะฉะนั้น ในเมื่อฉันเป็นคนตามใจตนเองมาแต่ไหนแต่ไร ไม่ชอบอยู่ในกรอบในเกณฑ์ของใคร (นอกจากกรอบเกณฑ์ของตนเอง) ฉันจึงชอบทำอะไรที่รู้ว่า ถูกจริตของตัวเองที่สุด ความจริง ขณะที่ฉันต่อต้านและรังเกียจการต้องอยู่ในกฎเกณฑ์ของคนอื่นแต่เรื่องการวางกฎเกณฑ์ให้ตนเอง กลายเป็นเรื่องที่ถูกจริตของฉันมาก”⁴

สตรีสูงวัยกลุ่มที่มีการศึกษาและพึ่งพาตนเองได้จะมีแนวคิดที่ต้องการกำหนดวิถีชีวิตในรูปแบบที่ตนเองพึงพอใจ จากตัวอย่างที่ยกมาคือคำกล่าวของ พรลภา ตัวละครในนวนิยายเรื่อง www.คุณย่า.com พื้นฐานของพรลภา คือเป็นอาจารย์มหาวิทยาลัยและจบการศึกษาระดับสูง เคยใช้ชีวิตในต่างประเทศเป็นเวลานาน อิทธิพลจากการศึกษาและสถานภาพทางสังคมมีส่วนทำให้พรลภาสามารถรังเกียจการต้องอยู่ในกฎเกณฑ์ของคนอื่นและวางกฎเกณฑ์ให้กับตนเองได้ สตรีสูงวัยในกลุ่มที่ได้รับอิทธิพลจากแนวทฤษฎีสถิตนิยมมนุษย์ชนจะเล็งเห็นความเท่าเทียมกันและสิทธิในการเลือกทำในสิ่งที่ตนเองพึงพอใจ ส่งผลให้เกิดการต่อรองกับวาทกรรมแนวอุดมคติและการปรับเปลี่ยนสถานภาพของตนเอง ในขณะที่สตรีสูงวัยที่มีสถานภาพทางสังคมเช่นเดียวกับย่าของวิชาญไม่สามารถตอบโต้มายาคติ* หรือปรับเปลี่ยนสถานภาพเพราะตระหนักดีว่าตนเอง

⁴ ดวงใจ, www.คุณย่า.com , หน้า 54.

* Roland Barthes มายาคติ คือ ความคิด ความเชื่อที่คนส่วนใหญ่ในสังคมยอมรับโดยไม่ตั้งคำถาม และเป็นความคิด ความเชื่อที่สอดคล้องกับระบบอำนาจที่ดำรงอยู่ในสังคมขณะนั้น เกิดจากการเปลี่ยนแปลง ปกปิด ลดทอนบิดเบือนในฐานะการเป็นสัญลักษณ์ของสรรพสิ่งในสังคมให้กลายเป็นเรื่องธรรมดา เป็นเรื่องธรรมชาติ หรือเป็นสิ่งที่มิบทบาทหน้าที่ในเชิงประโยชน์ใช้สอยแคบๆ ในสังคม Barthes เห็นว่ามายาคติเหล่านี้ คือตัวกำหนด กำกับความรู้ของคนในสังคม ความจริงรวมถึงความหมายจึงไม่ใช่ธรรมชาติแต่เป็นผลผลิตของสังคม เป็นสิ่งที่ดำรงอยู่ในระดับการรับรู้เท่านั้น (บาร์ตส์ โรลิ่งด์, มายาคติ = *Mythologies*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ คบไฟ, 2544)

อยู่ในฐานะพึ่งพิง เมื่อเปรียบเทียบตัวละครทั้ง 2 กลุ่มพบว่าในพื้นที่เมืองเช่นเดียวกันนี้สตรีสูงวัยได้รับอิทธิพลจากมายาคติและความคาดหวังจากสังคมที่มีต่อสตรีสูงวัยในลักษณะเดียวกันแต่กลุ่มที่สามารถต่อรอง ตอบโต้และปรับเปลี่ยนสถานภาพตามความพอใจของตนได้มีเพียงกลุ่มเดียวคือสตรีสูงวัยในเมืองที่มีการศึกษาและสถานภาพทางสังคมสูง

3.2 มายาคติต่อสตรีสูงวัย กับ การตอบโต้

สังคมไทยเป็นสังคมที่ให้ความสำคัญกับระบบอาวุโส ผู้สูงวัยถูกเชิดชูไว้ว่าเป็นแบบอย่างที่ดีและเป็นที่ยอมรับยกย่องของบุตรหลาน จากประเพณีพิธีกรรมต่างๆ เช่น การรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ในวันสงกรานต์ การจัดให้มีวันผู้สูงอายุแห่งชาติ มีการเชิดชูและมอบรางวัลให้กับผู้สูงวัยที่ทำประโยชน์แก่ประเทศชาติ เป็นต้น แต่สิ่งเหล่านี้เป็นเพียงการให้ความสำคัญภายนอก เพียงชั่วคราว ประเพณีและการให้ความสำคัญจากภาครัฐไม่ได้ส่งผลต่อการใช้ชีวิตจริงของผู้สูงวัยไทย ผู้สูงวัยในสังคมไทยยังคงถูกละเลย ถูกทำร้ายร่างกายและจิตใจ ถูกทอดทิ้งจากบุตรหลาน จากรายการโทรทัศน์ที่ให้ความช่วยเหลือผู้สูงวัยและการรณรงค์เรื่องความสำคัญของผู้สูงวัยสะท้อนให้เห็นว่าผู้สูงวัยไทยยังคงไม่ได้รับความเอาใจใส่และถูกละเลยจากสังคม

สังคมไทยยังมีพื้นที่น้อยมากสำหรับให้ผู้สูงวัยแสดงความต้องการของตนให้สังคมรับรู้ นักเขียนกลุ่มหนึ่งจึงเกิดแนวคิดในการทำหน้าที่เป็นกระบอกเสียงแก่ผู้สูงวัยโดยใช้พื้นที่ในงานวรรณกรรมเพื่อถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดของผู้สูงวัยโดยตรง ดังที่ ว.วินิจฉัยกุล กล่าวถึงจุดประสงค์ในการแต่งนวนิยายเรื่อง **เส้นไหมสีเงิน** ไว้ ดังนี้

“นวนิยายเรื่องนี้เป็นความพยายามที่จะสะท้อนความรู้สึกนึกคิดของผู้สูงอายุในแง่มุมหนึ่ง คุณตาคุณยายในเรื่องจึงเป็นตัวละครเอกและหนุ่มสาวเป็นตัวละครประกอบ แม้ว่าสังคมไทยเห็นความสำคัญของผู้สูงอายุ มีวัฒนธรรมในการแสดงความเคารพ สะท้อนออกมาในรูปพิธีสงกรานต์หรือการรดน้ำดำหัวหรือจัดวันผู้สูงอายุแต่สังคมไทยเคยนิ่งและเคยเตรียมไว้บ้างหรือเปล่าว่าในอีก ๓๖๐ วันต่อปีนั้น คุณตาคุณยายของเราอยู่กันอย่างไรมีความรู้สึกอย่างไรในเส้นทางชีวิตปัจจุบันที่ยืนยาวกว่าคนยุคก่อนแต่ที่ว่าเหวและสับสนกว่าหลายเท่าเช่นกัน”⁵

⁵ ว.วินิจฉัยกุล, เส้นไหมสีเงิน (กรุงเทพมหานคร : บำรุงสาส์น, 2532), หน้า 1.

จุดประสงค์ในการแตงนวนิยายของ ว.วินิจฉัยกุล แสดงให้เห็นความพยายามของนักเขียน ในฐานะกระบอกเสียงของผู้สูงวัยในการแสดงความรู้สึกจากมุมมองของคนที่เป็นผู้สูงวัยเองไม่ใช่ มุมมองจากภายนอกตงนโยบายของรัฐ หรือการรณรงค์ให้มีความสำคัญกับผู้สูงวัย สวัสดิการจากรัฐและพิธีการต่างๆไม่ได้ช่วยให้สังคมเข้าใจความรู้สึกนึกคิดที่แท้จริงของผู้สูงวัยเพราะเมื่อผ่านพ้น ประเพณีและวันสำคัญเหล่านี้ไปแล้ว สังคมก็ยังคงเพิกเฉยต่อผู้สูงวัยอยู่เช่นเดิม

สังคมในปัจจุบันถูกขับเคลื่อนและเปลี่ยนแปลงไปโดยพลังของคนวัยหนุ่มสาว ผู้สูงวัยในปัจจุบันเริ่มปรับตัวตามสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ผู้สูงวัยมีความแตกต่างหลายตามแต่ละบุคคล การมองผู้สูงวัยในลักษณะเหมารวมจึงไม่ใช่การทำความเข้าใจผู้สูงวัยที่ถูกต้อง

การที่สังคมมีชุดความคิดเกี่ยวกับผู้สูงวัยในลักษณะตายตัวว่าเป็นผู้ที่เสื่อมถอยลงด้วยวัย ทำให้ถูกผลักออกไปจากสังคมของคนหนุ่มสาวโดยปริยาย นักเขียนกลุ่มนี้ได้เปิดเผยให้เห็นความ ต้องการมีส่วนร่วมกับสังคมของผู้สูงวัยและความต้องการตอบโต้กับมายาคติ*ของสังคม จากการศึกษา พบว่าสตรีสูงวัยที่ต้องการปรับเปลี่ยนสถานภาพของตนได้ได้กลับมา ยาคติของสังคมในประการ ต่างๆ เพื่อให้สังคมตระหนักว่าสตรีสูงวัยมีความหลากหลายซับซ้อนและมีความต้องการในฐานะปัจเจกบุคคลเช่นเดียวกับบุคคลวัยอื่น ดังนี้

3.2.1 สตรีสูงวัยแบบฉบับ กับ สตรีสูงวัยไฮเทคโนโลยี

สภาพสังคมในปัจจุบันเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์ที่ทั่วโลกเชื่อมโยงถึงกันได้อย่างรวดเร็ว วิทยาการใหม่ๆหลั่งไหลเข้าสู่สังคมไทย กลุ่มบุคคลวัยหนุ่มสาวคือผู้ที่เข้าถึงเทคโนโลยีและรับเอา วิทยาการใหม่ๆเหล่านี้ได้อย่างรวดเร็ว ในขณะที่ผู้สูงวัยถูกประทับตราจากสังคมว่าเป็นผู้ที่มีความเสื่อมทางสติปัญญาจึงไม่สามารถทำความเข้าใจเทคโนโลยีเหล่านี้ได้ แม้จะไม่มีการวิจัยขึ้น ใดที่ยืนยันว่าความสามารถทางสติปัญญาของผู้สูงวัยจะเสื่อมถอยลงตามวัยแต่สังคมก็ยังคงมีทัศนคติต่อผู้สูงวัยว่าเป็นผู้ที่ เชย ล้าหลัง ดังคำเปรียบเปรยว่าเป็น ไดโนเสาร์เต่าล้านปี คร่ำครึ โบราณ ด้วยเหตุนี้ผู้สูงวัยจึงถูกผลักออกจากสังคมของคนวัยหนุ่มสาวไปโดยปริยาย

“ผู้สูงวัยมีความเสื่อมทางสติปัญญา เช่น ชี้หลง ชี้ลืม บ้าๆแป้อๆ คิดนึก ตัดสินใจช้า และไม่เข้าใจภูมิปัญญาของคนรุ่นใหม่หรือวิทยาการใหม่ๆ ฯลฯ แต่จากการศึกษาค้นคว้าในวิชาผู้สูงอายุปรากฏว่ามีผู้สูงอายุมากมายที่ไม่ได้เป็นจริงตามที่สังคมตีตราแต่ก็ต้องถูกมองให้เป็นไปตามตราที่สังคมตีไว้ในทางลบ”⁶

⁶ นิศา ชูโต, คนชราไทย, หน้า 20.

ผู้สูงวัยถูกมองว่ามีความเสื่อมถอยทางสติปัญญาและไม่เข้าใจวิทยาการของคนรุ่นใหม่ เนื่องจากการสูงอายุหมายถึงความเสื่อมถอยทางร่างกายในส่วนต่างๆแต่การมองผู้สูงวัยในลักษณะเหมารวมว่าเป็นวัยที่ หลงๆลืมๆทำให้ไม่สามารถทำกิจกรรมที่ต้องอาศัยการเรียนรู้และมีความซับซ้อนอย่างการใช้คอมพิวเตอร์ ระบบอินเทอร์เน็ตได้ เทคโนโลยีถูกจำกัดให้เป็นกิจกรรมสำหรับคนหนุ่มสาวและไม่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของผู้สูงวัย แท้จริงแล้วการเรียนรู้เทคโนโลยีมีประโยชน์และช่วยให้ผู้สูงวัยได้ฝึกปรีศมองและทักษะ ช่วยคลายความเบื่อหน่ายและกระตุ้นให้ผู้สูงวัยได้ทดลองทำกิจกรรมใหม่ๆ เทคโนโลยีจึงเป็นเรื่องที่บุคคลทุกเพศทุกวัยสามารถศึกษาได้จากกลุ่มข้อมูลที่นำมาศึกษาพบกลุ่มสตรีสูงวัยที่ได้กลับมาอาศัยข้อนี้ด้วยการใช้เทคโนโลยีในการนำเสนอตัวตนของสตรีสูงวัย

“แต่แม่อยากจะแสดงให้ใครๆเห็นว่า คนที่เข้าวัยหลังเกษียณแล้วมีความสนใจเรื่องไฮเทคสาขาที่สำคัญมากในขณะนี้ เช่น เทคโนโลยีสารสนเทศเหล่านี้ และพวกเราไม่เห็นจะต้องนั่งอ่านหนังสือหรือดูทีวีอยู่คนเดียวเลย เราอาจมีเพื่อนที่ติดต่อกันได้ทั่วโลก โดยผ่านไอ้เจ้าอินเทอร์เน็ตนี่แหละ เขารู้ใหม่ แม่น่ะคิดเพื่องอยากจะทำเว็บไซต์ใหม่เพื่อประโยชน์ด้านร่างกายและจิตใจของคนวัยเกษียณด้วยซ้ำ”⁷

นวนิยายเรื่อง **คุณยายสายเดี่ยว** ของ กัญยามาศ และ www.คุณย่า.com ของ ดวงใจ ได้ตอบโต้มายาคติของสังคมในข้อนี้ด้วยการนำเสนอตัวละครผู้เป็น ย่า และ ยาย ผ่านแพชั่นและเทคโนโลยีอย่าง สายเดี่ยว และ เว็บไซต์ ซึ่งถูกมองว่าเป็นเรื่องของคนวัยหนุ่มสาว การสร้างให้ตัวละครสตรีสูงวัยมีความแตกต่างเช่นนี้จึงเป็นการเรียกร้องความสนใจจากสังคมและได้กลับมามายาคติที่มีต่อสตรีสูงวัยว่าเป็นผู้ที่มีความเสื่อมถอยและไม่สามารถตามทันเทคโนโลยีนั้นไม่เป็นความจริง ประกอบกับความเปลี่ยนแปลงในระดับโครงสร้างทางสังคมในยุคโลกาภิวัตน์ที่มีส่วนกำหนดให้เลิกข้องเกี่ยวกับผู้สูงวัย สตรีสูงวัยในนวนิยายทั้งสองเรื่องนี้ได้เปิดเผยตัวตนและปรับตัวเข้าหาสังคมยุคใหม่ ดังเช่นการรวมกลุ่มของสตรีสูงวัยใน www.คุณย่า.com ที่เป็นความพยายามเปิดเผยตัวตนโดยใช้พื้นที่ในโลกออนไลน์ในการแสดงความสามารถ ความรู้สึกนึกคิด และความปรารถนาของสตรีสูงวัยให้สังคมได้รับรู้

3.2.1.1 วิทู จาก www.คุณย่า.com

ตัวละคร วิทู ในเรื่อง www.คุณย่า.com เป็นสตรีสูงวัยที่มีแนวคิดว่า

⁷ ดวงใจ, www.คุณย่า.com ,หน้า 107.

ผู้สูงวัยไม่จำเป็นต้องอยู่อย่างตัดขาดจากโลกของคนรุ่นใหม่แต่สามารถตามทันและใช้เทคโนโลยีให้เกิดประโยชน์ต่อกลุ่มของตนเองได้ ดังนี้

“ย่าจะใช้คอมพิวเตอร์ทำอะไรครับ แค่มแม่เคยบอกให้กดพริ้นท์ให้ผมครั้งหนึ่ง ย่าร้องลั่นบ้านแตกเลย แล้วจะทำอะไรได้ จะเข้าอินเทอร์เน็ตไปดูอะไรสนุกๆหรือครับ”

“ไม่รู้ละ เดี่ยวนี้ใครๆเขาก็คอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต อี-เมลล์ อี-คอมเมิร์ซกันทั้งนั้น แกจะให้ย่านั่ง**แก้งักตกสมัย**อยู่หรือ ตาธร”⁸

จะเห็นได้ว่าตัวละครสตรีสูงวัยผู้เป็นย่ากำลังตอบโต้ความคิดของคนรุ่นใหม่ผู้เป็นหลานชายที่มองว่าเทคโนโลยีไม่ใช่เรื่องจำเป็นและยากเกินกว่าการเรียนรู้ของผู้สูงวัย แต่นางได้ยืนยันความต้องการที่จะไม่ “**แก้งักตกสมัย**” ด้วยการเรียนคอมพิวเตอร์และจัดตั้งเว็บไซต์ www.คุณย่า.com เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ของกลุ่มผู้สูงวัยและเปิดเผยความสามารถของผู้สูงวัยให้สังคมรับรู้

“แม่อยากจะทำลดองดู ถ้าเรามีข้อมูลที่เป็นประโยชน์ เช่น เรื่องสุขภาพกายใจ เรื่องอาหาร เรื่องการออกกำลังกาย การพักผ่อน การบันเทิง การท่องเที่ยว รวมทั้งการแก้ปัญหาหัวใจให้คนแก่ แม้ว่าถ้าเราประชาสัมพันธ์เว็บไซต์ของเราดี ๆ จะต้องมีคนสนใจแน่ ๆ ไม่จำเป็นต้องให้คนแก่อ่านเองก็ได้ ลูกๆหลานๆหรือคนต่างวัยเข้ามาอ่านเข้า พวกเขาก็จะได้ประโยชน์ที่ทำให้เขารู้จักคนแก่ดียิ่งขึ้น โดยเฉพาะคนหนุ่มสาวที่มีญาติโยมแก่ๆอยู่ในบ้านเดียวกัน”⁹

วัตถุประสงค์ในการทำเว็บไซต์ของวิฑูมีความชัดเจนว่าต้องการให้ผู้สูงวัยได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการดำรงชีวิต สร้างสังคมขนาดย่อยของคนวัยเดียวกันที่เข้าใจกันเป็นอย่างดีเช่นเดียวกับการรวมกลุ่มของคนหนุ่มสาวเพื่อแลกเปลี่ยนเรื่องที่ตนเองสนใจตามเว็บไซต์ต่างๆและการจัดตั้งเว็บไซต์นี้ยังมีจุดประสงค์สำคัญเพื่อให้คนวัย “ลูกๆหลานๆ” ได้เข้ามาอ่านและทำให้ “**รู้จักคนแก่ดียิ่งขึ้น**” การจัดตั้งเว็บไซต์ของวิฑูจึงเป็นการนำเทคโนโลยีมาเชื่อมโยงเข้ากับวิถีชีวิตของผู้สูงวัย เพื่อให้สังคมรับรู้ว่าคุณผู้สูงวัยสามารถเรียนรู้และใช้เทคโนโลยีได้

⁸ ดวงใจ, www.คุณย่า.com, หน้า 16.

⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 177.

เช่นเดียวกับบุคคลวัยอื่น ผู้สูงวัยมีความรู้สึกนึกคิด ความต้องการที่หลากหลาย คนรุ่นหลังจึงควรทำความเข้าใจและเปิดใจเรียนรู้ผู้สูงวัยในทุกๆ ด้าน

3.2.1.2 แม่นวาด จาก คุณยายสายเดี่ยว

ในนวนิยายเรื่อง **คุณยายสายเดี่ยว** ของ กัญยามาส ตัวละครเอกคือ แม่นวาดได้สลักร่างกับหลานสาวจึงกลายมาเป็นคุณยายสุดเปรี๊ยะ จากที่เคยเก็บตัวอยู่แต่ในบ้าน ตัดขาดจากโลกภายนอกและเทคโนโลยี แม่นวาดคนใหม่กลับเข้าสู่สังคมด้วยภาพลักษณ์ที่ โฉบเฉี่ยวทันสมัยและใช้เทคโนโลยีได้อย่างคล่องแคล่วไม่แพ้คนหนุ่มสาว ดังนี้

“อิมพอสสิเบิ้ล เธอไม่อยากจะเชื่อ ก็ย้ายแม่บ้านคนหนึ่งที่โดน กักขังอยู่แต่ในบ้านเป็นนังแจ้วทำครัวทำงานบ้านงกเงินดูแลสามี และลูก ตอนนี่สามีตายไปแล้วเหลือลูกและหลาน มีทีไปเสนอนหน้าได้ บ่อยสุดคือตลาดกับวัด แต่ทำไมผู้หญิงม่ายคนนั้นลุกขึ้นมาแข่งกับเธอ แบบกล้าหาญและทำได้หลายอย่างแบบน่าทึ่ง แบบภาพลักษณ์ของ สาวสมัยใหม่ การแต่งตัวนั้นนำหน้าเธอผู้ได้ชื่อว่าทันสมัยไปแบบ เรียกว่าล้ำสมัย..ทุกคนยอมรับในสิ่งที่คุณแม่นวาดแสดงออก มุมมอง ต่อสังคม สิ่งทีกระทำและความทันสมัยในเครื่องมือเทคโนโลยี”¹⁰

บทบาทของแม่นวาดที่แสดงออกหลังการสลักร่างกับหลานสาวแสดงให้เห็นว่าสตรีสูงวัยได้เปลี่ยนบทบาทและวิถีชีวิตจากเดิมที่ “เสนอนหน้าได้บ่อยสุดคือตลาดกับวัด” และเป็น “นังแจ้วทำครัวทำงานบ้าน งกเงิน ดูแลสามีและลูก” มาเป็นการเข้าหาสังคมยุคใหม่ แต่งกายทันสมัย ทำงานและใช้เทคโนโลยีได้อย่างคล่องแคล่ว ซึ่งเป็นเรื่องที่ “อิมพอสสิเบิ้ล” สำหรับสังคม สะท้อนให้เห็นว่าสังคมยังมีชุดความคิดที่ว่าสตรีสูงวัยต้องงกเงิน อยู่กับบ้านดูแลบุตรหลานตัดขาดจากสังคมการทำงานและการสังสรรค์ การทำงานนอกบ้านและมีภาพลักษณ์ที่ทันสมัยนั้นเป็นเรื่องที่ผิดความคาดหวังของสังคม สตรีสูงวัยที่ยังคงต้องการทำงาน ไม่ต้องการอยู่แค่ตลาดกับวัด ต้องการแต่งกายสวยงาม ทันสมัย ใช้เทคโนโลยีได้อย่างคล่องแคล่ว ยังคงมีอยู่ และเป็นเรื่องที่ สตรีสูงวัยสามารถทำได้ มายาคติของสังคมจึงเป็นเครื่องจำกัดความสามารถของสตรีสูงวัย การกระทำของแม่นวาดเป็นทั้งการตอบโต้มายาคติของสังคมในข้อนี้และแสดงความปรารถนาที่จะกำหนดวิถีชีวิตด้วยตนเองของสตรีสูงวัย

¹⁰ กัญยามาส, คุณยายสายเดี่ยว (กรุงเทพมหานคร : เพื่อนดี, 2549), หน้า 485.

3.2.2 สตรีสูงวัยคือไม่ไถ่ฝิ่ง กับ สตรีสูงวัยไม่ไร้ศักยภาพ

นอกจากมายาคติที่ว่าสตรีสูงวัยต้องเก็บตัว ไร้การสังสรรค์ เศษ คำคร่ำครวญ ดังที่กล่าวมาแล้ว มายาคติที่สังคมมีต่อรูปลักษณ์ของสตรีสูงวัย คือ ความเหี่ยวแห้งไม่น่าดู ไร้เสน่ห์ต่อเพศตรงข้าม ดังคำเปรียบเปรยว่าผู้สูงวัยคือ ไม่ไถ่ฝิ่ง แดงเถาตาย แก่หนังเหนียว แก่เหนียงยาน ฯลฯ คำเปรียบเปรยเหล่านี้แสดงความร่วงโรยแห่งวัยและช่วยตอกย้ำมายาคติที่ว่าผู้สูงวัยคือผู้เสื่อมโทรมในทุกๆด้าน ภาพลักษณ์ของสตรีสูงวัยในสังคมไทยมักอยู่ในลักษณะหญิงชรา หน้าตาเหี่ยวแห้งและเคลื่อนไหวเชื่องช้า

“คุณยายแบบไหน..คุณยายอย่างยายหรืออาม่าของเขาหรือไม่หญิงแก่..เนื้อตัวหน้าตาเหี่ยวๆ..มีรอยจีบเป็นของแถม มีเรือนผมสีขาวย มีท่วงท่าที่เชื่องช้าเนิบนาบและเสียงพูดที่แหบเครือ..เรียกว่าหาความน่าดูแทบจะไม่ได้ แม้จะเคยเห็นสวย วัยล่วงหกสิบไปแล้วที่ยังดูสาว แต่ก็ป็นสาวไม่เข้าสมัยอยู่ดี..เรียกว่างามไปตามวัย แต่ไม่อาจจะมาประชันกับสาวที่อายุยังไม่ถึงสามสิบได้”¹¹

ภาพลักษณ์ของสตรีสูงวัยในนวนิยายไทยถูกนำเสนอในรูปแบบที่ไม่แตกต่างกันมากนัก คือ หญิงชรา หน้าตาเนื้อตัวเหี่ยวแห้ง ผมหงอก มีกิริยาท่าทางเชื่องช้า ซึ่งเป็นความคุ้นเคยของสังคมแต่นวนิยายกลุ่มนี้ได้นำเสนอสตรีสูงวัยที่แตกต่าง มีภาพลักษณ์กระฉับกระเฉง

“คุณวิฑูมีบุคลิกอย่างไร ผมจำไม่ค่อยชัด เพียงแต่มีภาพประทับตาว่า เธอเป็นคนรูปร่างสูงโปร่ง ผมสีจาง หน้าตามีเค้าสวยเก๋ และแต่งตัวเรียบร้อยอย่างมีรสนิยม เวลาเธอ ลุก เธอจะยังคงรักษาบุคลิกเดิมไว้ได้ทั้งหมดหรือไม่ ผมนึกไม่ออก ส่วน ดร.พรลภ ในวันนี้ ต้องเรียกว่าเธอไม่มีช่องว่างกับนักศึกษาของเธอเลย เหลือเวลาอีกไม่กี่เดือนเธอจะเกษียณอายุราชการแล้ว แต่เธอยังนั่งกระโปรงจีบรอบตัว สวมเสื้อเชิ้ตแขนยาว คาดเข็มขัดใหญ่ ใส่รองเท้าหุ้มส้นเตี้ยแบบเดินสบาย และมีกระเป๋าข้ามใบโตสะพายไหล่ ท่าทางเดินเห็นของเธอ กระฉับกระเฉงรวดเร็ว ใบหน้าเธอยิ้มแย้ม”¹²

ลักษณะที่ “สูงโปร่ง ผมสีจาง หน้าตามีเค้าสวยเก๋ และแต่งตัวเรียบร้อยอย่างมีรสนิยม เวลาเธอ ลุก” และ “เธอยังนั่งกระโปรงจีบรอบตัว สวมเสื้อเชิ้ตแขนยาว คาดเข็มขัดใหญ่ ใส่รองเท้า

¹¹ กัญยามาส, คุณยายสายเดี่ยว, หน้า 493.

¹² ดวงใจ, www.คุณย่า.com, หน้า 137.

หุ้มสันต้ายแบบเดินสบายและมีกระเป๋าย่ามใบโตสะพายไหล่ ทำทางเดินเห็นของเธอกระฉับกระเฉง รวดเร็ว” คือภาพลักษณ์ใหม่ของตัวละครสตรีสูงวัยที่น่าเสนอนิพนธ์ในนวนิยายไทยมีความแตกต่างจาก “หญิงแก่..เนื้อตัวหน้าตาเหี่ยวๆ..มีรอยจิบเป็นของแถม มีเรือนผมสีขาวย มีท่วงท่าที่เชื่องช้าเนิบนาบ และเสียงพูดที่แหบเคี้ยว” อย่างเห็นได้ชัด

การนำเสนอสตรีสูงวัยที่ยังคงสง่างามและกระฉับกระเฉงเป็นการตอบโต้มายาคติของสังคมที่ต้องการสตรีที่มีความงามและความอ่อนเยาว์ หรือมายาคติความงามที่ผู้หญิงทุกเพศทุกวัยถูกกำหนดให้เชื่อว่า “ผู้หญิงต้องสวยงามและอ่อนเยาว์จึงจะมีคุณค่า” ในขณะที่ภาพลักษณ์ของผู้สูงวัยโดยทั่วไปคือผู้ที่มึนงงร่างกายเหี่ยวเฉา หน้าตาไม่สวยงาม สันดานที่เสื่อมถอยลง ทำให้ผู้สูงวัยมีภาพพจน์ที่ไม่ดีต่อตนเอง สตรีสูงวัยจึงต้องเผชิญความขัดแย้งระหว่างร่างกายที่กำลังเสื่อมถอยและความปรารถนาที่จะคงความงามเพื่อให้เป็นที่ยอมรับตามค่านิยมของสังคม ทำให้สตรีสูงวัยพยายามปรับเปลี่ยนตนเองให้ตรงกับค่านิยมของสังคมกระแสหลัก โดยมีความต้องการของเพศชายเป็นพื้นฐาน ในยามสูงวัยแม้สันดานจะเสื่อมถอยแต่สตรีสูงวัยยังคงต้องการความชื่นชมในความงามและความอ่อนเยาว์เช่นเดียวกับสตรีวัยอื่น

“สถานภาพของผู้หญิงที่ยังคงพึงพิงผู้ชายในบริบทของครอบครัวการที่เพศหญิงยังคงถูกเอารัดเอาเปรียบทั้งในฐานะเป็นแรงงานรับจ้างราคาถูกตามโรงงานและบริษัท รวมทั้งภาพลักษณ์ของผู้หญิงที่เรื้อรังและความงามของเธอถูกสถาปนาขึ้นตามการนิยามความหมายบนพื้นฐานจากความปรารถนาของเพศชาย”¹³

ผู้หญิงทุกเพศทุกวัยมีความพยายามที่จะคงความงามไว้ให้นานที่สุดตามความปรารถนาของเพศชายที่ชื่นชมสตรีที่มีความงามและความอ่อนเยาว์ สตรีสูงวัยก็เช่นกัน แม้ว่าจะถูกมองว่ามีสันดานที่เสื่อมโทรมและไร้เสน่ห์ต่อเพศตรงข้าม แต่ในนวนิยายที่นำมาศึกษาพบการนำเสนอตัวละครสตรีสูงวัยที่มีภาพลักษณ์กระฉับกระเฉง ทันสมัย และสง่างาม เพื่อโต้กลับมายาคติของสังคมในข้อนี้ และแสดงให้เห็นว่าสตรีสูงวัยสามารถคงความงามและความอ่อนเยาว์ไว้ได้ แต่จากการศึกษาพบว่ากลุ่มสตรีสูงวัยที่รักษาความงาม ความอ่อนเยาว์ด้วยการทำศัลยกรรมหรือพยายามประพடுத்தินเช่นหนุ่มสาวกลับไม่เป็นที่ยอมรับเนื่องจากสังคมไทยมีค่านิยมเรื่อง

¹³ ยศ สันตสมบัติ, “การทำความเข้าใจเพศสถานะและเพศวิถีในสังคมไทย,” ใน เพศสถานะและเพศวิถีในสังคมไทย ชุดรวมบทความฉบับที่ 25, อมรฯ พงศาพิชญ์, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548), หน้า 25.

ความสวยสมวัย ผู้สูงวัยต้องงามตามสังขาร หากมีความงามหรือความประพจน์ที่ค้านกับวัยที่แท้จริงจะเป็นที่วิพากษ์วิจารณ์ เพราะสังคมยังคงยอมรับผู้สูงวัยในลักษณะเดิมที่สุขุม และมีรูปร่างหน้าตา การแต่งกายที่ไม่ขัดกับวัยที่แท้จริง

“ยัยคนนั้นแหละค่ะที่พลีสเคยเจอมานะก็เห็นเคยเป็นแค่อยัยแก่ผู้ดีมีมาด ใส่ผ้าชิ้นใหม่เสื้อลูกไม้ หรือไม้ก็แต่งตัวสมวัย ทรงผมก็สมวัย ไม่ดูเป็นสาวเท่า คุณแม่ก็ยังดูสมวัยตัวเอง” หล่อนหยอดชมมารดาเสียอีกด้วย ทั้งที่จริงแล้ว คุณบังอรศรีดูดีเพราะมีดมอเข้ามามีส่วน ไม่เพียงเท่านั้นยังด้วยการโปะเครื่องสำอางอำพรางไว้รอย เธอทนไม่ได้ที่จะส่องกระจกมองเห็นยัยแก่ แล้วแม่จะโดนนิทาว่าหน้ายังตึงแข่งกับสาว ๆ เธอก็พอใจมากกว่าถูกตำหนิว่าเหี่ยวยุ่นไปทั้งตัว”¹⁴

ในขณะที่สตรีสูงวัยคนหนึ่งสวยสมวัย สตรีอีกคนต้องพึ่งพาการศัลยกรรมและปกปิดอำพรางความชราด้วยเครื่องสำอาง ตัวละครบังอรศรีไม่ยอมรับการตำหนิว่า “เหี่ยวยุ่นไปทั้งตัว” สะท้อนให้เห็นว่า การนิทาและตำหนิจากสังคมเรื่องความเหี่ยวยุ่นตามสังขารของสตรีสูงวัยนั้นไม่เป็นธรรมสำหรับสตรี สังขารที่เสื่อมลงตามวัยกลับถูกตำหนิราวกับเป็นความผิดและความตั้งใจของสตรีสูงวัย ในขณะที่บุรุษสูงวัยไม่ต้องเผชิญกับการตำหนิเดี๋ยวนว่ามีสังขารร่วงโรยเท่ากับสตรี เมื่อสตรีสูงวัยเลือกใช้วิธีทำศัลยกรรมเพื่อคงความอ่อนเยาว์สังคมก็ยังวิพากษ์วิจารณ์ว่าเป็นการฝืนสังขารและแข่งขันกับสาว ความปรารถนาในการคงความงามของสตรีสูงวัยจึงมีความขัดแย้งกันเองระหว่างความปรารถนาในฐานะสตรีและความคาดหวังของสังคมในฐานะผู้สูงวัย กล่าวคือ สตรีสูงวัยในฐานะสตรีได้รับอิทธิพลจากมายาคติความงามจึงต้องการมีคุณค่าด้วยการรักษาความงามและความอ่อนเยาว์ให้คงอยู่พร้อมกับปฏิเสธมายาคติของสังคมที่ว่าสตรีสูงวัยคือผู้ที่ร่วงโรย ไร้เสน่ห์ หมดยุคคุณค่าของความเป็นผู้หญิง แต่สังคมมองสตรีสูงวัยในฐานะ “ผู้สูงวัย” คาดหวังว่า ผู้สูงวัยต้องมีพฤติกรรมและภาพลักษณ์ที่เหมาะสมกับวัยวุฒิและคุณวุฒิ สตรีสูงวัยที่เปรี้ยว ล้าสมัย หรือรักษารูปร่างหน้าตาจนอ่อนกว่าวัยแบบ “ไม่ยอมแก่” จึงได้รับคำวิพากษ์วิจารณ์มากกว่าความชื่นชม

3.2.2.1 บังอรศรี จาก คุณยายสายเดี่ยว

ตัวละครบังอรศรี ในเรื่อง **คุณยายสายเดี่ยว** เป็นสตรีสูงวัยที่แสดงความหมกมุ่นในการรักษาความงามอย่างชัดเจน ด้วยการทำศัลยกรรมและเข้าคลินิกเสริม

¹⁴ กัญยามาส, **คุณยายสายเดี่ยว**, หน้า 359.

ความงามทุกประเภท ไม่เพียงแต่ตัวเองเท่านั้นนางยังบังคับสามีให้ดูแลตนเองให้อ่อนกว่าวัยและปลูกฝังบุตรสาวว่า ความงาม คือ เครื่องหมายการค้าและคุณค่าของลูกผู้หญิง ดังนี้

“เหมือนมารดาพูดแบบเสียตายๆอยู่เหมือนกัน หล่อนนึกถึงนายเสน่ห์ ผู้เป็นบิดา หน้าตาเหี่ยวมีรอยตีนกาบนหน้ามากมาย ขนาดโดนมารดาบังคับไปทำทรีตเมนต์หน้าบ่อยหนและร่ำๆที่คุณบังอรศรีจะจับนายเสน่ห์ยกเครื่องหน้าใหม่ตามตัวเอง ทำไมพินิดาจะไม่รู้ว่าหน้ามารดาที่ยังใสดังเบรียะนั้นเพราะ **เดินเข้าคลินิกศัลยกรรมชื่อดัง ผ่องลออนวลค้ำกับวัยแท้จริง...มารดาเหมือนใสหน้ากากที่สีหน้าไร้อารมณ์...มารดาพร่ำสอนอยู่เสมอว่าผู้หญิงนั้นจะมีอะไรภูมิใจเท่ากับการส่องกระจกเห็นเงาตัวเองแล้วเห็นคนสวยยิ้มตอบกลับมา..หล่อนถูกสอนให้เข้าใจมาแต่เยาว์วัยจนถึงวันนี้ว่าอันนารีมีรูปเป็นทรัพย์สินเป็นเสมือนเครื่องหมายการค้าให้ตัวเองดีที่สุดนั่นใช่แน่นอน..หล่อนจึงดูแลใส่ใจ”¹⁵**

แม้บังอรศรีจะมีใบหน้าให้อ่อนกว่าวัยตามที่ต้องการ แต่น้ำเสียงของผู้แต่งที่ปรากฏผ่านตัวละครบุตรสาวแสดงการไม่ยอมรับอยู่ในที่ จากคำเปรียบเปรยที่ว่า “ผ่องลออนวลค้ำกับวัยที่แท้จริง” และ “มารดาเหมือนใสหน้ากากที่สีหน้าไร้อารมณ์” แสดงให้เห็นว่าแม่สตรีสูงวัยจะสามารถปรุงแต่งสังขารให้อ่อนเยาว์สวยงาม เพื่อตอบโต้มายาคติของสังคมว่าสตรีสูงวัยคือผู้เสื่อมโทรม ไม่น่าดู แต่สังคมไทยยังมีค่านิยมของ ความสวยสมวัย ดังนั้นสตรีสูงวัยที่ปรุงแต่งรูปโฉมจนค้ำกับวัยที่แท้จริงมักได้รับคำวิพากษ์วิจารณ์มากกว่าความชื่นชมเพราะเป็นการแสดงให้เห็นว่าสตรีสูงวัยผู้นั้นไม่สามารถยอมรับความจริงแห่งสังขารได้

3.2.2.2 เสาวภาคย์ จาก www.คุณย่า.com

เสาวภาคย์ ใน www.คุณย่า.com เป็นสตรีสูงวัยที่ได้รับการยกย่องเรื่องความงามและการดูแลรูปโฉมมากที่สุดในเรื่อง ดังนี้

“แล้วฉันก็ใช้เวลาไม่ต่ำกว่าครึ่งชั่วโมงอยู่หน้ากระจกภายใต้แสงไฟแรงที่ สาดส่องลงมาจากเพดาน เพื่อประเทืองผิวและแต่งหน้าด้วยเครื่องสำอางชั้นดี

¹⁵ กัญยามาส, คุณยายสายเดี่ยว, หน้า 50-51.

ด้วยฝีมืออันเชี่ยวชาญของตัวเอง ผู้ซึ่งรู้จักทุกซอกทุกมุมของใบหน้าและร่างกายของตัวเองอย่างดีว่า มีอะไรควรเปิดเผยและควรซ่อนเร้นในยามใดบ้าง”¹⁶

เสาวภาคย์ได้รับการยอมรับจากในเรื่องว่าเป็นผู้ที่ดูแลรักษาความงามได้เป็นอย่างดีแต่จากข้อความที่ยกมานี้แสดงให้เห็นว่าตัวนางเองก็ยังมีทัศนคติว่า สังขารที่เหยยวนไปตามวัยนั้นเป็นสิ่งที่ต้องอำพราง ซ่อนเร้น ต้องใช้ฝีมืออันเชี่ยวชาญ และเครื่องสำอางชั้นดีเพื่อปกปิด สังขารตามธรรมชาติเป็นสิ่งที่ไม่งาม ไม่ควรเปิดเผย ซึ่งแสดงให้เห็นว่าสตรีสูงวัยไม่สามารถยอมรับสังขารที่แท้จริงของตนได้และไม่สามารถทำให้สังขมยอมรับคุณค่าของตนได้ด้วยสังขารที่แท้จริงเช่นกัน

“แหม ฉันอยากจะให้ถึงวันที่เราทำใจได้ แล้วไม่ต้องแต่งหน้าแต่งตา ยอมซิดๆเซียวๆ แห้งๆเหี่ยวๆ เวลาไปไหนมาไหน” ย่าผมเริ่มขึ้นก่อน ย่าเสาววิริบแย้งทันที “โธ้ย ไม่เอา ไม่เอา ฉันนะหรือ ก่อนนอนยังแทบจะแต่งหน้าสำหรับเวลานอนเลย ทั้งๆที่รู้ว่าไม่มีใครดู ก็ผู้หญิงนะ เวลาแต่งหน้าแต่งตัว เริ่มแรกก็คือแต่งให้ตัวเองดูก่อนไม่ใช่หรือ” ย่าพรผสมเข้ามาบ้างว่า “ส่วนฉันนะ เวลานี้เพลาสีสิ้นลงเยอะ แต่หมายความว่า ฉันต้องใช้เวลานานขึ้นที่จะค่อยๆปะนั้น ปะนี้อย่างประณีตให้มองดูเป็นธรรมชาติ ให้ใครๆเขาคิดว่ายายคนนี้ได้แต่งหน้าเลย แต่ลองไม่แต่งเข้าจริงๆสิ ลูกศิษย์ได้วังหนี”¹⁷

ตัวอย่างที่ยกมานี้คือบทสนทนาของสตรีสูงวัยสามคนในเรื่อง www.คุณย่า.com แสดงให้เห็นว่าตัวของสตรีสูงวัยไม่สามารถยอมรับสังขารที่แท้จริงแห่งวัยได้ ต้องใช้ฝีมือในการปกปิดอำพรางอันประณีต สตรีสูงวัยในฐานะสตรีย่อมอยากเห็นตัวเองสวยงามอยู่เสมอ

3.2.2.3 ใจจันทร์ จาก สมการวัย

ไม่เพียงแต่รูปลักษณ์ที่ถูกคาดหวังให้ “สวยสมวัย” ผู้สูงวัยยังถูกคาดหวังให้มีบุคลิกที่สมวัยด้วย เนื่องจากสังคมไทยมีค่านิยมเรื่องวัยวุฒิ คุณวุฒิ เป็นอย่างมาก กล่าวคือ ผู้สูงวัยต้องประพฤติตนให้เหมาะสมกับวัย หากผู้ใดทำสิ่งที่ค้านกับวัย จะได้รับคำวิพากษ์วิจารณ์จากสังคม เช่น แก่แล้วไม่เจียมสังขาร วัยกลับ เพี้ยน ฯลฯ ซึ่งล้วนเป็นไปในทางลบ ลักษณะ

¹⁶ ดวงใจ, www.คุณย่า.com, หน้า 306.

¹⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 75.

ได้กลับมาอาศัยของสังคมด้วยการปรับปรุงรูปโฉมและพฤติกรรมของสตรีสูงวัยพบในนวนิยายเรื่อง **สมการวัย** ของ ศรีฟ้า ลดาวัลย์ ต้วละคร ใจจันทร์ เป็นสตรีสูงวัยที่ประสบปัญหาการหยุดงานประจำและเบื่อหน่ายชีวิตแม่บ้านจึงออกเที่ยวกับเพื่อนฝูงและปรับปรุงรูปโฉมของตนเองให้ดูสดใส ซึ่งช่วยทำให้สภาพจิตใจและภาพพจน์ต่อตนเองดีขึ้น แต่กลับได้รับคำวิพากษ์วิจารณ์จากผู้เป็นสามี ดังนี้

“หมั่นไส้วะ เห็นแต่งตัวดูดีก็ทำเป็นสาว ๆ ออกไปข้างนอกบ่อยๆ พ่อก็เลยเอาว่า แก่แล้วก็ให้รู้จักแก่เสียบ้างอายุตั้งครึ่งศตวรรษแล้ว ทำแต่งตัวซ่า เอาอย่างเด็กรุ่นๆ มันไม่น่าเอ็นดูเสียแล้ว”¹⁸

คำวิพากษ์วิจารณ์จากสามีว่า “ดูดีก็ทำเป็นสาว ๆ แก่แล้วให้รู้จักแก่ อายุเกือบครึ่งศตวรรษ” การทำตัว “ซ่าเอาอย่างเด็กรุ่นๆ” และทำให้ผู้พบเห็นเกิดอารมณ์ “หมั่นไส้ ไม่น่าเอ็นดู” นี้ทำหน้าที่แทนการวิพากษ์ของสังคมต่อสตรีสูงวัยที่ปรุงแต่งตนเองให้ดูอ่อนเยาว์และประพฤตินั้นแบบบุคคลวัยหนุ่มสาว โดยไม่ได้คำนึงถึงจิตใจของสตรีสูงวัยว่าย่อมต้องการความชื่นชมและทำในสิ่งที่ตนเองพึงพอใจเช่นเดียวกับสตรีทั่วไป

วาทกรรมความงามกำหนดให้คุณค่าของผู้หญิงอยู่ที่ความงามและความอ่อนเยาว์สตรีสูงวัยจึงรับเอาวาทกรรมนี้ไว้ แต่สังคมก็ได้สร้างข้อกำหนดว่าหากเป็นสตรีสูงวัยความงามต้องเป็นไปในกรอบที่สังคมยอมรับได้และเหมาะสมกับวัย หากไม่เหมาะสมหรือค้านกับวัยที่แท้จริง การได้กลับด้วยวิธีนี้ก็จะได้ไม่ได้รับการยอมรับจากสังคมเช่นกัน

3.2.3 สตรีไฮโดสูงวัย เจียบเหงา เศร้าซึม กับ สตรีไฮโดสูงวัย ทັນสมัย อิศระ

ความพยายามตอบโต้มายาคติที่สังคมมีต่อสตรีสูงวัยยังปรากฏกับสตรีสูงวัยที่เป็นไฮโด ซึ่งสังคมมีทัศนคติในแง่ลบต่อสตรีสูงวัยที่เป็นไฮโดว่าเป็นผู้มีความผิดปกติ บกพร่องในรูปแบบต่างๆ ดังนี้

“เป็นคนที่มีความคับแค้น หงอยเหงา ว่าเหว ไร้ที่พึ่ง ที่รุนแรงก็อาจเป็นโรคประสาท โรคจิต ส่งผลให้ผู้สูงอายุที่เป็นไฮโดมีจำนวนน้อย ดังนั้นสังคมจึงมีทัศนคติไม่ดีนักต่อผู้สูงอายุที่เป็นไฮโดตั้งแต่วัยหนุ่มสาว ประกอบกับภาวะชราหมายถึงการช่วยเหลือตนเองไม่ค่อยได้และต้องการผู้ดูแลในยามเจ็บป่วย ผู้สูงวัยที่เป็นไฮโดจึงถูกคาดหวังว่าจะมี

¹⁸ ศรีฟ้า ลดาวัลย์, **สมการวัย** (กรุงเทพมหานคร : โชคชัยเทเวศร์, 2531), หน้า 384.

ความกังวลเรื่องขาดคนดูแลในบั้นปลายชีวิต แม้ในความเป็นจริงจะพบว่า ผู้สูงอายุที่เป็นโสดสามารถปรับตัวได้และใช้ชีวิตยามสูงวัยได้ดีเหมือน ผู้ที่มีคู่และอาจดีกว่าคู่สมรสที่ไม่มีความสุข”¹⁹

มายาคติเช่นนี้เป็นการมองสตรีสูงวัยในลักษณะเหมารวม และตอกย้ำอคติการครอบครัวยุคใหม่ที่กำหนดให้สตรีเชื่อว่าตนเกิดมาเพื่อทำหน้าที่ตามเพศคือการแต่งงานและสร้างครอบครัว ผู้หญิงไม่ควรอยู่ลำพังแต่ต้องมีครอบครัวคอยดูแลปกป้อง ผู้ที่เป็นโสดจึงถูกทำให้เชื่อว่าต้องเผชิญกับปัญหาต่างๆนานาในบั้นปลายชีวิต เนื่องจากขาดคนดูแล ในนวนิยายที่นำมาศึกษาพบว่าตัวละครสตรีสูงวัยที่เป็นโสดถูกนำเสนอในลักษณะที่เป็นผู้มีความสุข มีอิสระ และสามารถปรับตัวได้ดี ยามสูงวัย ซึ่งเป็นการตอบโต้มายาคติที่มองสตรีโสดสูงวัยในแง่ลบ

3.2.3.1 พรลภ จาก www.คุณย่า.com

ในนวนิยายเรื่อง www.คุณย่า.com ผู้แต่งได้สร้างตัวละคร พรลภขึ้นมาเพื่อโต้กลับมายาคติในข้อนี้ พรลภเป็นสตรีสูงวัยที่มีอิสระและมีชีวิตที่มีความสุข ได้รับการยอมรับในฐานะสตรีสูงวัยที่ปรับตัวได้ดีและมีความสุขมากที่สุดคนหนึ่งในเรื่อง ชีวิตของพรลภจึงเป็นชีวิตที่สุขสบายและมีอิสระตรงข้ามกับที่สังคมคาดหวังว่าสตรีสูงวัยที่เป็นโสดควรจะหงอยเหงานและประสบปัญหามากมาย พรลภได้แสดงให้เห็นด้วยว่าเธอเป็นผู้กำหนดวิถีความเป็นโสดให้กับตนเอง ซึ่งโต้กลับกับอคติของสังคมที่มีต่อสตรีสูงวัยที่เป็นโสดว่าเป็นเพราะ “ไม่มีใครอยากแต่งงานด้วย” ดังนี้

“ใจจริงของฉันไม่ได้คิดจะจริงจังกับใครหรอกและก็ไม่ใช่ว่าเป็นผู้หญิงที่ชื่นชอบเรื่องเพศเป็นพิเศษแต่อดไม่ได้ที่อยากจะทดสอบความน่าสนใจของตัวเองในหมู่ผู้ชายบางครั้งบางครั้ง ลงท้ายฉันก็ได้ค้นพบว่าชีวิตสาวโสดที่ฉันเป็นอยู่ทุกวันนี้เป็นชีวิตที่ ถูกจริต ของฉันมากที่สุด”²⁰

ชีวิตที่ “ถูกจริต” ของพรลภ ในเรื่องนี้หมายถึง การมีอิสระในการใช้ชีวิตสามารถเดินทางท่องเที่ยวได้ตามใจปรารถนาโดยไม่ต้องมีพันธนาการเป็นครอบครัว พรลภจึงเป็นสตรีสูงวัยที่คล่องแคล่ว กระฉับกระเฉง นึกคิดตัดสินใจเร็ว เพราะเคยชินกับการดูแลตนเองมา

¹⁹ ศรีเรือน แก้วกังวาน, *จิตวิทยาพัฒนาการ*, หน้า 12.

²⁰ ดวงใจ, www.คุณย่า.com, หน้า 57.

ตลอด ลักษณะของพรลภาได้ได้กลับมายาคติของสังคมที่มองว่า สตรีสูงวัยที่เป็นโสดจะต้องเงียบเหงา ว่าเหวและมีคุณลักษณะที่บกพร่อง พรลภาได้กล่าวเปรียบเทียบชีวิตตนเองกับเพื่อนสูงวัยที่มีครอบครัวอย่างรัตน ดังนี้

“โอ๊ย..คนเรามันไม่เหมือนกัน ฉันไม่เคยมีชีวิตอับเฉาเหมือนเขาเนี่ย ผัวก็ไม่มีให้มาทิ้งขว้างฉัน พ่อแม่ฉันก็ตายไปหมดแล้ว ไม่ต้องมานั่งให้เลี้ยงแบบแม่ของยายรัตน์ แล้วฉันก็ไม่มีลูกชายลูกสะใภ้ประเภทไม่มีอะไรดีเลย ให้แม่ต้องมานั่งนินทาบ่นว่ากับเพื่อนๆ ทุกครั้งที่เจอกัน จนเพื่อนแสนจะหนวกหู แต่ก็ไม่รู้จะทำอย่างไรเพราะลึกๆ ในใจ ทุกคนต่างเวทนาเพื่อนคนนี้มีแต่ปัญหาตั้งแต่สาวจนแก่”²¹

ชีวิตของรัตนที่ “อับเฉา สามีทั้ง ลูกสร้างปัญหา” แตกต่างจาก “ความสดใสและเป็นอิสระ” ของพรลภา สตรีโสดสูงวัยถูกนำเสนอในลักษณะกระฉับกระเฉง สดใส ฉลาด และสามารถกำหนดวิถีชีวิตในแบบตนเองพอใจ ในขณะที่ตัวละครที่มีคู่สมรสกลับเผชิญความทุกข์อย่างหนัก ซึ่งช่วยตอกย้ำว่ามายาคติที่ว่าสตรีโสดสูงวัยคือผู้มีความผิดปกติ บกพร่อง นั้นไม่เป็นความจริง แต่อย่างไรก็ตามแม้ว่าตัวละครพรลภาจะแสดงการได้กลับอคติของสังคมด้วยการเป็นสตรีโสดสูงวัยที่มีความสุขแต่ในท้ายเรื่องเธอได้ตัดสินใจลงเอยกับทูตศักดิ์ สามีของเสาวภาคย์ (เสียชีวิตภายหลัง) จึงถือเป็นการกลับเข้าสู่อุดมการณ์ครอบครัว แสดงให้เห็นอำนาจของอุดมการณ์ครอบครัวและความสำเร็จของมายาคติที่ว่าสตรีต้องมีผู้ดูแล ไม่ควรอยู่คนเดียวที่ยังคงมีอิทธิพล

3.2.3.2 บุญศรี จาก เส้นไหมสีเงิน

ตัวละคร บุญศรี จาก นวนิยายเรื่อง **เส้นไหมสีเงิน** ของ ว.วินิจฉัยกุล เป็นสตรีโสดสูงวัยที่ใช้ชีวิตอย่างอิสระ สามารถเลี้ยงดูตนเองและออกเดินทางท่องเที่ยวได้ตามใจปรารถนา ในขณะที่ตัวละครเอกอย่าง บุญหงา ที่มีบุตรหลานมากมายกลับกลายเป็นสตรีที่เงียบเหงาเศร้าซึมเพราะบุตรหลานไม่เห็นความสำคัญและไม่เคยชินกับการดำรงชีวิตตามลำพัง

“บุญศรีเจ็บประโยคลงด้วยเสียงหัวเราะอย่างอารมณ์เย็นตามเคย ในวัยหกสิบปลาย ร่างอ้วนท้วมค่อนข้างเตี้ย ผิวคล้ำ บุญศรียังดูแข็งแรงไม่ต่างจากเมื่อยี่สิบปีก่อน เมื่อวัยสาว บุญศรีไม่เคยเป็นคนสวย

²¹ ดวงใจ, www.คุณย่า.com, หน้า 54.

หรือว่าคนเด่นด้วยประการใดทั้งสิ้น เจ้าตัวก็รู้ดี จึงครองความเป็นโสดมาได้อย่างไม่วิตกทุกชีวิต ไม่หวังอะไรมากไปกว่าทำงานเลี้ยงตัวได้ไปจนกระทั่งแก่..ซึ่งบุญศรีก็ได้สมความตั้งใจทุกอย่าง”²²

ตัวละครบุญศรี เป็นสตรีสูงวัยที่อารมณ์เย็น แข็งแรง และทำงานเลี้ยงดูตนเองได้จนชรา ซึ่งขัดกับความคาดหวังของสังคมว่าผู้ที่เป็นโสดจึงต้อง เจียบเหงา ซึมเศร้าและขาดคนดูแล เช่นเดียวกับ พรลภา จาก www.คุณย่า.com บุญศรี คือสตรีสูงวัยที่กำหนดความเป็นโสดให้กับตนเอง ดังนั้นมายาคติที่มองว่าผู้สูงวัยที่เป็นโสดเกิดจากความผิดปกติบกพร่องนั้นไม่ใช่ความจริงเสมอไป สตรีสูงวัยในเมืองที่มีการศึกษา เลี้ยงดูตนเองได้ สามารถดำรงชีวิตโสดได้เป็นอย่างดี เป็นที่น่าสังเกตว่าตัวละครสตรีสูงวัยที่เป็นโสดในพื้นที่เมืองมีมากกว่าในชนบทเนื่องจากในชนบทสตรีส่วนใหญ่ยังคงพึ่งพาครอบครัวและได้รับการศึกษาน้อย สตรีจึงนิยมมีครอบครัวมากกว่าจะอยู่ตามลำพัง

3.2.4 สตรีสูงวัยไม่ฝักใฝ่เรื่องเพศ กับ สตรีสูงวัยยังมีหัวใจรัก

นอกจากสตรีสูงวัยที่เป็นโสดจะต้องเผชิญกับมายาคติของสังคมแล้ว สตรีสูงวัยที่มีคู่สมรสเมื่ออยู่ในวัยชราก็ต้องเผชิญกับมายาคติและความคาดหวังของสังคมเช่นกัน โดยสังคมคาดหวังว่าผู้สูงวัยไม่ควรมีเพศสัมพันธ์หรือไม่ควรมีความรู้สึกเกี่ยวกับเรื่องนี้อีกต่อไป สังคมมีทัศนคติว่าเพศสัมพันธ์ที่เปิดเผยในวัยสูงอายุเป็นพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมกับวัยทำให้สามีภรรยาสูงอายุดเว้นการมีเพศสัมพันธ์ในชีวิตประจำวันแม้ว่าผู้สูงอายุอาจยังหาความสุขได้ตามปรารถนา²³ สืบเนื่องจากค่านิยมเรื่องวัยวุฒิทำให้เพศสัมพันธ์ที่เปิดเผยในวัยสูงอายุถูกมองว่าเป็นพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมกับวัยโดยไม่พยายามทำความเข้าใจว่าเป็นธรรมชาติของบุคคลที่สามารถจะมีได้

3.2.4.1 เสาวภาคย์ จาก www.คุณย่า.com

ในนวนิยายเรื่อง www.คุณย่า.com พบตัวละครที่แสดงออกถึงความต้องการทางเพศอย่างชัดเจน คือ เสาวภาคย์ นางเป็นสตรีสูงวัยที่ยอมรับว่าตนเองมีความต้องการทางเพศและเมื่อสามีไม่สนใจ นางจึงแสวงหาความพึงพอใจด้วยการมีคู่ การกระทำของเสาวภาคย์ถือเป็นการละเมิดกรอบศีลธรรมอย่างร้ายแรงของสังคมไทย ตัวละครสตรีสูงวัยที่มีคู่ถือเป็นความหลากหลาย

²²ว.วินิจฉัยกุล, เส้นไหมสีเงิน, หน้า 30.

²³ สุชา จันทน์เอม, จิตวิทยาพัฒนาการ (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2527)

ในการสร้างตัวละครสูงวัยในนวนิยายไทย และได้กลับมาอาศัยของสังคมที่ว่า สตรีสูงวัยเป็นผู้ที่เสื่อมสมรรถภาพและไม่มีความต้องการทางเพศ ดังนี้

“ไม่ใช่สิ่งที่ถูก ที่ฉันได้ทำไป ฉันรู้ดี แต่ฉันคงไม่ใช่เป็นผู้หญิงคนแรกในโลกมิใช่หรือที่เมตตาต่อตัวเอง ด้วยการเสาะแสวงหาน้ำหล่อเลี้ยงชีวิตอันแห้งแล้งก่อนที่มันจะเหี่ยวเฉาตายไปเสมือนพืชพันธุ์ชั่วที่ขาดน้ำหลายข้างขึ้น และข้างแรมมานานักหนา”²⁴

เสาวภาคย์คือสตรีที่ตระหนักดีถึงความต้องการในเพศรสของนางและให้เหตุผลในการมีชู้ว่าเป็นความเมตตาต่อตนเอง เพศสัมพันธ์คือน้ำหล่อเลี้ยงชีวิตอันแห้งแล้งของนาง เสาวภาคย์เปิดเผยความต้องการด้านเพศสัมพันธ์อย่างชัดเจนและยืนยันว่าสิ่งที่ตนเองทำลงไปมิใช่เรื่องผิดเพราะความต้องการทางเพศเป็นธรรมชาติของมนุษย์ทุกเพศทุกวัย

3.2.4.2 บังอรศรี จาก คุณยายสายเดี่ยว

ตัวละครที่เปิดเผยความต้องการทางเพศอย่างชัดเจนอีกคนหนึ่งคือ บังอรศรี จากเรื่อง **คุณยายสายเดี่ยว** นางเป็นสตรีสูงวัยที่เบื่อหน่ายสามีของตนเอง นางยังคงคบหากับเพื่อนชายที่ตนเองหมายปองมาตั้งแต่วัยสาวและชื่นชมชายหนุ่มที่ดี มีเสน่ห์

“บังอรศรีรู้ตัวดีว่าเธอยังดูเต่งตึงและยวนตาอยู่ตรงที่เธอมีไฟในตัวเสมอ เธอไม่ถึงขั้นนอกใจสามีไปมีชายอื่นแต่เธอก็ยังมองหนุ่มๆ หล่อๆ แล้ววิบวับ ใจเต้นแรงในหัวใจ ร้านอาหารของเธอนั้นแล้ว พนักงานบริการหนุ่มหล่อเนี่ยบ เธอคิดด้วยตัวเองไม่มีเสียหรือที่จจะรับหนุ่มหน้าตาบู๊ดีตัวดำๆดูไม่ได้ เธอว่าพนักงานหล่อที่มาบริการอย่างนอบน้อม จะมีผลกับลูกค้า แต่นายเสน่ห์กระซิบสนทนากับเพื่อนสนิทอย่างนายดุสิตเสมอว่า “หากไม่คิดว่าแม่งกไป สงสัยจะเลี้ยงตั๋ยหนุ่มๆแน่ๆ”²⁵

ความรู้สึกว่าตนเองมิได้เสื่อมถอยลงด้วยวัยแต่ยังคง “เต่งตึงและยวนตา มีไฟในตัว” และอาการ “วิบวับในหัวใจ” เมื่อได้มองชายหนุ่ม ถือเป็น การแสดงออกอย่างชัดเจนว่า สตรีสูงวัยมิใช่ผู้ที่ตัดขาดจากความชื่นชอบในทางกามารมณ์และไม่สนใจเพศตรงข้ามอีกต่อไป แต่

²⁴ ดวงใจ, www.คุณย่า.com, หน้า 93.

²⁵ กัญยามาส, **คุณยายสายเดี่ยว**, หน้า 113.

ขึ้นอยู่กับวิธีการแสดงออกตามแต่ละบุคคล แม้ในตัวละครแนวขนบอย่างแม่นवादจากนวนิยายเรื่องเดียวกัน ก็ยังแสดงความต้องการความสัมพันธ์เชิงคู่สาว ดังนี้

“เพราะบางทีกามเทพก็อยากเล่นสนุกกับสาวแก่”

คุณแม่นवादตาเขียว “เธอพูดถึงใคร นี่เธอจะให้ฉันลงไปตัดจรีตทำเป็นสาวย้อยเล่นกับผู้ชายหรือ ยังจะแม่บังอรศรี กระจะไรเลยสามีก็ยังมีฉันเห็นเขาควงกันมาทำท่าราวกับผัวเมียกัน”

“वाद” แล้วสมรศรีก็หัวเราะจนตัวโยน “ข้าอะไรละนั่น”

“เธอละ ปากก็ว่าไป แต่ใจเธอคิดอะไร”

“นี่ ยัยฮิเดโกะ อย่าคิดเขี้ยวว่าฉันพูดแบบนี้จะเท่ากับว่าฉันสนใจนายดุสิต” แล้วคุณแม่นवादก็เขิดหน้าสูง “อย่าหวังเลย”²⁶

แม่นवादได้วิพากษ์วิจารณ์การกระทำที่เปิดเผยของบังอรศรีคือการควบคู่กับชายอื่นที่มีไซ่สามีว่าเป็นเรื่องไม่เหมาะสม หากตัวเธอจะสนใจนายดุสิตด้วยจะเป็นการ“ตัดจรีตทำเป็นสาวย้อยแย่งผู้ชาย”ซึ่งตอกย้ำว่าการเปิดเผยความต้องการทางเพศและความสัมพันธ์ฉันท์คู่สาวในวัยสูงอายุเป็นเรื่องไม่เหมาะสม แต่จากบทสนทนาที่ยกมา สมรศรี เพื่อนสนิทของนางรู้ดีว่า แม่นवादกำลังสนใจนายดุสิตและคำต่อว่าบังอรศรีก็เป็นไปในลักษณะหึงหวง การที่แม่นवादยึดขนบจารีตและกลัวการวิพากษ์วิจารณ์จากสังคมทำให้นางต้องเก็บกตความปรารถนานี้ไว้ ต่างกับบังอรศรีที่สามารถเปิดเผยได้อย่างชัดเจนว่าตนชอบพอชายอื่นที่มีไซ่สามีของตน

3.2.5 คู่สมรสสูงวัย อุ่นใจและเป็นสุข กับ สตรีสูงวัยคือคนรับใช้ของสามี

เพศวิถีและเพศสถานะมีส่วนกำหนดให้ผู้หญิงต้องทำหน้าที่ตามเพศคือแต่งงานมีครอบครัว ทำหน้าที่ดูแลสามีและบุตรหลานไปตลอดชีวิตของตน การแต่งงานและสร้างครอบครัวจึงมีส่วนสำคัญในการสร้างความหมายของเพศสถานะและเพศวิถีในสังคมไทย สตรีเมื่อมีอายุถึงวัยที่เหมาะสมต้องแต่งงานและสร้างครอบครัว ตัวละครพริ้มเพราะจากนวนิยายเรื่อง www.คุณย่า.com ได้เล่าถึงชีวิตสมรสของตนเองว่า

“ฉันจำไม่ได้ว่า ชีวิตสามีภรรยาของเราเคยหวานชื่นกันหรือไม่ในสมัยไหนเพราะเราไม่ได้รักกันมาก่อนแต่งงาน แต่ฉันเองก็ไม่เคยมีคู่รักมาก่อนและถูกเลี้ยงมาด้วยความคิดว่า เป็นลูกผู้หญิง วันหนึ่งก็ต้องแต่งงานออกเรือนไปเป็นเมีย

²⁶ กัณยามาส, *คุณยายสายเดี่ยว*, หน้า 179.

ไปเป็นแม่ นี่คือเส้นทางชีวิตของฉันที่ฉันไม่ได้กำหนดเอง แต่ก็ไม่ได้ปฏิเสธเพราะไม่เคยเห็นชีวิตของเพื่อนบ้านคนไหนเขาแปลกไปกว่านี้ พวกเพื่อนๆที่ฉันพบวันนี้ก็เถอะ ก็ไม่เห็นเขาจะมีอะไรแปลกไปกว่าฉันทุกคนแต่งงานมีลูกมีเต้า นอกจากพรลากที่ไม่มีผิวแต่ก็มีอาชีพมั่นคง มีชื่อเสียง มีลูกศิษย์เต็มเมือง”²⁷

ตัวละครพริ้มเพราเป็นเพื่อนร่วมรุ่นกับกลุ่มของวิฑู แต่เธอเป็นลูกพ่อค้าและถูกรวบให้มีชีวิตแบบที่ครอบครัวกำหนดคือ ออกจากโรงเรียนเมื่อจบมัธยมต้นเพื่อแต่งงานมีครอบครัว พริ้มเพราไม่ได้เลือกคู่ครองจากความรักแต่แต่งงานไปเพราะครอบครัวปลุกฝังว่าวิถีชีวิตลูกผู้หญิงต้องแต่งงานมีครอบครัว แม้กลุ่มของวิฑูซึ่งได้รับการศึกษาสูงกว่านางและมีตำแหน่งทางสังคมก็แต่งงานมีครอบครัวเหมือนกัน ด้วยค่านิยมนี้ทำให้ชีวิตสมรสของสตรีหลายคู่ไม่ได้เกิดจากความต้องการของตนเอง เมื่อประสบปัญหาจากชีวิตคู่ที่ไม่มีความสุขสตรีก็ต้องเป็นฝ่ายอดทนเนื่องจากสังคมไทยมีค่านิยมเกี่ยวกับความมั่นคงในครอบครัว ดังเช่น การอวยพรคู่สมรสที่นิยมกล่าวว่า “ขอให้อยู่กันจนแก่จนเฒ่าถือไม้เท้ายอดทองกระบองยอดเพชร” การหย่าร้างจึงถือเป็นเรื่องไม่พึงประสงค์สำหรับคู่สมรสและจะนำมาซึ่งข้อกล่าวหาร้ายแรงอีกมากมาย เช่น “บ้านแตกสาแหรกขาด” หรือ “อยู่กันหม้อข้าวยังไม่ทันดำ” ซึ่งเป็นการประทุษร้ายให้กับคู่สมรสที่หย่าร้างว่าเป็นผู้ที่ล้มเหลวและไม่มีความสุขอดทน โดยเฉพาะผู้หญิงจะถูกมองว่าไม่สามารถทำนุบำรุงประดับประดาครอบครัวไว้ได้

นอกจากนี้การหย่าร้างจะทำให้บุตรถูกประทุษร้ายจากสังคมว่าเป็น”เด็กบ้านแตก” และถูกประณามว่ามีคุณลักษณะที่บกพร่องเลวร้ายต่างขนานา ปัจจุบันเหล่านี้ทำให้สตรีไทยจำนวนมากต้องอดทนกับชีวิตคู่ที่ไม่มีความสุขจนเข้าสู่วัยชรา สังคมยังมีทัศนคติต่อคู่สมรสสูงวัยว่าเป็นผู้ที่ประสบความสำเร็จในชีวิตคู่และยกย่องให้เป็นแบบอย่างของคู่สมรสรุ่นใหม่ แต่จากนวนิยายที่นำมาศึกษาพบว่าสตรีสูงวัยยังคงประสบปัญหาชีวิตคู่เช่นเดียวกับคู่สมรสหนุ่มสาว มีทั้งตัวละครที่ตัดสินใจหย่าร้างในยามสูงวัยและตัวละครที่ตรอมใจตายเพราะปัญหาชีวิตคู่ ค่านิยมที่ว่าคู่สมรสที่อยู่กันยาวนานคือคู่สมรสที่มีความสุขและประสบความสำเร็จจึงเป็นเพียงมายาคติของสังคม ตัวละครสตรีสูงวัยในกลุ่มนี้ได้เปิดเผยให้เห็นความขัดแย้งและความทุกข์จากชีวิตคู่ในยามสูงวัย

3.2.5.1 พวงเพชร จาก สมการวัย

นวนิยายเรื่อง **สมการวัย** ได้ได้กลับมามายาคติของสังคมว่า การครองคู่จนเข้าสู่วัยชรา นั้นนำความสุขมาให้สตรี ผู้แต่งได้สร้างตัวละครเอกสองคู่ คือ พวงเพชรและแก้ว กับ ใจจันทร์และรักษา ทั้งสองคู่คือคู่สมรสสูงวัยที่บุตรเติบโตและมีครอบครัวไปเกือบหมดแล้ว

²⁷ ดวงใจ, www.คุณย่า.com, หน้า 212.

ตัวละครสูงวัยทั้งสี่ไม่ได้มีชีวิตคู่ที่มีความสุขตามที่สังคมคาดหวัง ตรงกันข้ามได้แสดงให้เห็น ปัญหาและความขัดแย้งของคู่สมรสสูงวัยที่ความปรารถนาสวนทางกัน

“ตายจริง นี่คุณตั้งใจจะให้ฉันกลับ ทำงานบ้าน ปรนนิบัติคุณ เหมือนเมื่อก่อนๆนี่อีกรึคะนี่ ไม่ไหวแล้ว อายุป่านนี้แล้ว ถึงจะยังไม่แก่ แต่ก็ไม่อยากปรนนิบัติใครแล้ว เคยสบาย เคยแต่ใช้เสียงสั่ง ถ้าต้อง ลงมือเองเหมือนเมื่อก่อนๆ ตอนที่ผัวยังเป็นแค่นายร้อย นายพัน โอ๊ย ไม่ไหว”²⁸

พวงเพชรและแก้วเป็นคู่สมรสที่ตัดสินใจหย่าขาดจากกันในยามสูงวัย เพราะตระหนักดีว่าชีวิตคู่ไม่ได้นำมาซึ่งความสุขในบั้นปลายชีวิต ความขัดแย้งระหว่างพวงเพชร และแก้วเกิดจากความปรารถนาที่สวนทางกัน ฝ่ายสามีต้องการให้ภรรยาปรับใช้ปรนนิบัติตนเอง เหมือนสมัยยังหนุ่ม ในขณะที่ภรรยาต้องการมีชีวิตส่วนตัวและผ่อนคลายจากการปรับใช้ครอบครัว ในยามสูงวัย ความปรารถนาที่สวนทางกันทำให้สตรีสูงวัยเกิดความเบื่อหน่ายต่อชีวิตคู่และนำไปสู่ การหย่าร้าง ชีวิตคู่ที่ยืนยาวจึงไม่ได้หมายถึงความสุขแต่อาจหมายถึงการต้องอดทนอยู่ใต้อำนาจ ของผู้เป็นสามีอย่างยาวนาน การกระทำของพวงเพชรจึงเป็นการตอบโต้มายาคติเรื่อง การครองคู่ยาวนานของสังคมอย่างชัดเจน เป็นที่น่าสังเกตว่าลักษณะเช่นนี้ไม่ปรากฏในตัวละคร สตรีสูงวัยในชนบทที่เป็นมายเพราะสามีตายมิใช่การหย่าร้าง นอกจากจะเปิดเผยให้เห็น ความขัดแย้งในชีวิตคู่แล้ว นวนิยายเรื่องนี้ได้แสดงให้เห็นแนวคิดที่เปลี่ยนไปในการครองคู่ของ คู่สมรสสูงวัย ดังนี้

“ที่จริงก็ไม่น่าแปลกอะไร ถ้าเราจะไม่ไปคิดว่า นั่นคือเพศหญิง นี่คือเพศชาย เมื่อผู้ชายเบื่อผู้หญิงได้ ผู้หญิงก็ควรมีสติเบื่อผู้ชาย ได้เหมือนกัน ปล่อยให้เขาเบียดเบียนแล้วนี่ ที่จริงผู้หญิงสมัยปู่ย่า ตายายเขาอาจรู้สึกเบื่อผัวกันมานานแล้วแต่ฤทธิ์ที่เป็นกุลสตรีอยู่ใน ครอบครัวของสังคมโบราณก็เลยต้องเก็บต้องกดเอาไว้ไม่มีทางออก เพราะผู้หญิงเมื่อก่อนนี้ทางเรดนอกบ้านมันไม่มี มาถึงสมัยนี้”²⁹

²⁸ ศรีฟ้า อดาวลัย, *สมการวัย*, หน้า 79.

²⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 425.

แนวคิดที่ว่า “ผู้ชายสามารถเบียดผู้หญิง ดังนั้นผู้หญิงก็สามารถเบียดผู้ชายได้เหมือนกัน” นี้ เป็นแนวคิดที่ขัดแย้งกับค่านิยมของสังคมไทยที่เน้นว่าคู่สมรสต้องอดทนซึ่งกันและกัน สตรีสูงวัยสมัยโบราณที่เป็นกุลสตรีและอยู่ใน “ครอบครัวของสังคมโบราณ” จึงอยู่ในลักษณะเก็บกดและไม่มีทางออก สตรีในสมัยปัจจุบันมีอิสระและไม่ต้องพึ่งพานุชมากเท่าสมัยก่อน ทำให้มีอำนาจในการตัดสินใจมากขึ้น หากชีวิตคู่ไม่ได้นำมาซึ่งความสุขก็สามารถหย่าร้างได้โดยไม่สนใจคำวิพากษ์วิจารณ์ของสังคม

3.2.5.2 ย่าตาบ จาก ตะเกียงแก้ว

นวนิยายอีกเรื่องหนึ่งที่สะท้อนปัญหาชีวิตคู่ในยามสูงวัยของสตรีไทย คือเรื่อง **ตะเกียงแก้ว** ผู้แต่งได้นำเสนอตัวละครสูงวัย 2 คู่ คือ ปู่พลีกับย่าผิวอ่อน และ ปู่เครื่อง กับ ย่าตาบ ทั้งสองคู่อยู่ในครอบครัวขยายที่มีบุคคลหลายวัยรวมอยู่ในครอบครัวเดียวกัน โดยมีผู้สูงวัยเป็นเสาหลักของครอบครัว ครอบครัวที่มีผู้นำที่ดีคือคู่ของ ปู่พลีกับย่าผิวอ่อน ซึ่งไม่มีปัญหาชีวิตคู่และเข้าใจกันดียามสูงวัย ต่างกับคู่ของปู่เครื่องและย่าตาบที่ประสบความขัดแย้ง ย่าตาบต้องเป็นฝ่ายอดทนต่อนิสัยของปู่เครื่องที่ดื้อรั้น ชอบบอกราคาสิ่งและไม่ฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ดังนี้

“ปู่เครื่องไม่เคยให้เงินให้ของกินแก่ผู้ใด ตลอดชีวิตที่ผ่านมาของปู่กับย่า ย่ามีแต่หน้าที่จ่าย ไม่มีหน้าที่รับ **รับอย่างเดียวในชีวิตคือรับคำสั่งว่าจะจ่ายให้คนนั้นคนนี้** ทั้งๆที่ปู่มีเงิน นั่นก็คือกำไรหนึ่งในสี่ที่ได้จากร้านชำ แต่กว่าจะตกลงกันได้ว่าย่าจะยกให้ปู่เพียงหนึ่งในสี่เนื่องจากอีกหนึ่งในสี่ย่าจะต้องเสียภาษี เสียค่าน้ำ ค่าไฟ ค่ารถ เหลืออีกครั้งหนึ่ง ย่าต้องรับผิดชอบค่าเล่าเรียน ค่าเสื้อผ้า ค่ากินอยู่ของลูกทุกคน ที่นับวันจะเพิ่มพูนขึ้นมากก็ทะเลาะกันแทบล้มประดาตาย”³⁰

นิสัยของปู่เครื่องที่ไม่เคยให้ของกินหรือเงินแก่ผู้ใดและย่าตาบที่มีหน้าที่เพียง รับคำสั่งจากปู่ แสดงให้เห็นว่าย่าเป็นผู้อยู่ใต้อำนาจของสามี ในขณะที่เดียวกันก็ต้องรับภาระดูแลครอบครัวด้วย ชีวิตคู่ของนางตั้งแต่วัยสาวถึงวัยชรา นางมีหน้าที่หลักคือรับคำสั่งและรับผิดชอบต่อค่าใช้จ่ายในครัวเรือน เรื่องราวของย่าตาบแสดงให้เห็นภาวะที่สตรีไทยมีในครอบครัวตั้งแต่วัยสาวจนถึงวัยชรา ในตอนท้ายเรื่องย่าตาบตรอมใจตายเพราะน้อยใจที่สามีให้เงินแก่สาวใช้ ซึ่งเป็นความเอื้อเฟื้อที่นางไม่เคยได้รับ ความตายของย่าตาบจึงเปิดเผยให้เห็นความทรามของ

³⁰ กัญญาชลา, ตะเกียงแก้ว (กรุงเทพมหานคร : เพื่อนดี, 2545), หน้า 248.

สตรีไทยที่ต้องอดทนต่อชีวิตคู่มาเป็นเวลานาน ในยามสูงวัยปัญหาชีวิตคู่เป็นเรื่องที่แก้ไขได้ยาก เพราะผู้สูงวัยต่างไม่สามารถปรับตัวได้อีกแล้ว

3.2.6 สตรีสูงวัยเป็นสุขเพราะบุตรหลาน กับ ทุกข์ยิ่งใหญ่ในวัยสูงอายุ

สังคมไทยมีค่านิยมว่าครอบครัวที่อบอุ่นคือครอบครัวที่“มีลูกเต็มบ้านมีหลานเต็มเมือง” เพราะเชื่อว่าผู้สูงวัยที่มีบุตรหลานมากจะอบอุ่นและได้รับการเลี้ยงดูอย่างดี แต่ความจริงที่พบเห็นในสังคมไทย ผู้สูงวัยเป็นฝ่ายเลี้ยงดูบุตรหลานโดยเฉพาะสตรีสูงวัยผู้ถูกกำหนดบทบาทให้รับหน้าที่ผู้อุปถัมภ์ครอบครัว ผู้สูงวัยที่มีบุตรหลานมากหากบุตรหลานมีความมั่นคงและเลี้ยงดูเป็นอย่างดีก็จะเป็นผู้ที่มีความสุข แต่นวนิยายในกลุ่มนี้ได้เปิดเผยให้เห็นความทุกข์ของสตรีสูงวัยที่เกิดจากบุตรหลาน ยังมีบุตรหลานมากความทุกข์ใจดูเหมือนจะมากตามไปด้วย

3.2.6.1 มัลลิกา จาก กิ่งมัลลิกา

นวนิยายเรื่องกิ่งมัลลิกาได้แสดงบทบาทของสตรีสูงวัยในฐานะแม่และผู้อุปถัมภ์ได้เป็นอย่างดี มัลลิกา คือสตรีสูงวัยผู้เป็นศูนย์กลางคอยอุปถัมภ์ตัวละครทั้งหมดภายในเรื่องตั้งแต่บุตรของตนเองทั้งสี่คน หลาน เขย สะใภ้ และแม่แต่บุคคลภายนอกครอบครัวอย่างเพื่อนสนิทของหลานชาย การตั้งชื่อนวนิยายเรื่องนี้ว่า “กิ่งมัลลิกา” ช่วยเน้นย้ำบทบาทของสตรีในฐานะแม่และการสืบเชื้อสาย กิ่ง คือบุตรหลานซึ่งสืบเชื้อสายมาจาก ต้น คือ มัลลิกา สังคมไทยให้ความสำคัญกับผู้เป็นแม่เพราะเชื่อว่าบุตรหลานจะมีคุณภาพหรือไม่อยู่ที่ผู้ให้กำเนิดและเลี้ยงดู ดังสำนวนและสุภาษิตไทยที่ว่า “ดูช้างให้ดูหางดูนางให้ดูแม่ ถ้าจะให้แม่ต้องดูถึงยาย” หรือสำนวน “พ่อแม่ไม่สั่งสอน” เป็นต้น สำนวนสุภาษิตเหล่านี้ช่วยตอกย้ำความสำคัญของผู้หญิงในฐานะผู้ผลิต และ ผู้อุปถัมภ์พลเมืองของสังคม นอกจากนี้เป็นผู้ให้กำเนิดแล้ว ผู้หญิงยังต้องรับผิดชอบชีวิตและความประพฤติของบุตรหลาน ถ้าหากบุตรหลานประพฤติไม่ดีหรือมีชีวิตที่ล้มเหลว

คำประณามย่อมจะกลับไปสู่ผู้ที่เป็นแม่เปรียบเสมือนต้นไม้ที่ให้ดอกผลเน่าเสีย ไม่เป็นที่ต้องการ

การต้องรับภาระดูแลบุตรหลานในยามสูงวัย อาจเป็นภาระที่หนักเกินไปสำหรับสตรีสูงวัยเพราะตามธรรมชาติของวัยแล้วสิ่งที่ผู้สูงวัยปรารถนาคือ ความสงบสุขและการดูแลเอาใจใส่จากบุตรหลาน นวนิยายเรื่อง กิ่งมัลลิกา สะท้อนให้เห็นบทบาทของสตรีสูงวัยที่เป็นเสาหลักของครอบครัวว่ายังคงต้องรับภาระมากมาย ประกอบกับสังคมไทยที่มีค่านิยมในการเลี้ยงดูบุตรหลานแบบ “เลี้ยงกันไปจนแก่” ต่างกับครอบครัวในต่างประเทศที่พ่อลูกเติบโตพ่อแม่ก็สามารถมีชีวิตส่วนตัวและเป็นอิสระจากปัญหาของบุตรหลาน ด้วยค่านิยมในการเลี้ยงดูบุตรหลานของไทยเช่นนี้จึงมีคำพังเพยว่า “ต้นไม้ตายเพราะลูก” ซึ่งหมายถึงพ่อแม่ที่ทุ่มเทเสียสละ

ทุกอย่างเพื่อลูก หากลูกเป็นผู้ประพฤติไม่ดีและคอยตัดดวงผลประโยชน์จากพ่อแม่ไปแล้ว ผู้เป็นพ่อแม่ย่อมเดือดร้อนและหนักใจไม่รู้จบสิ้น ในสังคมไทยจึงพบว่าผู้สูงวัยยังคงถูกรบกวนจากบุตรหลานที่ยังไม่มีความมั่นคงทำให้ต้องเดือดร้อนในบั้นปลายชีวิตอยู่เสมอ

“คุณมัลลิกาพยายามหักใจไม่ให้สงสารตนเอง พยายามทำให้ให้คิดว่า เธอ นั้นไม่ใช่ผู้ที่แบกความทุกข์หนักหนาสาหัสกว่าผู้อื่นเลย บุคคลในฐานะเช่นเธอนี้ มักมีภาระหนักคล้ายกันทั้งสิ้น ดูต้นไม้ใหญ่ต้นนั้นเป็นตัวอย่าง เมื่อมันทั้งสูงทั้งใหญ่ มันก็ยอมแผ่กิ่งก้านกว้าง เมื่อมันแข็งแรง มันก็ทานได้ทั้งลมและฝนอันหนัก วิหคนกกาบินมาแต่ถิ่นฐานไหน ก็แวะเข้ามาเกาะอาศัยทำรังขอปันความอบอุ่นปลอดภัย ผู้คนสัญจรไปมา เหนื่อยนักก็แวะเข้ามาเงยร่มบังแสงแดดอันร้อนระอุ นี่เป็นธรรมชาติของทุกสรรพสิ่ง”³¹

การเปรียบเทียบตนเองกับต้นไม้ใหญ่ของนางมีทั้งความภูมิใจและความหนักใจควบคู่กัน มีความภูมิใจที่ได้เป็นที่พึ่งของบุตรหลานอย่างถึงที่สุด ได้ชื่อว่าเป็นผู้สูงวัยที่มีคุณค่าต่อบุตรหลาน ในขณะที่เดียวกันก็ต้อง “พยายามหักใจไม่ให้สงสารตนเอง” และบอกให้ตนเองเชื่อว่าผู้ที่อยู่ในฐานะเช่นเธอคือ สตรีผู้เป็นเสาหลักของครอบครัว ย่อมต้องรับภาระเช่นนี้ทุกคน ดังที่เธอเปรียบเทียบว่า “เมื่อมันแข็งแรง มันก็ทานได้ทั้งลมและฝนอันหนัก” ในทางกลับกันไม่มีใครคิดว่าสตรีสูงวัยเช่นมัลลิกาต้องเผชิญกับปัญหาของตนเองทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจที่ไม่สามารถพึ่งพาใครได้เลย มัลลิกาจึงเผยให้เห็น ความขาด ของสตรีสูงวัยที่เป็นเสมือนต้นไม้ใหญ่ที่ให้ไม้เล็กได้อาศัยตัดดวงผลประโยชน์ แต่ไม่มีใครสนใจดูแลไม้ใหญ่เพราะคิดว่าสามารถยืนต้นได้ด้วยตนเอง แม้ในความเป็นจริงไม้ใหญ่อาจล้มลงได้หากไม้เล็กพากันอาศัยตัดดวงผลประโยชน์มากเกินไปเช่นเดียวกับสตรีสูงวัยที่เป็นฝ่ายดูแลและเป็นที่พักพิงให้กับบุตรหลานแต่ตนเองกลับถูกละเลย

นวนิยายเรื่อง **กิ่งมัลลิกา** จึงเป็นตัวอย่างในการเปิดเผยความจริงเกี่ยวกับสตรีสูงวัยที่ทำหน้าที่ แม่ ย่า และยายอย่างมัลลิกาว่าต้องประสบปัญหาและความหนักใจมากมาย โดยเฉพาะเมื่อเปรียบเทียบกับตัวละครอย่าง โปยมศรี ซึ่งเป็นเพื่อนสนิทของมัลลิกา ผู้เป็นมาย่าและไม่มีบุตร นางมีความสุขกับการใช้ชีวิตส่วนตัวโดยไม่ต้องกังวลเรื่องของบุตรหลาน ความทุกข์ที่เกิดจากบุตรหลานของมัลลิกาเท่ากับเป็นการได้กลับมาอาศัยของสังคมที่เชื่อว่าผู้ที่มีบุตรหลาน

³¹ ฤกษ์ณา อโศกสิน, กิ่งมัลลิกา (กรุงเทพมหานคร : โชคชัยเทเวศร์, 2537), หน้า 58.

มากจะเป็นผู้สูงวัยที่มีความสุข เพราะมัลลิกาผู้เป็นทั้งแม่ ย่า และยายกลับเต็มไปด้วยความสุข และใช้ชีวิตอย่างเหน็ดเหนื่อย

“มันก็เพื่อนไปคนละเรื่องแหละนะ ยายดี” คุณไพลมศรีตอบ
เนิบๆอย่างสบายอกสบายใจ เธอมักจะมีความสุขมากทุกครั้งที่มีผู้มา
ติดต่อซื้อที่ดิน แล้วเธอไม่ขาย “เธอล่ะ ไม่เพื่อนหรือ เรื่องหน่อเนื้อเชื้อไข
อะไรของเธอล่ะ”

คุณมัลลิกานิ่งไปอึดใจหนึ่งก็รำพึง “ก่อนนี้นะ ฉันเคยคิดว่า..
เออ..พอส่งลูกจบ มีงานการทำทุกคนแล้วคงสบายละ..แต่ ..ที่ไหนได้
ผู้พูดส่ายหน้า ยิ่งเขามีกงานทำ มีครอบครัว มีลูก เรื่องราวมันยิ่งผูกมัดรัด
ตัวเรา จนบางที..หายใจเกือบไม่ออกเหมือนกัน”³²

จากบทสนทนาที่ยกมานี้เป็นการเปรียบเทียบระหว่าง มัลลิกา ที่อยู่ใน
สภาพ “ผูกมัดรัดตัวจนหายใจไม่ออก” กับไพลมศรีที่อยู่แบบ “สบายอกสบายใจ” วิธีชีวิตของผู้ที่มี
บุตรหลานมากไม่ได้ทำให้สบายใจแต่กลับผูกมัดรัดตัวนาง ในสภาพการณ์ของมัลลิกาบุตรหลาน
จึงมิใช่ความสุขแต่เป็นภาระที่นางไม่อาจหลุดพ้น มัลลิกาเป็นผู้ที่มีบุตรหลานอยู่ใกล้ชิดเนื่องจากมี
แนวคิดที่จะรวบรวมบุตรหลานให้อยู่ใกล้ตัว นางควรจะเป็นสตรีสูงวัยที่มีความสุขเพราะมี
บุตรหลานห้อมล้อม แต่ในความเป็นจริงกลับต่างออกไป นางอาศัยอยู่ในตึกใหญ่กับบ่าวไพร่
ความเหงา ว่าเหวจึงเกิดขึ้น ทั้งที่เป็นครอบครัวขนาดใหญ่แต่เมื่อเธอถูกคนร้ายทำร้ายในบ้าน
ตนเอง บุตรหลานก็ยังไม่ทราบเรื่อง

“คุณมัลลิกาได้ยินเสียงร้องของมะแมและเสียงผีทำว้างผ่านเธอ
ไปชัดเจน หากพุ่มไม้สูงพอจะบดบังเธอไว้โดยรอบ ไม่มีใครรู้ว่าเธอ
กำลังอยู่ตรงนี้ ในสภาพถูกมัดเหมือนหมูเหมือนหมา ความเจ็บจุก
อยู่ที่ลิ้นปีหายไปแล้ว เหลือแต่ความสลัดใจ”³³

สตรีสูงวัยที่มีพร้อมทั้งเงินทองและบุตรหลานอย่างมัลลิกากลับต้องเผชิญ
กับความเหงา ว่าเหว ถูกละเลยจากบุตรหลาน ดังนั้นค่านิยมของสังคมไทยที่เชื่อว่ายิ่งครอบครัว

³² กฤษณา อโศกสิน, กิ่งมัลลิกา, หน้า 18.

³³ เรืองเดียวกัน, หน้า 558.

ใหญ่จะยังมีความอบอุ่น ผู้สูงวัยควรมีบุตรหลานห้อมล้อมดูแลไม่นำความสุขมาให้ผู้สูงวัยเสมอไป

3.2.6.2 รัตนา จาก www.คุณย่า.com

รัตนามีครอบครัวที่ประกอบไปด้วย แม่ชรา ลูกชายลูกสะใภ้ แต่นางมิได้มีความสุขเพราะบุตรไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้และยังคงรบกวนนางอยู่เสมอ บุตรมีผลต่อความสุขของสตรีสูงวัย ดังนี้

“หัวใจที่ค่อนข้างเบิกบานมาตั้งแต่เข้าได้ชุ่มมัวและปวดร้าวไปหมดเสียแล้ว จากการเห็นสภาพของลูกชายคนเดียวที่ไม่มีความสุข รับผิดชอบสมวัยซึ่งเป็นเช่นนี้มาช้ำซากตั้งแต่ไหนแต่ไร และไม่รู้ว่าจะเป็นอย่างนี้ต่อไปอีกนานเท่าไร ลูกชายคนนี้ ทำให้ฉันกลายเป็นคนเจ้าทุกข์ มองโลกในแง่ร้ายและรู้สึกหนักอึ้งอยู่ในอกทั้งวันทั้งคืน”³⁴

สภาพของบุตรชายที่ไม่มีความสุข รับผิดชอบต่อ สตรีสูงวัยต้อง ชุ่มมัว และปวดร้าว การมีบุตรอยู่ใกล้ชิดแต่บุตรไม่มีความมั่นคงและนำความเดือดร้อนมาให้จะทำให้ สตรีสูงวัยเป็นทุกข์ มองโลกในแง่ร้าย ในงานวิจัยเรื่อง คนชราไทย ของ นิศา ชูโต ได้แสดงให้เห็นว่า ความสุขของสตรีสูงวัยสัมพันธ์กับความมั่นคงของบุตรและความสัมพันธ์ในครอบครัว

3.2.6.3 พวงเพชร จาก สมการวัย

ประเด็นสำคัญอีกประการหนึ่งเกี่ยวกับมายาคติที่ว่าสตรีสูงวัยที่มีบุตรหลานมากเป็นผู้ที่มีความสุข คือ การเลี้ยงดูบุตรหลานเป็นความปรารถนาของสตรีสูงวัย ครอบครัวไทยนิยมให้ผู้สูงวัยเป็นผู้เลี้ยงดูเด็กเพราะเชื่อว่าจะสามารถอบรมสั่งสอนให้เด็กมีคุณภาพได้ และสังคมไทยมีค่านิยมเกี่ยวกับกิจกรรมของผู้สูงวัยว่าการ “เลี้ยงลูกเลี้ยงหลาน” หรือการ “เข้าวัดเข้าวา” แม้ในความเป็นจริงแล้วผู้สูงวัยอาจต้องการทำกิจกรรมที่หลากหลาย ในนวนิยายเรื่อง **สมการวัย** พบตัวละครสตรีสูงวัยที่ไม่ได้มีความสุขกับการเลี้ยงดูบุตรหลาน คือ พวงเพชร นางไม่ได้ชื่นชมยินดีกับตำแหน่ง ยาย และคิดว่าการเลี้ยงดูบุตรหลานในวัยนี้เป็นภาระที่หนักเกินไป ดังนี้

³⁴ ดวงใจ, www.คุณย่า.com, หน้า 102.

“ถึงหลานจะนิ่งแล้วทว่าคุณนายยังหงุดหงิด นึกน้อยใจพลุ่ง
ขึ้นมาเหมือนกัน ตั้งแต่มีหลาน บุญวาสนาก็มีแล้ว จึงไม่เคยต้องทำการ
เลี้ยงด้วยตัวเอง ใ้อที่เที่ยวฟ่องใครต่อใครว่า ลูกสาวมีหลานทิ้งให้ ‘เลี้ยง’
นั่นคือ เลี้ยงดู เฉยๆ นี่ถึงคราวบุญวาสนาจาก...จะต้องมานั่งเลี้ยงอุ้ม
หลานกระเตงๆเหมือนชาวบ้าน..โอ๊ย..น่าโมโห”³⁵

ความรู้สึกหงุดหงิด น้อยใจ และไม่อยาก “อุ้มหลานกระเตงๆเหมือน
ชาวบ้าน” แสดงให้เห็นว่าสตรีสูงวัยผู้นี้ไม่ได้ชื่นชมกับการเลี้ยงหลานเนื่องจากเธอต้องการมีสังคม
นอกบ้านมากกว่าการรับใช้ครอบครัว ในขณะที่สามีและบุตรสาวกลับคาดหวังให้เธอชื่นชมยินดีใน
การอยู่บ้านดูแลหลาน ทั้งที่สามีเองก็ยอมรับว่าเบื่อหน่ายกับบ้านที่มีสภาพเหมือนโรงเรียน
อนุบาลเช่นกัน พวงเพชรได้แสดงให้เห็นทัศนคติของสตรีสูงวัยที่ต้องการทำกิจกรรมอื่นมากกว่า
การเลี้ยงหลานและแสดงวิถีชีวิตของสตรีสูงวัยในเมืองที่มีฐานะว่ามีกิจกรรมมากมายให้ทำมิใช่
การอยู่บ้านเลี้ยงหลานเพียงอย่างเดียว ดังนี้

“พวงเพชร กลับถึงบ้านเมื่อห้าโมงกว่า โดยพวงเพชรหรือคุณน้อย
ขับรถมาส่งพวงเพชรนั้น สามีเป็นเจ้าของบริษัทก่อสร้างและลำพังหล่อน
เองก็อยู่ในฐานะร่ำรวย หล่อนจึงมีเวลาว่างแทบจะตลอดเวลา พวกที่มี
เวลาว่างมากมายสำหรับกิจกรรมประเภทชมรมหรือสมาคมอีกพวกหนึ่ง
คือสาวโสดฐานะสูง ทั้งแก่และไม่แก่กับสตรีมีาย สามีถึงแก่กรรมหรือเลิก
ร้างกัน ที่จริงการประชุมเสร็จเรียบร้อยตั้งแต่เที่ยงครึ่งแล้ว เสียเวลากิน
ข้าวกลางวันอีกประมาณสองชั่วโมง ต่อจากนั้นเพื่อนฝูงกลุ่มหนึ่งรวมทั้ง
พวงเพชรไปร้านเพชรติดกัน เปิดใหม่ที่ศูนย์การค้าแถวโรงแรมเอราวัณ
เลยเพลิดเพลิน ดูเพชรดูร้านรวงหรูๆจนกระทั่งห้าโมง”³⁶

กิจกรรมสำหรับสตรีสูงวัยที่มีฐานะคือการรวมกลุ่มสมาคม เข้าชมรม
การสังสรรค์กันภายในกลุ่มและการจับจ่ายสินค้าราคาแพงซึ่งขัดกันกับความคาดหวังของสังคมต่อ
ผู้สูงวัยว่าต้อง“เลี้ยงหลานอยู่บ้าน”หรือ“เข้าวัดฟังธรรม” ผู้สูงวัยในปัจจุบันมีทางเลือกมากมายและ
ยังมีความสามารถในการทำกิจกรรมที่หลากหลาย สตรีสูงวัยอย่าง พวงเพชร เป็นตัวอย่างของ

³⁵ ศรีฟ้า ลดาวัลย์, สมการวัย, หน้า 76.

³⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 69.

สตรีสูงวัยที่เป็นชนชั้นกลางค่อนข้างสูง มีการศึกษา และมีเพื่อนฝูงมากมาย กิจกรรมที่นางต้องการทำคือการพบปะสังสรรค์กับเพื่อน การออกงานสังคม ไม่ใช่การนั่งเฉยๆ หลานอยู่กับบ้าน การมอบภาระเลี้ยงดูบุตรหลานโดยมิได้คำนึงถึงความปรารถนาที่แท้จริงของสตรีสูงวัยจึงแสดงให้เห็นว่าสิ่งที่สังคมมองว่าถูกต้องเหมาะสมอาจเป็นความอึดอัดสำหรับสตรีสูงวัย

3.2.6.4 แม้นวด จาก คุณยายสายเดี่ยว

แม้นวดเป็นผู้ที่มีบุตรหลานอยู่ใกล้ชิดแต่ความเคร่งครัดในขนบจารีตทำให้บุตรหลานต่อต้านนางและเกิดช่องว่างระหว่างวัย

“แต่หล่อนมีเจตนาร้ายจะทำให้คนแก่อย่างคุณแม้นวดบั้นป่วน และผลเป็นไปตามที่หล่อนต้องการทุกประการ หล่อนจูงมือจูงแขนदनัยเดินไปทั่วเหมือนจะประกาศให้คนมางานทุกคนรู้ว่าเขากับหล่อนเป็นคนรักกัน คุณแม้นวดนั้นหาความสุขไม่ได้อีกเลย แม้จะโดนคุณบั้งออร์ศรีแย่งชิงไม้ค้ำและไปชิงเวทีการร้องเพลงไปแล้ว เธอก็ไม่ได้ใส่ใจ สมรศรีและอนงค์พยายามเหนี่ยวรั้งเอาไว้ เธอก็ยังถอนใจหลายเสือก จะพูดจากับกษมาเองก็ไม่สะดวก”³⁷

ความขัดแย้งระหว่างแม้นวดกับหลานสาวก่อความทุกข์ที่ไม่สามารถอบรมหลานสาวเพียงคนเดียวให้ได้ตั้งใจ หลานสาวพยายามต่อต้านสิ่งที่เธอปลุกฝังทุกวิถีทางและสิ่งที่คนสองวัยเข้าใจก็สวนทางกันอยู่ตลอดเวลา ภายในเรื่องผู้เป็นหลานถึงกับกล่าวหาปัญหาเดียวในชีวิตของเธอคือ “ยาย” เมื่อสตรีสูงวัยถูกมองว่าเป็นปัญหาของบุตรหลาน ช่องว่างระหว่างวัยจึงไม่อาจประสาน จากผลสำรวจในรายงานการวิจัยเรื่องคนชราไทย ของ นิศา ชูโต พบว่าสิ่งที่สำคัญที่สุดสำหรับผู้สูงวัยคือ ความสัมพันธ์กับบุคคลในครอบครัว ดังนั้นการมีบุตรหลานมากแต่บุตรหลานไม่เคารพ เชื่อฟัง จะก่อให้เกิดความทุกข์แก่ผู้สูงวัย

3.3 การปรับเปลี่ยนสถานภาพของสตรีสูงวัย

เมื่อศึกษาตัวละครสตรีสูงวัยจากกลุ่มข้อมูลทั้ง 20 เรื่อง พบว่ามีวาทกรรม 2 ชุดที่สัมพันธ์กับทัศนคติและวิถีปฏิบัติของสตรีสูงวัย คือ วาทกรรมแนวอุดมคติที่ถือว่าผู้สูงวัยเป็นร่มโพธิ์ร่มไทรของบุตรหลานและวาทกรรมแนวสิทธิมนุษยชนที่มองว่าผู้สูงวัยมีสิทธิเท่าเทียมกับบุคคลวัยอื่น

³⁷ กัญยามาส, คุณยายสายเดี่ยว, หน้า 194.

วาทกรรมเหล่านี้มีส่วนในการควบคุม ความคิด วิถีปฏิบัติ รวมถึงทัศนคติที่สังคมมีต่อสตรีสูงวัย ตามแนวคิดของฟูโก(Foucault) ดังนี้

“วาทกรรมในงานศึกษานี้หมายถึงระบบและกระบวนการในการสร้าง/ผลิต(constitute) เอกลักษณ์(identity) และความหมาย(significance) ให้กับสรรพสิ่งต่างๆในสังคมที่ห่อหุ้มเราอยู่ ไม่ว่าจะเป็นความรู้ ความจริง อำนาจหรือตัวตนของเราเอง นอกจากนี้ วาทกรรมยังทำหน้าที่ตรึงสิ่งที่สร้างขึ้นให้ดำรงอยู่และเป็นที่ยอมรับของสังคมในวงกว้าง (valorize) กลายสภาพเป็นสิ่งที่ผู้เขียนเรียกว่า วาทกรรมหลัก(dominant) หรือที่ฟูโกเรียกว่าepisteme..**วาทกรรมจึงเป็นมากกว่าเรื่องของภาษาหรือคำพูดแต่มีภาคปฏิบัติการจริงของวาทกรรม(discursive practices) ซึ่งรวมถึงจารีตปฏิบัติ ความคิด ความเชื่อ คุณค่าและสถาบันต่างๆในสังคมที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนั้น ๆ ด้วย..ฉะนั้นวาทกรรมจึงสร้างสรรพสิ่งต่างๆขึ้นมาภายใต้กฎเกณฑ์ที่ชัดเจนชัด**”³⁸

จากการศึกษาพบว่าตัวละครสตรีสูงวัยที่อยู่อาศัยในเมืองได้รับอิทธิพลจากวาทกรรมชุดใหม่แนวสิทธิมนุษยชนในขณะที่สตรีสูงวัยในชนบทมีลักษณะอุดมคติตามแนววาทกรรมเดิม ในบทนี้จะกล่าวถึงสตรีสูงวัยกลุ่มที่ได้รับอิทธิพลจากวาทกรรมแนวสิทธิมนุษยชนที่มุ่งเน้นให้บุคคลมีศักดิ์ศรีในการดำรงชีวิตอย่างเท่าเทียมกัน ในทางสังคมเกิดการรณรงค์ในเรื่องสิทธิและคุณภาพชีวิตของผู้สูงวัย พร้อมกับแนวคิดที่ว่าผู้สูงวัยต้องได้รับบริการและสามารถใช้ชีวิตในด้าน สันทนาการ ความรู้ และบริการด้านสุขภาพ ฯลฯอย่างทั่วถึง

ในประเทศไทยได้มีการเคลื่อนไหวทางสังคมเกี่ยวกับสิทธิและคุณภาพชีวิตของผู้สูงวัย อย่างเป็นรูปธรรม คือ ในปี พ.ศ.2525 มีการจัดทำแผนผู้สูงอายุแห่งชาติฉบับที่ 1 ต่อมาในปี พ.ศ. 2545 ได้มีการก่อตั้ง สำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ(สทส.)และใน พ.ศ. 2546 จึงมีการจัดทำพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ ซึ่งมีเจตนารมณ์เพื่อส่งเสริม สนับสนุนให้ผู้สูงอายุได้รับสิทธิในการดำรงชีวิตที่มีคุณภาพครอบคลุมทุกด้าน ดังนี้

“พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 มีเจตนารมณ์เพื่อส่งเสริม สนับสนุนให้ ผู้สูงอายุได้รับสิทธิ โดยได้กำหนดไว้อย่างชัดเจนในมาตรา11...จึงได้จัดทำหนังสือคู่มือ สิทธิผู้สูงอายุตามพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 เพื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ให้

³⁸ ไชยรัตน์ เจริญสินโอฟาร์, วาทกรรมการพัฒนา : อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณ์ และความ เป็นอื่น (กรุงเทพฯ: วิชาษา, 2549), หน้า 5.

ผู้สูงอายุได้รับทราบสิทธิ ตลอดจนหลักเกณฑ์ต่างๆ ซึ่งจะเป็นข้อมูลสำคัญต่อการใช้สิทธิ ตามที่บัญญัติไว้ในกฎหมาย ดังนี้ 1. ด้านการแพทย์และสาธารณสุข 2. ด้านการศึกษา 3. ด้านการประกอบอาชีพ 4. ด้านการฝึกอาชีพ/การจัดหาตลาดรองรับสินค้า 5. ด้านการลดหย่อนค่าโดยสารและการอำนวยความสะดวกในการเดินทาง 6. ด้านการท่องเที่ยว 7. ด้านกีฬาและนันทนาการ 8. ด้านศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม 9. ด้านการช่วยเหลือ ในทางคดี 10. ด้านการช่วยเหลือผู้สูงอายุที่ถูกทารุณกรรม/ การช่วยเหลือผู้สูงอายุที่ถูก ทอดทิ้ง/การช่วยเหลือผู้สูงอายุที่ถูกแสวงหาประโยชน์โดยมิชอบด้วยกฎหมาย/ การช่วยเหลือผู้สูงอายุที่ประสบปัญหาครอบครัว/การช่วยเหลือด้านอาหารและ เครื่องนุ่งห่ม/การช่วยเหลือผู้สูงอายุด้านที่อยู่อาศัยและการช่วยเหลือเงินสงเคราะห์จัดการ ศพ 11. ด้านการช่วยเหลือเงินเบี้ยยังชีพ 12. ด้านการลดหย่อนภาษีเงินได้และการลดหย่อน ภาษีให้แก่ผู้บริจาคทรัพย์สิน เงินให้แก่กองทุนผู้สูงอายุ 13. หน่วยงานของรัฐทั่วประเทศให้ การยกเว้นหรือลดค่าเข้าชมสถานที่³⁹

การเคลื่อนไหวทางสังคมและการรณรงค์ให้ผู้สูงวัยสามารถใช้ชีวิตได้ครอบคลุมทุกด้านดัง พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 วาทกรรมแนวสิทธิมนุษยชนจะมองผู้สูงวัยในฐานะบุคคลที่ ต้องได้รับสิทธิในการดำรงชีวิตที่เท่าเทียมกับบุคคลวัยอื่น การเคลื่อนไหวและรณรงค์ให้ผู้สูงวัย ตระหนักถึงสิทธิของตนเองสะท้อนให้เห็นว่าแต่เดิมผู้สูงวัยยังไม่ได้ได้รับความความเอาใจใส่ในด้าน เหล่านี้ สำหรับความเคลื่อนไหวในเชิงวรรณกรรม ในปี พ.ศ. 2533 นวนิยายเรื่อง **เส้นไหมสีเงิน** ของ ว.วินิจฉัยกุล ได้รับรางวัลชมเชยจากคณะกรรมการพัฒนาหนังสือแห่งชาติ ประจำปี พ.ศ. 2533 และต่อมาในปี พ.ศ. 2536 นวนิยายเรื่อง **เวลา** ของ **ชาติ กอบจิตติ** ได้รับรางวัลซีไรต์ ซึ่ง นวนิยายทั้งสองเรื่องถือได้ว่าเป็นการบุกเบิกนวนิยายไทยที่พูดถึงปัญหาและความขัดแย้งภายใน จิตใจของผู้สูงวัยโดยตรง นักเขียนมีความตั้งใจใช้ตัวละครสูงวัยเป็นตัวละครหลัก ปรัชญาการณนี้ ทำให้สังคมตระหนักถึงความสำคัญและสภาพความเป็นอยู่ที่แท้จริงของผู้สูงวัยในสังคมไทยโดยมี นักเขียนทำหน้าที่เป็นกระบอกเสียงให้ผู้สูงอายุได้ “คิดดังๆ” ให้สังคมได้ยินเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ

เมื่อเชื่อมโยงความเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมที่มีส่วนกระตุ้นให้ผู้สูงวัยตระหนักถึงสิทธิ และความต้องการของตนเข้ากับการวิเคราะห์ตัวละครสตรีสูงวัยในกลุ่มนี้จะพบลักษณะของ สตรีสูงวัยที่ตระหนักถึงความต้องการตนเองและทำตามความปรารถนาของตนเองมากขึ้นและ ท้าคนคติที่เปลี่ยนไปของสตรีสูงวัยในการใช้ชีวิต วาทกรรมแนวสิทธิมนุษยชนจึงมีส่วนกระตุ้นให้

³⁹ สำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ(สทส.), พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ.๒๕๔๖ (กรุงเทพฯ: เทพเพ็ญวานิชย์, 2553), หน้า 10.

ผู้สูงวัยตระหนักถึงสิทธิของตนที่สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีศักดิ์ศรีเท่าเทียมกับบุคคลวัยอื่น โดยเฉพาะสตรีสูงวัยในเมืองที่ส่วนใหญ่ได้รับการศึกษาและแนวคิดแบบใหม่ทำให้มีความเปลี่ยนแปลงมากกว่าสตรีสูงวัยในชนบท โดยตัวละครสตรีสูงวัยในเมืองมีแนวโน้มที่จะตระหนักถึงสิทธิและเสียงของผู้สูงวัยมากขึ้น ในนวนิยายเรื่องเดียวจึงสามารถพบตัวละครสตรีสูงวัยที่หลากหลาย คือ สตรีสูงวัยแนวชนบท สตรีสูงวัยแนวต่อรองชนบท และสตรีสูงวัยที่ปฏิเสธชนบทโดยสิ้นเชิง

3.3.1 สตรีสูงวัยแนวชนบท : สตรีสูงวัยที่ยึดชนบจารีต

ผู้หญิงไทยถูกปลูกฝังให้ยึดกับอุดมคติของ “ความเป็นกุลสตรี” เพราะความเป็นกุลสตรีไทยคือบรรทัดฐานที่สังคมใช้ตัดสินว่าเธอคือผู้หญิงดีหรือไม่ ทำให้สตรีไทยต้องยอมรับเอาทัศนคติและบรรทัดฐานนี้เข้าไว้โดยไม่คิดตั้งคำถามถึงความปรารถนาที่แท้จริงของตนเพราะเกรงว่าจะถูกปฏิเสธจากสังคม อิทธิพลของค่านิยมความเป็นกุลสตรีมีผลต่อการควบคุมความประพฤติของสตรีตั้งแต่วัยสาวจนถึงวัยชรา ความเป็นกุลสตรีทำให้ผู้หญิงเป็นที่ยอมรับของครอบครัวและสังคม ในขณะเดียวกันก็ควบคุมมิให้สตรีทำตามความปรารถนาของตนเองอย่างอิสระ จากการศึกษานวนิยายในกลุ่มนี้พบว่าตัวละครสตรีสูงวัยที่ยึดถือชนบจารีตอย่างเคร่งครัดมิได้มีความสุขอย่างแท้จริง ผู้แต่งได้แสดงความอึดอัดคับข้องใจและความกดดันที่สตรีสูงวัยได้รับภายใต้วาทกรรมการเป็นกุลสตรีซึ่งแม้ในยามสูงวัยก็ไม่อาจหลุดพ้นไปได้

3.3.1.1 วาทกรรมกุลสตรี : มีคุณค่าแต่ว่าไร้สุข

บทบาทของสตรีไทยถูกกำหนดโดยบุคคลในครอบครัว ในฐานะ ลูกสาว ภรรยา และ แม่ โดยมีกรอบของความเป็นกุลสตรีครอบงำวิถีปฏิบัติไว้อีกชั้นหนึ่ง สังคมจะเป็นผู้กำหนดว่า สิ่งใดควรทำและไม่ควรทำสำหรับสตรี ความเป็นกุลสตรีจึงถือเป็นวาทกรรมที่มีส่วนในการควบคุม ความคิด วิถีปฏิบัติ รวมถึงทัศนคติที่สังคมมีต่อสตรีสูงวัย

“ความเป็นกุลสตรีไทย คือ คุณสมบัติที่สตรีไทยที่ดีควรมีเพื่อให้เกิดความยอมรับนับถือ เช่น ความเรียบร้อย ความมั่งคั่งและสง่างาม ความสะอาดและการแต่งตัว ความมีระเบียบ ความจริงจัง ความเมตตา ความรักครอบครัว ความเอาใจใส่ครอบครัว...ความเป็นกุลสตรีมิใช่มีไว้เพื่อตนเองแต่เพื่อหมู่คณะ เริ่มตั้งแต่บุรุษ(ชาย)และพร้อมกับบุรุษก็แม่ไปถึงครอบครัว โรงเรียน วัด ชุมชน หมายความว่ากุลสตรีที่แท้จริงต้องใช้คุณลักษณะของตนเพื่อเสริมบุรุษให้เป็นผู้สมบูรณ์เหมือนกับที่บุรุษช่วยเสริมสตรีให้เป็นผู้สมบูรณ์เช่นเดียวกัน...เพราะความเป็น

กุลสตรีนั้นโดยเนื้อแท้แล้วก็คือการเป็นสตรีสมบูรณ์แบบตามที่ธรรมชาติ
ของสตรีควรจะเป็นนั่นเอง”⁴⁰

ข้อกำหนดของความเป็นกุลสตรีมีส่วนควบคุมตั้งแต่ภาพลักษณ์ภายนอก
คือ การแต่งตัว ความมั่งคั่ง ความสะอาด และการแสดงออกที่ต้อง เรียบร้อย มีระเบียบ อีกทั้งมี
ส่วนในการควบคุมให้ผู้ที่ได้ชื่อว่าเป็นกุลสตรีเป็นผู้ที่มีความจริงจัง เมตตา เอาใจใส่ผู้
รักครอบครัว ค่านิยมเหล่านี้ทำให้ภาพลักษณ์ของกุลสตรีไทย คือ ผู้หญิงที่หัวอ่อน วานอนอ่อนง่าย
เสียสละ และเป็นที่พักของครอบครัว

ความเป็นกุลสตรีไทยจึงเป็นสิ่งที่สร้างขึ้นเพื่อรองรับระบบนิยมชายและ
สถาบันครอบครัว เพื่อให้ผู้หญิงสามารถทำหน้าที่ ลูกสาว ภรรยา และแม่ ได้โดยสมบูรณ์เพราะ
สังคมได้กำหนดให้แล้วว่่านี้คือ “ความปกติ” ที่ผู้หญิงต้องทำ คำว่า “กุลสตรี” หรือ “แม่ศรีเรือน” เป็น
คำที่ใช้ยกย่องผู้หญิงที่ยอมทำตามจารีตของสังคม วาทกรรมกุลสตรีได้ฝังรากลึกอยู่ในทัศนคติของ
ผู้คนในสังคมไทยและมีส่วนกำหนดให้สตรีสูงวัยไม่กล้าทำตามความปรารถนาของตนเพราะเกรง
คำวิพากษ์วิจารณ์ สตรีสูงวัยที่ยึดชนบจารีตนี้เป็นตัวแทนที่แสดงให้เห็นว่าแม้วาทกรรมชุดใหม่แนว
สิทธิมนุษยชนเข้ามามีอิทธิพลต่อสตรีสูงวัยแต่ก็ยังมีผู้ที่ดำรงวาทกรรมแนวอุดมคติแม้สังคมจะ
เปลี่ยนไป สตรีสูงวัยกลุ่มนี้ได้แสดงให้เห็นความพยายามดำรงรักษาค่านิยมและชนบจารีตแบบเก่า
ในการดำเนินชีวิต การอบรมบุตรหลาน และทัศนคติต่อสังคมยุคใหม่ ดังนี้

ก. แม่นวด จาก คุณยายสายเดี่ยว

นวนิยายเรื่อง **คุณยายสายเดี่ยว** ได้แสดงให้เห็นความหนักแน่น
ของชนบความเป็นกุลสตรีไทยผ่านตัวละครสตรีสูงวัยอย่าง แม่นวด นางเป็นสตรีที่เคร่งครัดใน
ระเบียบจารีตและเชื่อมั่นในความคิดของตนเองเป็นอย่างมาก

“คุณแม่นวดก็เฉกเช่นหญิงที่เป็น **กุลสตรี** อีกจำนวนมากเมื่อ
แต่งงานแล้วก็ **เจียมอยู่ในกรอบและชนบจารีต** มีผู้ชายคนเดียวของ
ชีวิตให้รักและยกย่องเทิดทูนจำเริญด้วยความรักและความสง่างาม”⁴¹

ลักษณะของกุลสตรีไทยของแม่นวดในที่นี้คือ การเจียมตนอยู่ใน
กรอบและชนบจารีต มีความประพฤติที่สง่างามสมวัย เมื่อแต่งงานไปกับใครแล้วชีวิตย่อมเป็นของ

⁴⁰ CCP 28.2, “กุลสตรีไทย(มารยาท),” สารคำสอน (กุมภาพันธ์ 2539): 1.

⁴¹ กัญยามาส, **คุณยายสายเดี่ยว**, หน้า 481.

ผู้นั้นเพียงคนเดียว ความเป็นกุลสตรีหมายถึงรวมถึงการรักเดียวใจเดียว ด้วยความยึดมั่นกับความคิด เช่นนี้ทำให้แม้แนวคิดไม่สามารถคิดถึงการมีคู่ครั้งใหม่แม้จะยอมรับว่ามีความเหงาและเดียวดาย

“เนื่องจากอายุขัยเฉลี่ยของสตรีสูงกว่าของชายและจะมี สัดส่วนของหญิงม่ายหรือหย่าร้างมากกว่าชายในวัยเดียวกันนั้น คือสตรีสูงอายุจะมีโอกาสอยู่โดดเดี่ยวไร้คู่สมรสมากกว่าชาย อันเนื่องจากการตายจากของคู่สมรสและโอกาสที่จะแต่งงาน ใหม่อันเนื่องมาจากประเพณีนิยมและความสามารถที่จะแต่งงาน ใหม่ได้น้อยกว่าชาย”⁴²

อัตราของสตรีที่สมรสใหม่น้อยกว่าชายจึงอยู่อย่างโดดเดี่ยวไร้คู่ ประเพณีนิยมทำให้ผู้หญิงแต่งงานใหม่ได้ยากกว่า สตรีถูกคาดหวังในเรื่องการสมรสต่างจากชาย ผู้สูงวัยชายเมื่อหย่าร้างหรือภรรยาเสียชีวิตไป โอกาสที่จะมีคู่ใหม่เป็นไปง่ายกว่าและไม่ได้รับคำ วิพากษ์วิจารณ์เช่นสตรี ความยึดถือของขนบจารีตของแม่นวดเกิดมาจากพื้นฐานของตัวละครที่ถูก สร้างให้เป็นสตรีสูงวัยแนวขนบมาตั้งแต่ต้นโดยให้มีพื้นฐานเป็นนักเรียนการเรือนจากในวัง ซึ่งใน กระบวนการศึกษาของสังคมไทยในสมัยก่อนนั้น ผู้หญิงและผู้ชายถูกแบ่งแยกให้เรียนตามหน้าที่ที่ จะต้องปฏิบัติสืบไป ผู้ชายจึงถูกส่งให้เล่าเรียนในที่สาธารณะเช่น วัด เพื่อรับราชการ ในขณะที่ ผู้หญิงถูกส่งไปเรียนใน วัง ซึ่งเป็นที่บ่มเพาะความรู้และฝึกปฏิบัติหน้าที่ในครอบครัวโดยเฉพาะ

เมื่อตัวละครแม่นวดถูกสร้างมาจากค่านิยมเช่นนี้นางจึง

กลายเป็นสตรีสูงวัยผู้ยึดมั่นกับความเป็นกุลสตรีไทยอย่างชัดเจน กรอบความเป็นกุลสตรีไทยที่ ต้องพร้อมไปด้วยรูปสมบัติและคุณสมบัติมีส่วนกำหนดวิถีชีวิตของเธอให้ไม่สามารถก้าวออกมา จากกรอบความคิดแบบเดิมหรือปรับตัวเข้ากับยุคสมัยได้ การยึดถือของขนบจารีตอย่างหนักแน่นของ แม่นวดเกิดจากความต้องการดำรงฐานะกุลสตรีและเป็นแบบอย่างที่ดีงามแก่บุตรหลาน แม้ว่า แม่นวดจะสามารถดำรงตนเป็นกุลสตรีได้สมบูรณ์แบบแต่นางกลับได้รับความทุกข์เพราะถูก ปฏิเสธจากบุตรหลาน เพราะมองว่านางเข้มงวดเกินไปและไม่ยอมปรับทัศนคติให้เข้ากับคนรุ่นใหม่ ดังนี้

⁴² นิสิต ชูโต, คนชราไทย , หน้า 3.

“หล่อนรักอิสระเสรี หล่อนเชื่อว่าหล่อนคิดได้คิดเป็น และสิ่งที่หล่อนทำ เช่น การยอมสိ้ม การแต่งตัวนี้ไม่เพียง เป็นไปเพราะแฟชั่นสมัยนิยม จริงๆแล้วหล่อนมุ่งเดินหน้า“ชน” กับคุณยายแบบดัดเครื่องชนให้รู้ผลกันไปข้าง”⁴³

ตัวละครหลานสาวซึ่งเป็นวัยรุ่นที่รักอิสระเสรี เชื่อมมั่นในตนเอง ไม่ยอมรับชนบจารีตที่ผู้เป็นยายพยายามสั่งสอนแต่ต่อต้านด้วยการ “ดัดเครื่องชน” ทำในสิ่งที่ ผู้เป็นยายเห็นว่าไม่งามเพราะมีเหตุผลของตนเองและมองว่าแม่นวดเครื่องครัดมากเกินไป ลักษณะการถูกปฏิเสธของสตรีสูงวัยแนวชนบสะท้อนให้เห็นว่าความเคร่งครัดในชนบจารีตไม่สามารถนำมาใช้กับสังคมปัจจุบันที่บุตรหลานมีอิสระและเชื่อมั่นในตนเองสูง สตรีสูงวัยที่ยึดมั่นในความคิดตนเองจึงถูกปฏิเสธ สตรีสูงวัยในลักษณะนี้ต้องได้รับการปรับเปลี่ยนทัศนคติจึงสามารถอยู่ร่วมกับบุตรหลานได้เป็นอย่างดี

ข. กองทอง จาก คอนโดมิเนียม

ลักษณะการปฏิเสธสตรีสูงวัยแนวชนบยังปรากฏในนวนิยายเรื่อง **คอนโดมิเนียม** ของ ศรีฟ้า ลดาวัลย์ ผ่านตัวละคร กองทอง ซึ่งเป็นสตรีสูงวัยแนวชนบ เมื่อต้องย้ายเข้ามาอยู่ในสังคมของหนุ่มสาวรุ่นใหม่ใน คอนโดมิเนียม นางจึงไม่สามารถปรับตัวเข้ากับ วิถีชีวิตของคนรุ่นใหม่ได้ นางอึดอัดกับการใช้ชีวิตในคอนโดมิเนียมและความประพฤติกของคนรุ่นใหม่ที่นางไม่เห็นด้วย สิ่งเหล่านี้ทำให้นางกลายเป็นคนแก่จุกจิก ขี้ใจน้อย เรียกร้องการดูแลจากหลานสาวตลอดเวลา การอยู่ผิดที่ของกองทองทำให้นางรู้สึกแปลกแยกกับสถานที่และสังคม นางพบว่าความคิดและความเชื่อของนางกลายเป็นเป็นเรื่องไร้สาระ เสี่ยงของสตรีสูงวัยแนวชนบไม่มีอิทธิพลต่อความคิดของคนรุ่นใหม่อีกต่อไป ดังนี้

“ฝ่ายค่านของคุณย่าเพิ่มขึ้นอีกคนหนึ่ง นั่นซี นีที่มาประชุมกันนี้ จะมาพูดเรื่องเหลวไหลให้เสียเวลาทั้งเปล่านั้นหรือนี้ เวลาของดิฉันมีค่านะคะ” คุณย่าซึกจะโกรธ คนแก่อย่างคุณย่า พอเริ่มโมโหมักจะรุนแรงขึ้นอย่างรวดเร็ว มือเย็นและสั่นนิดๆ “อี..คำนี้ก็เหลวไหล สองคำก็เหลวไหล ถ้างั้นคนแก่อย่างดิฉัน ก็เหลวไหลละซีคุณ พวกคุณนี่ช่างดูถูกคนแก่กันจริงๆนะ”⁴⁴

⁴³ กัญยามาส, คุณยายสายเดี่ยว, หน้า 36.

⁴⁴ ศรีฟ้า ลดาวัลย์, คอนโดมิเนียม (กรุงเทพมหานคร : โชคชัยเทเวศร์, 2528), หน้า 328.

คนรุ่นใหม่กลายเป็นฝ่ายค้านของสตรีสูงวัยและกันให้ผู้สูงวัยหมดบทบาทลงเพราะมองว่าเป็นเรื่องที่เสียเวลาและไร้สาระ การคัดค้านการตั้งศาลพระภูมิของกองทองในคอนโดมิเนียมเปรียบได้กับการต่อต้านสิ่งที่ล้ำสมัยออกไปจากสังคมสมัยใหม่ **กองทองกับศาลพระภูมิ** จึงอยู่ในฐานะเดียวกันคือเป็นตัวแทนของความเชื่อแบบเก่าในสังคมปัจจุบัน ในที่นี้คือ **คอนโดมิเนียม** การต่อต้านหรือการปฏิเสธความเชื่อเรื่องการตั้งศาลพระภูมิจึงเท่ากับเป็นการปฏิเสธและกีดกันสตรีสูงวัยแนวชนบออกจากสังคมปัจจุบันเช่นกัน สุดท้ายเมื่อนวนิยายเรื่องนี้จบลงด้วยความตายของกองทองเพราะการถล่มของคอนโดมิเนียมจึงเป็นการเน้นย้ำว่า สตรีสูงวัยแนวชนบที่ไม่ปรับตัวให้เข้ากับคนรุ่นใหม่จะต้องถูกกำจัดไปและการถล่มของคอนโดมิเนียมอีกนัยหนึ่งสื่อให้เห็นถึงความรุนแรงของระบบทุนนิยม* ที่ให้ความสำคัญกับแรงงานในการผลิต กลุ่มสตรีสูงวัยจึงไม่มีประโยชน์ต่อระบบเพราะไม่มีบทบาททั้งในฐานะแรงงานที่ทำให้ระบบเติบโตและบทบาทในการขับเคลื่อนสังคม สตรีสูงวัยจึงต้องถูกกำจัดไปคงเหลือไว้แต่คนรุ่นใหม่ที่จะช่วยให้ระบบเติบโตได้เท่านั้น

ค. จิตติ จาก ไม้อ่อน

ตัวละครจิตติ จากเรื่อง **ไม้อ่อน** ของ **ศรีฟ้า ลดาวัลย์** เป็นสตรีสูงวัยที่เคร่งครัดกับความเป็นกุลสตรีเพราะถือว่าตนเองเป็นผู้ดีเก่า มีชาติตระกูล นางไม่สามารถยอมรับความคิด พฤติกรรมของวัยรุ่นยุคใหม่ได้ จึงเลี้ยงดูบุตรบุญธรรมตามความเห็นชอบของตนเองเพียงอย่างเดียวแต่การยึดถือขนบจารีตอย่างเคร่งครัดของจิตติทำให้บุตรหลานปฏิเสธนางและมองว่านางไม่เหมาะกับยุคสมัยปัจจุบัน

“คุณยายนั้นเป็นสาวเมื่อ พ.ศ. 2485 ซึ่งพอมาถึงยุคนี้ค่อนข้างจะสะเทินน้ำสะเทินบกอยู่ แต่นั่นยังไม่สำคัญเท่ากับความเป็นคนชี้ขวาง โดยเฉพาะของเด็กวัยรุ่นผู้มีการกระทำอันแปลกๆในสายตาของหล่อน

* ระบบทุนสามารถขับเคลื่อนได้ด้วยแรงงานจากลูกจ้าง.. เป้าหมายและจุดประสงค์โดยตรงเพียงอย่างเดียวของการผลิตทุนนิยม ก็คือ ต้องการจะกอบโกยมูลค่าส่วนเกินให้ได้มากยิ่งขึ้น เมธี เขียมมวรา เปรียบเทียบทุนนิยมว่าแตกต่างจากระบบทาสและศักดินาตรงที่ทุนนิยมแสวงหากำไรอย่างไม่สิ้นสุด ขณะที่การแสวงหาประโยชน์จากระบบทาสและศักดินายังมีขอบเขตจำกัด ดังนั้นการขูดรีดแรงงานในระบบทุนนิยมเพื่อสร้างมูลค่าส่วนเกินหรือผลกำไรแก่นายจ้างจึงมีลักษณะโหดร้ายทารุณมากกว่าระบบทาสและศักดินา (เมธี เขียมมวรา 2549 : 142)

พอได้ยินคำว่า เหล่ ก็มองดูหลานสาวคนโตอย่างขวางหูขวางตาเต็มทน ...หลานสาวหัวเราะแทนคำตอบขณะที่คุณยายนึกตำหนิมารดาของ หลานหญิงชายทั้งสามอยู่ในใจ พร้อมกับนั้นก็มีความรู้สึกว้าหลานสาว คนกลางช่างโชคดีเสียนี้กระไรที่ได้หล่อนเป็นผู้อบรมเลี้ยงดู”⁴⁵

การบรรยายถึงจิตดีว่าเป็น “สาวเมื่อ พ.ศ. 2485” และเป็น “คนชี้ขวาง” แสดงให้เห็นว่านางไม่สามารถอยู่ร่วมกับวัยรุ่นยุคใหม่ได้ ความยึดติดในขนบจารีต และการไม่เปิดใจยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่นทำให้นางไม่เป็นที่ยอมรับ ในยุคสมัยปัจจุบันที่มีความเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา สตรีสูงวัยที่สามารถปรับตัวเข้ากับบุตรหลานได้ดีจึงต้องเป็นผู้ที่เปิดกว้างทางความคิดและยอมรับความเปลี่ยนแปลงต่างๆอย่างเข้าใจ

เป็นที่น่าสังเกตว่าตัวละครสตรีสูงวัยที่ยึดขนบอย่างเคร่งครัดหาก ไม่เสียชีวิตก็จะถูกปฏิเสธจากบุตรหลานดังเช่น ตัวละคร แม่นวด ในเรื่อง **คุณยายสายเดี่ยว** และ จิตดี จากเรื่อง **ไม้อ่อน** เป็นสตรีสูงวัยที่เรียกได้ว่าเป็น “กุลสตรีทุกกระเบียดนิ้ว” เกรงครัดในจารีต ประเพณีแต่สิ่งที่คุณยายได้รับคือการปฏิเสธจากบุตรหลานในทุกๆด้าน เช่นเดียวกับความตายของ กองทอง ในเรื่อง **คอนโดนิเนียม** ที่สื่อถึงการปรับตัวเข้ากับยุคสมัยปัจจุบันไม่ได้ของสตรีสูงวัยแนว ขนบ ความตายและการถูกปฏิเสธของสตรีสูงวัยแนวขนบแสดงให้เห็นว่ายุคสมัยที่เปลี่ยนไปทำให้ บุตรหลานยุคใหม่มีความเชื่อมั่นในความคิดของตนเองและปฏิเสธการควบคุมที่เคร่งครัด สตรีสูงวัยแนว ขนบจึงไม่สามารถทำหน้าที่อบรมสั่งสอนหรือควบคุมบุตรหลานให้ทำตามต้องการได้

“เด็กมันมีหัวใจนะ มันไม่ชอบวิธีการของคุณแม่ มันหมดสมัยที่ จะเลี้ยงเด็กแบบที่เอาตัวเองไปมัดไปจับมัด เด็กมันอยากเติบโตแบบไม่ ต้องโดนกดขี่ โชคดีเท่าไรที่ลูกไม่ได้อยู่กับแม่คุณ ไม่อย่างนั้นอาจจะ แหกคอกไปไหนๆแล้ว ยัยพลอยเป็นเด็กดีอยู่แล้ว ยิ่งโดนตีกรอบมืออย่าง เดียวคือแจะแหกกรอบไป ต้องปล่อยวาง ปล่อยปรนเอา”⁴⁶

ดังนั้นการอยู่ร่วมกันในสังคมยุคใหม่สตรีสูงวัยจึงต้องปรับเปลี่ยน ทัศนคติและยอมรับความคิดของคนรุ่นใหม่ให้มากขึ้น ในขณะที่บุตรหลานก็ต้องรับฟังความเห็น จากคนรุ่นก่อน หากไม่มีการปรับตัวเข้าหากัน บุคคลสองวัยจะต้องดำรงชีวิตที่แยกขาดจากกันและ ผู้สูงวัยจะถูกมองว่าไร้ความหมายและคุณค่าต่อสังคมไปโดยปริยาย

⁴⁵ ศรีฟ้า ลดาวัลย์, ไม้อ่อน (กรุงเทพมหานคร : ดอกหญ้า, 2534), หน้า 19.

⁴⁶ กัญยามาส, คุณยายสายเดี่ยว, หน้า 205.

3.3.2 สตรีสูงวัยแนวต่อรองชนบ : เสรีแต่ต้องมีคุณค่า

แนวคิดแบบวาทกรรมสิทธิมนุษยชนและความเคลื่อนไหวทางสังคมมีส่วนกระตุ้นให้สตรีสูงวัยตระหนักว่าตนเองสามารถดำเนินชีวิตได้ตามความพอใจ อิทธิพลจากวาทกรรมแนวสิทธิมนุษยชนทำให้เกิดสตรีสูงวัย 2 กลุ่ม คือ สตรีสูงวัยที่ยืนยันจะเป็นแบบเดิมท่ามกลางสังคมที่เปลี่ยนไป และ สตรีสูงวัยที่ทำตามความต้องการของตนเองอย่างเต็มที่โดยละทิ้งวาทกรรมแนวอุดมคติแต่ก็มีสตรีสูงวัยอีกกลุ่มหนึ่งที่มีลักษณะต่อรองประนีประนอมกับวาทกรรมทั้งสองชุด คือ สตรีสูงวัยกลุ่มนี้ไม่ได้ปฏิเสธวาทกรรมแนวอุดมคติแต่ได้ตอบโต้มายาคติต่างๆของสังคมที่มองผู้สูงวัยในลักษณะตายตัวและกรอบให้ดำเนินชีวิตในรูปแบบเดิมๆ ทั้งที่ในความเป็นจริงแล้วบุคคลมีความซับซ้อนและมีความปรารถนาที่แตกต่างกัน ตัวละครสตรีสูงวัยในกลุ่มนี้จึงเป็นผู้ที่เลือกดำเนินชีวิตตามความปรารถนาของตนเองมากขึ้นแต่ในขณะเดียวกันก็ไม่ละเมียดจารีตของสังคม สตรีสูงวัยในกลุ่มนี้มีทั้งผู้ที่ปรับตัวได้ดี คือ ได้ใช้ชีวิตตามที่ตนเองปรารถนาพร้อมกับเป็นที่พึ่งที่ตีของบุตรหลาน และผู้ที่ต้องการฝ่าฝืนชนบจารีตแต่ไม่สามารถทำได้ จึงยอมกลับเข้าสู่วาทกรรมเดิมในภายหลังเพราะเห็นว่าจะได้รับการยอมรับมากกว่า ดังนี้

3.3.2.1 วาทกรรมแนวสิทธิมนุษยชน : การทำตามความปรารถนา

วาทกรรมแนวสิทธิมนุษยชนเน้นว่าผู้สูงวัยมีสิทธิที่จะดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรีในทุกๆด้าน สตรีสูงวัยที่ยึดวาทกรรมชุดนี้จึงเลือกดำเนินชีวิตอย่างอิสระเสรีมากขึ้น สตรีสูงวัยในกลุ่มนี้แสดงให้เห็นลักษณะการดำเนินชีวิตของสตรีสูงวัยในรูปแบบใหม่ เช่น การออกเดินทางท่องเที่ยว การดูแลสุขภาพและความงาม การสังสรรค์และการศึกษาหาความรู้จากวิทยาการใหม่ๆ

“ใช่ ธร แต่มันเหงานะ เธอไม่เคยเป็นคนแก่เธอไม่รู้หรอก เห็นเขานั่งแกหง่อมหัวขาวอยู่กับบ้านอย่างนั้นนะ ความจริงข้างในตัวเขา อาจยังมีไฟลุกโชนอยู่ เขาจะต้องอยากมีเพื่อนฝูงเหมือนเธอ มีสังคมเหมือนเธอ แต่เขาถูกละทิ้ง ไม่มีใครสนใจเขา ถ้าเขาได้มานั่งมีกิจกรรมร่วมกับคนต่างวัยอย่างนี้ ได้ chat กับใครๆ ได้ส่ง อี-เมลล์ไปหาใครๆ และได้รับตอบมาทันที มันเป็นการสร้างโลกใหม่ให้แก่พวกเขานะ ธรลองนึกถึงย่าสิ ถ้าย่าไม่มีธร ไม่มีเพื่อนฝูงอย่างนี้ ย่าคงนั่งเหงาไปวันๆจนฝ่อตายไปในที่สุด ใช่ไหม ธร “ ยิ่งถ้าไม่มีเงินด้วยแล้ว คนแก่

จะต้องฝ่อตายเร็วกว่าที่ควรอย่างแน่นอน.. ผมเสริมคุณวิทูในใจและเชื่ออย่างนั้นจริงๆ"⁴⁷

จากคำกล่าวของวิทู ตัวละครใน www.คุณย่า.com แสดงให้เห็นว่า ผู้สูงวัยยังคง “มีไฟในตัว” อยากมีเพื่อนฝูง มีสังคม มีกิจกรรมร่วมกับคนต่างวัย ไม่ใช่ถูกละทิ้งและกอบให้ทำกิจกรรมแบบเดิมๆ แต่การจะเข้าถึงสังคมเหล่านี้ได้ก็ต้องเป็นผู้สูงวัยที่มีเงิน ไม่เช่นนั้นก็ยังคงตกอยู่ในสภาพ “ฝ่อตาย” ระบบบริโภคนิยมมีส่วนกระตุ้นให้ผู้สูงวัยมีรูปแบบการดำเนินชีวิตแบบใหม่เพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจ เนื่องจากเล็งเห็นว่ากลุ่มผู้สูงวัยจะกลายเป็นกลุ่มลูกค้ารายใหญ่ในอนาคตอันใกล้ จึงต้องกระตุ้นให้ผู้สูงวัยใช้ชีวิตอย่างน่าพึงพอใจในทุกด้านและนำเสนอวิถีชีวิตแบบใหม่บนแนวคิดพื้นฐานที่ได้รับอิทธิพลจากตะวันตกว่า วัยสูงอายุเป็นช่วงเวลาที่ผู้สูงวัยสามารถใช้ชีวิตได้อย่างอิสระและมีความสุข(Enjoy life) แต่เดิมผู้สูงวัยไทยส่วนใหญ่ถูกกอบให้เก็บเนื้อเก็บตัวอยู่กับบ้าน ดูแลหลานและเข้าวัดฟังธรรมแต่ปัจจุบันมีการสร้างธุรกิจเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้สูงอายุในทุกรูปแบบดังที่ เกื้อ วงศ์บุญสิน กล่าวถึงการสร้างธุรกิจโดยมีผู้สูงวัยเป็นกลุ่มเป้าหมาย ดังนี้

“การดำเนินธุรกิจเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้สูงอายุควรพิจารณาประเด็นต่อไปนี้เป็น **ที่อยู่อาศัย** การปรับปรุงที่อยู่อาศัยของผู้สูงอายุ การดูแลเรื่อง **สุขภาพอนามัย** เช่น อาหาร **ยาเสริมสุขภาพ** ตลอดจน **ผลิตภัณฑ์ประเทืองผิวหรือชะลอความชรา**ซึ่งในปัจจุบันเป็นที่ต้องการของผู้สูงอายุทั้งเพศหญิงและเพศชายเพิ่มมากขึ้น **การใช้เวลาว่างและการพักผ่อน** ธุรกิจเกี่ยวกับงานอดิเรกของผู้สูงอายุ เช่น การถ่ายภาพ การท่องเที่ยวในเวลาสั้นๆ พร้อมการอำนวยความสะดวกและการดูแลเป็นพิเศษเฉพาะผู้สูงอายุกำลังเป็นที่นิยมกันอยู่ในปัจจุบัน **การเลี้ยงสัตว์**จะเป็นที่นิยมเพิ่มขึ้นในสังคมที่สัดส่วนผู้สูงอายุเพิ่มขึ้น **การเลี้ยงสัตว์เลี้ยงที่เพิ่มขึ้น**น่าจะเป็นปรากฏการณ์ที่สามารถเป็นเครื่องชี้สังคมที่มีภาวะเจริญพันธุ์ลดลง..ในขณะเดียวกันผู้สูงอายุนิยมที่จะเลี้ยงสัตว์เลี้ยงเพิ่มขึ้นเพื่อเป็นเพื่อนแก้เหงา ลักษณะดังกล่าวกล่าวได้ว่าสังคมเริ่มรู้สึก หรือเริ่มมีปัญหาความเหงาจากการอยู่โดดเดี่ยว **การให้คำปรึกษาเกี่ยวกับเรื่องส่วนตัวและเรื่องธุรกิจ** ในเมื่อผู้สูงอายุเป็นบุคคลที่ยังคงต้องดำรงชีวิตอยู่ต่อไป

⁴⁷ ดวงใจ, www.คุณย่า.com, หน้า 145.

อย่างมั่นคงและมีศักดิ์ศรีไม่น้อยกว่าประชากรในวัยอื่นๆ การบริการด้าน **การอบรมเพิ่มเติม** ตลาดการอบรมเพิ่มเติมในต่างประเทศเพื่อผู้สูงอายุ เป็นตลาดที่สำคัญตลาดหนึ่งและน่าจะเป็นแนวโน้มใหม่สำหรับธุรกิจในประเทศไทย”⁴⁸

ในทางเศรษฐศาสตร์ได้สังเกตเห็นว่า กลุ่มผู้สูงอายุกำลังจะกลายเป็นกลุ่มลูกค้าขนาดใหญ่ของประเทศและของโลก การกระตุ้นให้ผู้สูงอายุเกิดแนวคิดในการใช้ชีวิตให้ครบทุกด้านและเชื่อว่าช่วงเวลาสูงอายุเป็นช่วงเวลาของการพักผ่อนและสนุกสนานจะมีประโยชน์ต่อระบบเศรษฐกิจ การใช้กลุ่มผู้สูงอายุเป็นเป้าหมายในการทำธุรกิจสัมพันธ์กับวาทกรรมแนวสิทธิมนุษยชนที่มีส่วนกระตุ้นให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าตนเองมีศักยภาพที่จะทำกิจกรรมต่างๆ ได้เช่นเดียวกับคนหนุ่มสาว และสร้างวิถีชีวิต(Lifestyle) ในแบบของตนเอง ในด้านที่อยู่อาศัย สุขภาพ การใช้เวลาว่าง และ ความมั่นคงทางการเงิน

“มันน่าจะต้องมีเฉพาะผู้สูงอายุ พวกคนวัยทองนะ เช่นมีเรื่องของสุขภาพกาย สุขภาพใจ แพ้ช้ำ ตอบปัญหาหัวใจ พาคนแก่เที่ยว ชวนคนแก่ อ่านหนังสือ ดูหนัง ฟังเพลง หรือแก้ปัญหาห้วงวัย เช่น ปัญหาของพ่อแม่ลูกที่โตๆ กันแล้ว หรือปัญหาห้วงวัยปู่ย่าตายายกับหลานๆ ยายพร เธอว่าจะดีไหม ถ้าพวกเราจะมาช่วยกันเปิดเว็บไซต์สำหรับคนวัยทองโดยเฉพาะ แล้ว พี.อาร์.ให้ลูกหลานบ้านไหน เขามีคอมพิวเตอร์ก็ช่วยเปิดให้คนวัยทองบ้านเขาได้เข้าไปเยี่ยมชม..ก่อนอื่น ฉันว่าเราต้องมารณรงค์ให้คนสูงอายุสนใจการใช้คอมพิวเตอร์กันก่อน ทร วิชาญ เรามาเปิดคอร์สสอนคนแก่เล่นคอมพิวเตอร์กันเถอะ”⁴⁹

ตัวละครวิฑู จาก www.คุณย่า.com ผู้ริเริ่มทำเว็บไซต์ ได้แสดงความ ต้องการให้เว็บไซต์นี้ตอบสนองความต้องการที่หลากหลายของผู้สูงอายุและเป็นที่ปรึกษาให้กับผู้สูงอายุโดยเฉพาะ ผู้สูงอายุยังคงประสบปัญหาที่มากกว่าความเจ็บป่วยทางกาย แต่มีปัญหาหัวใจ แพ้ช้ำ ความสัมพันธ์กับบุคคลในครอบครัว ฯลฯ การใช้เว็บไซต์เป็นสื่อกลางช่วยให้ผู้สูงอายุมีสังคม และตระหนักถึงศักยภาพของตนเอง นอกจากนี้ยังช่วยเชื่อมสัมพันธ์กับบุตรหลานให้ช่วยเหลือในเรื่องเทคโนโลยีเพื่อที่ผู้สูงอายุและบุตรหลานจะได้พูดคุยในเรื่องเดียวกัน ทำกิจกรรมเหมือนกัน และ

⁴⁸ เกื้อ วงศ์บุญสิน, สังคม สว(ผู้สูงอายุ) (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549), หน้า 27-28.

⁴⁹ ดวงใจ, www.คุณย่า.com, หน้า 146.

ยังสามารถต่อยอดในเชิงธุรกิจเป็น การเรียนการสอนทักษะให้แก่ผู้สูงวัยได้ ลักษณะการทำธุรกิจกับกลุ่มผู้สูงวัยนี้ปรากฏชัดเจนในนวนิยายเรื่อง www.คุณย่า.com ดังนี้

ก. ศูนย์บริการครบวงจร www.คุณย่า.com : ผู้สูงวัยต้องใช้ชีวิตครบทุกด้าน

ระบบเศรษฐกิจและการเคลื่อนไหวเรื่องสิทธิและเสรีภาพในการดำรงชีวิตของผู้สูงวัย กระตุ้นให้สตรีสูงวัยเปลี่ยนวิถีชีวิตของตนเองให้มีความหลากหลายมากขึ้น ด้วยการรับบริการและบริโภคสินค้าต่างๆ ที่มีขึ้นเพื่อผู้สูงวัย ทั้งการดูแลสุขภาพ กิจกรรมสันทนาการ และการเรียนรู้เทคโนโลยี ฯลฯ ลักษณะการดำเนินชีวิตของผู้สูงวัยเช่นนี้ปรากฏในนวนิยายเรื่อง www.คุณย่า.com ในรูปศูนย์บริการครบวงจรสำหรับผู้สูงอายุ

“เรื่องเน็ตคาเฟ่ นั้น เพื่อนรุ่นพี่ของนายธรรมารับเช่าช่วงไป..

ทุกอย่างภายใต้นโยบายและการดูแล(อยู่ห่างๆ)ของวิฑู เพื่อให้ตรงจุดประสงค์ที่ต้องการบริการแก่ผู้สูงอายุในแนวชีวิต อาหารส่วนหนึ่งรับมาจากแชลล่า..ส่วนร้านทำผม-ตัดเสื้อสำหรับผู้สูงอายุก็จะค่อยๆเปิดต่อไปมีผู้มาตกลงขอเช่าอาคารจากวิฑู โดยสัญญาว่าประกอบธุรกิจภายในกรอบนโยบายของวิฑู คือให้บริการแก่ผู้สูงอายุเป็นลำดับแรก เรื่องห้องออกกำลังกายของผู้สูงอายุ จักจั่นไปคุยกับพิตเนส..ครูฝึกที่นั่นยินดีจะช่วยเหลือหาเพื่อนฝูงที่สำเร็จวิชาพลศึกษามาเป็นผู้ให้บริการแนะนำและดูแลการออกกำลังกายของผู้สูงอายุอย่างใกล้ชิด หมอป้อมเข้ามาช่วยเหลือกิจการนี้ด้วยการติดต่อแพทย์รุ่นเดียวกับเธอให้เป็นที่ปรึกษาและช่วยแนะนำครูฝึกในด้านการจัดหาเครื่องมือและสร้างโปรแกรมฝึกที่เหมาะสมแก่ผู้สูงอายุ”⁵⁰

ศูนย์บริการครบวงจรที่ปรากฏในเรื่องนี้เป็นความต้องการของสตรีสูงวัยที่ส่งผ่านมาในนวนิยาย แสดงให้เห็นว่าสตรีสูงวัยต้องการใช้ชีวิตที่มีคุณภาพ คือ มีสุขภาพดี มีความรู้ในเรื่องเทคโนโลยี และดูแลตนเองให้สวยงามอยู่เสมอ สตรีสูงวัยในเรื่องเริ่มมีวิถีชีวิตที่ไม่ยึดกับกรอบความคิดที่ว่าผู้สูงวัยคือผู้ที่เสื่อมสมรรถภาพ สังหาร่วงโรย ต้องเลี้ยงหลานและเข้าวัดฟังธรรม แต่เลือกทำกิจกรรมที่หลากหลายเช่นเดียวกับบุคคลวัยอื่น แต่อย่างไรก็ตามกลุ่มสตรีสูงวัยที่สามารถรับบริการเหล่านี้ได้ยังจำกัดอยู่ในกลุ่มสตรีสูงวัยที่เป็นชนชั้นกลางในเมือง ธุรกิจเช่นนี้ตอบสนองได้เพียงบุคคลที่มีกำลังในการเข้าถึง สตรีสูงวัยในสังคมไทยอีกมากมายที่ไม่มีกำลัง

⁵⁰ ดวงใจ, www.คุณย่า.com, หน้า 614.

ทรัพย์มากพอที่จะรับบริการเหล่านี้ได้ จากจุดนี้สะท้อนให้เห็นว่าผู้แต่งยังคงนำเสนอตัวละครสตรีสูงวัยจากชนชั้นและสถานภาพที่ตนเองคุ้นเคย ศูนย์บริการครบวงจรภายในเรื่องจึงเป็นความต้องการของสตรีสูงวัยกลุ่มเดียว

นอกจากการดำเนินชีวิตที่หลากหลายของผู้สูงวัยจะปรากฏในรูปแบบศูนย์บริการครบวงจรแล้ว ลักษณะการดำเนินชีวิตตามความพึงพอใจและหลากหลายยังปรากฏผ่านลักษณะการดำเนินชีวิตของตัวละครด้วย ตัวละครเหล่านี้จะเป็นผู้ที่มีอิสระและกำหนดวิถีชีวิตได้ด้วยตนเอง ดังนี้

ข. บุญศรี จาก เส้นไหมสีเงิน

ในขณะที่ตัวละครเอกอย่างบุหงา ในเรื่อง **เส้นไหมสีเงิน** มีชีวิตที่ขึ้นอยู่กับบุตรหลานและเป็นแบบฉบับของแม่บ้านในสังคมไทย ตัวละครรองอย่างบุญศรีในเรื่องเดียวกัน ได้เปรียบเทียบให้เห็นการใช้ชีวิตอย่างมีอิสระและขึ้นอยู่กับความพึงพอใจของตนเอง ดังนี้

“ใช้ชีวิ๊ะ พวกฉันเป็นผู้หญิงรุ่นทำงานแล้วนี่ ไม่ใช่รุ่นไกวเปล เลี้ยงลูก แก่งจะนั่งตำหมากอยู่กับบ้านก็ทำไม่เป็น นี่ได้ออกมา หายใจนอกบ้านเดือนละสามสี่ครั้งก็ค่อยยังชั่วหน่อย วันธรรมดาแค่ไปตลาดให้เขา...สบายใจชี๊ะ ฉันไม่ได้อยู่ร่วมกับเขาเนี่ย ปลูกเป็นบ้านเล็กๆ เหมือนบังกะโลนะเธอ แยกออกมาเป็นส่วนสัดส่วน ห้างน้ำห้องท่าก็มี ของเราเอง กลางคืนเราจะนอนก่อน เราก็ทำได้สบายใจไม่ต้องรอเขา”⁵¹

จากคำกล่าวของบุญศรี แสดงให้เห็นว่าในสังคมไทยมีสตรี 2 รุ่น คือ “รุ่นไกวเปลเลี้ยงลูก” และ “รุ่นทำงาน” ซึ่งก็คือ สตรีสูงวัยตามแนวทฤษฎีมอดมคติและสตรีสูงวัยที่ได้รับแนวคิดจากทฤษฎีสิทธิมนุษยชน สตรีรุ่นก่อนมีหน้าที่ดูแลครอบครัวเพียงอย่างเดียวและสตรีสูงวัยรุ่นใหม่ที่ได้รับการศึกษาและดูแลตนเองได้ เมื่อเข้าสู่วัยชราจึงเกิดสตรีสูงวัยกลุ่มที่ “นั่งตำหมากอยู่กับบ้าน” และกลุ่มที่สามารถ “ออกไปหายใจนอกบ้าน” ซึ่งบุญศรีจัดตนเองอยู่ในกลุ่มสตรีสูงวัยที่มีอิสระและสามารถใช้ชีวิตได้ตามที่ตนเองพอใจ ลักษณะการดำเนินชีวิตของนางทำให้นางมีความสุขและสามารถปรับตัวเข้ากับครอบครัวหลานสาวได้ดีสะท้อนให้เห็นว่า สตรีสูงวัยที่อยู่ร่วมกับคนรุ่นใหม่ต้องมีการปรับเปลี่ยนทัศนคติ จากที่เคยยึดติดในบุตรหลานมาเป็นการใช้ชีวิตส่วนตัวให้มากขึ้น

⁵¹ ว.วินิจชญกุล, เส้นไหมสีเงิน, หน้า 33.

ค. พุดซ้อน จาก ถ่านเก่าไฟใหม่

ตัวละคร พุดซ้อนในนวนิยายเรื่องถ่านเก่าไฟใหม่ได้แสดงให้เห็นความเปลี่ยนแปลงของสตรีสูงวัยจากผู้ที่ เป็นแม่บ้านเพียงอย่างเดียวมาเป็นผู้ที่มีอิสระในการใช้ชีวิต เนื่องจากสังคมไทยมีค่านิยมว่าสตรีเป็นผู้ที่ต้องอยู่กับเหย้าเฝ้ากับเรือน แต่สตรีสูงวัยในยุคปัจจุบันเริ่มตระหนักว่าชีวิตเป็นของตนเอง ในบ้านปลายชีวิตจึงควรทำในสิ่งที่ตนเองพอใจ ได้พักจากภาระทางบ้านและออกท่องเที่ยวตามโอกาส ดังที่นางแนะนำลูกสะใภ้ว่า

“แม่สุก็หาทางไปมั่งซีรอแม่กลับก่อน แล้วผลัดกันไป...ไปไหนล่ะแม่จะได้ใจองให้เลย รวบรวมเพื่อนฝูงกันไปซี แม่สุ ปลายชีวิตแล้ว ต้องหาทางพักผ่อนมั่ง ลูกเค้าก็โต ๆ กันแล้ว เรื่องอะไรเราจะมาจมจ่อมเป็นจ้าวเฝ้าศาลอยู่แบบนี้” คุณพุดซ้อนบรรยายราวกับว่า เธอหาทางปลีกตัวจากบ้านไปได้บ่อยๆ ยิ่งนั่นแหละ พร้อมกับเธอก็หาเข้าห้องน้ำ กลับออกมาอีกที มีเสื้อใหม่ กางเกงใหม่สวมป้อออกมา”⁵²

สตรีสูงวัยมีการเปลี่ยนแปลงวิถีปฏิบัติจากที่เคย “นั่งตำมากอยู่ กับบ้าน” หรือ “จมจ่อมเป็นเจ้าเฝ้าศาล” มาเป็นการออกเดินทางท่องเที่ยว เปิดเผยตนเองกับสังคมดูแลตนเองให้ได้รับความสนุกสนานว่าจริง ซึ่งเป็นสิ่งที่สตรีสูงวัยสามารถทำได้หากไม่ยึดติดอยู่ในมายาคติของสังคมที่มองว่าผู้สูงวัยควรจะอยู่กับบ้านและไม่มีเรี่ยวแรงพอที่จะออกไปทำกิจกรรมอื่นๆ ตัวละครเหล่านี้จึงแสดงให้เห็นว่าวิถีชีวิตของสตรีสูงวัยในยุคปัจจุบันเปลี่ยนไปจากแต่ก่อน และทัศนคติในการดำเนินชีวิตที่ขึ้นอยู่กับความพอใจของตนเองเพราะเชื่อมั่นว่าตนยังมีศักยภาพในการทำกิจกรรมต่างๆ เช่นเดียวกับบุคคลวัยอื่น

ง. พรลาก จาก www.คุณย่า.com

พรลากเป็นสตรีสูงวัยที่แสดงความต้องการกำหนดวิถีชีวิตด้วยตนเองอย่างชัดเจนผ่านการแต่งกายและการทำกิจกรรมต่างๆ

“เรื่องแต่งตัวก็คือ เวลาฉันสอนหนังสือ ไปบรรยายหรือ ออกงาน ฉันรู้จักที่จะแต่งตัวให้สุภาพเรียบร้อยและงดงามสมวัย (แต่บางครั้งก็ไม่สวมเพราะฉันชอบใส่แขนเดี่ยวบ้าง)แต่นอกเวลา

⁵² กฤษณา อโศกสิน, ถ่านเก่าไฟใหม่ (กรุงเทพมหานคร : โชคชัยเทเวศร์, 2532), หน้า 544.

เหล่านั้น ฉันอยากเป็นตัวฉันเองเต็มที เพราะฉะนั้น ฉันอาจมุ่ง
ทางเก่งขาสั้นสวมรองเท้ากีฬา เดินดูของดูต้นไม้ที่สวนจตุจักร
หรือสวมกระโปรงเอี๊ยมผ้ายีนส์ปิดอกทับเสื้อยืดแขนสั้น มีใบ
สะพายหลังเข้าซูเปอร์มาร์เก็ต”⁵³

สตรีสูงวัยที่อยู่ใน “ชุดแขนเดี่ยว กางเกงขาสั้น สวมรองเท้ากีฬา
สวมกระโปรงเอี๊ยมผ้ายีนส์ เสื้อยืดแขนสั้น และสะพายเป้” เป็นภาพที่สังคมไม่คุ้นเคยแต่พรากมาไม่
ยอมให้ข้อกำหนดแห่งวัยและค่านิยมที่กำหนดว่าผู้สูงวัยควรจะแต่งตัวภูมิฐานสมวัยมาเป็น
ข้อบังคับ นางเลือกแต่งกายตามที่ตนพอใจและรู้สึกสบายเป็นที่ตั้ง

จ. ดาลัด จาก กลางทะเลใจ

ลักษณะการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของสตรีสูงวัยยังปรากฏในนวนิยาย
เรื่อง **กลางทะเลใจ** ดาลัด ตัวละครเอกของเรื่องประสบปัญหาการสูญเสียบทบาททางสังคมหลัง
การเกษียณอายุ เมื่อต้องอยู่แต่บ้านโดยไม่ต้องทำอะไรจึงเกิดความรู้สึกว่าตนเองไร้ค่าและไม่เป็นที่
ต้องการของครอบครัว ปัญหาของดาลัดคลี่คลายลงได้เมื่อนางพบกลุ่มเพื่อนที่ชักชวนให้ทำ
กิจกรรมแปลกใหม่ที่นางไม่เคยทำมาก่อน

“แหม..ไม่ทราบว่ามีบ้านนำโบ๊ทไว้บริการหรือเปล่านะคะ
ภักทอยากลองนั่งดูบ้างจัง **ดูเหมือนวัยที่แท้จริงของผู้หญิงทั้งสี่จะไม่
อาจจุดรั้งพวกเธอไว้จากความสนุกสนานรื่นรมย์ของชีวิตได้เลย
สักนิดยิ่งเมื่อมีหน้าที่การงานให้พวกเธอยังคงใช้สมองแสดง
ความสามารถมีกองหลังที่ดี ที่รักและเข้าใจ และมีเพื่อนร่วมเดินทาง
กันไปเช่นนี้**”⁵⁴

จากข้อความที่ยกมานี้แสดงให้เห็นว่าสิ่งที่คอยจุดรั้งสตรีสูงวัย
จากความสนุกสนานรื่นรมย์ คือ “วัยและสังขาร” ในที่นี้ก็คือมายาคติของสังคมที่มองว่าสตรีสูงวัย
เป็นผู้ที่เสื่อมสมรรถภาพลงด้วยวัย สตรีสูงวัยที่ไม่นำมามายาคติของสังคมมาตีกรอบให้ตนเองจึงเป็น
กลุ่มที่สามารถปรับตัวได้ดีและมีอิสระ นวนิยายเรื่องนี้แสดงให้เห็นว่าปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิต
ที่มีความสุขของสตรีสูงวัย คือ การมีเพื่อนและครอบครัวที่เข้าใจ การได้แสดงความสามารถใน

⁵³ ดวงใจ, www.คุณย่า.com, หน้า 53.

⁵⁴ ดวงตะวัน, **กลางทะเลใจ** (กรุงเทพมหานคร : สภาพริทัศน์, 2545), หน้า 505.

การทำงานและได้ทำกิจกรรมแปลกใหม่ สามารถมีอิสระ ตามที่กล่าวมานี้ว่าทกรรมแนวสิทธิมนุษยชนมีส่วนกระตุ้นให้สตรีสูงวัยกลุ่มนี้ทำตามความปรารถนาของตนเองมากขึ้น สตรีสูงวัยกลุ่มนี้ได้ปลดตัวเองออกจากมายาคติของสังคมและทำในสิ่งที่ตนเองทำได้และอยากทำแต่สิ่งสำคัญคือพวกนางไม่ได้ทำเรื่องที่ผิดศีลธรรมหรือแหวกขนบจารีตที่ติงามของสังคมจึงยังคงได้รับการยอมรับจากสังคม

3.3.2.2 ความปรารถนาที่ไม่อาจเป็นจริงของสตรีสูงวัย : การกลับเข้าสู่ชนบทของสตรีสูงวัย

ในกลุ่มสตรีสูงวัยแนวต่อรองชนบทพบว่ามีสตรีสูงวัยที่มีลักษณะก้ำกึ่งระหว่างสตรีสูงวัยที่แหวกชนบทโดยสิ้นเชิงและสตรีสูงวัยแนวต่อรองชนบท กล่าวคือ สตรีสูงวัยกลุ่มนี้แสดงความปรารถนาอย่างชัดเจนที่จะใช้ชีวิตตามต้องการและไม่ขึ้นกับกฎเกณฑ์ของสังคมแต่สุดท้ายก็เลือกกลับเข้าสู่ชนบทเดิมเพราะกลัวการถูกปฏิเสธจากสังคม สตรีสูงวัยในกลุ่มนี้จึงเป็นผู้ที่พยายามจะออกหรือออกจากชนบทได้แล้วแต่สุดท้ายยอมกลับเข้าสู่อุดมการณ์เดิมของสังคม ตัวละครในลักษณะนี้ปรากฏในนวนิยายเรื่อง **สมการวัย** และ **คุณยายสายเดี่ยว** ดังนี้

ก. ใจจันทร์ จาก สมการวัย

ใจจันทร์ เป็นสตรีสูงวัยที่สูญเสียบทบาททางสังคมเพราะออกจากงานประจำ เมื่อต้องอยู่บ้านเฉยๆ และมีสามีที่ไม่สนใจทำให้นางเกิดความรู้สึกเคืองเคี้ยวไรที่ยึดเหนี่ยว ความเบื่อหน่ายทำให้ใจจันทร์เกือบจะตัดสินใจคบหากับหนุ่มรุ่นน้องและหย่าขาดจากสามี

“จริงสิ ลูกสาวหล่อนพูดถูก คำพูดของหล่อนจี้ ใจดำมารดาเข้า โดยบังเอิญ อย่ว่าแต่ผู้ชายหนุ่มเยาว์อย่างจามีกรเลยแม้แต่ผู้หญิงที่เคยคิดว่าตัวเองเป็นกุลสตรีและมีอายุจนกระทั่งผมเริ่มเป็นสองสีแล้วก็ยังมีเวลาหลงลืมตัว..หล่อนเป็นอะไรไปหนอถึงได้ไหวหวั่นถลำใจจนเตลิดออกนอกถิ่นนอกทาง แม้จนกระทั่งบัดนี้ก็ยังสับสนไหวหวั่นอยู่ นี่ถ้าหล่อนไม่ได้พบพวงแสดคืนนี้ น่ากลัวว่าแม่น้ำหนักความรักต่อลูกหญิงชายก็คงไม่อาจถ่วงให้คืนสติ”⁵⁵

⁵⁵ ศรีฟ้า ลดาวัลย์, **สมการวัย**, หน้า 586-587.

จากคำพูดของใจจันทร์ที่บอกว่า “สับสน หัวน้ไหว” และ “หลงลืมตัว” แสดงให้เห็นการต่อสู้ระหว่างความปรารถนาของตนเองและการถูกวิพากษ์จากสังคมเพราะนางยังติดอยู่ในวาทกรรมกุลสตรี จึงรู้สึกว่าการกระทำเช่นนั้นเป็นการ “ถลำใจ เติลิดออกนอกคู่นอกทาง” ซึ่ง “คู่นทาง” ที่กล่าวถึงก็คือวาทกรรมกุลสตรีที่กำหนดว่าสตรีต้องรักเดียวใจเดียว ไม่ประพฤติเลื่อมเสียเรื่องเพศ ความสับสน และรู้สึกผิดของใจจันทร์แสดงให้เห็นว่าแม้เธอจะรู้สึกหัวน้ไหวไปกับหนุ่มรุ่นน้อง แต่ก็สามารถยับยั้งใจตนเองได้ทัน เพราะรู้ว่าหากทำตามความปรารถนาของตนเองผลที่ตามมาคือการถูกลงโทษจากสังคม ทั้งคำวิพากษ์วิจารณ์และการถูกปฏิเสธจากครอบครัว ความรู้สึกผิดและการกล่าวถึงความรักที่มีต่อบุตรแสดงให้เห็นอิทธิพลของวาทกรรมกุลสตรีที่มีความหนักแน่นทำให้ตัวละครไม่สามารถแหวกขนบไปได้โดยสิ้นเชิงโดยเฉพาะอย่างยิ่งในตอนท้ายเรื่องที่ใจจันทร์กลับเข้าสู่อุดมการณ์ครอบครัวอย่างเต็มรูปแบบเมื่อได้เลี้ยงดู เกิดเทิง ซึ่งนางเข้าใจว่าเป็นหลานแท้ๆของตน

“เกิดเทิงคือสิ่งที่มาทำให้ชีวิตของหล่อนเต็มขึ้น หลังจากที่รู้สึกว่ามันพร่องมันไหววงแหวนกระทั้งหล่อนเคว้งคว้างเหมือนลูกโป่งลอยเกะกะไปตามกระแสลมโดยที่หล่อนเองก็ไม่รู้ว่าหล่อนต้องการอะไร”⁵⁶

เหตุผลที่ใจจันทร์ใช้อธิบายการถลำใจของตนเองคือ ความรู้สึก “เคว้งคว้าง ขาดพร่องในจิตใจ” ทำให้หลงผิดไปหาที่ยึดเหนี่ยวจิตใจเป็นชายหนุ่ม การสร้างกรอบในการอธิบายตนเองเช่นนี้แสดงให้เห็นว่าตัวละครยังติดอยู่ในวาทกรรมกุลสตรีจึงเลือกอธิบายว่าที่คบหากับชายหนุ่มเป็นเพราะความขาดพร่อง ว่าแหวนในจิตใจ ไม่ใช่ความต้องการทางเพศเพื่อสื่อว่านางยังไม่ใช่ซึ่งความเป็นกุลสตรี การนำเสนอในลักษณะนี้ยังมีส่วนช่วยให้ตัวละครสามารถกลับเข้าสู่ครอบครัวได้โดยชอบธรรมด้วย เพราะใจจันทร์ได้แสดงว่ารู้สึกผิดที่ละเมิดกรอบกุลสตรีและยังไม่ได้ประพฤติเลื่อมเสีย ในท้ายเรื่องนางจึงยังได้รับการยอมรับจากครอบครัว ประกอบกับวาทกรรมครอบครัวที่ให้คุณค่าแก่สตรีที่สามารถประคับประคองชีวิตคู่ได้เป็นอย่างดีทำให้สตรีต้องอดทนต่อการใช้ชีวิตคู่และกลับเข้าสู่ครอบครัว แทนการทำตามความปรารถนาของตน

ข. บังอรศรี จาก คุณยายสายเดี่ยว

บังอรศรีเป็นตัวละครที่แสดงออกอย่างชัดเจนว่ายังมีความสนใจในเรื่องเพศและการคบเพื่อนชายแต่ก็ยังไม่สามารถฝ่าฝืนวาทกรรมจารีตของสังคมไปได้ ดังนี้

⁵⁶ ศรีฟ้า ลดาวัลย์, *สมการวัย*, หน้า 502.

“เธอได้เป็นภรรยานักการเมือง เธอมีความมั่งคั่งร่ำรวย และว่างๆเธอก็จะพบกับนายดุสิต ทำชีวิตตัวเองให้รุ่งโรจน์ ทำเหมือนตัวเองเป็นสาวๆ มีจริตแพรวพราว อันนี้ลับหลังสามี แต่หากนายเสน่ห์จะรู้เขาก็ไม่มาหึงหวง เพราะเขารู้ว่าจะไม่ไปไกลมากกว่านี้”⁵⁷

การที่บังอรศรีไม่สามารถละเมิดกรอบด้วยการมีชู้เนื่องมาจากส่วนหนึ่งเธอหวงแหนในสถานภาพทางสังคมของตนเองและรับไม่ได้กับคำวิพากษ์วิจารณ์จากสังคม

“ให้ฉันสนใจคุณดุสิตแค่นั้น แต่ฉันไม่เคยคิดอยากมีชู้นะ” เธอยังมีศีลธรรม คุณบังอรศรีบอกตัวเอง “แต่ก็เป็น กิ๊ก ไซ้ใหม่” คุณบังอรศรีตาดูกวาว “ฉันอยู่กับสมาคมสตรีเบอร์หนึ่งนะ ไม่มีเสียละเรื่องกิ๊กๆชู้ๆ ทุเรศ ไอ้พวกที่มีกิ๊ก มีชู้ที่น่าจะเอามาประจานให้ ฉันเป็นแค่เพื่อนคุณดุสิตเขาเท่านั้น เพื่อน เพราะฉันอยู่ในศีลธรรม ศีลข้อสาม ฉันไม่ได้คิดแต่จะทำทองๆ ปาวๆ แล้วทำไม่ได้ คุณก็รู้ว่าฉันเป็นเมียที่ดีแค่นั้น ไม่เคยนอกกลุ่มนอกทางทั้งใจและกาย ทั้งที่ผิวอย่างคุณนะ มีอิเหนาเมียน้อยไปทั่วบ้านทั่วเมือง ดีเท่าไรแล้วทีหลังๆ ฉันไม่ได้ไปเพ่งกบาลนังคนไหนอีก”⁵⁸

บังอรศรี เลื่อยยืนตนเองกับสามีว่าแม้ว่าเธอจะถูกตำหนิหรือโดนนิพนทาว่าร้ายอย่างไรแต่เงื่อนไขสำคัญที่ทำให้เธอยังได้รับการยอมรับจากครอบครัวคือ เธอไม่เคยมีชู้ ในปัจจุบันมีค่านิยมในการเรียก เพื่อนต่างเพศที่คบว่า “กิ๊ก” ซึ่งถือเป็นการนอกใจคู่สมรส แม้ว่าอาจจะยังไม่นอกกาย การใช้คำว่ากิ๊กแทนชู้ เป็นการลดทอนความรุนแรงในการทำผิดศีลธรรมลง นายเสน่ห์ สามีของบังอรศรีรู้ว่านางชอบพอกับนายดุสิต แต่ยังไม่ถึงกับทำผิดศีลเพราะนายดุสิตไม่ได้ชอบนางฉันท์ชู้สาว การที่บังอรศรียืนยันว่านางเคร่งครัดในศีลธรรมและมีทัศนคติว่า ผู้ที่มีชู้ มีกิ๊ก ควรถูกประณาม ประจาน ในแง่หนึ่งเป็นการป้องกันตัวเองของนางและยืนยันว่าตนเองยังอยู่ในกรอบกุลสตรี เป็นภรรยาที่สมบูรณ์ นอกจากนี้การยกพฤติกรรมของสามีขึ้นมา

⁵⁷ ก้นยามาส, คุณยายสายเดี่ยว, หน้า 115.

⁵⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 287.

เปรียบเทียบยังแสดงให้เห็นว่าบุรุษสูงวัยไม่ได้ถูกจำกัดในเรื่องนอกกายหรือนอกใจเท่ากับสตรี หากผู้ทำผิดเป็นสตรีกลับได้รับคำประณามอย่างรุนแรง ดังนั้นแม้บังอรศรีจะจัดเป็นตัวละครที่ไม่ยึดชนบทกุลสตรีไทยแต่ก็มิได้ถูกจำกัดไปเพราะเธอยังไม่ได้ทำสิ่งที่แหวกชนบทโดยสิ้นเชิงอย่างการมีชู้และยอมปรับตัวให้เข้ากับอุดมการณ์ครอบครัวในภายหลัง โดยพยายามปรับตัวให้เป็นแม่แบบที่ดีให้กับบุตรสาวด้วย

ค. แม่นวด จาก คุณยายสายเดี่ยว

ภายนอกแม่นวดจัดเป็นสตรีสูงวัยแนวชนบทแต่ในเรื่องได้เปิดเผยให้เห็นว่าแท้จริงแล้วแม่นวดมีความปรารถนาเรื่องคู่ครองและความสัมพันธ์เชิงชู้สาว เช่นเดียวกับบังอรศรี จากเรื่องเดียวกัน แต่ไม่สามารถแสดงออกได้เพราะภาพลักษณ์ของแม่นวดคือประมุขของบ้าน ร่มโพธิ์ร่มไทร และกุลสตรีไทยผู้ดีเก่า ผู้แต่งจึงใช้กลวิธีสลับร่างระหว่างเธอกับหลานสาวเพื่อเปิดเผย “ความปรารถนาของสตรีสูงวัย” ที่ถูกกดทับเอาไว้ ภายหลังการสลับร่าง แม่นวดจึงกลายเป็น “คุณยายสายเดี่ยว” ผู้ทำตามความปรารถนาของตนเองเต็มที่ เบียดล้ำสมัยและมีคู่รักได้อีกครั้ง จากจุดนี้สะท้อนให้เห็นว่าลักษณะแบบเดิมของแม่นวดที่เป็นอุดมคติของกุลสตรีไทยนั้นเป็นกรอบบังคับให้นางไม่สามารถทำตามความปรารถนาที่แท้จริงได้ การสลับร่างระหว่างแม่นวดกับหลานสาวจึงสามารถตีความได้ใน 2 แนวทาง คือ การย้อนอดีตไปในวัยสาวเพื่อทำตามความปรารถนาและ การสลับร่างเพื่อเป็นตนเองในแบบที่ต้องการ

สำหรับแบบแรกการสลับร่างของแม่นวดหมายถึงการย้อนอดีตกลับไปเป็นสาวอีกครั้งเพื่อหวนรำลึกและแก้ไขสิ่งที่ตนเองยังไม่ได้ทำหรือปมความขัดแย้งในอดีตที่ยังไม่ลุล่วง ซึ่งการทบทวนอดีตเป็นลักษณะหนึ่งของผู้สูงวัยหากพบว่าอดีตที่ผ่านมาของตนเองน่าพอใจจะส่งผลให้ชีวิตในปัจจุบันของผู้สูงวัยมีความสุขแต่หากชีวิตที่ผ่านมาไม่น่าพอใจก็จะส่งผลให้ชีวิตปัจจุบันมีแต่ความทุกข์⁵⁹ ชีวิตของแม่นวดในเรื่องมีความปรารถนาที่ยังไม่ได้รับการเติมเต็ม 2 ประการคือ บทบาททางสังคมและความสัมพันธ์แบบชู้สาว(สามีตาย) ทำให้นางเป็นสตรีสูงวัยที่ประสบความขัดแย้งในจิตใจและปรับตัวเข้ากับสังคมสมัยใหม่ได้ยากลำบาก ผู้แต่งจึงใช้จินตนาการให้เกิด “การสลับร่าง” เพื่อคลี่คลายปมปัญหาต่างๆของตัวละคร เมื่อได้อยู่ในร่างเด็กสาวสิ่งที่แม่นวดได้กลับไปทำก็คือ มีความรักอีกครั้ง คินดีกับเพื่อนเก่าที่เคยบาดหมางกัน ได้ออกไปทำงานนอกบ้านและเป็นหญิงแกร่งซึ่งเป็นการเติมเต็มความปรารถนาในสองส่วนที่เธอขาดไป นอกจากนี้การสลับร่างยังเปิดโอกาสให้เธอได้คลายจากกรอบกุลสตรีไทยที่เธอยึดถือด้วย ดังนี้

⁵⁹ ศรีเรือน แก้วกังวาน, จิตวิทยาพัฒนาการ, หน้า 260.

“แต่บางทีที่พลอยส่งกระจกดูตัวเองแล้วพลอยก็เจ็บที่
 ในใจ พลอยแอบคุณยายร้องไห้ คงจะเข้าใจว่าทำไมคุณยายใน
 สายตาคนอื่นถึงกลายเป็นสาวเปรี้ยวใส่สายเดี่ยว แต่งตัวอินเท
 รนด์ทรงผมเสื้อผ้า รองเท้ากระเป๋าสวมยังออกจากบ้านมา
 ทำงานสังคม ลูกมาแอกทีฟตัวเอง เพราะพลอยทนอยู่ในความ
 อึดอัดและโลกเล็กๆที่มีกรอบบีบเอาไว้ไม่ได้ค่ะ...คุณยายเองก็คง
 จะได้สัมผัสชีวิตสาวในปี พ.ศ.นี้ที่ เธอไม่เคยเจอเหมือนกัน”⁶⁰

คำกล่าวของคุณยายสายเดี่ยวที่มีโอกาสได้เป็น สาวเปรี้ยว
 แต่งตัวทันสมัยและได้ทำงานสังคม การได้หลุดออกจากกรอบเดิมที่เป็น “โลกเล็กๆที่มีกรอบบีบ
 เอาไว้” แสดงให้เห็นความต้องการหลุดพ้นและไม่ปรารถนาจะใช้ชีวิตในกรอบของชนบจรีตที่
 เครื่องคิดจนเกินไปของแม่นวาคนั้นเอง การตีความแบบที่สองการสลักร่างคือการเปิดเผยตัวตนใน
 รูปแบบที่ปรารถนา กล่าวคือ คุณยายสายเดี่ยวที่มีความเฉียว เปรี้ยว ทันสมัย คือความปรารถนาที่
 แม่นวาคต้องการเป็นมาโดยตลอดและอาจหมายถึงตัวตนอีกด้านของแม่นวาคที่ถูกกดทับไว้ไม่
 แสดงออกยามที่อยู่ในฐานะคุณยายผู้นำเคารพยำเกรงของบ้าน

ตลอดทั้งเรื่องจะมีการเน้นย้ำอยู่เสมอว่าแม่นวาคและหลานสาว
 (กษมา) เป็นผู้ที่มีลักษณะนิสัยเหมือนกันทุกอย่างต่างกันเพียงช่วงวัยซึ่งหากหลานสาวแก่ตัวไปก็
 จะเป็นคุณยายแบบเดียวกันนี้ จึงสามารถตีความได้ว่าตัวตนแบบกษมาก็คือสิ่งที่แม่นวาค
 ปรารถนาจะเป็น คือ กล้าหาญ กล้าแสดงออก เปิดเผยและทันสมัย เมื่อสลักร่างแม่นวาคใน
 รูปแบบของหลานสาวจึงเป็นผู้หญิงเก่ง มีความเป็นผู้นำสูง คล่องแคล่ว มีความรักกับหนุ่มรุ่น
 หลาน แต่งตัวทันสมัยแบบวัยรุ่น ใช้เทคโนโลยีได้คล่องและมีความคิดที่เข้ากับสมัยใหม่ซึ่งเป็น
 คุณลักษณะที่สอดคล้องกับสังคมในยุคโลกาภิวัตน์ นอกจากนี้การเป็นสตรีสูงวัยที่มีความคิดและ
 ความสดใสแบบเด็กสาวอยู่ในตัวทำให้ทัศนคติต่อเรื่องต่างๆเป็นไปในเชิงบวกและมองว่าชีวิตคือ
 ความท้าทาย มีความหวังสำหรับอนาคต ลักษณะเหล่านี้จึงช่วยเติมเต็มในด้านที่แม่นวาคคนเดิม
 ยังขาดไป ได้แก่ บทบาททางสังคมและความสัมพันธ์แบบคนรักได้เป็นอย่างดี

“ที่สำคัญตอนนี้ฉันรู้แล้วว่าฉันจะเป็นคุณยายแบบไหนถึงจะเหมาะ
 กับัยพลอย ฉันจะไม่ยอมมคร่ำครึทันสมัยอยู่บ้านอีกแล้ว เพราะฉะนั้น
 หากฉันรักจะเป็นคุณยายสายเดี่ยว เธอก็จะมีแม่ยายสายเดี่ยวด้วย..คุณ
 แม่นวาคแยมเยาะว่า ไม่เอาไม่ได้หรอกจะเพราะมันชีวิตฉัน แล้วัย

⁶⁰ กัณยามาส, คุณยายสายเดี่ยว, หน้า 563.

พลอยทำทางให้ทั้งทีแล้ว..ฉันจะถูกเปลี่ยนภาพตัวเองเสียบ้าง เป็นคุณยายที่ทันสมัย อีกอย่างเธอน่าจะดีใจนะภุขงค์ จะได้แม่ยายทันสมัย ทันโลก ทันเหตุการณ์ ตอนนี้ยายพลอยก็รู้จักประมาณตัวได้ดีแล้ว ฉันกับยายพลอยเป็นยายหลานที่รักกันดี ผิดหวังใหม่ ภุขงค์”⁶¹

หลังจากคืนร่างเดิม แม้นवादได้แสดงความต้องการหลุดออกจากกรอบเดิมของตนเอง ไม่ยอมคร่ำครึทันสมัย แต่จะเป็นคุณยายสายเดี่ยวที่ตระหนักถึงสิทธิในการดำรงชีวิตตามที่ตนเองพอใจดังที่กล่าวว่า “มันชีวิตฉัน” จึงกล่าวได้ว่าการสลักร่างช่วยให้ปมปัญหาทั้งหมดของแม้นवादคลี่คลายไป ทั้งปมปัญหากับหลานสาว ลูกเขย เพื่อนและคนรัก ความปรารถนาในด้านต่างๆของแม้นवादจึงได้รับการเติมเต็มอย่างครบถ้วน ทั้งด้าน ครอบครัวและสังคม ทำให้เมื่อแม้นवादกลับคืนร่างเดิมแล้วพบลักษณะที่เหมาะสมสำหรับตนเองและยุคสมัย เธอพบว่าแม้นवादคนเก่าขาดการปรับตัวและระบบความคิดให้เข้ากับปัจจุบัน จึงรับเอาข้อดีจากแม้นवादคนใหม่ที่มีความกล้า มีความคิดทันสมัย เปิดใจยอมรับผู้อื่นและมีความคล่องตัวมาปรับใช้กลายเป็นแม้นवादคนใหม่ที่มีความสุขในตอนจบ

แต่หากจะพิจารณาการกลับคืนสู่ร่างเดิมของแม้นवादในมุมมองของ “ความล้มเหลวในการเปิดเผยความปรารถนาที่แท้จริงของสตรีสูงวัย” แล้วจะพบว่า ความปรารถนาที่จะอยู่ในรูปแบบ “คุณยายสายเดี่ยว” ของเธอมีโอกาสเป็นจริงได้ในบริบทของสังคมไทยที่ยังคงยอมรับนับถือสตรีสูงวัยแบบอุดมคติ เนื่องจากลักษณะแบบคุณยายสายเดี่ยวที่มีความเปรี๊ยะเยียวทันสมัยจะได้รับการยอมรับในบางแง่มุม เช่น การทำงาน ความสามารถ แต่ในเชิงพฤติกรรมแล้ว หากสตรีสูงวัยมีพฤติกรรมและการแต่งกายที่ไม่สมวัย สังคมก็ยังคงจับตามดูและวิพากษ์วิจารณ์จากในเรื่องเมื่อแม้นवादทำกริยา ะรี้น หรือ ควงเด็กหนุ่ม สังคมก็จะวิพากษ์วิจารณ์ว่าเธอ เพี้ยนวัยกลับ ฯลฯ

“หากคุณยายจะป่วยเรียกหมอมารักษาหรือจับตัวไปหาหมอ แต่ป่วยอะไรพอว่านะ พลอย พ่อกลัวจะป่วยด้วยเรื่องผู้ชาย หนุ่มนั่นอายุคร่าวหลาน..ยิ่งกว่าลูก เขาเพิ่งจะใกล้สามสิบเองละมั้ง ไม่งามแน่ๆ นอกจากงามหน้า ดูที่ชีว่าคุณยายพลอยคราวนี้ก็ยังยึดมั่นสุภาษิตสอนหญิงอีกใหม่ในเมื่อตัวเองนะ ไม่ประมาณประสาหญิง เอาแต่วิ่งชิงหน้าไปหาเขา”⁶²

⁶¹ กัณยามาส, คุณยายสายเดี่ยว, หน้า 627.

⁶² เรื่องเดียวกัน, หน้า 339.

การเป็นสาวเปรี้ยว เจี้ยว ทนสมัยของแม่นวดถูกมองว่าเป็นอาการป่วย ซึ่งช่วยเน้นย้ำว่าสังคมไม่ยอมรับสตรีสูงวัยที่มีความเปิดเผยและมีจิตเช่นเด็กสาว การกลับเข้าร่างเดิมของแม่นวดจึงหมายถึงการยอมกลับเข้าสู่ชนบเดิมด้วยตระหนักว่าการจะอยู่แบบคุณยายสายเดี่ยว ในบริบทของสังคมไทยนั้นยังไม่เป็นที่ยอมรับ

กล่าวโดยสรุปการยอมกลับเข้าสู่ชนบเดิมของสตรีสูงวัยในกลุ่มนี้แสดงให้เห็นความขัดแย้งระหว่างความปรารถนาภายในจิตใจของสตรีสูงวัย กับ ความคาดหวังของสังคม หากสตรีสูงวัยเดินหน้าทำตามความปรารถนาของตนเองสิ่งที่ได้รับคือคำวิพากษ์วิจารณ์และการถูกกำจัดไปจากสังคมแต่ถ้าหากสามารถยอมรับและกลับเข้าสู่ชนบเดิมของสังคมได้ก็จะยังไม่ถูกลดโทษ สตรีสูงวัยในรูปแบบที่เป็นอิสระจากวาทกรรมกุลสตรีและวาทกรรมครอบครัวจึงเป็นเพียงความปรารถนาและจินตนาการที่ยังคงไปไม่ถึงของสตรีสูงวัยในสังคมไทย แต่อย่างไรก็ตามสตรีสูงวัยกลุ่มนี้ก็ยังคงอยู่ในลักษณะของสตรีสูงวัยแนวต่อรองชนบ คือ มีโอกาสได้เปิดเผยและทำตามความปรารถนาของตนเองมากขึ้น และไม่ได้ละเมิดชนบจารีตของสังคม สตรีสูงวัยแนวต่อรองชนบจึงยังเป็นที่ยอมรับจากสังคมภายในเรื่อง คุณสมบัติประการสำคัญที่ทำให้สตรีสูงวัยแนวต่อรองชนบยังเป็นที่ยอมรับก็คือ การเป็นร่วมโพธิ์ร่วมไทรของบุตรหลาน ดังนี้

3.3.2.3 ร่วมโพธิ์ร่วมไทร : คุณค่าที่ต้องรักษาไว้

แม้สตรีสูงวัยในกลุ่มนี้จะมีอิสระในการใช้ชีวิตมากขึ้นแต่พบว่ามีตัวละครสตรีสูงวัยที่ยังคงดำรงความเป็น“ร่วมโพธิ์ร่วมไทร” ตามวาทกรรมแนวอุดมคติด้วย การยอมรับวาทกรรมแนวอุดมคติแสดงให้เห็นการต่อรองของสตรีสูงวัยที่ต้องการเป็นอิสระตามวาทกรรมสิทธิมนุษยชน และได้รับการยกย่องว่ามีคุณค่าตามแนววาทกรรมอุดมคติ สตรีสูงวัยกลุ่มที่ได้รับการยอมรับและปรับตัวได้ดีที่สุดคือสตรีสูงวัยที่สามารถใช้ชีวิตได้ตามที่ตนปรารถนา ในขณะที่เดียวกันก็ได้รับการยกย่องว่ามีคุณค่าในฐานะผู้อุปถัมภ์ด้วย ตัวละครในลักษณะนี้ปรากฏในนวนิยายเรื่อง **ตะเกียงแก้ว กิ่งมัลลิกา** และ **www.คุณย่า.com** ดังนี้

ก. ผิวอ่อน จาก ตะเกียงแก้ว

ตัวละครยาผิวอ่อนจากเรื่อง**ตะเกียงแก้ว** ของ **กัญญาชลา** เป็นสตรีสูงวัยที่เป็นแบบฉบับแม่บ้านไทยสมัยเก่าแต่มีสามีและบุตรหลานที่มีความคิดทันสมัย นางจึงต้องปรับตัวให้เข้ากับคนเหล่านั้น เหนือสิ่งอื่นใดนางเป็นที่พึ่งให้ครอบครัวได้ทั้งด้านที่อยู่อาศัย

เงินทอง และคำปรึกษา นางจึงได้รับความรักความเคารพและความไว้วางใจจากสมาชิกในครอบครัว ตัวละครนี้จึงอยู่ในช่วงรอยต่อของความเปลี่ยนแปลงจากสตรีสูงวัยที่เป็นแม่บ้านในรูปแบบเก่าที่กำลังเปลี่ยนวิถีชีวิตให้เข้ากับคนรุ่นใหม่มากขึ้น ดังนี้

“ย่าของเขามีความสุขที่ได้พูดคุยตามสบายกับลูกชาย หลานชายและลูกสะใภ้ ย่าเป็นคนโชคดี พู่กันนี้ใจในใจ จะว่ารวยมากก็ไม่ใช่ จะว่าปรองดองกับปู้นาก็ไม่เชิง แต่ย่าก็บากบั่นฟันฝ่ามาได้โดยมีพ่อของเขาเป็นกำลัง หรือจะว่าพ่อฉลาดเฉลียวเชี่ยวชาญดุจดั่งคนสมองไวทั้งปวงก็คงไม่ถึงขั้น แต่อาจเป็นเพราะมนุษยสัมพันธ์ของพ่อและของย่าละกระมังที่เป็นเครื่องมือกรุยทางให้ทุกอย่างราบรื่น”⁶³

ย่าผิวอ่อนมีความรู้ความเข้าใจในอุปนิสัยของบุคคลในครอบครัวจึงปรับตัวและมีจิตวิทยาในการพูดคุย เข้าหาบุตรหลาน นางจึงมีลักษณะของสตรีสูงวัยตามแนวทฤษฎีเดิมคือเป็นร่วมโพธิ์ร่วมไทรของบุตรหลานแต่มีทัศนคติที่ได้ปรับเปลี่ยนให้เข้ากับคนรุ่นใหม่ สตรีสูงวัยที่สามารถยอมรับความเปลี่ยนแปลงและปรับตัวได้จึงเป็นที่ยอมรับของบุตรหลานมากกว่าสตรีสูงวัยที่เป็นที่พึ่งแต่ยึดถือชนบอย่างเคร่งครัด จากจุดนี้สามารถเปรียบเทียบตัวละครนี้กับตัวละคร บุนหา จากเรื่อง **เส้นไหมสีเงิน** ที่สามารถเป็นที่พึ่งของบุตรหลานได้ดี เช่น บุตรสาวคนเล็กสามมีป่วย บุตรสาวคนโตเงินขาดมือ หลานชายมีปัญหาเกี่ยวกับทางบ้าน ฯลฯ นางมีส่วนช่วยแก้ปัญหาเหล่านี้ทั้งสิ้นแต่สิ่งทีนางได้รับคือ การปฏิเสธจากหลานชายเพราะมองว่านางจู้จี้ขี้บ่นคอยจับผิดวัยรุ่น และมีความคิดที่เก่าเกินไปสำหรับยุคปัจจุบัน สตรีสูงวัยที่เป็นที่พึ่งของบุตรหลาน จะได้รับการยอมรับเป็นอย่างดีถ้ามีจิตวิทยา มนุษยสัมพันธ์ และปรับทัศนคติของตนให้เข้ากับคนรุ่นใหม่ได้

ข. มัลลิกา จาก กิ่งมัลลิกา

มัลลิกา เป็นสตรีสูงวัยที่เป็นร่วมโพธิ์ร่วมไทรของบุตรหลานอย่างแท้จริง นางเปรียบเทียบตนเองกับต้นไม้ใหญ่ที่แผ่กิ่งก้านร่มเงาให้นกกาเกาะพัก และคนเดินทางได้อาศัยร่มเงา ในด้านหนึ่งการมีผู้หวังพึ่งพิงมากมายอาจเป็นภาระที่หนักเกินไปสำหรับผู้สูงวัย แต่สำหรับสตรีสูงวัยที่มีกำลังทรัพย์และความสามารถเพียงพอที่จะดูแลโอบอุ้มบุตรหลานได้ การได้อุปถัมภ์บุตรหลานช่วยสร้างความภาคภูมิใจและส่งเสริมสถานภาพภายในครอบครัว ตามแนวทาง

⁶³ กัญญาชลา, ตะเกียงแก้ว, หน้า 160.

ทฤษฎีชราวิทยา ปัญหาทางจิตใจของผู้สูงวัยประการสำคัญคือการสูญเสียบทบาททางสังคมและภายในครอบครัว⁶⁴ ผู้สูงวัยที่ตกเป็นภาระของบุตรหลานจะรู้สึกไม่มีความสำคัญและมีภาพพจน์ที่ไม่ดีต่อตนเอง การได้ทำหน้าที่ช่วยเหลือเกื้อกูลบุตรหลานจึงมีผลต่อสถานภาพของผู้สูงวัยในครอบครัวและช่วยให้สตรีสูงวัยรู้สึกมีคุณค่า มลลิกาเป็นตัวแทนของสตรีสูงวัยที่เป็นที่พึ่งของบุตรหลาน ในขณะที่เดียวกันก็มีชีวิตส่วนตัวและทำกิจกรรมภายนอกบ้านมากขึ้น

ค. วิฑู จาก www.คุณย่า.com

ตัวละครที่พัฒนาต่อไปจากผิวอ่อนและมลลิกาก็คือ วิฑู ในเรื่อง www.คุณย่า.com วิฑูเป็นสตรีสูงวัยที่ได้รับการยอมรับเป็นอย่างมากจากคนรุ่นใหม่ในเรื่อง ทั้งจากบุตรหลานของตนเองและบุคคลภายนอก นางเป็นสตรีสูงวัยที่พาตัวเองเข้าสู่ยุคสมัยใหม่ โดยการใช้นวัตกรรมตามทันหนุ่มสาวและมีความคิดใหม่ๆ อยู่เสมอ ซึ่งแตกต่างจากตัวละครแบบมลลิกาและผิวอ่อนที่ยังคงดำรงชีวิตในแบบดั้งเดิมมากกว่า วิฑูเลือกที่จะดำเนินชีวิตแบบที่ตนเองพึงพอใจและทำกิจกรรมแบบเดียวกับหนุ่มสาว คือ การใช้อินเทอร์เน็ต การเดินทางท่องเที่ยวตามลำพัง การแต่งกายแบบที่ตนเองชื่นชอบ ฯลฯ แต่สิ่งทีวิฑูยังคงดำรงไว้คือการเป็นร่วมโพธิ์ร่วมไทร นางเป็นศูนย์กลางให้ตัวละครเกือบทั้งหมดในเรื่องพึ่งพา ซึ่งแตกต่างจากตัวละครอย่างเสาวภาคย์ จากเรื่องเดียวกันที่เลือกดำเนินชีวิตตามความปรารถนาของตนเองโดยไม่ได้เป็นที่พึ่งให้แก่ใคร

“คุณวิฑู เป็นคนดีในสายตามผม เธอเป็นคนรวยที่ไม่หยิ่งจองหอง เธอมีมารยาทงาม พูดจาไพเราะอ่อนหวาน ไม่ว่าจะพูดคุยอะไร คุณจะมีแต่จิตใจดีที่อยากจะช่วยคนที่มีความทุกข์ให้ได้รับความสุขทั้งนั้น ทั้งๆที่เธอก็ไม่ใช่เป็นจำพวก นักปฏิบัติ อย่างที่สาวผมที่พอใจชีวิตสันโดษอย่างสุดกู่ บังเอิญเธอเป็นคนรวยสมบัติเดิม จะคิดจะทำอะไรจึงดูราบรื่นปราศจากอุปสรรคไปเสียหมด”⁶⁵

คุณลักษณะประการสำคัญที่ทำให้วิฑูเป็นที่ยอมรับ คือ “จิตใจดีที่อยากจะช่วยคนที่มีความทุกข์ให้ได้รับความสุข” ความรวยมีส่วนของนางมีส่วนเกื้อกูลผู้อื่นและเป็นที่ยอมรับของบุคคลในครอบครัว วิฑูจึงจัดเป็นสตรีสูงวัยแนวต่อรองชนบ สตรีสูงวัยในกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่ได้รับการยอมรับมากที่สุดเพราะมีลักษณะประนีประนอม ต่อรองกับวาทกรรมแนวอุดมคติของสังคมและสามารถดำเนินชีวิตแบบที่ตนเองพอใจได้ด้วย ตัวละครสตรีสูงวัยในกลุ่มนี้จึงมี

⁶⁴ นิตา ชูโต, คนชราไทย, หน้า 14.

⁶⁵ ดวงใจ, www.คุณย่า.com, หน้า 45.

ลักษณะร่วมกันคือเป็นผู้ที่สามารถยอมรับความเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยและมีจิตวิทยาในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นด้วยความเข้าใจ การที่ตัวละครกลุ่มนี้เป็นที่ยอมรับของสังคมในเรื่อง แสดงให้เห็นว่าสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงต้องการสตรีสูงวัยที่มีการปรับทัศนคติใหม่ ทันโลก ทันสมัยขึ้น แต่ในบริบทของสังคมไทยก็ยังคงต้องการสตรีสูงวัยที่เป็นที่พึงให้กับบุตรหลานได้ไม่ว่าสังคมจะเปลี่ยนไปเพียงใดก็ตาม

3.3.3 สตรีสูงวัยยุคใหม่ : ความปรารถนาสำคัญกว่าสังคม

ตัวละครสตรีสูงวัยในกลุ่มสุดท้ายคือตัวละครสตรีสูงวัยที่กล้าฝ่าฝืนวาทกรรมแนวจารีตของสังคมโดยสิ้นเชิง ตัวละครกลุ่มนี้มีความน่าสนใจตรงที่นวนิยายไทยส่วนใหญ่ไม่ค่อยปรากฏลักษณะสตรีสูงวัยที่ฝ่าฝืนขนบอย่างชัดเจน ตัวละครเหล่านี้จึงแสดงให้เห็นอีกแง่มุมหนึ่งของสตรีสูงวัยที่สังคมไม่เคยรู้มาก่อน เนื่องจากสตรีไทยส่วนใหญ่ถูกพันธนาการด้วยวาทกรรมแนวจารีตอย่างหนักแน่นตั้งแต่วัยสาวจนถึงวัยชรา สตรีที่ดีและเป็นที่ยอมรับของสังคมคือผู้ที่เป็นบุตรสาวที่เชื่อฟังพ่อแม่ รักษาความบริสุทธิ์ ไม่มีเรื่องเลื่อมเสียในเรื่องเพศ เมื่อมีสามีก็ต้องซื่อสัตย์และไม่มีเพศสัมพันธ์กับผู้อื่นนอกจากสามี เมื่อเป็นแม่ก็ถูกคาดหวังให้ประพฤติดนเป็นแบบอย่างที่ดีของบุตร

“หญิงไทยถูกพันธนาการไว้ด้วยข้อห้ามทางสังคมว่าสามารถมีเพศสัมพันธ์ได้ก็เฉพาะกับสามีของตนเพียงคนเดียวรวมทั้งการคาดหวังว่าผู้หญิงจะต้องรักษาความบริสุทธิ์ไว้จนกว่าจะถึงวันแต่งงาน การรักษาความบริสุทธิ์มีค่ามากถึงขนาดที่สังคมใช้เป็นเครื่องวัดว่าหญิงคนนั้นดีหรือเลวหลายชั่วอายุคนมาแล้วที่ภาพลักษณ์ของผู้หญิงที่ดี คือ คนที่ต้องรักษาบทบาทความเป็นเพศหญิงอย่างไม่มีข้อบกพร่อง กล่าวคือจะต้องเป็นลูกที่ปฏิบัติหน้าที่ของลูกสาวได้ดีพร้อมเป็นภรรยาที่ซื่อสัตย์และเป็นแม่ผู้เสียสละที่ไม่มีประวัติต่างพร้อย...การคาดหวังในเรื่องความเป็นเพศและบทบาทของหญิงชายที่แตกต่างกันมากนี้ทำให้ผู้ชายไทยและผู้หญิงไทยถูกกำหนดบทบาทในเรื่องเพศไว้อย่างแตกต่างโดยชัดเจนนี่คือทวิมาตรฐานในสังคมไทยที่ใช้ความเป็นเพศและเซ็กส์เป็นเครื่องตัดสินความดีเลวของบุคคล”⁶⁶

⁶⁶ จุลนี เทียนไทย, “พฤติกรรมทางเพศของวัยรุ่นไทยและพฤติกรรมเสี่ยงต่อการติดเชื้อเอชไอวี,” ใน เพศสถานะและเพศวิถีในสังคมไทย ชุดรวมบทความฉบับที่ 25, อมรา พงศาพิชญ์, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548), หน้า 168.

ความคาดหวังในเรื่องเพศและบทบาทของผู้หญิงทำให้สตรีไม่สามารถทำตามความปรารถนาที่แท้จริงของตนเองได้หากความปรารถนานั้นไม่เป็นที่ยอมรับของสังคม จากกลุ่มข้อมูลนี้พบว่ามีตัวละครสตรีสูงวัยที่มีลักษณะแตกต่างจากตัวละครสตรีสูงวัยแนวขนบ ตัวละครสตรีสูงวัยในกลุ่มนี้เป็นปรากฏการณ์ใหม่ในการนำเสนอตัวละครสตรีสูงวัยในนวนิยายไทย สตรีสูงวัยกลุ่มนี้สามารถฝ่าฝืนวาทกรรมแนวอุดมคติและความคาดหวังต่อสตรีได้ สตรีสูงวัยกลุ่มนี้ต้องอาศัยความกล้าหาญและไม่รู้สึกลังเลใจเมื่อต้องฝ่าฝืนวาทกรรมจารีตของสังคมโดยคำนึงถึงความต้องการของตนเองเป็นหลักจึงไม่หวาดกลัวต่อบทลงโทษที่จะได้รับจากสังคม

3.3.3.1 เสาวภาคย์ จาก www.คุณย่า.com

ตัวละครสตรีสูงวัยที่ฝ่าฝืนวาทกรรมแนวจารีตอย่างชัดเจนที่สุดคือ เสาวภาคย์จากนวนิยายเรื่อง www.คุณย่า.com เพราะเป็นตัวละครที่เปิดเผยความปรารถนาอย่างชัดเจนทุกแง่มุมและกล้ายืนยันที่จะทำในสิ่งที่ตนต้องการ ผลกระทบที่เสาวภาคย์ได้รับจึงมีส่วนแสดงให้เห็นปฏิภพที่สังคมมีต่อสตรีสูงวัยที่กล้าทำตามความปรารถนาของตนเอง เสาวภาคย์ปรารถนาความสุขทางเพศโดยไม่ปรารถนาจะมีลูก(เพราะได้ผ่าตัดมดลูกไปแล้ว)ดังนั้นเพศสัมพันธ์ของเสาวภาคย์จึงเป็นไปเพื่อตอบสนองความต้องการทางอารมณ์เพียงอย่างเดียว เมื่อสามีเพิกเฉยและให้ความสนใจเรื่องอื่นมากกว่าจะชื่นชมความสวยงามของเธอ เสาวภาคย์จึงเป็นผู้กับหนุ่มรุ่มน่องการทำเช่นนั้นถือเป็นการแหวกขนบของกุลสตรีไทยที่กำหนดว่าต้อง “รักเดียวใจเดียว” แต่เสาวภาคย์ได้ให้เหตุผลว่าการมีคู่คือ “ความเมตตาต่อตนเอง” ซึ่งก็คือการยืนยันจะทำตามความปรารถนาของตนเองโดยไม่สนใจกฎเกณฑ์ของสังคม ลักษณะการยืนยันทำตามสิ่งที่สังคมคัดค้าน เป็นความเปลี่ยนแปลงในการสร้างตัวละครสตรีสูงวัยในนวนิยายไทย

“ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมดั้งเดิมที่ดำรงอยู่ในสังคมไทยสมัยใหม่กำลังหลีกทางให้กับวาทกรรมทางเลือกซึ่งให้เสรีภาพแก่ผู้หญิงมากขึ้น ความหมายของผู้หญิงแบบจารีตนิยม เช่น เสียสละ ด้งาม หัวอ่อน ฯลฯ กำลังถูกรื้อทิ้งโดยผู้หญิงรุ่นใหม่ วาทกรรมแบบจารีตที่เคยสร้างและกำกับตัวตนของผู้หญิงรุ่นยายและรุ่นแม่เริ่มแผ่วเสียงลง การเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างระบบคิดเกี่ยวกับเพศสถานะและเพศวิถีก็ไม่ได้เกิดขึ้นเพียงชั่วข้ามคืน และวาทกรรมจารีตยังไม่ได้หยุดบทบาทลงอย่างสิ้นเชิง สร้างภาพตัวแทนผู้หญิงในลักษณะที่ขาดความต่อเนื่องกับอดีตแต่เป็นการนำเสนอที่แสดงให้เห็นถึง

กระบวนการที่ผู้หญิงต่อรองระหว่างตัวตนแบบเดิมๆกับตัวตนใหม่และแสดงให้เห็นถึงความเป็นพลวัตของตัวตนด้านเพศสถานะและเพศวิถีของผู้หญิง”⁶⁷

ตัวละครในกลุ่มที่แหวกชนบโดยสิ้นเชิงแสดงให้เห็นความเปลี่ยนแปลงของสตรีสูงวัยในสังคมไทยที่ผู้หญิงมีเสรีภาพมากขึ้น วาทกรรมจารีตที่เคยกำกับควบคุมตัวตนของผู้หญิงมีอิทธิพลน้อยลงจึงมีกลุ่มสตรีที่ยึดความต้องการของตนเองเป็นหลัก แสดงให้เห็นการต่อรองในการสร้างตัวตนใหม่ของสตรีสูงวัย การกระทำของเสาวภาคย์เป็นการประกาศจุดยืนของสตรีสูงวัยที่ทำทลายชนบความเป็นกุลสตรี เพราะสังคมไทยถือว่าสตรีควรทำหน้าที่เป็นแม่และภรรยาผู้ซื่อสัตย์และเมื่อสูงวัยก็ไม่ควรฝักใฝ่ในเรื่องเพศ แต่ในบริบทของเสาวภาคย์การที่เธอไม่สามารถมีลูกได้และมีสามีที่ไม่สนใจเรื่องเพศสัมพันธ์ เสาวภาคย์จึงมิได้ทำหน้าที่แม่และภรรยาซึ่งขัดกับบทบาทที่สังคมวางไว้ แต่สังคมก็ได้พิจารณาว่าเป็นเพราะสามีเพิกเฉยต่อความปรารถนาของภรรยา แต่มุ่งไปที่การมีชู้ของภรรยาว่าเป็นเรื่องที่ผิดและละเมิดกรอบของสังคม ดังนั้นแม้สังคมจะบอกว่า “สตรีสูงวัยที่ดีไม่ควรมีเพศสัมพันธ์กับบุคคลอื่นที่มีใช้สามี” แต่ก็ไม่สามารถปฏิเสธได้ว่าความปรารถนาของสตรีสูงวัยยังคงมีอยู่เมื่อไม่ได้รับการตอบสนองทางออกจึงเป็นการมีชู้ซึ่งเป็นการตอบสนองความปรารถนาในข้อนี้ได้ตรงจุดแต่เป็นวิธีการที่สังคมไม่ยอมรับ ตัวละครของเสาวภาคย์จึงเป็นอันตรายต่ออุดมคติกุลสตรีไทยและอุดมการณ์ของสถาบันครอบครัว เสาวภาคย์ได้รื้อสร้างอุดมการณ์เดิมและยึดความต้องการของตนเองเป็นที่ตั้ง จุดจบที่เสาวภาคย์ได้รับคือความตายจากโรคเอดส์ซึ่งเป็นการกำจัดผู้ที่ฝ่าฝืนวาทกรรมจารีตของสังคม

เสาวภาคย์ มีความน่าสนใจในฐานะสตรีสูงวัยที่เพิกเฉยต่ออุดมการณ์ครอบครัวและยึดความปรารถนาของตนเองเป็นใหญ่ ปัจจัยสำคัญที่มีส่วนเชื้อให้เสาวภาคย์ตัดสินใจละเมิดกรอบคือ พื้นที่ เสาวภาคย์ใช้ชีวิตอยู่ในต่างประเทศมากกว่าเมืองไทยซึ่งมีส่วนหล่อหลอมให้เธอมีความคิดแบบตะวันตกว่าผู้สูงวัยมีความทัดเทียมกับหนุ่มสาว สตรีสูงวัยในตะวันตกยังคงมีคนสนใจและสามารถคบหาเพื่อนต่างเพศได้อย่างอิสระ เมื่อบริบททางสังคมเปลี่ยนไป การตัดสินใจละเมิดกรอบของเสาวภาคย์จึงง่ายกว่าสตรีสูงวัยที่อยู่ในบริบทสังคมไทย

“และที่ฉันเบื่อเมืองไทยที่สุดก็คือ ที่นี่ ไม่มีใครสนใจฉันเลย แม้ฉันจะเป็นคนที่เคยทำให้ฝรั่งมังค่าในยุโรปและละตินอเมริกาเหลียวมอง

⁶⁷ สุชาดา ทวีสิทธิ์, “การเลื่อนไหลของเพศภาวะและเพศวิถีของผู้หญิงไทย,” ใน เพศสถานะและเพศวิถีในสังคมไทย ชุดรวมบทความฉบับที่ 25, อมรา พงศาพิชญ์, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548), หน้า 227.

ตามจนคอเอียง เมื่อไม่นานมานี้เอง แต่เมื่อมาอยู่ในบ้านเกิดของตัวเอง
ฉันเป็นเหมือนอากาศธาตุที่ไม่มีใครมองเห็น หรือให้ความสำคัญอะไร
เลย สังคมไทยไม่ต้อนรับคนสูงอายุ สังคมไทยบีบบังคับคนรุ่นเยาว์ให้โต
เกินวัยและเบียดคนสูงวัยให้หลุดออกไปจากวงจรของชีวิตคนไทย
ปัจจุบัน ฉันได้ข้อสรุปอย่างนี้ จากการได้ฟังวิทยุ ดูโทรทัศน์ อ่าน
หนังสือพิมพ์และนิตยสารต่างๆในร้านทำผม”⁶⁸

จากข้อความของเสาวภาคย์สะท้อนให้เห็นความเพิกเฉยของสังคมไทย
ต่อผู้สูงวัย สตรีสูงวัยถูกมองเป็น “อากาศธาตุ” ในสังคมที่ให้ความสำคัญกับคนรุ่นเยาว์ สังคมไทย
ไม่ต้อนรับสตรีสูงวัยต่างกับในต่างประเทศที่สตรีสูงวัยยังมีคน “มองตามจนคอเอียง” ได้อยู่ ผู้สูงวัย
จึงมีภาพพจน์ที่ดีต่อตนเองมิใช่ความรู้สึกว่าตนเองเป็นผู้เสื่อมสมรรถภาพลงด้วยวัย

ปัญหาความขัดแย้งในชีวิตคู่และการนอกใจคู่สมรสในยามสูงวัยนั้นมียู่
ในสังคมไทย ผู้ที่ฝ่าฝืนจารีตต้องปกปิดซ่อนเร้นเพราะเกรงกลัวบทลงโทษจากสังคม แต่สตรีสูงวัยที่มี
แนวคิดแบบวาทกรรมแนวสิทธิมนุษยชนที่มองสตรีสูงวัยในฐานะปัจเจกบุคคลได้กระตุ้นให้สตรีสูงวัยทำ
ตามความปรารถนาของตนเองมากขึ้น เสาวภาคย์ จึงเป็นตัวอย่างที่ชัดเจนของสตรีสูงวัยที่กล้า
ละเมิดอุดมการณ์ครอบครัวและทำตามใจตนเอง สตรีสูงวัยในยุคสมัยปัจจุบันตระหนักถึงความต้องการ
ในฐานะปัจเจกบุคคลมากขึ้น สามารถทำตามความปรารถนาของตนเองและคำนึงถึงคำ
วิพากษ์วิจารณ์ของสังคมน้อยลง

3.3.3.2 พวงเพชร จาก สมการวัย

ในนวนิยายเรื่อง **สมการวัย** สตรีสูงวัยคู่เปรียบสองคนในเรื่อง คือ
พวงเพชร และใจจันทร์ ต่างแสดงความปรารถนา ในเรื่องเพศทั้งคู่แต่ใจจันทร์ไม่สามารถฝ่าฝืน
วาทกรรมแนวจารีตได้จึงกลับเข้าสู่อุดมการณ์ครอบครัว ในขณะที่พวงเพชรเลือกที่จะหย่าขาดจาก
สามีและมีความสัมพันธ์กับหนุ่มรุ่นน้อง การกระทำของนางนับเป็นการฝ่าฝืนขนบกุลสตรีที่ต้อง
อดทนและรักเดียวใจเดียว ทำให้ถูกปฏิเสธจากมารดาซึ่งยึดถือขนบอย่างเคร่งครัด ดังนี้

“ใครธลูกสาวคนกลางทำให้เสียหน้าเสียตาทั้งแม่และพี่สาว
น้องสาวสังคมฮาย ขนาดยอมของเมืองนี้ เป็นเมียนายพล เชิดหน้าชูตา
แม่อยู่ดีก็กลับมาเลิกกันเมื่อแก่ เห็นหน้าใครเขาก็ถามให้ได้อาย บรรพ
บุรุษปู่ย่าตายายอยู่ด้วยกันมาจนหัวหงอก พันหัก ตายจากกันไป ผู้ชาย

⁶⁸ ดวงใจ, www.คุณย่า.com, หน้า 85.

มันจะเจ้าชู้ข้างห้วมัน แค่เศษๆเลยๆ ผู้หญิงเอาหัวสองหัวสาม
 ชาวบ้านเขาจะด่าเอาว่าดอกทอง คุณยายคิดตามแบบกุลสตรีโบราณ
 ชั่งน้ำหนักมันทั้งแม่ทั้งลูก ยังมีลูกหลานอื่นเทียบ เก๊จ๊กเลยยิ่งจมดิน”⁶⁹

การหย่าร้างของพวงเพชรทำให้มารดาของนางรู้สึก เสียหน้า อับอาย
 สะท้อนให้เห็นความคาดหวังของมารดาที่มีต่อบุตรสาวว่า บุตรสาวที่นำความภาคภูมิใจมาให้
 ครอบครัวคือผู้ที่ได้แต่งงานกับผู้ชายที่มีเกียรติและมีชีวิตคู่ที่ยืนยาว แม้ในยามสูงวัยความคาดหวัง
 ของมารดาต่อบุตรสาวก็ยังคงเหมือนเดิม เนื่องจากครอบครัวในอุดมคติของสังคมไทยคือ
 ครอบครัวที่มีพร้อมทั้ง พ่อ แม่และลูก โดยฝ่ายหญิงถูกคาดหวังว่าต้องเป็น “แม่บ้านแม่เรือน”
 ร่วมกันก็ต้อง “รักเดียวใจเดียว” อันหมายถึงความจงรักภักดีต่อสามีไม่ว่าสามีจะเป็นเช่นไรก็ตาม
 ผู้หญิงถูกคาดหวังให้ปรนนิบัติรับใช้และเป็นสมบัติของครอบครัว การหย่าร้างของพวงเพชรใน
 ยามสูงวัยเป็นความกล้าของผู้หญิงที่ต้องการหลุดพ้นจากอุดมการณ์ครอบครัวเพราะตระหนักดีว่า
 ตนเองมีความทุกข์และไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับสามีได้ การเลิกกันเมื่อแก่ถือเป็นเรื่องไม่พึง
 ประสงค์ในสังคมไทยและเป็นเรื่องที่คนสมัยปู่ตายายไม่ทำ ผู้หญิงต้องยอมรับและอดทนต่อชีวิต
 คู่ หากต้องหย่าร้างและแต่งงานใหม่จะทำให้ได้รับคำวิจารณ์ในแง่ลบ ทำให้ครอบครัวต้องอับอาย

“หล่อนเองก็ไม่แน่ใจว่าเพราะอะไร ตอนแรกที่หล่อนแยกทาง
 จากแกแล้ว ตัดสินใจว่าจะไม่เจอเขา เมื่อเขามีใหม่ได้หล่อนก็มีใหม่ได้ แรกๆหล่อนก็
 พอใจ และชื่นชมกับอิสรภาพชนิดอยากทำอะไรก็ได้ทำตามใจปรารถนา โดยไม่
 ต้องมานั่งพะวงถึงใครหรือเกรงใจใคร มีความสุขกับการเอาอกเอาใจคลอเคลีย
 ของสุพัต หนู่มรูปงามวัยเพียงสามสิบกว่าๆ สัมผัสลุ่มๆโลมๆของเขาลูก
 ความรู้สึก ชูซ่า ขึ้นมาใหม่ แต่พอจะเลยล้ำไปยิ่งกว่านั้นหล่อนกลับไม่ปรารถนา
 หล่อนต้องการแค่เอาอกเอาใจและอารมณ์โรแมนติคจากเขาเป็นครั้งคราวเท่า
 นั้นเอง วัยเกินห้าสิบของหล่อนปลุกขึ้นแค่อารมณ์โรแมนติค พอถึงเรื่อง เซ็กซ์ ดู
 เหมือนหล่อนจะเลิกต้องการมันมานานแล้ว ชีวิตระยะหลังของหล่อนมีสิ่งทดแทน
 คือความสนุกในกิจกรรมต่างๆสนุกกับสังคมและการเป็นที่ยอมรับนับถือของ
 สังคมเหล่านั้น”⁷⁰

⁶⁹ ศรีฟ้า ลดาวัลย์, สมการวัย, หน้า 407.

⁷⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 430.

การหย่าร้างของพวงเพชรทำให้นางได้ชื่นชมกับอิสระภาพและได้ทำตามใจปรารถนาแต่พวงเพชรกลับนำเสนอตนเองว่ามีได้ต้องการเรื่องเพศสัมพันธ์ นางเพียงต้องการเข้าสังคมและทำกิจกรรมนอกบ้านเท่านั้น จากที่ยกตัวอย่างมานี้แสดงให้เห็นว่าตัวละครพวงเพชรยังไม่หลุดจากขนบอย่างสิ้นเชิงแบบเสาวภาคย์ พวงเพชรมีความกล้าที่จะหย่าขาดจากสามีและเปิดเผยว่าคบหากับหนุ่มรุ่นน้อง แต่ผู้แต่งได้สร้างให้ตัวละครมีเหตุผลของการกระทำเช่นนี้ว่าเป็นเพราะเจียบเหงา ว่าเหวและมีสามีที่ไม่เอาใจใส่ ไม่ใช่เพราะต้องการเพศสัมพันธ์ จากตัวอย่างที่ยกมานี้พวงเพชรแสดงให้เห็นว่าพอนานไป นางไม่ได้ต้องการเพศสัมพันธ์จากแฟนหนุ่ม ต้องการแค่การดูแลเอาใจใส่เท่านั้นและยังให้เหตุผลว่าเมื่อพวงเพชรได้สนุกกับกิจกรรมในสังคม เรื่องทางเพศก็ไม่ใช่ว่าสิ่งที่คุณสนใจอีกต่อไป การนำเสนอตัวละครในลักษณะนี้แสดงให้เห็นว่าผู้แต่งเองก็ตระหนักถึงวาทกรรมกุลสตรีที่มีอิทธิพลต่อสตรีไทยจึงไม่ได้สร้างตัวละครที่เปิดเผยชัดเจนอย่างเสาวภาคย์ จาก www.คุณย่า.com อย่างไรก็ตามพวงเพชรก็ได้รับบทลงโทษจากการกระทำของนาง คือ ถูกปฏิเสธจากบุตรสาวของตนเพราะถือว่านางเป็นแม่แบบที่ไม่ดี ดังนี้

“คุณพ่อคุณแม่ทำให้เรากลัวชีวิตครอบครัว อยู่ด้วยกันรักกันแต่แรกๆ ลูกออกมาาก็กรีดกรีดเห่อกันใหญ่ แย่งกันรักลูก แล้วไง.. ดวงเพชรยกไหล่เล็กน้อย เต็มใจนี้ลูกมีความหมายอะไรอีกไหม คำหนึ่งก็ลูกโตแล้ว สองคำก็ลูกโตแล้ว เรากลายเป็นคนเห็นแก่ตัวถ้าพยายามยึดเหนี่ยวให้เขาอยู่ด้วยกันโดยที่เขาไม่ได้รักกันแล้ว เขาเบื่อหน่ายกันเต็มทนแล้ว”⁷¹

คำกล่าวของบุตรสาวที่ยกมานี้แสดงให้เห็นว่า การหย่าร้างของพ่อแม่ทำให้บุตรไม่ศรัทธาในชีวิตคู่ และตีความการหย่าร้างของพ่อแม่ว่าเป็นความไม่อดทนและไม่เห็นความสำคัญของลูกมากพอ แสดงให้เห็นค่านิยมการครองคู่ยาวนานว่าครอบครัวที่อบอุ่นจะทำให้บุตรศรัทธาในชีวิตคู่ แม้พวงเพชรจะกล้าแหวกขนบด้วยการหย่าร้างกับสามีแล้วไปคบหากับเด็กหนุ่มอย่างเปิดเผยแต่นางก็ยังไม่สามารถปฏิเสธวาทกรรมหญิงดีเพราะเหตุผลที่ตัวละครเลือกใช้ก็คือ ต้องการอิสระภาพและต้องการมีบทบาททางสังคม การให้เหตุผลเช่นนี้สะท้อนให้เห็นว่า แม้สตรีสูงวัยจะตัดสินใจทำตามความปรารถนาของตนเองได้แต่ไม่สามารถยอมรับความรู้สึกที่ถูกสังคมประณามว่าเป็นผู้หญิงไม่ดี จึงเลือกที่จะนำเสนอตนเองในรูปแบบของผู้หญิงที่ต้องการอิสระภาพแทนที่จะเป็นผู้หญิงที่ฝึกฝนในเรื่องเพศ ผู้หญิงที่ละเมิดขนบจะรู้สึกอึดอัด ต้องปกปิด ซ่อนเร้นซึ่งแสดงให้เห็นว่าผู้หญิงไทยยังคงตกอยู่ภายใต้วาทกรรมกุลสตรี ขณะเดียวกันได้เปิดเผยให้เห็นถึง

⁷¹ ศรีฟ้า ลดาวัลย์, *สมการวัย*, หน้า 727.

ความเข้มแข็ง พลังอำนาจ และความปรารถนาของผู้หญิงในการกำหนดชะตาชีวิตของตนเองได้อย่างอิสระเสรีด้วยเช่นกัน

“ผู้หญิงที่เลือกฝ่าฝืนวาทกรรมแนวจารีตมักเกิดความสับสน กังวล ไม่แน่ใจ ปิดบัง ซ่อนเร้นความจริง เนื่องจากเกรงว่าสังคมจะไม่ยอมรับและประทับตราให้เป็นผู้หญิงไม่ดี ทั้งนี้เพราะวาทกรรมเรื่องเพศวิถีถูกใช้เป็นบรรทัดฐานแรกในการกำหนดว่าผู้หญิงไทยคือใคร นอกจากนี้วาทกรรมแนวจารีตมักนำเพศสถานะและเพศวิถีของผู้หญิงไทยไปผูกติดกับมาตรฐานทางศีลธรรมของสังคมด้วย และผู้หญิงที่ถูกจัดกลุ่มว่าเป็น หญิงไม่ดี มักหมายถึงผู้หญิงที่ประพฤติตนเสื่อมเสียในเรื่อง เพศ”⁷²

เนื่องจากมาตรฐานของสังคมที่ให้อิสระทางเพศแก่ชายและหญิงไม่เท่าเทียมกัน ถึงแม้วาทกรรมแบบจารีตทั้งที่มีมานานและที่ผลิตขึ้นใหม่จะตีกรอบความเป็นหญิงไว้เคร่งครัด แต่ชีวิตจริงของผู้หญิงมักไม่ลงรอยกับวาทกรรมเหล่านั้น ทั้งนี้เพราะผู้หญิงยังมีความปรารถนาส่วนตัวที่คอยผลักดันให้พวกเธอเลือกดำเนินชีวิตในแบบที่ต้องการ แต่ผู้หญิงที่ตัดสินใจทำเช่นนี้จะไม่สามารถหลีกเลี่ยงจากสภาวะอึดอัดใจ อันเป็นผลมาจากการไปละเมิดวาทกรรมจารีตที่สร้างภาพตัวแทนของหญิงไทยในอุดมคติขึ้นมา อุดมคติความเป็นกุลสตรีไทยซึ่งทำหน้าที่รับใช้ระบบนิยมชาย(Patriarchy) มีส่วนกำหนด ความคิด ความรู้สึก การแสดงออก ลักษณะบุคลิกภาพ บทบาทหน้าที่และรูปแบบความสัมพันธ์ของสตรีสูงวัย ในตอนท้ายของเรื่องผู้แต่งสร้างให้พวกเพชรและแก้วประสบความล้มเหลวกับคู่ครองใหม่ของทั้งคู่และทิ้งปมไว้ว่าทั้งสองอาจจะกลับมาคืนดีกันอีกครั้ง ซึ่งแสดงให้เห็นอิทธิพลจากอุดมการณ์ครอบครัวยังคงหนักแน่นและสะท้อนค่านิยมของสังคมที่ว่าที่ทางสำหรับสตรีสูงวัยคือบ้านและครอบครัวไม่ใช่การใช้ชีวิตด้วยตนเองภายนอกบ้าน

3.4 ความสุขของสตรีสูงวัย : จากมุมมองจิตวิทยาเชิงบวกและพุทธศาสนา

มนุษย์ทุกเพศทุกวัยต่างแสวงหาความสุขสตรีสูงวัยก็เช่นกัน การที่สตรีสูงวัยแสวงหาแนวทางดำรงชีวิตให้กับตนเองด้วยการต่อรอง ตอบโต้ หรือยอมรับวาทกรรมต่างๆของสังคมก็เพื่อการดำรงชีวิตที่มีความสุขต่างกันที่วิธีการและผลที่ได้รับจากการกระทำนั้นๆ ในส่วนนี้จะกล่าวถึงปัจจัยเกื้อหนุนให้เกิดความสุขและสาเหตุแห่งทุกข์ของสตรีสูงวัย โดยใช้มุมมองจากจิตวิทยาเชิงบวกและพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการวิเคราะห์

⁷² สุชาดา ทวีสิทธิ์, การเลื่อนไหลของเพศสถานะและเพศวิถีของผู้หญิงไทย, หน้า 212.

ในปัจจุบันศาสตร์หนึ่งที่ได้รับคามนิยมในฝั่งตะวันตกเกี่ยวกับวิธีการสร้างสุขของมนุษย์ คือ จิตวิทยาเชิงบวก(Positive Psychology)ซึ่งมุ่งเน้นการสร้างทัศนคติและอารมณ์เชิงบวกบนคุณลักษณะที่ดีของมนุษย์ ผู้วิจัยจึงนำจิตวิทยาเชิงบวกมาใช้วิเคราะห์ตัวละครสตรีสูงวัยเพื่อหาคุณลักษณะที่ทำให้ตัวละครสตรีสูงวัยเป็นผู้ที่มีความสุข แต่การนำจิตวิทยาเชิงบวกมาใช้ในการวิเคราะห์สตรีสูงวัยในบริบทสังคมไทยอาจไม่ครอบคลุมทั้งหมด ผู้วิจัยจึงนำแนวคิดทางพุทธศาสนาซึ่งอยู่คู่กับสังคมไทยมาใช้ร่วมด้วย เพื่อช่วยให้การวิเคราะห์ความสุขและกลวิธีสร้างสุขของสตรีสูงวัยไทยชัดเจนยิ่งขึ้น โดยวิเคราะห์จากตัวละคร 2 กลุ่ม คือ ตัวละครสตรีสูงวัยที่ได้รับการยอมรับอย่างดีและมีความสุข กับ ตัวละครสตรีสูงวัยกลุ่มที่เป็นทุกข์และถูกปฏิบัติจากสังคม ดังนี้

3.4.1 กีบดักแห่งความสุข

กลุ่มตัวละครสตรีสูงวัยที่มีความทุกข์คือตัวละครในกลุ่มที่แหวกขนบโดยสิ้นเชิง และกลุ่มที่ยึดขนบจารีตมากเกินไป ซึ่งสัมพันธ์กับหลักการของจิตวิทยาเชิงบวก ดังที่ ดร.แดน เบเคอร์ (Dan Baker, Ph.D.) ได้กล่าวถึงลักษณะนิสัยที่ทำให้สตรีไม่สามารถมีความสุขที่แท้จริงหรือกับดักที่ผู้หญิงสร้างจากความสุข(woman traps)ไว้ 4 ประการ คือ **ลัทธิสมบูรณ์แบบ(Perfectionism)** **การชอบเอาใจคนอื่น(The disease to please)** **การนำอัตลักษณ์ของตนขึ้นอยู่กัผู้อื่น(I'm nothing without him)** และ**การแก้แค้น⁷³ (Revenge)** เมื่อวิเคราะห์ตัวละครเหล่านี้ตามหลักการของจิตวิทยาเชิงบวก พบว่าสตรีสูงวัยส่วนใหญ่ได้รับความทุกข์จากการ**ยึดถือความสมบูรณ์แบบ** และการ**นำอัตลักษณ์ของตนขึ้นอยู่กัผู้อื่น**เป็นประการสำคัญ

3.4.1.1 ลัทธิสมบูรณ์แบบ (Perfectionism)

ลัทธิสมบูรณ์แบบ(Perfectionism) เกิดมาจากพื้นฐานของสตรีที่มีความกลัวอยู่เสมอ คือกลัวว่าจะขาดหรือดีไม่พออยู่ตลอดเวลา⁷⁴ สตรีจึงแสวงหาความสมบูรณ์แบบที่สุดให้กับตนเอง สตรีคาดหวังความสมบูรณ์แบบทั้งจากตนเองและผู้อื่น เมื่อมีสิ่งใดที่ไม่เป็นไปดังใจก็เกิดความทุกข์ การยึดถือลัทธิสมบูรณ์แบบยังทำให้สตรีสูงวัยเหล่านี้ไม่มีความยืดหยุ่นทางความคิดและทัศนคติ มีความเชื่อว่าความสมบูรณ์พร้อมคือ ดีและมีความสุขทำให้ใช้มาตรฐานของตนเองตัดสินและควบคุมผู้อื่น ตัวละครที่ยึดติดในความสมบูรณ์แบบจนเกิดความทุกข์ ปรากฏในนวนิยายเรื่อง **ไม้อ่อน คุณยายสายเดี่ยว** และ www.คุณย่า.com

⁷³ Baker Dan, *What Happy Women Know*, p.3.

⁷⁴ Ibid., p.27.

“This trap is based on the fear of not being good enough. Women who fall into it believe that happiness correlates with a specific goal, such as being thinner, smarter, younger, more beautiful, and more popular. In short: perfect. But perfection is an unattainable illusion.”⁷⁵

กับดักความสุขในข้อนี้เกิดมาจากความกลัวว่าจะดีไม่พอและความเชื่อที่ว่า ความสมบูรณ์แบบที่สุดคือเป้าหมายในการสร้างความสุข ผู้หญิงจึงแสวงหา ความดีที่กว่า สวยกว่า ฉลาดกว่า อยู่เสมอ แท้จริงแล้วความสมบูรณ์แบบไม่มีที่สิ้นสุด ต้องแสวงหาและรู้สึกขาดพร่องในสวนอื่นๆเรื่อยไป ลัทธิสมบูรณ์แบบจึงทำให้สตรีเป็นทุกข์เพราะคาดหวังความสมบูรณ์แบบทั้งจากตนเองและผู้อื่น

ก. จิตดี จาก ไม่อ่อน

จิตดี จากเรื่อง **ไม่อ่อน** เป็นสตรีสูงวัยที่ชื่นชมความสมบูรณ์แบบพร้อมทุกประการและไม่สามารถยอมรับในข้อบกพร่องของผู้อื่นได้ นางจะกล่าวตำหนิติเตียนผู้อื่นอยู่เสมอว่าไม่มีใครดีและสมบูรณ์แบบพร้อมเท่านาง เมื่อรับบุตรบุญธรรมมาดูแลนางก็ควบคุมและปั้นแต่งให้บุตรสมบูรณ์แบบอย่างที่นางต้องการโดยไม่สนใจธรรมชาติที่แท้จริงของเด็ก

“หนูกกลางของคุณยาย คุณยายได้บำเพ็ญกิริยาทำทางมรรยาเอาไว้งดงามอย่างกับนางหงส์ เป็นที่ภูมิใจของคุณยายยิ่งนัก แต่ลึกลงไปคุณยายไม่รู้จักหนูกกลางดอก จินดาหว่าต่างหากที่รู้ว่าหนูกกลางเป็นผู้มีอารมณ์อ่อนไหวรุนแรงยิ่งนัก แล้วก็ช่างฝัน”⁷⁶

ความยึดถือในความสมบูรณ์แบบทำให้จิตดีไม่ชอบคบค้าสมาคมกับผู้อื่นเพราะมองว่าไม่ทัดเทียมตน ในวัยสาวนางต้องผิดหวังจากความรักก็เพราะความหวาดระแวงว่าจะเจอคนที่ไม่สมบูรณ์แบบพร้อม

“The second out come of comparison is that she “wins”, which is likely to create another problem-arrogance. And of course, the

⁷⁵ Baker Dan, *What Happy Women Know*, p.16.

⁷⁶ ศรีฟ้า ลดาวัลย์, *ไม่อ่อน*, หน้า 114.

outcome of arrogance is that it so often isolates you from other human beings.”⁷⁷

ผลจากการยึดถือความสมนุญแบบ เมื่อรู้สึกว่าคุณดีพร้อมก็ จะเกิดความหยิ่งผยองซึ่งผลักดันให้แปลกแยกจากบุคคลอื่น เพราะมองว่าไม่เท่าเทียมตนเอง เช่นเดียวกับเมื่อจิตดี พบข้อบกพร่องในตัวของคนอื่นที่มีอารมณ์อ่อนไหว รุนแรงและช่างฝัน ก็ ไม่สามารถยอมรับได้ ความเคร่งครัดในตัวนางทำให้คนรอบข้างทั้งน้องสาวและหลานสาวไม่ยอมเข้าใกล้นาง แม้แต่บุตรบุญธรรมของนางก็รู้สึกอึดอัดที่ต้องทำตามความคาดหวังของนาง ทำยที่สุด จิตดีจึงต้องอยู่อย่างเงียบเหงาในบั้นปลายชีวิตเพราะไม่สามารถยอมรับความจริงว่าทุกอย่างล้วน มีข้อบกพร่องที่นางไม่สามารถควบคุมได้ การคาดหวังความสมนุญแบบจากตนเองทำให้สตรีต้อง เห็น้อยกับการแสวงหาที่ไม่สิ้นสุด ส่วนการคาดหวังในตัวผู้อื่นก็อาจเกิดความทุกข์จากความผิดหวัง เพราะตามธรรมชาติแล้ว ความสมนุญแบบไม่มีอยู่ในสรรพสิ่ง

ข. แม่นวด จาก คุณยายสายเดี่ยว

ตัวละครที่ปรากฏลักษณะนี้อย่างชัดเจนอีกคนหนึ่ง คือ **แม่นวด** จากเรื่อง **คุณยายสายเดี่ยว** ที่ต้องการอบรมหลานสาวให้ได้ตั้งใจโดยไม่ฟังเหตุผลของหลาน เมื่อหลานไม่ทำตามใจก็เกิดความทุกข์เพราะไม่สามารถทำให้หลานสาวสมนุญแบบดังใจตน ในเรื่องส่วนตัวก็เช่นเดียวกันแม่นวดไม่สามารถยอมรับความต่างพร้อมหรือสิ่งที่ฝ่าฝืนจารีตได้จึง ปฏิบัติตนอยู่ในกรอบอย่างเคร่งครัดแม้จะต้องทุกข์จากการไม่สามารถเปิดเผยความต้องการที่ แท้จริงของตนเอง แม่นวดก่อนการสลับร่างกับหลานสาวจึงเป็นผู้ที่ไม่มีความยึดหยุ่นในเรื่องใดๆ ทั้งสิ้น ความคิดของนางคือการตัดสินใจแล้วทำดี ทำให้บุตรหลานซึ่งเชื่อมั่นในตนเองรู้สึกอึดอัดที่ต้อง ปฏิบัติตามความคิดของนางและสร้างช่องว่างระหว่างวัยมากยิ่งขึ้น

“พ่อเคยบอกพลอยแล้วว่าคุณยายนะชวางโลก มองอะไรไม่ เหมือนคนอื่น คิดแล้วเอาแต่ใจตัวตลอด ในตัวดีอยู่อย่างเดี่ยวตรงที่ว่า เป็นคนนิ่มนวลน้ำเสียงอ่อนโยน จะออกฤทธาแค่นั้นก็ยังดูไม่เหมือนนาง มารร้ายนัก อีกอย่างก็คือยึดความเชื่อบ้าๆ เอาไว้ว่าแม่ยายกับลูกเขยจะ ไยดีต่อกันไม่ได้ พ่อละเข้าใจตลอดมา”⁷⁸

⁷⁷ Baker Dan, *What Happy Women Know*, p.51.

⁷⁸ กัญยามาศ, *คุณยายสายเดี่ยว*, หน้า 339.

การยึดถือในความสมบูรณ์แบบและการเลี้ยงดูหลานแบบยึด
 ความคิดตนเองเป็นหลักทำให้มั่นใจว่าตนถูกมองว่าเป็นคน “ขวางโลก” และ “เอาแต่ใจตนเอง”
 เพราะความยึดถือว่าตนเองเป็นกุลสตรีจากในวังทำให้มั่นใจว่ารู้สึกว่ามีมาตรฐานของตนเองดีที่สุดใน
 และพยายามใช้ควบคุมหลานสาว เมื่อไม่ได้ตั้งใจตัวเองจึงเป็นทุกข์

ค. เสาวภาคย์ จาก www.คุณย่า.com

เสาวภาคย์ เป็นสตรีสูงวัยที่แสดงออกว่าชื่นชอบความสมบูรณ์
 แบบทุกประการ เริ่มจากการดูแลรูปร่างหน้าตา การแต่งกาย ที่อยู่อาศัยของตนเองที่ต้องสวยงาม
 และมีรสนิยมอยู่เสมอ เสาวภาคย์เลือกกำหนดวิถีชีวิตของตนเองจากความสมบูรณ์แบบเป็น
 พื้นฐาน ในเรื่องกล่าวว่าเธอแสวงหาความสมบูรณ์พร้อมให้กับตนเองด้วยการเลือกแต่งงานกับ
 ศักดาเพราะตำแหน่งทูตจะช่วยเปลี่ยนสถานภาพของเธอจาก “ลูกเมียร้อยคุณหลวง” มาเป็น
 “ภรรยาทูต” เมื่อได้เป็นภรรยาทูตสมความตั้งใจเสาวภาคย์ก็ยังคงแสวงหาความสมบูรณ์พร้อม
 ในทางการเงินและการเป็นที่ยอมรับในสังคม เมื่อสามีไม่สามารถให้ได้เธอจึงแสวงหาจากขุหนุ่มนัก
 ธุรกิจ

“เสาวภาคย์เป็นหญิงสวยที่ต้องแต่งตัวงดงามในทุก
 โอกาส แม้จะอยู่ในบ้านก็ตาม นอกจากเสื้อผ้าที่ตัดเย็บอย่างดี หรือเป็น
 ชุดสำเร็จจากห้องเสื้อหรูทั้งในประเทศและต่างประเทศแล้ว เครื่อง
 ประกอบอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นกระเป๋าถือ รองเท้า ผ้าพันคอ เครื่องประทีน
 ผิว ลิปสติค น้ำหอม จะต้องเป็นของดีมีราคาทั้งสิ้น⁷⁹

เสาวภาคย์ให้ความสำคัญกับความสมบูรณ์แบบ ไร่ที่ติ ของดีมี
 ราคาเท่านั้นที่จะทำให้นางพอใจ ความคิดนี้ทำให้เสาวภาคย์เกิดความขัดแย้งกับสามีผู้สมถะ
 แนวคิดของเสาวภาคย์คือคนเราเกิดมาเพียงชาติเดียวต้องแสวงหาความสุขให้ได้มากที่สุดทำให้
 เสาวภาคย์ยึดถือความต้องการของตนเองเป็นหลัก ดร.แดน เบเคอร์ กล่าวว่าผู้หญิงเป็นจำนวน
 มากแสวงหาความความสมบูรณ์แบบเพราะเชื่อว่า ความสมบูรณ์แบบจะนำมาซึ่งความสุข แต่ใน
 ความเป็นจริงแล้ว ความสมบูรณ์แบบคือภาพลวงตาที่ไม่มีวันไปถึง เมื่อได้สนใจในเรื่องหนึ่งก็จะ
 รู้สึกว่าตนเองขาดในเรื่องอื่นๆและแสวงหาสิ่งเติมเต็มอยู่ตลอดเวลา⁸⁰ เช่นเดียวกับที่เสาวภาคย์

⁷⁹ ดวงใจ, www.คุณย่า.com, หน้า 94.

⁸⁰ Baker Dan, *What Happy Women Know*, p.4.

ไขว่คว้าความสุขให้กับตนเองทุกรูปแบบโดยไม่ได้พิจารณาว่าความสุขที่ได้รับนั้นเป็นความสุข
แท้จริงหรือไม่และนำมาซึ่งผลกระทบต่อกับใครบ้าง

ง. บังอรศรี จาก คุณยายสายเดี่ยว

การแสวงหาความสมบูรณ์แบบทำให้สตรีคิดเปรียบเทียบตนเอง
อยู่กับผู้อื่นเสมอ หรือที่ ดร. แดน เบเคอร์ เรียกว่า **Playing the comparison game**

“The more we get, the more we need to boost our happiness level. We always want to be and have the best-...Happy women don't play the comparison game, because they know there will always be someone who has more than they do.”⁸¹

ความต้องการของมนุษย์ไม่มีที่สิ้นสุด ยิ่งแสวงหาได้มากเท่าไร
ก็ยิ่งต้องการความสุขเพิ่มมากขึ้นเท่านั้น มนุษย์จึงต้องการความเป็นที่สูงสุดในทุกๆด้าน แต่ผู้หญิงที่มี
ความสุขจะไม่เปรียบเทียบตนเองกับผู้อื่น เพราะรู้ว่าในสังคมย่อมมีคนที่ดีกว่าตนเองอยู่แล้ว
ตัวละครสตรีสูงวัยที่เป็นทุกข์จากการเปรียบเทียบตนเองอยู่ตลอดเวลาคือ บังอรศรี จากเรื่อง
คุณยายสายเดี่ยว ที่คิดเปรียบเทียบตนเองกับแม่นวดอยู่ตลอดเวลาและต้องทุกข์ใจเมื่อพบว่า
คู่แข่งดีกว่าและเป็นที่ยอมรับมากกว่าอยู่เสมอ

*“อย่างน้อยคนหนึ่งที่โดนป่วน คือ คุณบังอรศรี เธอยัง
เหมือนฝันร้าย ผ่านไปสองวันแล้วเธอก็ยังอยู่ในอาการคลั่ง เพราะเพื่อนเก่าคนที่
เธอคิดว่าเป็นแม่บ้านเซ็กซี่ที่มุดหัวอยู่แต่ในบ้านไม่เคยออกมาเรียนรู้อะไร ลูกมาวัด
ศักดิ์ศรีกับเธอ จะแข่งกับเธอ จะลงแข่งชั้นชิงตำแหน่ง..และท่าทางคุณแม่นวด
ยามนี้ เธอยอมรับอย่างการประเมินคู่แข่งที่ไม่หลอกตัวเองว่าเธอเจตคึกหนัก คุณ
แม่นวดคนใหม่ โฉมใหม่ ทั้งการแต่งตัว บุคลิก และคำพูดจา ทำทลายลงดีด้วย
เต็มๆ”⁸²*

⁸¹ Baker Dan, *What Happy Women Know*, p.51.

⁸² กัญยามาส, *คุณยายสายเดี่ยว*, หน้า 458.

ความรู้สึกว่า “ถูกป่วน ฝันร้าย และคลั่ง” ล้วนเกิดมาจากการเปรียบเทียบตนเองกับแม่นวด เมื่อพบว่าคู่แข่งปรับโฉมใหม่ให้ทันสมัยและมีความสามารถทำให้นางหวาดระแวงและรู้สึกไม่มีความสุข การเปรียบเทียบตนเองกับผู้อื่นเป็นการขังตนเองอยู่กับดักของความริษยา เมื่อพบว่ามียิ่งที่ดีกว่าตนเองก็จะทุกข์ใจเรื่อยไป สตรีสูงวัยที่รู้สึกพึงพอใจกับสิ่งที่ตนเองเป็นและไม่เปรียบเทียบกับผู้อื่นจะเป็นผู้ที่มีความสุขแท้จริง

3.4.1.2 อัตลักษณ์ของสตรีสูงวัย

ตามหลักการของจิตวิทยาเชิงบวกประการต่อมาสิ่งที่เป็นบ่วงคอยคุณร้าย สตรีจากความสุขก็คือ การนำอัตลักษณ์ของตนเองขึ้นอยู่กับผู้อื่น ดังที่ ดร.แดน เบเคอร์ กล่าวไว้ว่า วิถีสร้างกับดักความสุขให้ตนเองของผู้หญิงคือการนำความหวัง อัตลักษณ์ และโชคชะตาของตนไปฝากไว้กับบุคคลอื่น แม้แต่กับตำแหน่งหน้าที่หรือทรัพย์สินสมบัติของตน

“One of the ways we entrap ourselves is by wrapping up all our hopes, identity, and sense of destiny in another person (although there are also those whose identities are tied to their possessions or careers.)”⁸³

เนื่องจากสตรีมีธรรมชาติคือ ความกลัวว่าตนจะไร้คุณค่าและต้องอาศัยผู้ครอบข้างให้ความสำคัญ อัตลักษณ์ของสตรีจึงขึ้นอยู่กับบุคคลอื่นโดยเฉพาะบุคคลในครอบครัว เมื่อไม่มีคนเห็นความสำคัญหรือให้ค่าสตรีจึงรู้สึกสูญเสียตัวตนและเป็นทุกข์ ตัวละครสตรีสูงวัยที่นำอัตลักษณ์ของตนเองฝากไว้กับบุตรหลานหรือตำแหน่งหน้าที่ เมื่อบุตรหลานไม่ให้ความสำคัญและสูญเสียตำแหน่งหน้าที่ในสังคมก็จะเกิดความทุกข์ ดังนี้

ก. บุหงา จาก เส้นไหมสีเงิน

ตัวละคร บุหงา จากเรื่อง **เส้นไหมสีเงิน** รู้สึกว่าตนเองไม่มีความสำคัญภายในครอบครัว เป็นทุกข์เพราะบุตรหลานไม่เคารพเชื่อฟัง ไม่เห็นคุณค่า บุหงาเป็นแบบฉบับของแม่บ้านสมัยก่อนที่ยึดมั่นในอุดมการณ์ครอบครัว การได้อุปถัมภ์ครอบครัวทำให้สตรีสูงวัยรู้สึกว่าตนเองมีความสำคัญ เมื่อบุตรหลานไม่เห็นคุณค่า บุหงาจึงเกิดความทุกข์ รู้สึกว่าตนเองสูญเสียตัวตนและความหวังในการดำเนินชีวิตเพราะได้นำอัตลักษณ์ของตนเองผูกติดไว้กับ

⁸³ Baker Dan, What Happy Women Know, p.94.

บุตรหลาน ในขณะที่ตัวละครเปรียบอย่างบุญศรี เพื่อนสนิทของนาง กลับรู้สึกเป็นอิสระและมีคุณค่าได้ด้วยตนเองแม้ว่าจะเป็นโสด นั่นเป็นเพราะอัตลักษณ์ของนางขึ้นอยู่กับตนเอง

ดร.แดน เบเคอร์ กล่าวว่า *“Happy women are never alone because they don't abandon themselves.”*⁸⁴ ดังนั้นสตรีสูงวัยที่มีความสุขจะต้องรู้จักสร้างความสุขให้แก่ตนเองโดยไม่ต้องรอให้ครอบครัวหรือเพื่อนฝูงมาให้ความสำคัญ สตรีสูงวัยจะไม่รู้สึกเหงาเพราะรู้ว่าสามารถเป็นฝ่ายเข้าไปหาครอบครัวและเพื่อนฝูงเมื่อไหร่ก็ได้ที่ตนต้องการ

ข. ดาลัด จาก กลางทะเลใจ

ตัวละครที่ประสบความสำเร็จจากการสูญเสียอัตลักษณ์อีกคน คือ ดาลัด จากเรื่อง **กลางทะเลใจ** นางประสบปัญหาการสูญเสียบทบาทหลังการเกษียณอายุ เนื่องจากเคยดำรงตำแหน่งเป็นผู้อำนวยการของโรงเรียนที่มีชื่อเสียงมีค่านับถือและให้ความสำคัญ เมื่อต้องมาอยู่กับบ้านเฉยๆทำให้นางไม่สามารถปรับตัวได้ประกบกับสมาชิกในครอบครัวไม่เข้าใจและต้องการให้นางพักผ่อนโดยไม่ทำอะไรเลยนั่นยิ่งเป็นตัวกระตุ้นให้นางรู้สึกว่าตนเองเป็น *“คนแก่ไร้ค่า”* มากยิ่งขึ้น โดยปกติแล้วสตรีมีพื้นฐานความกลัวว่าตนเองจะไร้คุณค่าเป็นธรรมชาติ จึงต้องแสวงหาบทบาททางครอบครัวและสังคม ในยามสูงวัยสตรีจะมีภาพพจน์ต่อตนเองแย่งเนื่องจากร่างกายที่เสื่อมถอยและการสูญเสียหน้าที่การงานที่เคยทำ สตรีต้องการการยอมรับและให้ความสำคัญจากครอบครัวและสังคมมากขึ้น สตรีสูงวัยที่น่าอัศจรรย์และคุณค่าของตนยึดโยงไว้กับครอบครัวหรือตำแหน่ง จึงต้องประสบความสำเร็จอย่างหนักหากถูกละเลยจากครอบครัวหรือสูญเสียบทบาททางสังคมไป ลักษณะของดาลัดตรงกับกับดักแห่งความสุขอีกประการหนึ่งที่ ดร. แดน เบเคอร์ เรียกว่า Career Trap ซึ่งเขากล่าวว่ากรงานอาชีพมีผลต่อความสุขของสตรีโดยตรง ดังนี้

*“Most career women can't imagine their lives without their work. A career can provide financial independence and a sense of purpose, nurture confidence...”*⁸⁵

ผู้หญิงทำงานส่วนใหญ่ไม่สามารถนึกถึงชีวิตที่ไม่ทำงานของตนเองได้เพราะอาชีพมีส่วนช่วยให้สตรีมีอิสระทางการเงิน และมีเป้าหมายในการดำเนินชีวิต มีความมั่นใจในตนเอง ความเชื่อที่ผิดประการหนึ่งของสตรี คือ การเชื่อว่างานคืออัตลักษณ์ของตน

⁸⁴ Baker Dan, *What Happy Women Know*, p.115.

⁸⁵ *Ibid.*, p.134.

งานคือสิ่งแสดงคุณค่าของตัวตน เมื่อต้องหยุดงานทำให้รู้สึกว่าคุณค่าของตัวเองไม่มีความหมาย และไม่ได้เป็นอะไรเลยในสังคม

“Believing your job is your identity...another problem can easily arise when who you are and what you do are too closely linked because when you no longer do it, where are you?...People fear leaving their jobs because they have nothing to go to. They get trapped. Even though they're tired and don't want to work any more, they stay on.”⁸⁶

ความเชื่อว่าคุณค่าของตัวเองคืองานที่ทำ สตรีที่ไม่สามารถแยกตัวตนออกจากงานที่ทำได้ เมื่อต้องสูญเสียตำแหน่งหน้าที่ไปจะรู้สึกว่าคุณค่าตัวเองแคว้งคว้าง ไม่มีจุดหมายหรือเป็นอะไร กับดักแห่งอาชีพจะทำให้บุคคลกลัวที่จะต้องสูญเสียตำแหน่งการงานและต้องอดทนทำงานต่อไปแม้จะไม่มีความสุขก็ตาม

“Happy women know that part of their identity is tied to what they do, but they never let what they do become their whole identity.”⁸⁷

หนทางแก้ปัญหาคือการนำอัตลักษณ์ของตนเองผูกติดกับหน้าที่การงานคือ ผู้หญิงที่มีความสุขจะไม่ยอมให้งานที่ทำกลายเป็นอัตลักษณ์ทั้งหมดของตนเอง เมื่อต้องสูญเสียงานประจำก็ยังคงรู้สึกว่าคุณค่าในด้านอื่น กับดักความสุขทั้ง 2 ประการ คือ ลัทธิสมบูรณแบบ และ การนำอัตลักษณ์ของตนขึ้นกับผู้อื่นทำให้สตรีสูงวัยเป็นทุกข์ จากการคาดหวังและไม่สามารถทำใจยอมรับได้เมื่อต้องสูญเสียสิ่งเหล่านั้นไป กับดักความสุขทั้ง 2 ประการนี้สะท้อนให้เห็นว่าสตรีสูงวัยไม่สามารถรู้สึกมีคุณค่าได้ด้วยตนเอง หากไม่รู้สึกว่าคุณค่าตนสมบูรณ์พร้อมหรือมีบุคคลยอมรับนับถือ แต่ตามความเป็นจริงในธรรมชาติแล้วไม่มีสิ่งใดสมบูรณ์แบบและไม่เปลี่ยนแปลง การยึดถือในสิ่งเหล่านั้นและไม่สามารถสร้างคุณค่าได้ด้วยตนเองจึงทำให้สตรีสูงวัยต้องเป็นทุกข์

⁸⁶ Baker Dan, *What Happy Women Know*, p.149.

⁸⁷ *Ibid.*, p.150.

3.4.2 สาเหตุแห่งทุกข์ของสตรีสูงวัย

ในทางพุทธศาสนาได้กล่าวถึงเครื่องวัดใจมนุษย์ไม่มีความสุข 10 ประการ หรือที่เรียกว่า สังโยชน์ 10⁸⁸ คือ ความเห็นว่ามีตัวตน(สัkkายทิฏฐิ) ความลั้ดเลียงสัย(วิจิกิจฉา) ความยึดถือมมาย(สีลัปปตปราคาส) การติดอยู่ในกามคุณ 5 (กามฉันทะ) ความกระทบกระทั่งในใจ(พยาบาท) ความรักและพอใจในรูปธรรม (รูปราคะ) ความพอใจในความสุขจากอรูปธรรม (อรูปราคะ) ความสำคัญตน (มานะ) ความฟุ้งซ่าน (อุทถัจจะ) และความรู้ (อวิชชา) เป็นต้น ผู้ที่สามารถละกิเลสทั้ง 10 ประการนี้ได้จึงจะเป็นผู้ที่มีความสุขโดยแท้ เมื่อนำหลักการทางพุทธศาสนา มาใช้วิเคราะห์ความทุกข์ของสตรีสูงวัยในกลุ่มนี้พบว่าเกิดจากสาเหตุสำคัญ 3 ประการ คือ **ความสำคัญตน ความยึดถือมมาย และ การติดอยู่ในกามคุณ 5** ดังนี้

3.4.2.1 ความสำคัญตน

ประการแรกคือความสำคัญตนนี้ มีส่วนก่อทุกข์ให้ผู้ยึดติดในตัวตนโดยมิได้คำนึงว่าแท้จริงแล้วตัวตนนั้นเป็นเพียงสิ่งประกอบสร้างและมีความเปลี่ยนแปลงเป็นธรรมชาติ สตรีสูงวัยมักยึดติดว่าด้วยวัยวุฒิแล้วผู้สูงวัยสมควรได้รับการเคารพจากบุคคลอื่นและมีความสำคัญสำหรับครอบครัว เมื่อต้องเผชิญความจริงว่าบุตรหลานไม่ได้ให้ความเคารพเท่าที่ควร หรือรู้สึกว่าคุณเสียความสำคัญในครอบครัวไปก็จะเกิดความ น้อยใจ ทุกข์ใจได้ง่าย

ดังเช่นตัวละคร จิตดี จากเรื่อง **ไม้อ่อน** นางยึดติดในตัวตนว่านางเป็นธิดาจากตระกูลผู้ดีเก่าและมีฐานะร่ำรวย ความเชื่อว่าตนเองสมบุรณ์พร้อมและมีความสำคัญ ทำให้นางตัดสินผู้อื่นว่าด้อยกว่า ลักษณะเช่นนี้ทำให้นางกลายเป็นสตรีสูงวัยผู้โดดเดี่ยวและถูกปฏิเสธจากคนรอบข้าง

“น้ำจิตดีอายุเกือบหกสิบปีเริ่มหวนกลับไปเป็นน้ำจิตดีเมื่อยังสาวๆเจ้า อารมณ์ กราดเกรี้ยวและจะเป็นจะตายกับความผิดหวังไม่ว่าเรื่องเล็กหรือเรื่องใหญ่ “ความผิดของฉันทันนี้ หล่อนมันคนวิเศษนี้ ยายจินลูกสาวของหล่อนก็พลอยเป็นคนวิเศษไปด้วย ความผิด ความไม่ดีทุกอย่างหล่อนโละมาให้ฉันทันหมด ช่วยเอาลูกมาเลี้ยงให้ อุ่มชูประคบประหงมยังกับลูกเทวดา บุญคุณสักนิดก็ไม่มี จะให้ลำเล็กไหมละว่าฐานะตอนนั้นของหล่อนสองคนผัวเมียมีปัญญาเลี้ยงลูกสามคนแค่นั้น พุดก็พุดเถอะ ฉันทันเลี้ยงหนูกลางของฉันทันมาดี”⁸⁹

⁸⁸ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า 50.

⁸⁹ ศรีฟ้า ลดาวัลย์, ไม้อ่อน, หน้า 627.

จิตดีสำคัญตกว่านางเป็นผู้ที่สมบูรณ์พร้อมและมีบุญคุณต่อครอบครัวของ หลานสาว ทำให้นางต้องการควบคุมบุคคลรอบข้างให้ได้ตั้งใจ เมื่อมีสิ่งที่ขัดใจและพบว่าตนเอง ไม่ได้มีความสำคัญดังที่เคยเข้าใจจึงเป็นทุกข์ เช่นเดียวกับ กองทอง จากเรื่อง **คอนโดมิเนียม** ที่ รู้สึกว่าตนเองมีความสำคัญและมีบุญคุณกับหลานสาวเพียงคนเดียวอย่าง กรรเจียก เพราะเลี้ยงดู มาตั้งแต่เล็กและออกเงินจำนวนมากซื้อคอนโดมิเนียมใกล้ที่ทำงานให้หลาน ความรู้สึกที่ตนเอง สำคัญนั้นทำให้นางคาดหวังว่าหลานสาวจะต้องยอมทำตามนางทุกประการจนกลายเป็นการเรียกร้อง ที่มากเกินไปและผลักดันให้บุตรหลานไม่ยอมเข้าใกล้ นางกลายเป็นคนแก่เอาแต่ใจและ เจ้าอารมณ์เพราะความยึดถือว่าตนสำคัญเมื่อบุตรหลานขัดใจหรือไม่เห็นความสำคัญจึงประสบ ทุกข์หนัก

3.4.2.2 ความยึดถือองอาจ

สาเหตุแห่งทุกข์ประการต่อมาคือความยึดถือองอาจ ความยึดถือทุกประการ ตามหลักของศาสนาพุทธล้วนมีผลเสียทั้งสิ้น เนื่องจากธรรมชาติของสรรพสิ่งต้องเปลี่ยนแปลง หากยึดติดในวัตถุ บุคคล หรือแม้แต่ลัทธิความเชื่อบางประการก็ทำให้เป็นทุกข์ ตัวละครสตรีสูงวัย ในกลุ่มที่ไม่ได้รับการยอมรับและประสบความสำเร็จทุกข้อมีความเชื่อหรือความยึดติดบางประการดังที่ ปรากฏผ่านตัวละคร กองทอง จากเรื่อง **คอนโดมิเนียม** ที่มีความเชื่อในเรื่องพระภูมิเจ้าที่และ ต้องการให้ทางคอนโดมิเนียมสร้างศาลพระภูมิแต่บรรดาคนรุ่นใหม่ไม่มีใครเชื่อในเรื่องเหล่านี้ทำให้นางอยู่อาศัยด้วยความหวาดระแวงตลอดเวลา กลายเป็นคนแก่ขี้อุน ฟูมฟาย ขี้ระแวงในสายตา คนทั่วไป และทำให้ถูกปฏิเสธจากคนรุ่นใหม่ เช่นเดียวกับ แม่นวด จากเรื่อง **คุณยายสายเดี่ยว** ที่ ยึดถือขนบจารีต นางเป็นคนเคร่งครัด มีตารางชีวิตที่เป็นแบบแผน นางยึดติดว่าความคิดของนาง คือสิ่งที่ดีที่สุดในแต่ละวันแต่ลักษณะเช่นนี้ไม่ได้ทำให้นางเกิดความสุข ในท้ายที่สุดเราจึงพบว่าผู้แต่งได้ให้ แม่นวดมีโอกาสหลุดจากกรอบที่รัดตรึงตัวเองอย่างแน่นหนาด้วยกลวิธีสลับร่างนั่นเอง

3.4.2.3 การติดอยู่ในกามคุณ 5

ประการสุดท้ายที่เป็นสาเหตุแห่งทุกข์ของสตรีสูงวัย คือ ความยึดติดใน กามคุณ 5 คือ รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส ผู้ใดที่ลุ่มหลงมัวเมาในกามคุณ 5 จะไม่สามารถพ้นทุกข์ได้ เพราะสิ่งเหล่านี้สามารถตอบสนองได้เฉพาะความสุขชั่วคราวไม่นานก็เกิดความเบื่อหน่ายและต้อง คอยแสวงหามาเติมเต็มอยู่ร่ำไป จึงสร้างความทุกข์แก่ผู้ที่ลุ่มหลงไม่รู้จักพอ ตัวละครที่แสดง ความลุ่มหลงในกามคุณ 5 ออกมาอย่างชัดเจน ได้แก่ เสาวภาคย์จากเรื่อง **www.คุณย่า.com** ซึ่ง แสดงความปรารถนาในเพศรส ข้าวของอันสวยงามปราณีต การประดับตกแต่งร่างกายให้สวยงาม เสาวภาคย์เป็นผู้ที่ลุ่มหลงในความสวยงามและความหรูหราแต่มีสามีที่สมถะจึงเกิดความขัดแย้ง

เมื่อสามีให้ไม่ได้นางจึงต้องแสวงหาจากขุ้หนุ่ม ความปรารถนาของเสาวภาคย์ได้รับการเติมเต็มแต่ไม่ได้นำไปสู่ความสุขที่แท้จริงเพราะท้ายที่สุดแล้ว ความลุ่มหลงนำพาเธอไปสู่ความตาย

“เราไม่สามารถทนอยู่ได้กับความจำเจที่ไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลง เสียเลย เป็นเดือนเป็นปี ของฉัน ถ้าไม่ใช่เสื้อผ้าใหม่ ก็ต้องรองเท้าคู่ใหม่ ลิปสติกสีใหม่ น้ำหอมกลิ่นใหม่ ผ้าเช็ดหน้าผืนใหม่ บราเซี่ยตัวใหม่ หรือ มิฉะนั้นก็ต้องขอให้ได้ย้ายหรือขยับเครื่องเรือนโน่นนี่หรือเปลี่ยนมาน เปลี่ยนผ้าปูโต๊ะ สักนิดสักหน่อยก็ยังดี ด้วยเหตุนี้ ฉันจึงยึดอัดใจมากต่อ ฐานะการเงินของฉันกับศักดิ์ที่มีแต่ความจำกัด จำกัดและจำกัด มา ตั้งแต่แต่งงานจนถึงวัยเกษียณ⁹⁰”

การทนความจำเจไม่ได้ต้องแสวงหาวัตถุใหม่อยู่เสมอแสดงให้เห็นว่าวัตถุ สามารถตอบสนองได้เพียงความต้องการทางกายและเป็นความสุขเพียงชั่วคราว ตัวละครพงเพชรในเรื่องสมการวัยก็เช่นกันที่ต้องการหย่าขาดกับสามีเพื่อไปใช้ชีวิตอย่างอิสระ ออกแสวงหาความสุขจากการท่องเที่ยวในสถานบันเทิง ซื้อเครื่องเพชร ประนเปรอตัวเองกับบรรดาเพื่อนที่มีฐานะร่ำรวย แต่สุดท้ายก็เกิดความเบื่อหน่ายในสิ่งที่ตนเคยแสวงหา แสดงให้เห็นว่าการเข้าสู่ความสุขแบบบริโภคนิยมที่มีอำนาจลวงใจให้คนเชื่อว่าเมื่อตอบสนองความต้องการทางกายด้วยการบริโภคแล้วจะพบความสุขที่แท้จริง ทำให้ละทิ้งขนบจารีตและอุดมการณ์ครอบครัว แสวงหาความสุขเฉพาะหน้า จาก กามคุณ 5 ผลสุดท้ายที่พงเพชรได้รับก็คือความล่มสลายของครอบครัวและการปฏิเสธจาก บุตรสาวเช่นเดียวกับที่เสาวภาคย์จบลงด้วยความตาย ซึ่งแสดงให้เห็นว่าความสุขภายนอกที่เกิดจากการตอบสนองทางกายไม่ได้ทำให้สตรีสูงวัยได้รับความสุขที่แท้จริง

3.4.2.4 ความรักและพอใจในรูปธรรม

ก. บังอรศรี จาก คุณยายสายเดี่ยว

บังอรศรีเป็นสตรีสูงวัยที่เชื่อว่าความสุขขึ้นอยู่กับความร่ำรวย นางจึงปลุกฝังบุตรสาวว่าต้องแต่งงานกับบุคคลที่มีฐานะร่ำรวย

“แม่จะบอกให้นะพลีส ว่าข้างหลังความรักนะมันชกมกน่ากลัว หากเป็นชีวิตที่ไม่ได้รองรับด้วยเงิน ไม่ว่าจะอะไรมากมายแต่แม่ขอยืนยัน

⁹⁰ ดวงใจ, www.คุณย่า.com, หน้า 89.

ว่าของแท้ย่อย่างเดี๋ยวกคือ เงิน ทองเอาไว้ เงิน เงิน เงิน จะทำให้เรามีความสุขสุดๆ⁹¹”

บังอรศรีเชื่อว่าความสุขสัมพันธ์กับเงิน จึงปลูกฝังความคิดนี้ให้กับบุตรสาว สำหรับตัวนางเองก็พึงพอใจที่จะใช้ชีวิตหรูหราในฐานะภรรยานักการเมืองมากกว่าจะแต่งงานกับคนที่นางชอบพอ ความสุขจากการมีเงินทองมากมายทำให้คนเราเข้าใจว่าจะมีชีวิตที่มีความสุข แต่ภายในเรื่องบังอรศรีไม่มีความสุขกับชีวิตคู่และรู้สึกทุกข์ใจที่ไม่ได้เลือกแต่งงานกับคนที่ตนเองชอบพอในอดีต

ข. เสาวภาคย์ จาก www.คุณย่า.com

ตัวละครที่แสดงความหลงใหลในวัตถุอย่างชัดเจน คือ เสาวภาคย์ นางต้องการข้าวของเครื่องใช้ ที่อยู่อาศัยที่มีรสนิยมและราคาแพงเพราะทำให้อารมณ์ของนางดีตามไปด้วย

“ที่สำคัญที่สุดก็คือ เมื่อใส่เสื้อผ้าที่ต่างระดับต่างราคากันเช่นนี้ใจ ของฉันก็พลอยต่างกันไปด้วย เมื่อใดที่ฉันอยู่ในชุดที่มาจากห้องเสื้อชั้นดี ฉันมีความมั่นใจทุกอย่างก้าว..และนี่ก็คือความลับที่ช่วยส่งเสริมฉันให้เป็นหญิงงามเฉกเช่นดาวค้างฟ้า..แล้วจะให้ฉันก้าวลงจากท้องฟ้ามาสู่ท้องนาหรือ..เห็นจะทำไฉน⁹²”

เสาวภาคย์ได้แสดงให้เห็นว่าวัตถุมีผลต่อจิตใจของนางเป็นอย่างมาก เมื่อสามีไม่สามารถหาข้าวของอย่างที่ต้องการมาให้ได้ก็เกิดความทุกข์ เสาวภาคย์แสวงหาความสุขจากวัตถุเพราะเข้าใจว่าจะนำความสุขที่แท้จริงมาให้ แต่ในทางพุทธศาสนากล่าวว่าความสุขเหล่านี้เป็นความสุขชั่วคราวที่ต้องเสื่อมไป และมนุษย์จะต้องแสวงหาวัตถุชิ้นใหม่อย่างไม่มีที่สิ้นสุด ผู้ที่ยึดติดความพอใจในวัตถุและเข้าใจว่าเป็นความสุขที่แท้จริงไม่พบความสุขที่แท้จริง

⁹¹ กัณยามาส, คุณยายสายเดี่ยว, หน้า 121.

⁹² ดวงใจ, www.คุณย่า.com, หน้า 87.

3.4.3 **คู่สตรีสูงวัยมีสุข : หลักการจิตวิทยาเชิงบวก**

ตัวละครกลุ่มที่ได้รับการยอมรับจากคนรุ่นใหม่มากที่สุดก็คือสตรีสูงวัยแนวต่อรองชนบที่ยังคงเป็นร่วมโพธิ์ร่วมไทรของบุตรหลานและมีวิถีชีวิตร่วมกับคนรุ่นใหม่ได้ด้วย ได้แก่ มัลลิกา จากกิ้งมัลลิกา วิฑูและพรลภ จาก www.คุณย่า.com ย่าผิวอ่อน จากตะเกียงแก้ว

ดร. แดน เบเคอร์ นักจิตวิทยาเชิงบวกผู้ริเริ่มการนำจิตวิทยาเชิงบวกมาใช้กับกลุ่มสตรีโดยเฉพาะได้ทำการรวบรวมคุณลักษณะเด่นของกลุ่มทดลองซึ่งเป็นสตรีที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นผู้ที่มีความสุขจำนวน 18 คน มาประมวลเป็นคุณลักษณะ 10 ประการสำหรับสตรีที่มีความสุขคือ **ความเชื่อมั่นในตนเอง (Believing in Yourself) การตระหนักถึงความต้องการของตนเอง(Knowing your true North) มีความรับผิดชอบส่วนตัว (Taking Personal Responsibility) มีความกล้า (Having Courage) เห็นแก่ผู้อื่น (Being Altruistic) มีทัศนคติเชิงบวก (Embracing Optimism) ควบคุมชีวิตตนเองได้ (Being ProActive) พึงพอใจในชีวิต (Appreciating Life) มีความรอบรู้และแบ่งปันความรู้กับผู้อื่น (Being Wise and Sharing Your Wisdom) และ ความขยันอดสาหะ (Persevering)⁹³**

เมื่อพิจารณาจากแนวคิดจิตวิทยาเชิงบวกดังนี้ พบว่าคุณลักษณะที่ทำให้สตรีสูงวัยกลุ่มนี้ปรับตัวได้ดีและเป็นที่ยอมรับคือ **การตระหนักถึงความต้องการของตนเอง(Knowing your true North) มีความรอบรู้และแบ่งปันแก่ผู้อื่น(Being Wise and Sharing Your Wisdom)และสิ่งที่สำคัญที่สุดก็คือ การมีทัศนคติเชิงบวกอยู่เสมอ (Embracing Optimism) ดังนี้**

3.4.3.1 การตระหนักถึงความต้องการของตนเอง(Knowing your true North)

ก. พรลภ จาก www.คุณย่า.com

ตัวละครพรลภ ได้แสดงออกกว่าเป็นผู้ที่รู้ความต้องการของตนเองมาตั้งแต่วัยสาว นางเป็นผู้กำหนดวิถีชีวิตในรูปแบบที่ตนเองพึงพอใจ นางรู้ว่าตนเองต้องการเป็นโสดและใช้ชีวิตอย่างอิสระ ได้ทำในสิ่งที่ชื่นชอบและไม่สร้างข้อจำกัดให้ตนเอง

“ย่าพรยังไม่ใช้ยายแก่หลังโง่งออย่างที่ย่าพรพูดเองหรอก ในวัยใกล้เกษียณ ย่าพรเป็นสุภาพสตรีร่างเล็กกะทัดรัด แต่งเนื้อแต่งตัวเข้าท่า ถ้าไม่บอกอายุ ใครๆจะต้องทายว่าย่าพรเพิ่งมีอายุแค่5ห้าๆ

⁹³ Baker Dan, *What Happy Women Know*, p.200.

เท่านั้น ย่าพรเป็นเพื่อนสาวโสดคนเดียวของย่า ย่าพรอยู่คนเดียวในบ้าน
ไม่หลังเล็กๆ มีรถยนต์คันเล็กเก่าแก่ควบๆไปไหนมาไหนคนเดียว
ผมว่าผมชอบย่าพรมากที่สุดเพราะย่าพรชอบคุยเรื่องไกลตัวที่ไม่เกี่ยวกับ
ใครที่ผมรู้จักรวมทั้งไม่เกี่ยวกับตัวผมแต่เป็นเรื่องที่ผมสนใจ เช่น ทำไม
ประเทศจีนสู้อิทธิพลฝรั่งไม่ได้ ฯลฯ”⁹⁴

พรลภเป็นคนที่รู้ว่าวิถีชีวิตแบบใดที่เหมาะสมกับตนเองและเลือก
ดำเนินชีวิตในแบบที่ตนเองพอใจ มีเป้าหมายในการใช้ชีวิตของตนให้มีคุณค่าและน่าพึงพอใจทุกวัน เมื่อ
เปรียบกับตัวละครอย่างแม่นวาดจากเรื่อง**คุณยายสายเดี่ยว**ซึ่งยึดติดกับขนบจารีต นางเลือกที่จะ
เจียมตัวอยู่ในกรอบอย่างเคร่งครัดและไม่ทำอะไรที่ตนเองอยากทำเพราะเกรงคำว่า ไม่เหมาะสม
ในขณะที่พรลภไม่ปล่อยให้ชีวิตหยุดนิ่ง แสดงความอยากรู้อยากลองมีส่วนร่วมกับคนรุ่นใหม่ใน
เรื่องต่างๆมากมาย การใช้ชีวิตตามความปรารถนาของตนเองและนอกกรอบเกณฑ์ที่สังคมวางไว้
บ้างช่วยให้ชีวิตของสตรีสูงวัยไม่หยุดนิ่งน่าเบื่อหน่ายและรู้สึกว่ามีอำนาจในการควบคุมชีวิตของ
ตนเองไม่ต้องทำตามกรอบที่สังคมวางไว้ให้เพียงแบบเดียว

ข. วิถี จาก www.คุณย่า.com

ในทางจิตวิทยาเชิงบวกยังเน้นว่าการทำกิจกรรมที่หลากหลาย
หรือ Multiple Activities จะมีผลต่อความสุขของสตรี ทำให้สตรีรู้สึกว่าตนเองมีคุณค่า มีเป้าหมาย
สำหรับแต่ละวัน

*“Even at the age of 100 or older, they got out of bed in
the morning. They knew they had something they were going to
do that day that meant something to them....They weren't
invested in just one thing.”*⁹⁵

อายุที่มากขึ้นไม่ได้เป็นอุปสรรคในการมีชีวิตที่มีความสุขถ้า
มนุษย์มีเป้าหมายในการดำรงชีวิต การทำกิจกรรมที่หลากหลายจะช่วยให้มนุษย์รู้สึกว่าชีวิตใน
ทุกๆวันมีคุณค่าและเกิดอารมณ์เชิงบวกในการดำเนินชีวิต ตัวละครวิฑู จากเรื่อง www.คุณย่า.com ได้
แสดงให้เห็นว่าการทำกิจกรรมที่หลากหลายช่วยให้นางไม่เหงาและมีความสุข

⁹⁴ ดวงใจ, www.คุณย่า.com, หน้า 15.

⁹⁵ Baker Dan, *What Happy Women Know*, p.158.

“เมื่อตอนที่ผมเรียนจบใหม่ๆ แม่แอดทีฟ ในวงสังคมผู้หญิงไฮโซ ของเมืองไทยมาก แม่เป็นกรรมการสมาคมโน่นนี่ เป็นนายกฯเองก็หลายสมาคม หลายมูลนิธิ...พอพ่อตาย แม่เกิดซี้เกียจ ไม่อยากกลับไปสู่วงสังคมเดิม ก็เลยไปหัดร่ำมวยจีนบ้าง ไปนั่งสมาธิบ้าง และพบปะกับกลุ่มเพื่อนเก่าก็บ่อยขึ้น ความสนใจล่าสุดของแม่คือ คอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ต”⁹⁶

วิฑูเป็นสตรีสูงวัยนักกิจกรรมและรู้ความต้องการของตนเองว่าเป็น “คนซี้เปื้อน” จึงทำตัวเองให้กระฉับกระเฉงและหากิจกรรมแปลกใหม่ทำอยู่ตลอดเวลา เช่น การทำงานสมาคม หัดร่ำมวยจีน นั่งสมาธิ และการเรียนคอมพิวเตอร์ ฯลฯ สตรีสูงวัยที่มีความสุขจึงไม่มีวันเหงาเพราะรู้ว่าสามารถเลือกทำสิ่งที่ตนเองพึงพอใจได้และไม่เหลือเวลาสำหรับอารมณ์เชิงลบ เช่น ความเหงา ความเศร้า ความเบื่อหน่าย ดังแนวคิดของจิตวิทยาเชิงบวกที่เน้นการสร้างอารมณ์เชิงบวกให้กับตนเองมากที่สุดในแต่ละวัน

3.4.3.2 มีความรอบรู้และแบ่งปันแก่ผู้อื่น (Being Wise and Sharing Your Wisdom)

ลักษณะสำคัญอีกประการหนึ่งที่ช่วยให้ตัวละครสตรีสูงวัยมีความสุขคือการเป็นผู้รอบรู้และได้แบ่งปันความรู้กับผู้อื่น (Being Wise and Sharing Your Wisdom) ตัวอย่างที่ชัดเจนที่สุดคือการรวมตัวของกลุ่ม www.คุณย่า.com

สตรีสูงวัย 5 คน นำความสามารถของตนเองในด้านต่างๆ มาบอกเล่าผ่านเว็บไซต์และยังนำมาพัฒนาต่อยอดกลายเป็นศูนย์บริการเพื่อผู้สูงอายุแบบครบวงจรด้วยการได้ร่วมแบ่งปันความรู้กับผู้อื่นมีส่วนช่วยให้สตรีสูงวัยตระหนักถึงความสามารถและรู้สึกว่ายังมีคุณค่ามีความสำคัญต่อสังคม

“คุณป้าคิดดูซิคะ พอสถานที่ของเราเปิดให้บริการ เราก็จะมีคุณป้าที่แต่งตัวสวยๆ อย่างนี้มาเป็นผู้จัดการทั่วไปให้เรา เรามีอาหารและขนมอร่อยๆ จากป้าแซลล่าที่เน็ตคาเฟ่และเราก็มีคุณน้าวิฑูคอยช่วยรับแขก แค่นี้ก็กินขาดแล้วล่ะคะ เชื้อใหม่คะ ท่านเหล่านี้รวมทั้งคุณป้า จะเป็นตัวพื่อารที่ได้ผลทีเดียว เพราะทุกคนเป็นคนวัยเกษียณที่ไม่มีเค้าของคนแก่หง่าเหงอะเลย ใครจะเชื่อว่า

⁹⁶ ดวงใจ, www.คุณย่า.com, หน้า 107.

คุณนำวิฑูหรือนำพรเป็นคนวัย 60 แล้ว ฉันจะเอาคุณป้าคุณน้าเหล่านี้เป็นจุดขาย ยิ่งถ้าคุณป้าคุณน้าทุกคนใช้คอมพิวเตอร์ได้อย่างคล่องแคล่วล่ะก็⁹⁷

สตรีสูงวัยที่แต่งตัวสวย มีฝีมือการทำอาหาร มีความสามารถในการใช้คอมพิวเตอร์ ทุกคนได้เปิดเผยตัวตนต่อสังคมและนำความรู้ความสามารถมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ศูนย์บริการครบวงจรสำหรับผู้สูงวัย ใช้สตรีสูงวัยเหล่านี้เป็นจุดขาย เป็นผู้ประชาสัมพันธ์ และเป็นตัวอย่างให้คนวัยเดียวกันแล้เห็นว่าคุณสูงวัยยังมีศักยภาพ การได้ทำงานและเป็นที่ปรึกษาของกลุ่มคนวัยเดียวกันทำให้สตรีสูงวัยเกิดความภูมิใจและมีภาพพจน์ต่อตนเองที่ดี ความรู้ความสามารถของตนเป็นที่ยอมรับและเกิดสังคมขนาดย่อยของคนวัยเดียวกัน การแบ่งปันและให้คำแนะนำอย่างเข้าใจจะทำให้ผู้สูงวัยมีความสุข เพราะการได้เป็นส่วนหนึ่งกับสังคมและการได้ร่วมแบ่งปันจะช่วยเสริมสร้างอารมณ์เชิงบวกให้กับสตรีสูงวัยทำให้เป็นผู้ที่มีความสุขในบั้นปลายชีวิตซึ่งอารมณ์เชิงบวกนี้เป็นหลักการสร้างสุขประการสำคัญที่สุดตามแนวคิดของจิตวิทยาเชิงบวก

3.4.3.3 การมีทัศนคติเชิงบวกอยู่เสมอ (Embracing Optimism)

คุณลักษณะสร้างสุขประการสำคัญที่สุดของหลักการจิตวิทยาเชิงบวก คือ การมีทัศนคติและอารมณ์เชิงบวก(Embracing Optimism)อยู่เสมอ ทัศนคติเชิงบวกมีส่วนช่วยให้สตรีสูงวัยสามารถผ่านพ้นภาวะวิกฤตและปัญหาต่างๆไปได้ ตามหลักการจิตวิทยาเชิงบวกผู้ที่มีความสุขไม่ใช่คนที่ไม่เคยประสบปัญหาหรือไม่มีความทุกข์ แต่เป็นผู้ที่สามารถพลิกฟื้นเยียวยาตนเองได้อย่างรวดเร็วเมื่อต้องเผชิญกับปัญหา การมองโลกในแง่ดีและมีอารมณ์เชิงบวกจะทำให้บุคคลหลุดจากอารมณ์ด้านลบได้เร็วขึ้น⁹⁸

ตัวละครที่ใช้วิธีการนี้ในการรับมือกับปัญหา คือ วิฑูจากเรื่อง www.คุณย่า.com ในนวนิยายเรื่องนี้สตรีสูงวัยทั้ง 5 คนซึ่งเป็นตัวละครหลักต่างก็เผชิญปัญหาต่างๆในชีวิต แม้แต่ผู้ที่เพียบพร้อมอย่างวิฑู ข้อแตกต่างที่ทำให้วิฑูเป็นสตรีสูงวัยที่มีความสุขและรับมือกับปัญหาได้ดีก็คือในขณะที่ผู้อื่นเป็นทุกข์และเลือกที่จะครุ่นคิด หมกมุ่นอยู่กับความทุกข์นั้น แต่วิฑูเลือกที่จะทำจิตใจให้เป็นปกติและสังสรรค์กับเพื่อนฝูงเพื่อเปลี่ยนบรรยากาศแทนการซึมเศร้าและจมอยู่กับทุกข์

“เคราะห์ดีที่ย่ามมเป็นคนสนุกสนาน มองโลกในแง่ดีมาโดยตลอด สิ่งต่างๆที่เกิดขึ้นในชีวิตของย่าไม่ว่าเมื่อใด ย่าจะเห็นว่าเป็นเรื่อง

⁹⁷ ดวงใจ, www.คุณย่า.com, หน้า 611.

⁹⁸ Baker, Dan, *What Happy Women Know*, p.237.

สนุกที่ย่าจะอยู่กับมันได้โดยไม่มีปัญหา และยังสามารถเล่าให้ใครๆ ฟังได้
อย่างเปิดเผย โดยไม่ต้องแงะปิดบังในนนี้"⁹⁹

ความสนุกสนาน การมองโลกในแง่ดี และอยู่กับปัญหาได้ทำให้วิฑู
สามารถพลิกฟื้นจากความเศร้าได้รวดเร็ว ดังเช่นตอนที่นางจัดงานเลี้ยงฉลองที่ลูกชายกลับบ้าน
แม้ว่าเขาจะกลายเป็นคนพิการและมีปัญหาทางสมอง นางก็มองในแง่ดีว่าลูกชายยังคงมีชีวิตอยู่
และเป็นเรื่องที่น่ายินดีแล้ว จะเห็นได้ว่าทัศนคติเชิงบวกจะช่วยให้บุคคลมองโลกในแง่ดีและเข้าใจ
บุคคลรอบข้าง

สตรีสูงวัยที่มีพื้นฐานเป็นผู้ที่มองโลกในแง่ดีและมีอารมณ์เชิงบวกจึง
สามารถดำรงชีวิตได้อย่างเป็นสุขในทุกสถานการณ์ เช่นเดียวกับมัลลิกา จากเรื่อง **กิ้งมัลลิกา** แม้
นางจะต้องเผชิญความทุกข์และปัญหาที่บุตรหลานนำมาให้แต่นางกลับเลือกมองว่าตนเองเป็น
ต้นไม้ใหญ่ร่มเป็นที่พึ่งของสัตว์น้อย พยายามปล่อยวางและคิดว่าเป็นเรื่องธรรมดาของผู้เป็น
เสาหลักของครอบครัว เมื่อต้องเผชิญปัญหานางจะเลือกมองในแง่ดี ดังเช่นที่นางแก้ปัญหาชีวิตคู่
ให้กับบุตรสาวคนเล็กอย่างใจเย็น มองทุกอย่างด้วยความเป็นกลางจนบุตรเขยยอมรับว่านางเป็น
ผู้ใหญ่ที่ถึงธรรม ฉลาดและมีความสามารถในการแก้ปัญหาอย่างมีสติ แม้ต้องเผชิญปัญหาหนัก
ที่สุดก็ยังรับมือได้

3.4.4 สมการแห่งความสุข : แนวคิดจากพุทธศาสนา

เมื่อนำแนวคิดทางพุทธศาสนามาประกอบการวิเคราะห์คุณลักษณะของสตรีสูงวัย
กลุ่มนี้ พบว่าลักษณะสำคัญที่ทำให้สตรีสูงวัยกลุ่มนี้มีความสุข คือ **การเป็นผู้ให้ และมีจิตใจที่
ดีนรู้** พระมหาภูติชัย (ว.วชิรเมธี) ผู้เชี่ยวชาญในการเผยแผ่ธรรมะเพื่อสร้างสุขได้กล่าวถึง
คุณสมบัติ 6 ประการที่ทำให้มนุษย์มีความสุขหรือที่เรียกว่า กฎหกประการสมการแห่งความสุข คือ
สันโดษ ประโยชน์ ประหยัด การเป็นผู้ให้ ฝึกใจให้ดีนรู้ และอยู่โดยไม่ประมาท¹⁰⁰

ลักษณะของตัวละครกลุ่มนี้ คือ **ความเป็นผู้ให้** ในทางพุทธศาสนา ผู้ให้ย่อมเป็น
ที่รัก สตรีสูงวัยที่เป็นผู้ให้อาจเป็นทุกข์หากบุตรหลานเบียดเบียนจนเกินพอดีแต่ก็ได้รับความสุข
จากการได้เกื้อกูลบุตรหลานของตนเองให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี การได้ทำเช่นนี้ช่วยเสริมบทบาทให้
สตรีสูงวัยรู้สึกว่าคุณภาพตนเองยังมีประโยชน์และคุณค่าแก่ครอบครัว ตัวละครที่มีความสุขจากการได้เป็น
ผู้ให้ คือ วิฑู จากเรื่อง www.คุณย่า.com

⁹⁹ ดวงใจ, www.คุณย่า.com, หน้า 11.

¹⁰⁰ ว.วชิรเมธี, *เคล็ดลับดับทุกข์*, หน้า 26.

“ฉันเป็นคนชนิดที่จะมีความสุข ก็ต่อเมื่อรู้ว่าคนที่อยู่รอบๆตัวฉัน ก็มีความสุขด้วย..ทั้งพ่อแม่และสามีของฉัน พุดและปฏิบัติให้ฉันได้ซึมซับว่า ชีวิตของคนเราในโลกนี้ ถ้าทุกคนประพฤติตามพรหมวิหาร4 คือ มีเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา เท่านั้นแหละ อ้อ..พยายามรักษาศีล5 ให้ครบเท่าที่จะทำได้ด้วย แค่นี้แหละ โลกเราก็มีสันติ เพราะทุกคนอยู่กันอย่างมีมิตรจิตมิตรใจ ต่างมีความสุขกันพอสมควร ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน”¹⁰¹

วิภูนำหลักการทางพุทธศาสนาใช้ในการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะข้อ เมตตา วิภู ประกาศชัดเจนว่านางจะมีความสุขก็ต่อเมื่อบุคคลรอบข้างมีความสุข เมื่อคนรอบข้างมีความสุขก็จะส่งความสุขคืนให้กับนาง โดยการให้การยอมรับ ชื่นชม และเคารพยกย่อง วิภูจึงเป็นสตรีสูงวัยที่มีความสุข รู้สึกถึงคุณค่าของตนเอง และได้รับการยอมรับจากสังคมภายในเรื่อง เช่นเดียวกับ ย่าผิวอ่อนจากเรื่อง **ตะเกียงแก้ว** และ มัลลิกา จากเรื่อง **กิ้งมัลลิกา** ที่มีความสุขในการค้าจุนบุคคลในครอบครัว ภูมิใจที่ได้ส่งเสียบุตรหลานทุกคนให้มีการศึกษาที่ดีและช่วยให้ดำเนินชีวิตได้อย่างมั่นคง นางจึงได้รับความรัก ความไว้วางใจจากบุตรหลาน บทบาทผู้ให้ของสตรีสูงวัยทำให้บุคคลในครอบครัวมีความสุขและทำให้สตรีสูงวัยรู้สึกว่าคุณค่า

คุณลักษณะประการต่อมาคือ **การมีใจที่ตื่นรู้** หมายถึงการมีสติรู้เท่าทันความจริงของโลกว่าต้องมีความเปลี่ยนแปลงและไม่สามารถควบคุมให้เป็นไปตามที่ต้องการได้ สตรีสูงวัยในกลุ่มที่สามารถปรับตัวได้ดีจะมีความเข้าใจโลกและสามารถยอมรับความเปลี่ยนแปลงต่างๆที่เกิดขึ้นได้ ดังเช่นที่ ตัวละคร แมชี ในเรื่อง www.คุณย่า.com กล่าวว่าวิภูเป็นสตรีที่ดำเนินชีวิตอย่างเข้าใจโลก เข้าใจชีวิต

“แต่การดำรงชีวิตของคุณวิภูนับว่ามีธรรมะเป็นเครื่องกำกับ อย่างเห็นได้ชัด เธอเป็นคนมีทั้งสติและปัญญา เธอเป็นคนมีเมตตา กรุณา เธอเป็นคนไม่มีโมหะ โทสะ โลกะออกมาให้เห็นชัด เธอไม่ยึดติด อยู่ในความสุขหรือความทุกข์มากเกินไปจนขาดสติ”¹⁰²

การดำเนินชีวิตของวิภูตรงกับหลักปฏิบัติในทางพุทธศาสนา คือ ให้ความสำคัญกับสติปัญญา บุคคลที่ดำเนินชีวิตโดยใช้ปัญญาเป็นเครื่องกำกับจะไม่เดือดร้อนหรือทุกข์มาก

¹⁰¹ ดวงใจ, www.คุณย่า.com, หน้า 21.

¹⁰² เรื่องเดียวกัน, หน้า 695.

เกินไปเมื่อต้องเผชิญปัญหาและการที่ไม่มีอารมณ์ใดมากเกินไปทั้งความโกรธ โลก และหลง ทำให้เกิดสมดุลงในการใช้ชีวิต เมื่อมีความสุขก็ไม่สุขจนเกินไปและในยามทุกข์ก็ไม่ทุกข์จนสาหัส ความเข้าใจโลกยังปรากฏผ่านตัวละคร ย่าผิวอ่อน จากเรื่อง **ตะเกียงแก้ว** ที่สามารถฟันฝ่ามารุสมชีวิตมาได้ตั้งแต่สาวถึงวัยชราเพราะมีความเข้าใจโลกและธรรมชาติของบุคคลในครอบครัว แม้ว่าจะมีสามีที่เจ้าชู้มากแต่ก็ไม่ทำให้เกิดปัญหาเพราะต่างก็ยอมรับข้อดีข้อเสีย ย่าตาบมีจิตวิทยาในการทำให้บุคคลในครอบครัวสบายใจและไม่พยายามควบคุมบุคคลในครอบครัว แตกต่างจากย่าตาบ จากเรื่องเดียวกัน ที่ไม่สามารถยอมรับความเปลี่ยนแปลงของสามีและละวางทิฐิต่อกันได้จึงทำให้เรื่องบานปลายจนถึงแก่ความตาย

การรู้เท่าทันความทุกข์ที่เกิดแก่ตนและยึดหลักธรรมะในการดำเนินชีวิต ความสุขและความทุกข์เป็นของชั่วคราวต้องมีวันเสื่อมไป ปรากฏในแนวคิดของ ตัวละคร พรลภ จาก www.คุณย่า.com เช่นกัน

“เวทนาทุกข์หรือเวทนาสุขไม่ใช่สิ่งที่มนุษย์จะไปยึดติดไว้กับตัว
ทั้งสิ้น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตานั้นแหละ คือสิ่งที่เที่ยงแท้ ไม่มีอะไรอยู่ยั่งยืนงทุก
สิ่งไม่มีจีรัง มีแต่จะผันแปรไปตามกาลเวลาและตามบุญตามกรรมที่ต่างคนต่าง
ปฏิบัติมา ไม่คราวใดก็คราวหนึ่งละ บุญหลายบุญ กรรมหลายกรรมส่งผลอย่าง
รวดเร็ว บางบุญบางกรรมส่งผลช้า แต่ไม่มีบุญหรือกรรมใดที่จะไม่ส่งผลเลยเป็น
อันขาด”¹⁰³

จากข้อความที่ยกมานี้แสดงให้เห็นว่า พรลภได้ใช้แนวคิดพุทธศาสนาในการดำเนินชีวิต โดยคิดว่าสุขและทุกข์เป็นธรรมดาของชีวิตมนุษย์ และความสุข ความทุกข์เป็นสิ่งที่เกิดจากการกระทำของตนเอง หากรู้เท่าทันความจริงนี้ เวลาที่ประสบความทุกข์ก็จะไม่จมอยู่กับความทุกข์นานเกินไป เพราะสามารถทำใจวางเฉยได้

กล่าวโดยสรุปกลุ่มสตรีสูงวัยในเมืองได้รับผลกระทบจากวาทกรรมแนวสิทธิมนุษยชนซึ่งมองว่าผู้สูงวัยมีสิทธิในการดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรีเท่าเทียมกับบุคคลวัยอื่น สตรีสูงวัยกลุ่มที่ได้รับการศึกษาและเป็นชนชั้นกลางในเมืองจึงมีการตอบโต้มายาคติของสังคมที่มีต่อสตรีสูงวัยและใช้ชีวิตตามความปรารถนาของตนเองมากขึ้น ในขณะที่เดียวกันวาทกรรมแนวจารีตของสังคมก็ยังคงมีอิทธิพลต่อความคิดและพฤติกรรมของสตรีสูงวัย จึงพบตัวละครสตรีสูงวัยใน 3 ลักษณะ คือ สตรีสูงวัยแนวชนบท สตรีสูงวัยแนวตอรองชนบท และสตรีสูงวัยยุคใหม่ที่แหวกชนบทโดยสิ้นเชิง

¹⁰³ ดวงใจ, www.คุณย่า.com, หน้า 239.

สตรีสูงวัยกลุ่มที่ได้รับการยอมรับมากที่สุดคือกลุ่มต่อรองชนบ ที่มีอิสระเสรีในการดำเนินชีวิตมากขึ้นแต่ในขณะเดียวกันก็ยังคงเป็นที่พึ่งของบุตรหลานได้ตามแนวาทกรรมอุดมคติ ลักษณะของสตรีสูงวัยในเมืองที่ปรากฏในสามรูปแบบนี้มีจุดมุ่งหมายเดียวกันคือการแสวงหาความสุขในยามสูงวัยมีทั้งผู้ที่สามารถปรับตัวได้ดีและเป็นที่ยอมรับของสังคมและผู้ที่ปรับตัวไม่ได้ คุณลักษณะสำคัญของสตรีสูงวัยที่มีความสุขตามหลักการของจิตวิทยาเชิงบวกและพุทธศาสนา คือ ผู้ที่รู้ถึงความปรารถนาที่แท้จริงของตน มีความรอบรู้และรู้จักแบ่งปันความรู้ชั้นนี้ให้เกิดประโยชน์กับผู้อื่นซึ่งเชื่อมโยงกับหลักการเป็นผู้ให้ในศาสนาพุทธที่ว่า ผู้ให้ย่อมเป็นที่รัก และสตรีสูงวัยที่มีทัศนคติเชิงบวกจะสามารถรับมือกับปัญหาได้ดีและปรับตัวได้อย่างรวดเร็วเมื่อเผชิญกับความทุกข์ ซึ่งสอดคล้องกับการรู้เท่าทันความจริงของโลกว่าต้องมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ผู้ที่สามารถทำใจยอมรับได้จะสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุขท่ามกลางสังคมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา คุณลักษณะเหล่านี้จึงทำให้สตรีสูงวัยเป็นที่ยอมรับของสังคมและดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข

สำหรับปัจจัยที่ก่อให้เกิดทุกข์ของสตรีสูงวัยตามหลักการจิตวิทยาเชิงบวก คือ การยึดถือความสมบูรณ์แบบ การนำอัตลักษณ์ของตนขึ้นอยู่กัผู้อื่น ปัจจัย 2 ข้อนี้ทำให้สตรีไม่สามารถสร้างสุขได้ด้วยตนเองแต่ต้องไขว่คว้าหาความสมบูรณ์แบบที่ไม่มีวันไปถึง เช่นเดียวกับความหลงผิดสำคัญตนในพุทธศาสนาที่ทำให้สตรีสูงวัยเป็นทุกข์เพราะตามธรรมชาติแล้วทุกสิ่งย่อมมีการเปลี่ยนแปลง สตรีสูงวัยที่มีความยึดติดในตัวตน ค่านิยม และความเชื่อบางประการมากเกินไป เมื่อต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงก็จะเป็นทุกข์ เช่นเดียวกับผู้ที่มีความลุ่มหลงในความสุขภายนอกที่ทางพุทธศาสนาเรียกว่ากามคุณ 5 มากเกินไป ในทางจิตวิทยาเชิงบวกและพุทธศาสนาเสนอแนวทางสร้างสุขที่เริ่มจากตนเองดังนั้นการแสวงหาความสุขที่ขึ้นกับบุคคลหรือตำแหน่งทางสังคม ความงาม ความร่ำรวย ฯลฯ จึงมิใช่ความสุขที่แท้จริงเพราะต้องเสื่อมไป สตรีสูงวัยที่สามารถปรับตัวได้ดีและเป็นผู้ที่มีความสุขคือผู้ที่สามารถทำใจยอมรับกับความเปลี่ยนแปลงได้ มีจิตใจที่เปิดกว้าง ปล่อยวางเรื่องบุตรหลานและสามารถค้นพบว่าตนเองต้องการอะไร รวมถึงการสร้างคุณค่าและความสำคัญให้แก่ตนเองได้โดยไม่ต้องพึ่งพาหรือคาดหวังจากผู้อื่นด้วย

บทที่ 4

อุดมคติสตรีสูงวัย : วาทกรรมกุลสตรีกับสตรีสูงวัยไทย

นวนิยายไทยส่วนใหญ่มักเป็นเรื่องของคนวัยหนุ่มสาว ตัวละครผู้สูงวัยมักถูกสร้างขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ในการสืบทอดภูมิปัญญาบางอย่างหรือทำหน้าที่ช่วยเหลือตัวละครหนุ่มสาวในเรื่อง ผู้สูงวัยในนวนิยายไทยจึงมีลักษณะอุดมคติคือเป็นร่มโพธิ์ร่มไทรของบุตรหลานและผู้รักษาขนบจารีตของสังคม ลักษณะเช่นนี้ตอกย้ำความเป็นสังคมอาวุโสของสังคมไทยผู้ใหญ่ก็ต้องเป็นแบบอย่างที่ดีงามของผู้เยาว์ จากการศึกษานวนิยายไทยในช่วง ปีพ.ศ. 2525-2552 พบว่ามีสตรีสูงวัย 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ได้รับอิทธิพลจากวาทกรรมแนวสิทธิมนุษยชนดังที่ได้กล่าวถึงในบทที่แล้วและกลุ่มที่ยึดวาทกรรมแนวอุดมคติในฐานะร่มโพธิ์ร่มไทรของบุตรหลาน ตัวละครสตรีสูงวัยในกลุ่มนี้ส่วนใหญ่พบว่าเป็นสตรีสูงวัยที่อาศัยอยู่ในชนบทและถูกสร้างขึ้นเพื่อทำหน้าที่สืบทอดอุดมการณ์กุลสตรี และ เป็นที่พึ่งของครอบครัวและสังคม จึงกล่าวได้ว่าตัวละครในกลุ่มนี้เป็นสตรีสูงวัยในอุดมคติของสังคมไทย

ผู้แตงนวนิยายในกลุ่มนี้ส่วนใหญ่เป็นสตรีที่อยู่อาศัยในเมืองและได้รับการศึกษา ได้แก่ โปต้น ว.วินิจฉัยกุล ชมัยภร แสงกระจ่าง อาริตา กฤษณา อโศกสิน ฯลฯ ดังนั้นการสร้างตัวละครสตรีสูงวัยในชนบทในรูปแบบอุดมคติจึงแสดงให้เห็นว่าในทัศนะของคนเมืองแล้วชนบทมีลักษณะตายตัว บริสุทธิ และยังไม่เปลี่ยนแปลงไป ผู้สูงวัยในชนบทเป็นภาพแทนของผู้สูงวัยแบบที่สังคมเมืองกำลังโหยหาเนื่องจากผลกระทบของยุคสมัยและแนวคิดแบบวาทกรรมแนวสิทธิมนุษยชนทำให้สตรีสูงวัยในเมืองทำตามความปรารถนาของตนเองมากขึ้น สตรีสูงวัยแบบอุดมคติผู้เสียสละเพื่อครอบครัวจึงเป็นที่ต้องการของสังคม ผู้แตงสร้างให้สตรีสูงวัยในชนบทมีลักษณะตายตัวเพียงแบบเดียวคือ รักครอบครัว เกรงครัดขนบจารีต เสียสละเพื่อครอบครัว ไม่ได้รับการศึกษาหรือได้รับการศึกษาระดับปานกลาง ซึ่งช่วยตอกย้ำประเด็นเกี่ยวกับชนชั้นและสถานภาพของสตรีสูงวัยที่มีต่ออำนาจต่อรองในสังคม สตรีสูงวัยกลุ่มที่เป็นชนชั้นกลางในเมืองจะเป็นกลุ่มที่มีการเปลี่ยนแปลงตามสังคมในขณะที่สตรีสูงวัยในชนบทยังคงยึดวาทกรรมแนวอุดมคติเป็นหลักแม้ว่าสังคมชนบทจะเปลี่ยนแปลงไปแล้วก็ตาม

สังคมในชนบทไม่ได้หยุดนิ่งตายตัวแต่ได้รับผลกระทบเช่นเดียวกับสังคมเมืองทั้งในด้านเศรษฐกิจ ค่านิยมและแนวความคิดของคนรุ่นใหม่ที่เปลี่ยนไป ฯลฯ เหล่านี้ล้วนส่งผลกระทบต่อสตรีสูงวัย แม้จะมีความหนักแน่นในวาทกรรมแนวอุดมคติแต่ปัจจัยภายนอกที่เปลี่ยนไปทำให้การสืบทอดอุดมการณ์กุลสตรีของสตรีสูงวัยทำได้ยากขึ้น จากกลุ่มข้อมูลที่น่าสนใจพบว่า สตรีสูงวัยที่ถูกปฏิเสธจากบุตรหลานและล้มเหลวในการใช้ชีวิตในสังคมชนบทที่เปลี่ยนไป สะท้อนให้เห็นว่าสตรีสูงวัยในชนบทดำรงชีวิตได้ยากขึ้นเพราะสังคมชนบทที่เปลี่ยนไปผลักดันให้สตรีสูงวัยแนวอุดมคติถูกละเลย แม้จะยึดแนววาทกรรมอุดมคติแต่ก็ไม่ได้นำไปสู่ความสุข ทางออกของ

สตรีสูงวัยในกลุ่มนี้คือการทำให้ยอมรับความเปลี่ยนแปลงหรือจบลงด้วยความพ่ายแพ้ต่อยุคสมัย ด้วยความตาย

4.1 สตรีสูงวัยในอุดมคติ

จากการศึกษานวนิยายที่มีสตรีสูงวัยเป็นตัวละครหลักในช่วงปี พ.ศ. 2525-2552 พบว่ามีสตรีสูงวัย 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ทำตามความปรารถนาของตนในฐานะปัจเจกและสตรีสูงวัยที่ทำตามความต้องการของสังคม สตรีสูงวัยที่ทำตามความต้องการของตนเองส่วนใหญ่เป็นสตรีสูงวัยในเมืองที่ได้รับการศึกษา ส่วนสตรีสูงวัยที่ยึดถือวาทกรรมแนวอุดมคติพบว่าเป็นสตรีที่อยู่อาศัยในชนบท ตัวละครสตรีสูงวัยในชนบทถูกถ่ายทอดในลักษณะเดียวกันคือ สตรีสูงวัยที่เป็นร่มโพธิ์ร่มไทรของบุตรหลานและเสียสละเพื่อครอบครัว

4.1.1 การโหยหาอดีตของนักเขียนในเมือง

นวนิยายที่มีตัวละครสตรีสูงวัยเป็นตัวละครหลักในชนบท ในช่วงปี พ.ศ.2525-2552 ที่นำมาศึกษามีทั้งหมด 10 เรื่อง ได้แก่ **สะใภ้ลูกทุ่ง**(2525) **กรุง ญ.ฉัตร บ้านบุญหล่น** (2528)**ว.วินิจฉัยกุล อุทยานเครื่องเทศ**(2537)**กฤษณา อโศกสิน ผึ้งแสงจันทร์**(2540)**ประชาคม ลุนาชัย แม่ยายที่รัก**(2543) **กรุง ญ.ฉัตร หน้หน้าทอง**(2544) **ไบทัน ขนมหินป่าทองดี**(2545) **กิริติ ชนา เดชแม่ยาย**(2547) **กนกเรขา คุณยายหวานซ่าส์**(2549) **ชมัยภร แสงกระจ่าง และ สีทางฝัน**(2550) **อาริตา**

กลุ่มนักเขียนที่แตงนวนิยายทั้ง 10 เรื่องนี้ ส่วนใหญ่เป็นสตรีชนชั้นกลางในเมือง เช่น กนกเรขา ไบทัน ว.วินิจฉัยกุล กฤษณา อโศกสิน กรุง ญ.ฉัตร ชมัยภร แสงกระจ่าง และ อาริตา มีเพียง **ประชาคม ลุนาชัย และ กิริติ ชนา** ที่ไม่ใช่ นักเขียนสตรี การที่นักเขียนในเมืองเขียนถึงสตรีสูงวัยในชนบทเป็นการมองชนบทผ่านสายตาของคนเมือง ภาพของสตรีสูงวัยในชนบทที่ถูกถ่ายทอดออกมานั้นเป็นภาพอุดมคติในความคิดของนักเขียนในเมืองซึ่งอาจหมายถึงการหวนรำลึกถึงสังคมอุดมคติแบบเก่าของไทย

สเวตลลาวา บอยม์ (Svetlana Boym)¹ ได้ให้ความหมายของ การหวนรำลึก (Nostalgia) ไว้ว่า ความปรารถนาหรือความพึงพอใจในอดีตหรือสิ่งที่มีความเกี่ยวข้องกับอดีต โดยมากมักเป็นไปในรูปแบบอุดมคติ (*A feeling of appreciation for the past or something related to the past, yearning for the past, often in idealized form.*)² การสร้างให้ตัวละคร สตรีสูงวัยในชนบทมีลักษณะแบบอุดมคติจึงสามารถตีความได้ว่าเป็นการโหยหาสตรีสูงวัยใน

¹ Boym Svetlana, *The Future of Nostalgia*, pp. xiii-xiv.

รูปแบบเดิมของสังคม

ความเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยทำให้พบเห็นผู้สูงวัยในลักษณะ “ร่วมโพธิ์ร่วมไทร” น้อยลง สตรีสูงวัยในเมืองซึ่งได้รับอิทธิพลจากวาทกรรมแนวสิทธิมนุษยชนมีแนวโน้มที่จะทำตามความปรารถนาของตนเองมากขึ้น ประกอบกับลัทธิบริโภคนิยมที่มีส่วนกระตุ้นให้สตรีสูงวัยต้องนำเสนอตัวตนผ่านภาพลักษณ์ สตรีสูงวัยในเมืองมีลักษณะปรุงแต่งและเริ่มละทิ้งวาทกรรมเดิมของสังคมไป การสร้างให้ตัวละครในชนบทมีลักษณะเป็นธรรมชาติและเป็นสตรีสูงวัยรูปแบบเดิมที่สังคมคุ้นเคยจึงเปิดเผยให้เห็นความปรารถนาของสังคมต่อสตรีสูงวัยแบบอุดมคติ

4.1.2 สตรีสูงวัยในชนบท : บทบาทการสืบทอดอุดมการณ์กุลสตรี

การสร้างให้ตัวละครในชนบทมีลักษณะอุดมคติเพียงแบบเดียวแสดงให้เห็นว่าผู้แต่งมองว่าชนบทมีลักษณะตายตัว สตรีสูงวัยยังไม่ปรับเปลี่ยนสถานภาพของตนเองเช่นสตรีสูงวัยในเมือง

“ชุมชนชนบท หมายถึง ถิ่นฐานที่อยู่อาศัยของประชากรจำนวนน้อย ความหนาแน่นของประชากรต่อพื้นที่ต่ำ ประชากรมีความคล้ายคลึงกันในด้านลักษณะ อาชีพงาน และประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก มีวิธีการคิดแบบธรรมเนียมนิยม (traditionalism) มีรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นแบบกันเอง (ปฐมภูมิ) สภาพทางธรรมชาติของถิ่นฐานนี้มีการปรับเปลี่ยนแล้วเพียงส่วนน้อย สภาพโดยทั่วไปมี การเปลี่ยนแปลงค่อนข้างช้ากว่าเขตเมือง”³

สังคมในชนบทมีส่วนประกอบสร้างให้สตรีสูงวัยมีลักษณะคล้ายคลึงกันทั้งลักษณะทางกายภาพและทัศนคติ สตรีสูงวัยในชนบทจะเรียนรู้ความชราจากผู้สูงวัยรุ่นก่อนและเมื่อถึงคราวของตนก็ปฏิบัติตนในแนวทางเดียวกัน⁴ ผู้สูงวัยในชนบทส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรมเป็นแม่บ้านและได้รับการศึกษาน้อย ค่านิยมเรื่องการแต่งงานและดูแลครอบครัวมีความหนักแน่นในสังคมชนบท เพราะสตรียังคงพึ่งพาการเลี้ยงดูจากสามีและครอบครัวซึ่งลักษณะประชากรในชนบทเช่นนี้มีความสอดคล้องกับการสร้างตัวละครสตรีสูงวัยแนวอุดมคติด้วย

³ กองสิ่งแวดล้อมชุมชนและพื้นที่เฉพาะ, นิยามศัพท์ [ออนไลน์], 10 กุมภาพันธ์ 2553. แหล่งที่มา <http://www.onep.go.th/uap/definition.htm>

⁴ บรรลุ ศิริพานิช, คู่มือผู้สูงอายุฉบับสมบูรณ์ (กรุงเทพมหานคร : หมอชาวบ้าน, 2542), หน้า 27.

ตัวละครสตรีสูงวัยในชนบทถูกสร้างให้มีภาพลักษณ์แบบเดียวกันคือเป็นร่วมโพธิ์
ร่วมไทรของบุตรหลาน เสียสละเพื่อครอบครัว เป็นแหล่งภูมิปัญญาไทยและเป็นผู้คอยควบคุมให้
คนรุ่นใหม่ดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องระเบียบจารีตประเพณีเช่นเดียวกับพื้นที่ชนบทที่ถูกมองว่าบริสุทธิ์
เป็นธรรมชาติ และเป็นแหล่งกำเนิดของความสุขในลักษณะอุดมคติ ผู้แต่งจึงสร้างให้สตรีสูงวัยใน
ชนบททำหน้าที่สืบทอดอุดมการณ์กุลสตรีซึ่งอยู่ในวาทกรรมแนวอุดมคติของสังคม ตัวละครสตรีสูงวัยใน
ชนบททำหน้าที่สืบทอดอุดมการณ์กุลสตรีซึ่งมีความสำคัญทั้งต่อครอบครัวและชุมชน

ผู้วิจัยได้พิจารณาจากบทบาทหลักที่ตัวละครได้รับและการกระทำของตัวละครที่
ส่งผลต่อตัวละครอื่นในเรื่องประกอบกับแนวคิดหลัก*ของเรื่องและผู้แต่งต้องการนำเสนอผ่าน
ตัวละครสตรีสูงวัยนั้นๆ โดยบทบาทสำคัญของสตรีสูงวัยในชนบทที่พบ ได้แก่ สตรีสูงวัยคือแหล่ง
ภูมิปัญญาไทย ผู้สืบทอดความเป็นกุลสตรี เสาหลักของครอบครัว สตรีสูงวัยคือที่พึ่งพิงและปลอบ
ประโลมใจแก่คนหนุ่มสาว ฯลฯบทบาทเหล่านี้เป็นส่วนประกอบของวาทกรรมกุลสตรี บทบาทที่
ตัวละครได้รับมีส่วนสะท้อนภาพสตรีสูงวัยแนวอุดมคติและความคาดหวังที่สังคมมีต่อสตรีสูงวัย
ผู้แต่งกำหนดให้สตรีสูงวัยในชนบททำหน้าที่เหล่านี้บนพื้นฐานของการเชิดชูคุณค่าของสตรีสูงวัย
ในขณะเดียวกันก็สะท้อนให้เห็นวาทกรรมชุดเดิมที่ยังคงหนักแน่นในสังคมชนบท ดังนี้

4.1.2.1 สตรีสูงวัยคือภูมิปัญญาของสังคม

การนำเสนอตัวละครสตรีสูงวัยด้วยบทบาทการสืบทอดภูมิปัญญาไทยอยู่บน
พื้นฐานการเชิดชูคุณค่าของสตรีสูงวัยดังที่สำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ หรือ สทส. (Bureau of
Empowerment for Older Persons)⁵ มีแนวคิดว่า ผู้สูงวัยคือมรดกและคุณค่าของสังคม ในงาน
วรรณกรรม นวนิยายที่นำเสนอตัวละครผู้สูงวัยในลักษณะเชิดชูให้เห็นสังคมเห็นคุณค่าของผู้สูงวัย
เช่น นวนิยายเรื่อง ถ่านเก่าไฟใหม่ อุทยานเครื่องเทศ และตะเกียงแก้ว ฯลฯ มีแนวคิดหลักในการ
ยกย่องว่าผู้สูงวัยคือคุณค่าของสังคมและมีส่วนเสริมสร้างคนรุ่นใหม่ให้เป็นคนดีมีคุณภาพ ในนวนิยาย
กลุ่มที่มีสตรีสูงวัยเป็นตัวละครหลักพบบทบาทการสืบทอดภูมิปัญญาในครัวเรือน เนื่องจากสตรีไทย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁵ สำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ, วิสัยทัศน์ [ออนไลน์], 20 ธันวาคม 2553. แหล่งที่มา
<http://www.oppo.opp.go.th/>

*แนวคิด(theme) หมายถึง ความคิดรวบยอดหรือความหมายของเรื่อง ที่ผู้แต่งมุ่งแสดงต่อผู้อ่านโดย
แฝงอยู่ในเนื้อหาของนวนิยาย แนวคิดหรือแก่นเรื่องนี้เปรียบเสมือนหัวใจของเรื่องเพราะเป็นแกนหลักในการที่ผู้
แต่งใช้ในการวางโครงเรื่อง สร้างตัวละคร สร้างฉากและบรรยากาศรวมถึงกลวิธีการเล่าเรื่องด้วย (บุญเหลือ
เทพยสุวรรณ, วรรณกรรม. กรุงเทพมหานคร:ไทยวัฒนาพานิช,2539),หน้า 102.

เป็นผู้ทำหน้าที่ดูแลครัวเรือนและสุขภาพระดับต่างๆของคนในครอบครัวจึงเป็นแหล่งรวบรวมและถ่ายทอดภูมิปัญญาไทย บทบาทที่พบในนวนิยายเรื่อง อุทยานเครื่องเทศ คุณยายหวานซ่าส์ ดังนี้

ก. มุหน่าย จาก อุทยานเครื่องเทศ

นวนิยายเรื่อง **อุทยานเครื่องเทศ** ผู้แต่งได้แสดงจุดประสงค์ว่าต้องการนำเสนอตัวละคร “คุณมุหน่าย” ซึ่งเป็นสตรีสูงวัยที่มีลักษณะพิเศษคือสามารถผสมผสานความเก่าและความใหม่ได้อย่างลงตัว นางมีภูมิปัญญาไทยเรื่องสมุนไพรและมีความทันสมัย สามารถปรับตัวเข้ากับคนรุ่นหลานได้เป็นอย่างดี

“เราหันไปทางมารดาผู้ลงจากรถเรียบร้อยแล้ว แลเห็นชัดเจนว่า ผู้อาวุโสใส่ใจกระเบนผ้าลายสีระกำดอกเก้งที่นุ่งจนเนื้อผ้านิ่มสวมเสื้อสีนวล แขนกระบอก คอปิด ผมไม่ตัด เพียงแต่ตัดทรงดอกกระพุ่ม หวีเสยสวมรองเท้าผ้าใบ ใส่ถุงเท้าสีเนื้อครบเครื่อง โอ้โฮ...คุณย่าแต่งตัวม้ามั่น อะไรกระนั้นหนอ กานพลูนี้ในใจ ยิ่งเพิ่มความชอบพอในผู้สูงวัยนิสัยแปลกทวีคูณ”⁶

จากการแต่งตัวของมุหน่ายที่ใส่ใจกระเบนและตัดผมทรงดอกกระพุ่มซึ่งเป็นลักษณะการแต่งกายแบบสตรีไทยโบราณแต่นำมาใส่คู่กับถุงเท้าและรองเท้าผ้าใบ แสดงให้เห็นความกระฉับกระเฉงและการผสมผสานความโบราณเข้ากับทันสมัย สำหรับมุหน่ายความเก่าและความใหม่สามารถผสมผสานและอยู่ร่วมกันได้ เช่นเดียวกับตัวนางและคนหนุ่มสาวในเรื่องที่มีส่วนช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ภูมิปัญญาของนางมีส่วนช่วยเหลือคนรุ่นใหม่ในสังคม เช่น การแนะนำวิธีรักษาโรคขาดเบาในสตรีให้กับกลุ่มหญิงสาวในเรื่อง หรือบอกสูตรยาอายุวัฒนะวิธีการบำรุงสุขภาพ ฯลฯ ภูมิปัญญาไทยมีส่วนทำให้สตรีสูงวัยเป็นที่ยอมรับเพราะมีลักษณะผสมผสานทั้งความเก่าและใหม่ไว้ด้วยกันได้อย่างน่าสนใจ นางมีภูมิปัญญาไทยไว้ถ่ายทอดให้คนรุ่นใหม่ แต่มีความคิดและวิถีปฏิบัติที่ทันสมัยเป็นตัวของตัวเอง

ข. ยายหวาน จาก คุณยายหวานซ่าส์

บทบาทของสตรีสูงวัยในฐานะแหล่งภูมิปัญญาไทยยังปรากฏในนวนิยายเรื่อง**คุณยายหวานซ่าส์** โดยผู้แต่งสร้างให้ตัวละคร “ยายหวาน” ผู้เคยมีอาชีพเป็นครูของโรงเรียนในชุมชนและได้รับความเคารพนับถือ เป็นผู้ที่มีความรู้และอนุรักษ์ผ้าไทย การสั่งสอนและ

⁶กฤษณา อโศกสิน, **อุทยานเครื่องเทศ** (กรุงเทพมหานคร : เพื่อนดี, 2549), หน้า 43.

สืบทอดภูมิปัญญาไทยของยายหวานเด่นชัดที่สุดเมื่อทางโรงเรียนต้องการจัดงาน “ไทยสืบไทย ไทยก้าวไกล” จากเบื้องงานแสดงให้เห็นว่าวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยต้องมีการสืบทอดและอนุรักษ์ให้คงอยู่เพื่อความก้าวหน้าของชาติ ผู้แต่งใช้ตัวละครสตรีสูงวัยเพื่อทำหน้าที่นี้ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นว่าสตรีสูงวัยคือชุมทรัพย์และแหล่งการเรียนรู้ของคนรุ่นใหม่ ดังนี้

“ชุดนี้คุณยายหรือคุณครูหวานจิต สังสาร เป็นผู้อุปถัมภ์ผ้าถุง เป็นผ้าปุม คือผ้าไหมที่ทอเป็นลวดลาย ตาแปลกๆเนื้อไม่เรียบ มีลายพลอมแพลมหลายแห่ง เช่น ปุมไทย ปุมเขมร และปุมมลายู ไทยเราเอาอย่างมาจากเขมร ผ้าผืนนี้อายุมากกว่าคนใส่แน่นอน..เพราะนางแบบเพิ่งอายุสิบหก ส่วนผ้านั้นหกสิบเอ็ด นางสาวศศิญา เบญจมา..(มีเสียงหัวเราะ)”⁷

ไม่เพียงแต่เป็นแหล่งความรู้และสะสมภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างเรื่องการทอผ้าแต่ยายหวานยังถ่ายทอดความคิด วิธีชีวิตของสตรีโบราณให้กับหลานสาวซึ่งเป็นสตรียุคใหม่ ผ่านการบอกเล่าและสั่งสอน ดังนี้

“ในที่สุดยายก็สอนหนูนุ่งกระโจมอก “มันอยู่ที่การหายใจ มันอยู่ที่การควบคุมสติ คนนุ่งจะรู้ว่า จังหวะไหนที่เราจะนุ่งผ้าแล้วพอดี กระชับ ไม่ว่าจะนุ่งกระโจมอกหรือนุ่งอยู่กับบ้าน พอได้จังหวะ บางทีเขาก็จะนุ่งซ้ำอีกครั้ง เพราะฉะนั้น เขาจะใช้วิธีนี้เมื่อนุ่งไม่นาน นุ่งกระโจมอกนี้คือนุ่งอาบน้ำส่วนนุ่งผ้าอยู่กับบ้านสามารถนุ่งใหม่ได้ถ้าผ้าหลวม เพราะฉะนั้นเวลาออกนอกบ้านเขาจึงต้องคาดเข็มขัด..นุ่งเป็นมัยละคาดเข็มขัดนะ”⁸

จากการสั่งสอนเรื่องการนุ่งผ้าแสดงให้เห็นว่าสตรีสูงวัยมีบทบาทในการถ่ายทอดวิถีชีวิตของสตรีสมัยก่อนให้กับสตรีรุ่นใหม่ วิถีชีวิตของสตรีจึงเกิดจากการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นภายในครอบครัว หากในครอบครัวมีผู้สูงวัยที่มีความรู้ในภูมิปัญญาด้านต่างๆย่อมมีคุณค่าและประโยชน์สำหรับคนรุ่นใหม่ทั้งในและนอกครอบครัว นอกจากนี้ “การทอผ้า” ยังเป็นกิจกรรมของสตรีที่เป็นทั้งความผูกพันและงานศิลปะ การที่ผู้แตงนวนิยายทั้งสองเรื่องได้ให้

⁷ ชมัยภร แสงกระจ่าง, คุณยายหวานซึ้ง (กรุงเทพมหานคร : คมบาง, 2549), หน้า 129.

⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 121.

ตัวละครสตรีสูงวัยมีบทบาทหลักในการสืบทอดภูมิปัญญาไทย เช่น สมุนไพรไทยและผ้าไทย โบราณ แสดงให้เห็นความสำคัญของสตรีสูงวัยในครัวเรือนและการสืบทอดภูมิปัญญาไทยมิให้สูญหายซึ่งสัมพันธ์กับการสร้างตัวละครสตรีสูงวัยในลักษณะอุดมคติ ผู้วิจัยพบว่าบทบาทการสืบทอดภูมิปัญญาไทยนี้ปรากฏในสตรีสูงวัยที่อยู่ในชนบทมากกว่าสตรีสูงวัยในเมือง เนื่องจากสตรีสูงวัยชนบทมีความใกล้ชิดกับครอบครัวและท้องถิ่นทำให้ได้รับภูมิปัญญาท้องถิ่นแขนงต่างๆมากกว่าสตรีสูงวัยในเมืองที่มีบทบาทในการทำงานนอกบ้านและการอบรมกริยามารยาทของบุตรหลานแต่ไม่ได้ทำหน้าที่ในการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเช่นสตรีสูงวัยในชนบท

4.1.2.2 สตรีสูงวัยคือต้นแบบกุลสตรี แม่ศรีเรือน

บทบาทหลักของสตรีสูงวัยในชนบท คือ การสืบทอดอุดมการณ์กุลสตรี ลักษณะของกุลสตรี คือ ผู้ที่ทำหน้าที่เป็นลูกสาว เป็นภรรยาและแม่ที่สมบูรณ์และคู่ควรกับคำว่า “แม่ศรีเรือน” ความเป็นกุลสตรีเป็นสิ่งที่สร้างขึ้นเพื่อรองรับระบบนิยมชายและสถาบันครอบครัว เป็นสิ่งที่สังคมใช้เป็นมาตรฐานในการตัดสินว่าผู้หญิงคนหนึ่งเป็นผู้หญิงดีหรือเลว ดังนั้นอุดมการณ์ความเป็นกุลสตรีจึงถูกปลูกฝังและสืบทอดผ่านสตรีสูงวัยในครอบครัว

ก. บัวศรี จาก สะใหลูกทุ่ง

ในเรื่องสะใหลูกทุ่งผู้แต่งได้แสดงแนวคิดที่ว่า กุลสตรีไทย คือผู้ที่หัวอ่อนกว่านอนสอนง่าย เก่งการบ้านการเรือนและพร้อมจะเป็นภรรยาที่ดี อุดมการณ์ความเป็นกุลสตรีมีความหนักแน่นและสืบทอดต่อกันในหมู่สตรีชนบท ดังเช่นที่ บัวศรี สตรีสูงวัยในเรื่อง อบรมบุตรบุญธรรมอย่างซื่อประยงค์ให้เป็นกุลสตรีหมายจะให้แต่งงานกับหลานชายของตนสะท้อนให้เห็นว่าบทบาทของสตรีสูงวัยในที่นี้คือการอบรมสตรีในปกครองให้มีคุณสมบัติเป็นกุลสตรีไทยอย่างครบถ้วนเพื่อทำหน้าที่ในครอบครัวต่อไป

“ยายเค็มบ้านะเลี้ยงแกมาแต่เล็กแต่น้อยไม่ใช่ลูกก็เหมือนลูก
อยากเห็นแกได้คู่ครองดีๆ ผู้หญิงเราอะจะชั่วจะดีก็อยู่ที่มือ ป้าคิดว่าแก
เหมาะสมกับพ่ออ้าดนะ”⁹

ความปรารถนาของบัวศรี คือ ต้องการเห็นบุตรบุญธรรม “ได้คู่ครองดีๆ” และความคิดที่ว่า “ผู้หญิงเราจะชั่วจะดีก็อยู่ที่มือ” แสดงให้เห็นทัศนคติที่ว่า การแต่งงานเป็นเรื่องสำคัญสำหรับสตรี การอบรมตนให้เป็นกุลสตรีก็เพื่อให้ทำหน้าที่เป็นภรรยาที่สมบูรณ์ คุณบัวศรียัง

⁹ กฤษ ญ.ฉัตร, *สะใหลูกทุ่ง* (กรุงเทพมหานคร : บำรุงสาส์น, 2525), หน้า 6.

มีแนวคิดที่ว่าสตรีไม่จำเป็นต้องมีการศึกษาสูงเพราะสุดท้ายแล้วการมีครอบครัวเป็นเรื่องสำคัญที่สุด

“ลูกผู้หญิง เรียนมากไป มันก็แค่มัว อย่าเรียนเลยฉันจะหาหัวดี ๆ ให้สักคน ดีกว่าไอ้คนที่เรียนเป็นหมอเป็นหมาด้วย”¹⁰

นอกจากสตรีสูงวัยในชนบทจะชื่นชมผู้เป็นกุลสตรีแล้วยังพบว่าสตรีที่มีลักษณะแหวกกรอบกุลสตรีจะไม่ได้รับการยอมรับจากสตรีสูงวัย ดังที่บัวศรีไม่ยอมรับสมวิญญา น้องสาวของช่อประยงค์เนื่องจากมีกิริยาไม่เรียบร้อย หัวแข็งไม่ยอมรับการอบรมจากเธอ และยังเลือกเรียนแพทย์แทนการเรียนการเรือน นางมีแนวความคิดว่าหน้าที่สำคัญที่สุดของผู้หญิงคือการได้เป็นภรรยาที่ดี สตรีสูงวัยในชนบทมีบทบาทในการอบรมบุตรหลานให้เป็นกุลสตรีและเลือกคู่ครองให้เมื่อถึงวัยที่เหมาะสมแสดงให้เห็นความหนักแน่นของอุดมการณ์ครอบครัวในสังคมชนบท ในขณะที่สตรีสูงวัยในเมืองจะปลูกฝังให้บุตรหลานตั้งใจเรียนหนังสือเพื่อประกอบอาชีพเลี้ยงดูตนเอง

ข. ประนอมศรี จาก สีทางฝัน

สตรีสูงวัยมีบทบาทในการอบรมสตรีทั้งในและนอกครอบครัว การสืบทอดอุดมการณ์กุลสตรีของสตรีสูงวัย กระทำผ่านการปฏิบัติตนเป็น “แบบอย่างที่ดี” ให้ปฏิบัติตามและอบรมสั่งสอนสตรีในครอบครัว ดังเช่นการอบรมเรื่องการรักษานวลสงวนตัวที่ปรากฏในเรื่อง **สีทางฝัน** คุณนายประนอมศรีผู้เป็นย่าพยายามเข้าไปอบรมหลานสาวทั้งสี่ให้มีศีลธรรมและเป็นกุลสตรี ดังนี้

“แล้วเขายอมรับเราเป็นเมียหรือเปล่า ทีกักไปเอง แม่จันทน์
ทำตัวง่ายนะ ผู้ชายมันควรรับเอาไว้ทั้งนั้น แล้วมันก็ปล่อยทิ้งง่ายด้วย
อย่าล้าพองว่าสาว สวย แล้วมีดี เพราะหากมี แต่ไร้คุณค่าอย่างนั้น
หรือ”¹¹

การอบรมหลานสาวให้ครองความเป็นกุลสตรี ไม่ประพฤติเสื่อมเสียในเรื่องเพศ แสดงให้เห็นว่าสตรีสูงวัยคือผู้ที่รับเอาอุดมการณ์กุลสตรีและคอยตรวจสอบความประพฤติของสตรีต่างวัยด้วย เนื่องจากคุณนายประนอมศรีครองตัวเป็นแม่มาไม่เคยทำตัวเสื่อมเสีย

¹⁰ กรุง ญ.ฉัตร, *สะใภ้ลูกทุ่ง*, หน้า 23.

¹¹ อาริตา, *สีทางฝัน* (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์คำ, 2550), หน้า 172.

อุดมการณ์นี้ได้ถูกนำมาควบคุมและตรวจสอบลูกสะใภ้ที่เป็นม่ายของนางเพราะสตรีที่มีสถานภาพสมรสเป็น“แม่ม่าย”มักถูกจับตามองจากสังคมว่าจะมีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมและมีค่านิยมว่าสตรีเมื่อแต่งงานแล้วชีวิตย่อมเป็นของสามีเพียงผู้เดียว

“อีกอย่างที่น่าห่วงคือ แม่ค้าขนมหวานคนสวยเป็นม่ายเสียแล้ว นางยอมรับว่าเมษาเป็นสาวสวย ดีที่ว่ากิริยาของเมษานั้นออกไปทางเรียบร้อยไม่หลุกหลิกเล่นท่ากับชายคนไหนๆเลย หล่อนดูเป็นคนรักนวลสงวนท่าที แต่คุณนายประนอมศรียังคิดทางร้ายเอาไว้ก่อน แม่ม่ายรู้สึกเสียแล้วมีหรือจะอดใจได้ไหว กลัวแต่อวดอยากปากแห้งขึ้นมาจะเที่ยวคว้าผู้ชายที่ไหนไม่รู้มา ข้าตัวเองยังมีลูกสาวถึงสี่คนที่มีแต่จะเติบโตเป็นสาว ล่อตาล่อใจพ่อเลี้ยงตีนักแล...ดูแล้วนางก็กังวล”¹²

ความกังวลของประนอมศรีว่าลูกสะใภ้จะนำชายอื่นเข้ามาในครอบครัว แสดงให้เห็นว่า สตรีสูงวัยทำหน้าที่ควบคุมให้ลูกสะใภ้อยู่ในวาทกรรมกุลสตรี คือ การรักเดียวใจเดียวและเป็นสมบัติของครอบครัว แม้ว่าสามีจะตายจากไปแล้วก็ตาม เช่นเดียวกับที่คุณนายประนอมศรีได้ครองตัวเป็นม่ายจนเข้าสู่วัยชรา การอบรมหลานสาวให้รักนวลสงวนตัวและไม่ประพฤตินิสิตธรรมและคอยควบคุมดูแลลูกสะใภ้ไม่ให้แต่งงานใหม่ของนางแสดงให้เห็นว่าสตรีสูงวัยในชนบทคือผู้สืบทอดอุดมการณ์กุลสตรี คือ การรักนวลสงวนตัว การรักษากิริยามารยาทต่อเพศตรงข้าม และเมื่อแต่งงานไปกับผู้ใดแล้วก็ควรเป็นสมบัติของครอบครัวสามี และสตรีสูงวัยยังทำหน้าที่ตรวจสอบความประพฤติของสตรีในครอบครัวด้วย

ค. หวาน จาก คุณยายหวานซำส์

การสืบทอดอุดมการณ์ความเป็นกุลสตรียังหมายรวมถึงการอบรมสตรีให้อยู่ในกรอบจารีตประเพณี ดังที่พบในเรื่อง **คุณยายหวานซำส์** ยายหวาน มีบทบาทในการสั่งสอนหลานสาวและเพื่อนสาวของหลานชายวัยรุ่นในเรื่องการรักนวลสงวนตัว ดังนี้

“ยายก็ต้องขอโทษด้วยที่ก้าวก่ายเรื่องส่วนตัวของหนู...ทั้งที่ยายไม่ใช่ยายของหนู...ยายมานั่งคิดๆ หลังจากที่ฟังหนูพูดแล้ว เรื่องแบบนี้

¹² อาริตา, สี่ทางฝัน, หน้า 64.

มันต้องสอนกันโดยคนในครอบครัว ไม่ใช่คนอื่น และไม่ใช่เพียงสอนแต่ปาก หากต้องสอนด้วยการกระทำที่เป็นแบบอย่างด้วย”¹³

ยายหวาน ได้แสดงทัศนคติว่าผู้สูงวัยในครอบครัวคือผู้ที่ต้องอบรมบุตรหลานให้เป็นกุลสตรีด้วยการปฏิบัติตนเป็นแบบอย่าง การผลิต“กุลสตรี” และมีส่วนควบคุมให้สตรีรุ่นหลังรักษาขนบจารีตสืบไปเพราะการรักษานวลสงวนตัวจะช่วยให้ผู้หญิงไม่เสียเปรียบผู้ชายและทำให้ผู้หญิงมีคุณค่า

ง. มะพร้าว จาก เดชแม่ยาย

สตรีสูงวัยในชนบทนิยมให้บุตรหลานที่เป็นสตรีเรียนวิชาที่เกี่ยวกับการเรือน เช่น การทำอาหาร ตัดเย็บเสื้อผ้า ฯลฯ มากกว่าความรู้ที่เป็นวิชาชีพ ดังเช่นในเรื่อง**เดชแม่ยาย**ที่ คุณนายมะพร้าวผู้มีฐานะร่ำรวยส่งเสียให้กันเกราบุตรสาวเรียนวิชาการเรือนและเปรียบเปรยลูกสาวว่าเป็น “ดวงแก้วแก้วแก้ว” ซึ่งเหมาะสมกับผู้ชายที่ดีพร้อมเท่านั้น

“แม่หนูใหญ่ของคุณนายถูกทั้งอบทั้งรมทั้งร่ำจนเรียบร้อยยิ่งกว่า
ผ้าพับไว้ เรียกว่าเป็นผ้าที่รัดจนเป็นแผ่นกระดาษยังได้ ลูกพหูหญิง
คุณนายวางกฎตายตัว ต้องร่ำเรียน เรียบร้อย รับรอง”¹⁴

ทัศนคติที่ว่าลูกผู้หญิงต้อง ร่ำเรียน เรียบร้อย รับรอง คือหน้าที่ของสตรีที่สังคมกำหนดให้เป็นแม่บ้านแม่เรือนที่ดี ได้รับการศึกษาพอควร มีกิริยามารยาทที่เรียบร้อย และรู้จักปรนนิบัติรับใช้สามี สตรีสูงวัยเป็นผู้ปลูกฝังแนวคิดนี้ให้กับสตรีในครอบครัว หน้าที่ของสตรีสูงวัยคือการ “อบ รม ร่ำ” ให้บุตรสาว เรียบร้อย เป็นกุลสตรี เพื่อให้ทำหน้าที่เป็นภรรยาที่เพียบพร้อมและทำให้ผู้เป็นพ่อแม่ภาคภูมิใจ

จ. วันทนีย์ จาก แม่ยายที่รัก

ในเรื่อง**แม่ยายที่รัก** วันทนีย์ ไม่ยอมรับลูกสะใภ้ที่มีการศึกษาสูงและทำงานเก่ง นางมองว่าคุณสมบัติเหล่านี้ไม่มีความจำเป็นสำหรับลูกผู้หญิง และมีอคติว่าลูกสะใภ้เป็นผู้หญิงที่มีความเย่อหยิ่ง หัวแข็ง ไม่เป็นแม่ศรีเรือน นางต้องการสนับสนุนให้ลูกชายได้แต่งงานกับ กระถิน เด็กสาวที่นางอบรมถ่ายทอดความเป็นแม่บ้านแม่เรือนมาด้วยตนเองมากกว่า

¹³ ชัยภกร แสงกระจ่าง, *คุณยายหวานซึ้ง*, หน้า 154.

¹⁴ กนกเรखा, *เดชแม่ยาย* (กรุงเทพมหานคร : ณ บ้านวรรณกรรม, 2547), หน้า 11.

“คนแบบนี้พ่อแม่ที่ป่าน้ำตาต้องไม่จืดอยู่แล้วล่ะ....ไอ้หมา แม่พูดความจริง เอ็งไม่ต้องมาสะกิด พูดความจริงไม่เห็นเสียหายเลย คุณนี่จะได้รู้หัวอกของคนเป็นแม่ผัวที่มีลูกสะใภ้หยิ่งจองหอง...มาคราวนี้นะก็ตั้งใจว่าจะมาเยี่ยมลูกชาย ตั้งแต่เขาแต่งงานมีเมียไม่เคยแวะกลับไปเยี่ยมพ่อแม่ที่บ้านนอกเลย บอกกันตรงๆนะคุณ ฉันไม่ชอบลูกสะใภ้ มันยโสโอหัง ไม่มีแม่ผัวบ้านนอกอย่างฉันอยู่ในสายตา”¹⁵

สตรีสูงวัยไม่ต้องการลูกสะใภ้ที่มีลักษณะ “หยิ่งจองหอง ยโสโอหัง” และ “ไม่เห็นแม่ผัวอยู่ในสายตา” สตรีในเมืองที่ได้รับการอบรมให้พึ่งพาตนเองและได้รับการศึกษาสูงจึงไม่เป็นที่นิยมของสตรีสูงวัย เพราะความเป็นกุลสตรี มีความสำคัญสำหรับสตรีสูงวัยในชนบทมาก และถือเป็นมาตรฐานในการตัดสินคุณค่าความเป็นลูกผู้หญิงที่ดีด้วย หน้าที่ของสตรีสูงวัยในชนบทคือการสืบทอด ตระวศอบ และเป็นต้นแบบของกุลสตรีไทยทำให้ตัวละครสตรีสูงวัยในชนบทมีลักษณะเดียวกัน คือ ศรัทธาในระบบครอบครัวและเป็นผู้รับใช้ที่ดี เพื่อทำหน้าที่สืบทอดค่านิยมนี้สู่สตรีรุ่นต่อไป

4.1.2.3 สตรีสูงวัยคือเสาหลักของครอบครัว

ในสังคมมีคำเปรียบเปรยการครองคู่ว่าสามีคือช้างเท้าหน้าส่วนภรรยาคือช้างเท้าหลังผู้ชายถูกคาดหวังให้ทำหน้าที่ผู้นำของครอบครัว นวนิยายในกลุ่มนี้ได้เปิดเผยให้เห็นว่าแท้จริงแล้วผู้ที่เป็เสาหลักของครอบครัวคือสตรี ในสังคมชนบทสตรีสูงวัยยังคงรับภาระหนักกว่าบุรุษในการดูแลครอบครัว

ก. มะปราง จาก เดชแม่ยาย

ในนวนิยายเรื่อง **เดชแม่ยาย** คุณนายมะปราง สตรีสูงวัยในเรื่องอยู่ในฐานะเสาหลักและผู้อุปถัมภ์ครอบครัว ทำให้คุณพ่อและกันเกราบุตรสาวไม่ต้องประกอบอาชีพใดๆ ฐานะของคุณนายมะปรางในเรื่องทำให้นางมีอำนาจและได้รับความเคารพจากทุกคนในครอบครัว คุณนายมะปรางเป็นภาพแทนของสตรีสูงวัยในชนบทที่มีฐานะร่ำรวยและสามารถอุปถัมภ์บุคคลในครอบครัวได้เป็นอย่างดี

¹⁵ กฤษ ญ. ฉัตร, แม่ยายที่รัก (กรุงเทพมหานคร : คลังวิทยา, 2543), หน้า 137.

“อีกครั้งที่บุตรสาวมองผู้เป็นบิดาอย่างแปลกใจ เพราะ
แต่ไหนแต่ไรคุณพ่อมักประพฤติ ปฏิบัติดูตนเองเป็นพลเมือง
ชั้นสอง คุณพ่ออ่อนโยน สงบเสงี่ยม สุภาพ มิใช่เฉพาะกับ
ศรีภรรยาเท่านั้น กับทุกคนในบ้านคุณพ่อก็บำเพ็ญตนเสมอต้น
เสมอปลาย”¹⁶

ผู้เป็นสามีที่ถูกคาดหวังให้เป็นช่างทำหน้ากลับปฏิบัติตนเป็น พลเมือง
ชั้นสองและอ่อนโยน สงบเสงี่ยม กับผู้เป็นภรรยา เพราะรู้ว่านางคือผู้อุปถัมภ์ครอบครัวให้อยู่
อย่างสุขสบาย เป็นที่น่าสังเกตว่าลักษณะการอุปถัมภ์บุคคลในครอบครัวแบบเบ็ดเสร็จโดยสตรี
ปรากฏในครอบครัวชนบท ในขณะที่ครอบครัวในเมืองแม้จะมีฐานะร่ำรวยแต่สามีและบุตรก็มักมี
อาชีพรองรับหรือเคยประกอบอาชีพมาก่อน บทบาทของมะปรางแสดงให้เห็นความสำคัญของ
สตรีสูงวัยในฐานะผู้อุปถัมภ์ สตรีสูงวัยที่มีเงินและเป็นเสาหลักของครอบครัวจะมีอำนาจใน
การตัดสินใจและได้รับความเคารพยำเกรงจากครอบครัว

บทบาทการเป็นเสาหลักของครอบครัวช่วยตอกย้ำว่าทกรรมแนวอุดมคติที่
กำหนดให้สตรีสูงวัยอยู่ในฐานะร่มโพธิ์ร่มไทร เป็นที่พึ่งของทุกคนในครอบครัว สตรีสูงวัยในอุดมคติ
ผู้เสียสละและทุ่มเทให้แก่ครอบครัวเป็นสิ่งที่สังคมกำลังโหยหา เมื่อพิจารณาสถานภาพของสตรีสูงวัย
ไทยในชนบทประกอบด้วยจะพบว่าสตรีสูงวัยในชนบทส่วนใหญ่อยู่ในฐานะภรรยาของบุตรหลาน
มากกว่าการเป็นผู้อุปถัมภ์อย่างเบ็ดเสร็จ เนื่องจากสตรีสูงวัยส่วนใหญ่ยังได้รับการศึกษาน้อยและ
ประกอบอาชีพเกษตรกรรม เมื่อสูงวัยและประกอบอาชีพไม่ไหวรายได้ส่วนใหญ่จึงมาจากบุตรหลานที่
เป็นคนหนุ่มสาว สภาพทางเศรษฐกิจปัจจุบันกดดันให้หนุ่มสาวในชนบทเข้ามาทำงานในเมืองมากขึ้น
ทำให้ผู้สูงวัยถูกทอดทิ้งอยู่เบื้องหลังและถูกมองว่าไม่มีความสำคัญในเชิงเศรษฐกิจ ภาพของสตรีสูงวัยที่
เป็นเสาหลักของครอบครัวในลักษณะการอุปถัมภ์แบบเบ็ดเสร็จจึงเป็นภาพสตรีสูงวัยในอุดมคติ
ของนักเขียนในเมือง

ข. มณี จาก ะหน้าทอง

ในเรื่อง ะหน้าทอง ผู้แต่งสร้างให้ มณี สตรีสูงวัยในเรื่องรับภาระใน
การดูแลพ่อแม่ พี่น้อง บุตรหลานทั้งของตนและสามี นางเป็นสตรีที่แบกรับภาระทุกอย่างมาตั้งแต่
วัยสาวและเป็นผู้หาเลี้ยงครอบครัวเพียงผู้เดียว มณีต้องออกจากโรงเรียนเพราะต้องทำงานหาเลี้ยง
ครอบครัว ในสังคมชนบทการศึกษาถูกมองว่าเป็นเรื่องไม่จำเป็นสำหรับสตรี หน้าที่สำคัญเพียง
อย่างเดียวคือการรับใช้ครอบครัว

¹⁶ กนกเรขา, เดชแม่ยาย, หน้า 59.

“ในฐานะบุตรสาว บุตรสาวโดยทั่วไปมีหน้าที่คอยดูแลเมื่อพ่อแม่ แก่เฒ่าลง โดยเฉพาะอย่างยิ่งบุตรสาวที่ได้รับมรดกบ้าน ความสัมพันธ์ ระหว่างพ่อ แม่ ลูก ในสังคมไทยเป็นความสัมพันธ์แบบบุญคุณ ลูกสาว ตอบแทนบุญคุณของพ่อแม่ด้วยการช่วยทำงาน ประนินิบัติรับใช้ และ ให้เงินท่านไว้ใช้สอย หรือแต่งงานกับผู้ชายที่ดี ที่สามารถช่วยเหลือ เกื้อหนุนพ่อแม่พี่น้องของภรรยาได้”¹⁷

เนื่องจากความสัมพันธ์ระหว่างบุตรเป็นความสัมพันธ์แบบบุญคุณ สตรี จึงถูกปลูกฝังว่าเมื่อเป็นเด็กก็ต้องรู้จักรับใช้พ่อแม่ เมื่อเป็นสาวก็ต้องรับใช้สามีและลูกแม้ในยาม ชราแล้วก็ยังพบว่าบทบาทในการดูแลรับใช้บุคคลในครอบครัวของสตรีสูงวัยมิได้หมดไปด้วย

“อีกอย่างฉันมีหลานสิบสองคนควรจะต้องเลี้ยงคนไหนละ น้องสี่คน หลานโขงหนึ่ง เลี้ยงลูกบ้านไหนอีกสามบ้านก็คงจะมาตะโกนด่าป่าวๆ ว่าฉันลำเอียงมีต้องเลี้ยงหมดทุกบ้านละ เลี้ยงน้องมาจนหัวหงอกแล้ว ยังจะต้องมาเลี้ยงหลานอีก ไม่ละ ใครอยากได้เงินก็ต้องทำงานแลก ให้ มันรู้จักค่าของเงินมัน ไม่มีอะไรได้มาเปล่าๆหรอก”¹⁸

ภาระของมณีในวัยสาวคือ การดูแลน้องๆ ในวัยชราที่ต้องรับภาระดูแล หลานๆ นับสิบชีวิต มณี เป็นศูนย์กลางที่หล่อเลี้ยงทุกชีวิตในครอบครัว ตั้งแต่การศึกษา อาหารการกิน ความเป็นอยู่ ทรัพย์สินสมบัติ ทุกอย่างต้องมีนางดูแลจัดการ สถานภาพของสตรีสูงวัยในครอบครัวถูก มองว่าเป็นผู้ที่มีความมั่นคงสูงและใช้จ่ายน้อยลง มีเงินทองมากพอจะส่งเสียผู้ที่กำลังอยู่ในวัย ศึกษาเล่าเรียนหรือผู้ชรามากซึ่งช่วยเหลือตนเองไม่ได้ มณีจึงต้องรับภาระในการดูแล ปูกับยา (พ่อและแม่ชราของตนเอง) คุณตาทรง(พ่อบุญธรรมของสามีซึ่งช่วยเหลือตนเองไม่ได้) หางานให้ พี่น้องทั้งหมดทำและช่วยส่งเสียหลานในวัยเล่าเรียน แม้แต่เพื่อนสนิทที่ไปบวชเป็นชีต่างก็ได้นาง เป็นผู้อุปถัมภ์ มณีเป็นตัวแทนของสตรีสูงวัยที่เป็นเสาหลักของครอบครัว นอกจากนี้ยังพบว่า

¹⁷ จูไรรัตน์ จันทรธำรงค์, การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีกับผลกระทบต่อภาวะการจ้างงานของแรงงาน หญิงในอุตสาหกรรมสิ่งทอของไทย (กรุงเทพฯ: โครงการสตรีและเยาวชนศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2537), หน้า 390.

¹⁸ โบตัน, หน้าทอง (กรุงเทพมหานคร : ชมรมเด็ก, 2544), หน้า 59.

การสืบทอดภาระหน้าที่นี้ผู้หญิงรุ่นต่อไปด้วย ซึ่งในเรื่อง คือ ทองทราย หลานสาวที่มณีเลือกให้รับบทบาทเสาหลักของครอบครัวต่อจากนาง

“ฉันจะให้แกทำสองเรื่อง แม่ฝั่งงาน หรือจะว่าไปก็สามเรื่อง เรื่องที่หนึ่ง แต่งงานกะนายหมอตัน สองดูแลทรัพย์สินสมบัติให้ฉันดี ๆ แล้วก็ทำหน้าที่ประสานรอยร้าวระหว่างนายตันกับแม่..”¹⁹

หน้าที่ที่มณีมอบหมายให้หลานสาวแสดงให้เห็นภาระของสตรีในครอบครัว คือ การดูแลทรัพย์สินและเป็นภรรยาที่ดี การสืบทอดบทบาทในการดูแลครอบครัวจากสตรีสูงวัยไปสู่สตรีรุ่นต่อไปแสดงให้เห็นว่าระบบครอบครัวไทยต้องพึ่งพาสตรีเป็นหลัก เมื่อหมดคนหนึ่งไปก็ต้องมีอีกคนแทนที่ คุณลักษณะนี้ของสตรียังทำให้บุรุษใช้เป็นคุณสมบัติในการเลือกบุคคลที่จะแต่งงานด้วย โดยในเรื่องพบว่า ชีวิตแต่งงานของ มณี และ ทองทราย มีลักษณะเดียวกันคือ ฝ่ายชายมองว่าสตรีที่มีความเด็ดเดี่ยว แก้ปัญหาเก่ง และสามารถช่วยดูแลทรัพย์สินของตนเองให้เพิ่มพูนขึ้นได้คือผู้เหมาะสมที่จะแต่งงานด้วย ทั้งทองทรายและมณีจึงถูกเลือกให้แต่งงานกับบุรุษผู้มีทรัพย์สินสมบัติ ภาระหน้าที่ต่อครอบครัวของสตรีมีมากมายและไม่อาจหมดไปในวันปลายชีวิต หากสตรีสูงวัยมีความเข้มแข็งพอก็จะสามารถรับมือกับปัญหานั้นๆ ได้หรือสืบทอดภาระหน้าที่ให้กับสตรีรุ่นต่อไป แต่หากสตรีสูงวัยไม่มีความสามารถก็ต้องทุกข์กับปัญหาของบุคคลในครอบครัวอย่างไม่จบสิ้น การได้เป็นที่พึ่งของครอบครัวในฐานะร่มโพธิ์ร่มไทรไม่ได้นำมาเพียงความสุขแต่นำความหนักใจมาให้แก่สตรีสูงวัยด้วย

4.1.2.4 สตรีสูงวัยคือร่มโพธิ์ร่มไทร : บทบาทของสตรีสูงวัยในครอบครัวและสังคม

คำเปรียบเปรยว่าผู้สูงวัยคือร่มโพธิ์ร่มไทรของบุตรหลาน มีส่วนกำหนดบทบาทของผู้สูงวัย ผู้สูงวัยที่ดีคือผู้ที่สามารถเป็นที่พึ่งของบุคคลทั้งภายในครอบครัวและสังคมภายนอกตัวละครสตรีสูงวัยตามแนววาทกรรมอุดมคติจึงยึดถือหน้าที่เป็นสำคัญ

ก. ในครอบครัว

จากการศึกษาพบว่าบทบาทหลักที่สตรีสูงวัยในกลุ่มนี้ได้รับ คือ การแก้ปัญหาให้กับบุตรหลานในด้านชีวิตความเป็นอยู่ เงินทอง และการเลือกคู่ครอง เนื่องจากสังคมไทยให้ความสำคัญกับระบบอาวุโสและเชื่อมั่นว่าผู้สูงวัยคือผู้ที่มีประสบการณ์มากกว่า

¹⁹ โบตัน, หน้าทอง, หน้า 400.

ตัดสินใจไม่ผิดพลาด ตามสุภาษิตไทยที่ว่า ผู้ใหญ่อาบน้ำร้อนมาก่อน หรือ เดินตามหลังผู้ใหญ่หมาไม่กัด ส่วนนวนสุภาษิตเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าผู้ใหญ่เป็นที่พึ่งที่ดีของผู้เยาว์ และผู้เยาว์ก็ต้องเชื่อฟังคำแนะนำของผู้ใหญ่ ในปัจจุบันหน้าที่สำคัญของผู้สูงวัยในชนบทคือการเลี้ยงดูบุตรหลาน เนื่องจากคนวัยหนุ่มสาวต่างอพยพเข้าเมืองหรือย้ายไปทำงานต่างถิ่น ผู้สูงวัยจึงต้องทำหน้าที่แทนพ่อแม่ และช่วยแก้ปัญหาให้บุตรหลานด้วย ดังที่ปรากฏในนวนิยายเรื่องนะหน้าทองและสี่ทางฝัน

- ทำหน้าที่แทนพ่อแม่

การทำหน้าที่แทนพ่อแม่ในที่นี้ หมายถึง การที่สตรีสูงวัยได้เลี้ยงดูตัวละครแทนพ่อแม่ที่แท้จริงในฐานะแม่บุญธรรม หรือการที่พ่อแม่แท้จริงของตัวละครไม่สามารถเลี้ยงดูได้ สตรีสูงวัยจึงต้องทำหน้าที่แทน บทบาทของ ป้ามณี ในเรื่อง **นะหน้าทอง** วิธาน พระเอกของเรื่องอยู่ในภาวะลำบากคือ พ่อทิ้ง แม่หนีไปบวชชี ตาซึ่งเป็นญาติผู้ใหญ่เพียงคนเดียวของเขาก็ง่ียงและผลักไล่ มณีซึ่งเป็นเพื่อนสนิทกับแม่ของเขาจึงรับเป็นบุตรบุญธรรม สตรีสูงวัยที่ไม่เคยมีบุตรเช่นมณีไม่สามารถให้ความอบอุ่นทางใจแก่ผู้เยาว์ได้ เพียงแต่ดูแลเพราะเป็นหนึ่งในหน้าที่ที่ต้องทำเพื่อครอบครัวฝ่ายสามีเท่านั้น

“ไม่ใช่ลูกก็เหมือนลูก วิธานแม่ของวิธานก็เพื่อนเก่า นายทรงนำของสามีก็เลี้ยงดูจำข่มมาตั้งแต่อายุสิบขวบ พ่อแม่ตายหมด มณีไม่อาจ ใจไม่ใช่ระกำกับเด็กได้ คนรู้จักที่รับเลี้ยงวิธานไว้เลี้ยงวิธานไม่ดี มณีจึงพาเด็กชายไปฝากโรงเรียนประจำชั้นดีในต่างจังหวัด ปิดเทอมให้ไปอยู่วัดกับพระที่รู้จักกัน แต่วิธานรู้สึกมีปมด้อยที่แม่ทิ้ง พ่อไม่รับและตาก็เห็นเขาเป็นตัวเสียด มณีเองไม่ใช่คนอ่อนหวานไม่อาจกลมเกลียวจิตใจของวิธานให้อ่อนโยนกว่านี้ได้ แคเขาไม่เสียคน สามารถสอบเข้ามหาวิทยาลัยได้ในคณะชั้นเยี่ยมอย่างทันตแพทย์ก็นับว่าประสบความสำเร็จในชีวิตในระดับหนึ่งแล้ว”²⁰

การที่มณีต้องรับบทบาทในการดูแลวิธาน เนื่องจากแม่ของเขา คือเพื่อนเก่าของนาง ตาของเขาก็เคยเลี้ยงดูสามีของนาง จึงเป็นเหตุผลที่นางไม่สามารถทอดทิ้งเด็กชายผู้นี้ได้ การได้ทำหน้าที่แทนพ่อแม่สะท้อนให้เห็นว่าสตรีสูงวัยเป็นผู้ที่ได้รับความไว้วางใจในการดูแลบุตรหลาน เนื่องจากเป็นผู้ที่มีความมั่นคงในชีวิตและสามารถเลี้ยงดูผู้เยาว์ได้เพราะมี

²⁰ โบตัน, นะหน้าทอง, หน้า 88.

วิจัยและคุณวุฒิ แม้ว่าแม่ไม่สามารถทำหน้าที่แม่ได้สมบูรณ์แบบแต่ก็สามารถวางอนาคตและแก้ปัญหาให้กับตัวละคร โดยการหาคู่ครองที่เหมาะสมให้ คุณลัทธย์สมบัติให้มั่นคงและครบถ้วน ช่วยปกป้องจากคนไม่ดีที่จะมาปกอลอก ฯลฯ ถึงนางจะไม่ได้อ่อนหวานหรือสัมผัสใกล้ชิดแต่สิ่งที่แม่ทำให้กับวิธานเป็นความรักและความห่วงใยในฐานะแม่บุญธรรมที่อยากเห็นลูกมีชีวิตที่สมบูรณ์แบบ มีสตรีสูงวัยอยู่ในครอบครัวจึงสามารถทดแทนบทบาทของพ่อแม่ให้กับผู้เยาว์และสร้างให้ผู้เยาว์มีอนาคตที่ดีได้เช่นเดียวกัน

ในนวนิยายเรื่อง **สี่ทางฝัน** คุณนายประนอมศรีรับเยี่ยมสุรียา หลานชายของเพื่อนสนิทมาเลี้ยงเป็นบุตรบุญธรรม นางเป็นสตรีสูงวัยที่โยหาคความใกล้ชิดจากบุตรหลานเพราะเมื่อบุตรชายเสียชีวิต ลูกสะใภ้ได้นำหลานสาวทั้งสี่ไปเลี้ยงดูเอง ทำให้คุณนายประนอมศรีต้องห่างเหินจากบุตรหลาน การรับบุตรบุญธรรมมาเลี้ยงจึงช่วยเติมเต็มในส่วนที่เธอต้องการ การทำหน้าที่แทนพ่อแม่มีส่วนเติมเต็มความต้องการทั้งของสตรีสูงวัยและผู้เยาว์ ดังนี้

“เขามองดูนาง...นับถือ...รัก แม้จะไม่มากมาย เยี่ยมสุรียาต้องการการกอดรัดสัมผัส แต่คุณนายเป็นหญิงแก่ หัวโบราณ ทั้งยังถือตัวเป็นนักหนา ดังนั้นนางเลยไม่กอดเขา ไม่แสดงความรักที่ให้ด้วยการสัมผัส เยี่ยมสุรียานั้นเสียตาและพ่อตั้งแต่เยาว์วัย แม่ก็ไปอยู่เสียไกล คนที่รับตัวเขาเอาไว้ **เลี้ยงและให้ความรักตามรูปแบบเก่าๆ** เขารู้ว่าชีวิตอ้างว้าง แต่เขาก็พยายามจะเข้มแข็ง..เด็กชายลำนึกได้ว่าเขาจะต้องดูแลตัวเองและไม่ยอมให้ความอ้างว้างนี้ทำให้เขาหิวโหยและแร้นแค้น และเมื่อคิดได้เช่นนี้ เขาก็เลยมีจิตใจที่อ่อนโยนเปี่ยมไปด้วยความเข้าใจ เขามองตอบคุณนายประนอมศรีด้วยแววตาอ่อนโยน”²¹

การที่ตัวละครประสพภาวะวิกฤติส่งผลให้สตรีสูงวัยเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้เยาว์ แม้ว่ามิใช่แม่ที่แท้จริงแต่ก็สามารถทำให้ผู้เยาว์เกิดความรักและเคารพได้เพราะการเลี้ยงดูด้วยความรัก และในขณะเดียวกันผู้เยาว์ก็มีช่วยบรรเทาความเหงาและเสริมคุณค่าในฐานะผู้อุปถัมภ์ให้กับสตรีสูงวัยด้วย จากนวนิยายทั้งหมดที่กล่าวมานี้จะเห็นได้ว่าตัวละครที่ได้รับการเลี้ยงดูโดยสตรีสูงวัยล้วนอยู่ในภาวะยากลำบาก เคว้งคว้างไร้ที่ยึดเหนี่ยวเมื่อมีเหตุให้

²¹ อาริตา, **สี่ทางฝัน**, หน้า 65.

ต้องพลัดพรากจากพ่อแม่ที่แท้จริงของตน สตรีสูงวัยจึงได้เข้ามาบำบัดบาปนี้และช่วยให้ตัวละครผ่านพ้นวิกฤตของชีวิตไปได้

- แก้ปัญหาเศรษฐกิจ

บทบาทการเป็นที่พึ่งให้กับครอบครัวของสตรีสูงวัยที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือการให้ความช่วยเหลือทางการเงินแก่บุตรหลาน ผู้สูงวัยถูกมองว่ามีค่าใช้จ่ายน้อยลงและมีความมั่นคง บุตรหลานจึงมักมาขอความช่วยเหลือทางการเงิน ผู้สูงวัยส่วนใหญ่ยังคงเดือดร้อนใจจากบุตรหลานที่คอยมารบกวน แต่ในอีกด้านหนึ่งการเป็นที่พึ่งทางการเงินทำให้สตรีสูงวัยมีสถานภาพในครอบครัวที่ดีขึ้น เพราะผู้สูงวัยได้เปลี่ยนบทบาทจากภาระของบุตรหลานมาเป็นผู้ให้ สตรีสูงวัยที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจดีจะสามารถใช้เงินทองและทรัพย์สินสมบัติเป็นอำนาจต่อรองกับบุตรหลานได้เพราะบุตรหลานที่ต้องพึ่งพาทางการเงินย่อมต้องเคารพและเกรงใจ ทำให้สตรีสูงวัยรู้สึกว่าคุณเองสามารถทำประโยชน์ให้ครอบครัวได้และมีภาพพจน์ต่อตนเองที่ดี บทบาทการแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจปรากฏชัดเจนในนวนิยายเรื่อง **บ้านบุญหล่น**

ในยุคปัจจุบันลัทธิบริโภคนิยมมีส่วนกระตุ้นให้บุคคลมีความต้องการในวัตถุมากขึ้น บุตรหลานจำนวนมากต้องแสวงหาเงินทองมากขึ้นในการดำรงชีวิต สตรีสูงวัยในชนบทก็ได้รับผลกระทบจากสภาวะนี้เช่นเดียวกัน ผลกระทบจากเศรษฐกิจที่มีต่อสตรีสูงวัยปรากฏชัดเจนในนวนิยายเรื่อง **บ้านบุญหล่น** ของ ว.วินิจฉัยกุล ดังนี้

“ทั้งที่เคยบ่นว่าทุกครั้งที่เห็นนุชบงเอาเงินไปซื้อของประดับกายเสียจนไม่พอใช้ ต้องแอบขอพ่อเกือบทุกเดือน แต่ส่วนลึก คุณนายอดสงสารลูกเสียมิได้ ผู้หญิงก็ยอมชอบของสวยงามเป็นธรรมดา “ถ้ามีเงินละก็ ลูกเอ๊ย” คุณนายรำพึง ขณะหยิบสร้อยข้อมือขึ้นดู “มีเท่าไรแม่ก็ให้ลูกได้จะซื้อทองหยองให้เต็มตัวแม่ก็ไม่ว่า แต่นี้ก็จนใจ..เงินทองเก็บเท่าไรไม่มีกระเตื้องขึ้นมาเลย เก็บมาหลายสิบปี ยังต้องอดเบรียวอดหวานอยู่จนเดี๋ยวนี้”²²

*ส.ศิริรักษ์ เปรียบเทียบลัทธิบริโภคนิยมว่าเป็นเหมือน ศาสนาของผีห้าชาติตามหรือพญามาร มารบริโภคล่องวงให้ผู้คนหลงมัวเมาในการเสพวัตถุหรือสินค้าด้วยการสร้างมายาภาพของความสุขในการที่จะได้เสพสิ่งเหล่านี้ อย่างไรก็ตาม ส.ศิริรักษ์ ชี้ให้เห็นว่าเบื้องหลังมายาภาพของความสุขคือ ความทุกข์ ยิ่งคนเราเสพมากเท่าใดก็ยิ่งจมดิ่งสู่ความทุกข์และความหายนะมากเท่านั้น (ส.ศิริรักษ์, ผู้จัดการ, 9 มีนาคม 2544)

²² ว.วินิจฉัยกุล, **บ้านบุญหล่น**, หน้า 63.

บุษบง บุตรสาวคนเล็กของนางสมวงศ์ มีอุปนิสัยฟุ่มเฟือยและมักเรียกร้อยเงินทองจากพ่อแม่สูงวัยอยู่เสมอ ทำให้นางต้องเดือดร้อนใจในการหาเงินมาให้พ่อกับความ ต้องการใช้จ่ายของบุตร เพราะนางคือผู้ที่หารายได้หลักเข้าสู่ครอบครัวและแจกจ่ายไปยังครอบครัวของบุตรทุกคน ในเรื่องมีการเปรียบเทียบเปรยว่าผู้เป็นแม่คือ “บ่อน้ำที่ไม่มีวันเต็มหมด” ทุกคนในครอบครัวคาดหวังและรอคอยการจุนเจือจากนาง สมวงศ์มีบทบาทในการแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจของครอบครัว แม้บุตรจะมีครอบครัวแล้วทุกคนแต่ภาระของนางกลับเพิ่มขึ้น พ่อแม่สูงวัยสำหรับบุตรแล้วมีความสำคัญในฐานะที่พึ่งทางการเงิน

“คุณนายสมวงศ์นั่งดูสมุดจดรายรับรายจ่ายที่วางอยู่ตรงหน้า แล้วถอนใจยาวออกมาโดยไม่รู้สีกตัว หลายเดือนแล้ว... ที่เกือบจะปิดบัญชีไม่ลง ทั้งที่มีรายได้เพิ่มกว่าเก่าหลายเท่าตัว... แม่บุษมาขอเงินซื้อเครื่องปรับอากาศ จนบัดนี้ยังไม่เห็นซื้อ... นายต้นมาขอเป็นค่าแป๊ะเจี๊ยะเข้าโรงเรียนใหม่ของลูกชาย จนบัดนี้ลูกชายยังไม่ได้เข้าโรงเรียนนั้น แม่อรมาขอเงินเป็นค่าเดินทางไปทำงานที่ตะวันออกกลาง จนปานนี้ยังเล่นไปอยู่ในกรุงเทพฯ และทำยสุต..แม่บุษขอเงินไปวางดาวนั้ รถยนต์”²³

การแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจให้กับบุตรเป็นภาระของสตรีสูงวัย จากเรื่องบ้านบุญหล่นแสดงให้เห็นว่า ความทุกข์ของสตรีสูงวัยส่วนหนึ่งเกิดมาจากปัญหาทางเศรษฐกิจ คือ ต้องการใช้จ่ายเพื่อความสบายในบั้นปลายชีวิตแต่ทำไม่ได้ บุตรหลานมาขอความช่วยเหลือทางการเงินแต่ไม่มีให้ ฯลฯ ความกดดันเหล่านี้เนื่องมาจากวาทกรรมแนวอุดมคติที่กำหนดให้สตรีสูงวัยเป็นที่พึ่งของบุตรหลาน เมื่อไม่สามารถตอบสนองความต้องการของครอบครัวได้จึงรู้สึกเป็นทุกข์และไร้ค่า ในเรื่องแสดงให้เห็นวิธีการแก้ปัญหาที่ผิดของคุณนายสมวงศ์ที่ต้องการหาเงินให้ครอบครัวใช้จ่ายได้ตามต้องการด้วยการเล่นแชร์ลูกโซ่ทำให้ถูกโกงเงินจนหมดตัว

การแก้ปัญหาทางการเงินให้กับบุตรหลานแม้ว่าจะเป็นภาระของสตรีสูงวัยแต่ในอีกแง่หนึ่งก็มีส่วนช่วยยึดโยงบุตรหลานกับผู้สูงวัย กล่าวคือ บุตรหลานยังหวังพึ่งพิงผู้สูงวัยในด้านการเงิน และหวังมรดกเป็นเครื่องตอบแทนในการเลี้ยงดูผู้สูงวัยจะยังให้ความเคารพและเล็งดู สตรีสูงวัยจึงรู้สึกได้ว่า เงิน คือเครื่องมือในการแก้ปัญหาภายในครอบครัว เพราะเมื่อบุคคลในครอบครัวมีความสุขและสามารถใช้จ่ายได้ตามต้องการ ความขัดแย้งและ

²³ ว.วินิจฉัยกุล, บ้านบุญหล่น, หน้า 328-329.

การกระทบกระทั่งย่อมไม่มี สถานภาพทางเศรษฐกิจจึงมีผลต่อความสุขในบั้นปลายชีวิตของสตรีสูงวัยในปัจจุบัน เพราะความปรารถนาประการหนึ่งของสตรีสูงวัยคือความมั่นคงในบั้นปลายชีวิตและการที่คนในครอบครัวได้อยู่อย่างมีความสุข

- การเลือกคู่ครอง

ตามที่กล่าวมาแล้วว่าสตรีสูงวัยมีบทบาทสำคัญในการสืบทอดอุดมการณ์กุลสตรีและช่วยเลือกคู่ครองที่เหมาะสมให้กับบุตรหลาน การที่สตรีสูงวัยได้รับบทบาทนี้เพราะในสมัยก่อนสังคมไทยมีประเพณี คลุมถุงชน ผู้ใหญ่จะเป็นผู้เลือกคู่ครองให้กับบุตรหลาน เพราะเป็นผู้ที่มีประสบการณ์และสามารถเลือกบุคคลที่เหมาะสมให้แก่บุตรหลานได้ค่านิยมนี้ยังคงแพร่หลายในสังคมชนบท ผู้สูงวัยมักจับคู่ให้บุตรหลานกับคนในท้องถิ่นที่ตนเองรู้จักครอบครัวนั้นเป็นอย่างดี บทบาทการเลือกคู่ครองให้บุตรหลานปรากฏในนวนิยายเรื่อง **สี่ทางฝัน สะใภ้ลูกทุ่ง และ แม่ยายที่รัก**

ในเรื่อง **สี่ทางฝัน** นางประนอมศรี มีบุตรชายเพียงคนเดียว นางต้องการให้บุตรชายแต่งงานกับบุตรสาวของเพื่อนสนิทแต่บุตรชายยืนยันที่จะแต่งงานกับผู้หญิงที่ตนเองเลือก เมื่อมาถึงรุ่นหลาน นางมีหลานสาวทั้งหมดสี่คน แต่ทั้งสี่ก็เลือกคู่ครองตามที่ตนเองพอใจ แม่นางจะแนะนำอย่างไรก็ไม่มีการเชื่อฟัง ความพยายามจับคู่ของนางจึงไม่เป็นผล เนื่องจากบุคคลรุ่นใหม่ที่ได้รับการศึกษาและมีความมั่นใจในตนเองสูงย่อมต้องการตัดสินใจด้วยตนเอง คำแนะนำ ตักเตือน จากผู้สูงวัยจึงมีอิทธิพลน้อยลง นอกจากจะไม่ยอมรับ หลานสาวทั้งสี่ยังทำสิ่งที่ตรงกันข้ามกับความต้องการของนาง ดังที่หลานสาวคนที่สองแต่งงานถึงสองครั้ง หลานสาวคนที่สามเป็นภรรยาบ่อยของผู้อื่นและหลานสาวคนสุดท้ายต้องได้อยู่ก่อนแต่งกับแฟนหนุ่ม พฤติกรรมเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าการจับคู่นั้นไม่เป็นผล และชนบจารีตที่มีมาแต่เดิมไม่สามารถส่งต่อไปยังผู้หญิงรุ่นใหม่ได้

การจับคู่ล้มเหลวปรากฏในนวนิยายเรื่อง **สะใภ้ลูกทุ่ง** คุณนายบัวศรีมีหลานชายอยู่ที่กรุงเทพฯ จึงหมายมั่นว่าจะให้บุตรบุญธรรมของนางได้แต่งงานกับชายหนุ่มที่ดีพร้อมอย่างหลานของตน เมื่อหลานชายไม่ยอมนางจึงใช้มรดกเป็นเครื่องต่อรอง หากหลานชายยอมแต่งงานนางจะยกมรดกทั้งหมดให้ สุดท้ายหลานชายจึงยอมทำตาม แต่ชีวิตคู่ของทั้งสองล้มเหลวและทำให้นางต้องเป็นทุกข์จากการกระทำของตนเอง จากจุดนี้แสดงให้เห็นว่าแท้จริงแล้วบุคคลยุคใหม่ต้องการเลือกคู่ครองด้วยตนเอง แม้สตรีสูงวัยที่มีทรัพย์สินเป็นเครื่องต่อรองจะสามารถทำให้บุตรหลานยอมทำตามใจตนเองได้แต่ชีวิตคู่ที่ล้มเหลวก็เป็นเครื่องยืนยันว่าวิธีการคลุมถุงชนโดยผู้ใหญ่ไม่นับประสบความสำเร็จหากบุตรหลานไม่เต็มใจ แม้ว่าชีวิตคู่จากการ

คลุมถุงชนจะไม่ประสบความสำเร็จ สตรีสูงวัยก็ยังไม่ยอมรับคุ้มครองของบุตรหลานที่ตนเองไม่ได้เลือกให้ ดังที่ปรากฏในนวนิยายเรื่อง **แม่ยายที่รัก**

วันหนึ่ง ต้องการให้บุตรชายเพียงคนเดียวแต่งงานกับเด็กสาวที่ตนเองชอบเลี้ยงมา เมื่อบุตรชายได้เข้ามาทำงานในเมืองหลวงและแต่งงานไปกับผู้หญิงที่ตนเองเลือก นางจึงเกิดความไม่พอใจ เพราะมองว่าผู้หญิงยุคใหม่ที่มีการศึกษาสูง ทำงานเก่งนั้น เป็นแม่บ้านที่ไม่ดีและต่อต้านลูกสะใภ้ สุดท้ายเมื่อนางไม่สามารถทำให้บุตรชายหย่าขาดจากภรรยาได้ จึงได้เริ่มยอมรับความจริงว่า บุตรหลานยุคใหม่พอใจที่จะเลือกทางเดินชีวิตด้วยตนเอง ผู้สูงวัยในยุคปัจจุบันไม่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของคนหนุ่มสาวแล้ว

จากตัวอย่างที่ยกมานี้ตัวละครสตรีสูงวัยในทั้งสามเรื่องต่างก็ล้มเหลวในการเลือกคุ้มครองให้กับบุตรหลาน เนื่องจากบุตรหลานยุคใหม่มีอิสระทางความคิดและสามารถเลี้ยงดูตนเองได้ ไม่ต้องพึ่งพาผู้สูงวัยอย่างแต่ก่อน คนหนุ่มสาวจึงตัดสินใจเลือกคุ้มครองที่ตนเองพอใจมากกว่าจะแต่งงานกับคนที่ผู้ใหญ่เลือกให้ ผู้วิจัยพบว่าลักษณะการคลุมถุงชนหรือจัดหาคุ้มครองไว้ให้บุตรหลานนี้จะพบในสตรีสูงวัยในชนบทมากกว่าเมืองหลวง เนื่องจากสตรีสูงวัยในชนบทมีความผูกพันกับคนในท้องถิ่นเดียวกันจึงมักแนะนำบุตรหลานของตนให้แก่กัน แต่บุตรหลานในปัจจุบันมักไม่ปฏิบัติตาม บทบาทสำคัญของผู้สูงวัยในชนบทคือการแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจและการทำหน้าที่แทนพ่อแม่เป็นหลัก

ข. ในสังคม

สตรีสูงวัยไม่ได้เป็นที่พึ่งของบุตรหลานตนเองเพียงเท่านั้นแต่ยังเป็นที่พึ่งให้กับคนหนุ่มสาวในสังคมด้วยทั้งในด้านที่อยู่อาศัยและคำสั่งสอนแนะนำ บทบาทนี้ปรากฏชัดในนวนิยายเรื่อง **ฝั่งแสงจันทร์** ของ *ประชาคม ลุนาชัย และขนมจีนป่าทองดี* ของ *กวีติ ชนา* ซึ่งสตรีสูงวัยในทั้งสองเรื่องให้ที่พักพิงกับหนุ่มสาวจากต่างถิ่นและดูแลเสมือนเป็นลูกหลานของตน

นวนิยายเรื่อง **ฝั่งแสงจันทร์** มีตัวละครหลักคือ ป้าจันทร์ ผู้ให้ที่พักพิงแก่หนุ่มสาวเรือ 5 คน การตั้งชื่อเรื่องว่า **ฝั่งแสงจันทร์** แสดงให้เห็นการเป็นที่พึ่งอย่างชัดเจน เพราะคำว่า **ฝั่ง** สำหรับชาวทะเล หมายถึงการหยุดพักหรือจุดหมายปลายทาง ฝั่งแสงจันทร์ จึงสื่อถึงป้าจันทร์ ผู้ซึ่งให้บ้านเป็นที่พักพิงทางกายและให้ความอบอุ่นทางใจกับคนหนุ่มสาวเหล่านี้ด้วย

“เราต่างมีความรู้สึกเดียวกัน-ดีใจกับป้าจันทร์ อยากให้แกมีความสุข น้ำใจของหญิงชราเราต่างซาบซึ้งกันดี ลึกๆแล้วไม่เพียงให้ที่พักพิงแก่เราเท่านั้น หากยังเป็นความอบอุ่น

ทางใจ แกล้งเป็นตัวแทนบางสิ่งบางอย่างซึ่งชีวิตของเราขาด
หายไปนาน เราชักและนับถือป่าจันทร์²⁴

สตรีสูงวัยถูกสร้างให้เป็นตัวแทนของบ้านและความอบอุ่นในชนบทที่คน
หนุ่มสาวทอดทิ้งไว้เบื้องหลัง ในอีกมุมหนึ่งการยึดสตรีสูงวัยเป็นที่พึ่งสะท้อนให้เห็นว่าคนหนุ่มสาว
โยยหาบ้านเกิดและปรารถนาจะกลับไปพึ่งพิงผู้สูงวัยในชนบท

บทบาทของสตรีสูงวัยในเรื่อง **ขนมจีนป่าทองดี** ผู้แต่งได้นำฉากของ
เรื่องคือ “ร้านขนมจีน” ของป่าทองดี มาตั้งเป็นชื่อเรื่องเพื่อสื่อให้เห็นความสำคัญของสถานที่ซึ่งเป็น
ที่พักพิงและศูนย์กลางของเรื่องราวทั้งหมด นอกจากนี้คำว่า “ป่าทองดี” ช่วยให้ผู้อ่านเกิดมโนภาพ
ของสตรีสูงวัยที่มีความเมตตาหรือญาติผู้ใหญ่ที่ให้ความมั่นคงแก่ผู้อ่อนวัยกว่าได้ ดังเช่นที่ป่าทองดีเป็นที่
พึ่งทั้งทางร่างกายและจิตใจให้กับน้อย หญิงสาวในเรื่อง

“นางทองดีก็เช่นกัน น้อยมีความรู้สึกที่ดีมากๆต่อนาย
ผู้สูงอายุของหล่อน น่าแปลกที่น้อยไม่มีความรู้สึกเหมือนคนรับใช้แต่
เป็นความสนิทสนมซึ่งก่อตัวขึ้นเหมือนได้กลับมาอยู่กับ
ญาติผู้ใหญ่มากกว่า”²⁵

ความรู้สึกที่น้อยมีต่อนางทองดีคือความรู้สึกเหมือนอยู่กับญาติผู้ใหญ่ที่
ตนเองพึ่งพาได้ สตรีสูงวัยจึงเป็นตัวแทนของความเป็นแม่ ความอบอุ่นมั่นคงแก่คนหนุ่มสาวและ
เป็น บ้าน ที่ให้ทั้งความปลอดภัยทางกายและความอบอุ่นทางใจไปพร้อมกัน หากเปรียบสตรีสูงวัย
กับ บ้าน สตรีสูงวัยในชนบทก็เปรียบได้กับ บ้านเกิด การอพยพเข้ามาทำงานในเมืองทำให้
หนุ่มสาวต่างถิ่นโยยหาความเป็น บ้าน สตรีสูงวัยในชนบทจึงถูกสร้างให้เป็นภาพแทนของ
สตรีสูงวัยในแบบอุดมคติที่พร้อมจะเป็นที่พึ่งให้กับทุกคนที่หนีร้อนมาพึ่งเย็น เหมือนกับบ้านเกิดใน
ชนบทที่รอให้หนุ่มสาวกลับไป

ตามที่กล่าวมาแล้วว่าสตรีสูงวัยมีบทบาทในการเป็นที่พึ่งทางกายและ
ประการสำคัญที่สุดคือการเป็นที่พึ่งพิงทางใจให้กับคนหนุ่มสาวเนื่องจากประสบการณ์ชีวิต
มากกว่าจึงสามารถสั่งสอนแนะนำได้ ตัวละครน้อย จากเรื่อง**ขนมจีนป่าทองดี** เมื่อมาอาศัยอยู่
กับป่าทองดีก็ได้รับความห่วงใยเสมือนลูกหลาน ทั้งเรื่องสุขภาพ เงินทอง ความสุขทุกข์ในจิตใจ

²⁴ ประชาคม ลุนาชัย, ฝั่งแสงจันทร์ (กรุงเทพมหานคร : สหการตนวรรณกรรม, 2540), หน้า 78.

²⁵ กิริติ ชนา, ขนมจีนป่าทองดี (กรุงเทพมหานคร : ทวีกิติ, 2551), หน้า 46.

และนางยังช่วยปกป้องน้อยจากคำกล่าวหาว่าร้ายของเพื่อนบ้าน ทำให้ตัวละครมีความมั่นคงภายในจิตใจและมีพัฒนาการไปในทางสร้างสรรค์สิ่งดีงาม สตรีสูงวัยจึงมีบทบาทในการกลมเกลียวเป็นที่พึ่งและเปลี่ยนแปลงคนหนุ่มสาวได้ เช่นเดียวกับตัวละคร ป้าจันทร์ จากเรื่อง **ฝั่งแสงจันทร์** ที่ห่วงใยโชน ในเรื่อง สุขภาพ การเงิน คู่ครอง ความปลอดภัยในชีวิต ฯลฯ ทั้งหมดนี้เป็นความห่วงใยและเอื้ออาทรแบบที่แม่มีให้กับลูกชาย ป้าจันทร์จึงทำหน้าที่เป็น แม่และครอบครัวให้กับโชนผู้ซึ่งมีชีวิตเลือนลอยไร้จุดหมายมาโดยตลอด

*“ป้าจันทร์ยังไม่วายพำเตียน เห็นผมหายหน้าไป
หลายวัน แกมมีท่าทางเป็นห่วง ผมซ่อนความไม่พอใจไว้ลึกๆ
คงเข้าใจว่าผมหลงผู้หญิงหัวปักหัวปำ”²⁶*

ในแง่หนึ่งการให้ความห่วงใยคนหนุ่มสาวที่มีบุุตรของตนแสดงให้เห็นความโหยหาบุตรหลานของสตรีสูงวัยในชนบท เมื่อได้พบเจอหรือได้ใกล้ชิดกับคนวัยเดียวกับบุตรหลานของตนก็มักเกิดความเอ็นดูและผูกพัน เมื่อเห็นว่าหนุ่มสาวทำสิ่งที่ไม่ถูกต้องหรือกำลังเพเลียงปล้ำในชีวิตให้คำแนะนำตักเตือนด้วยความห่วงใย สตรีสูงวัยเป็นผู้รักษาขนบจารีตของสังคมและคอยชี้แนะให้คนหนุ่มสาวประพฤติตนดีงาม การที่สตรีสูงวัยในชนบทถูกสร้างให้เป็นที่พึ่งพิงทางกายและปลอบประโลมทางใจแก่คนหนุ่มสาวจึงช่วยตอกย้ำภาพลักษณ์ของสตรีสูงวัยที่เป็น “ร่มโพธิ์ร่มไทร” ของบุตรหลานและบุคคลในสังคมได้เป็นอย่างดี

ค. สตรีมีทุกข์ร่วมกัน : การแบ่งปันความทุกข์ระหว่างสตรีสูงวัยกับสตรีต่างวัย

ตามที่กล่าวมาแล้ว สตรีสูงวัยเป็นที่พึ่งให้กับบุคคลทั้งภายในและนอกครอบครัว แต่จากการศึกษานวนิยายในกลุ่มนี้พบว่าสตรีสูงวัยมีบทบาทในการช่วยเหลือสตรีด้วยกันเองแทบทุกเรื่อง สตรีมีการรวมตัวเพื่อช่วยเหลือกันโดยมีตัวละครสตรีสูงวัยเป็นผู้ช่วยเหลือในนวนิยายทั้ง 10 เรื่องที่นำมาศึกษานี้พบว่าภายในเรื่องมีตัวละครสตรีหลายช่วงวัยด้วยกัน ทั้งวัยเด็ก วัยรุ่น วัยสาว วัยกลางคน วัยชราถึงชรามาก ตัวละครสตรีสูงวัยมีบทบาทในการช่วยเหลือเกื้อกูลสตรีต่างวัย เนื่องจากมีพื้นฐานคือความเป็นสตรีด้วยกันทำให้เข้าใจความปรารถนาความรู้สึกนึกคิดและแรงกดดันที่สตรีได้รับจากครอบครัวและสังคมได้ดี จึงมีความเข้าใจและเห็นใจกันเป็นอย่างมาก นอกจากนี้การเป็นสตรีในสังคมนิยมชายทำให้สถานภาพของสตรีตกเป็นรอง

²⁶ ประชาคม ลุนาชัย, ฝั่งแสงจันทร์, หน้า 91.

และต้องเผชิญกับปัญหาและความคาดหวังต่างๆจากสังคม วิธีการรวมตัวกันของสตรีเป็นวิธีการระบายความทุกข์เพื่อให้อยู่รอดได้ในสังคม

การให้สตรีรวมกลุ่มเพื่อช่วยเหลือกันแสดงให้เห็นวิธีการเอาตัวรอดในชนบทที่เปลี่ยนแปลงไป สตรีสูงวัยสามารถช่วยเหลือเกื้อกูลสตรีต่างวัยเพราะเป็นผู้ที่มีประสบการณ์และผ่านปัญหาต่างๆมาก่อนทำให้สามารถรับฟังและให้คำชี้แนะได้อย่างเข้าใจ ส่วนหญิงสาวก็มีส่วนช่วยสตรีสูงวัยเช่นเดียวกัน คือมีส่วนช่วยให้สตรีสูงวัยคลายความเหงา เป็นผู้รับฟังที่ดี และมีส่วนทำให้สตรีสูงวัยมีความหวังในชีวิตหรือทำความปรารถนาให้ลุล่วง ดังที่ปรากฏในนวนิยายต่อไปนี้

สตรีสูงวัยที่เป็นตัวละครหลักคือป้าทองดีและหญิงสาวที่เป็นตัวละครรองในเรื่องคือ น้อยและสุดา ได้ช่วยเหลือเกื้อกูลกันในทุกๆด้าน นางทองดีได้ช่วยเหลือสุดาด้วยการช่วยเหลือเลี้ยงลูกและให้คำแนะนำในการใช้ชีวิตคู่ ป้าทองดีให้ที่อยู่ อาชีพและความเป็นครอบครัวแก่น้อย ในขณะที่น้อยและสุดามีส่วนช่วยแบ่งเบาภาระและดูแลสุขภาพของป้าทองดี ในขณะที่หญิงสาวเช่นน้อยที่มีความกล้าและพลังสร้างสรรค์ได้ช่วยทำให้ความปรารถนาที่ป้าทองดีไม่คิดว่าเป็นจริงได้สำเร็จลุล่วงและสนับสนุนให้สุดาซึ่งไม่เคยชินกับการผืนคำสั่งของสามีกล้าทำตามความฝันคือการเป็นนักร้องได้สำเร็จ

“อย่ากังวลเรื่องนั้นเลยน้อย ป้าบอกว่าถ้าขายร้านได้ ป้าก็จะให้น้อยอยู่กับแกที่บ้าน แกก็จะให้เงินเดือนเหมือนเดิม เหมือนกับอยู่เป็นเพื่อนแกนั่นแหละ ถ้าน้อยอยากไปทำงานที่อื่น ป้าแกก็ไม่ว่า” “หนูไม่ไปไหนหรอกค่ะพี่สุดา น้อยพูดเสียงเครือ หนูจะอยู่กับป้าไปนานๆ ป้าแกใจดี ไม่จู้จี้เรื่องมากเลย อยู่อย่างหนูนี้หนูก็มีความสุขดี ไม่อยากไปไหนแล้วค่ะ ไม่ต้องมีเงินเดือนหนูยังไม่ว่าเลย ขอทำงานแลกที่อยู่ก็กินก็พอ” คำพูดนั้นบริสุทธิ์ใจนัก สุดาสัมผัสได้จากคำพูดคุยกับน้อยหล่อนนี้ เมตตาเด็กสาวรุ่นน้องผู้นี้ตั้งแต่วันแรกที่ได้พบ”²⁷

จากบทสนทนาที่ยกมานี้แสดงให้เห็นว่าสตรีทั้งสามต่างพึ่งพากัน น้อยพึ่งพาป้าทองดีด้านที่อยู่อาศัย ส่วนป้าทองดีและสุดาก็ได้น้อยเป็นเพื่อนและที่ปรึกษา สตรีกลุ่มนี้รวมตัวกันเพื่อแก้ปัญหา ป้าทองดีประสบปัญหาการถูกทอดทิ้งจากบุตร น้อยเป็นเด็กสาวที่ขาดความอบอุ่น และสุดาเป็นภรรยาที่อึดอัดกับการควบคุมของสามี การรวมตัวเพื่อช่วยเหลือกันของ

²⁷ กิริติ ชนา, ขนมจีนป้าทองดี, หน้า 42.

สตรีทั้งสามจึงมีส่วนเพิ่มอำนาจต่อรองกับสังคม พวกเขาสามารถให้คำแนะนำ ช่วยเหลือ สนับสนุนกันให้ทำในสิ่งที่ไม่เคยทำมาก่อนได้ การรวมกลุ่มของสตรีจึงเป็นทั้งการช่วยเหลือกันและ ได้กลับข้อจำกัดที่สังคมวางไว้ให้

ในเรื่องหน้าของพบสตรีในหลายช่วงวัยตั้งแต่ วัยรุ่น วัยกลางคน วัยชราและวัยชรามาก โดยสตรีสูงวัยในเรื่อง คือ มณี เป็นผู้ช่วยเหลือเกื้อกูลสตรีทุกช่วงวัยและ แสดงให้เห็นว่าผู้ที่ช่วยเหลือสตรีได้ก็คือสตรีด้วยกันเอง ผู้แต่งได้สร้างให้ตัวละครสตรีในเรื่อง คือ มณี แม่ชี แม่ของทองทราย มีปัญหาครอบครัวอันเกิดจากสามี คือ แม่ชีโดนสามีนอกใจและเพื่อนสนิทข่มขืนจนต้องหนีไปบวช มณีถูกสามีนอกใจและทิ้งภาระทุกอย่างให้ดูแล แม่ของทองทรายถูก สามีนอกใจ ทำร้ายร่างกายและต้องเลี้ยงลูกตามลำพัง จะเห็นได้ว่าความเดือดร้อนของสตรีในเรื่อง ล้วนเกิดจากบุรุษแต่สตรีเหล่านี้เลือกจะอดทน แตกต่างจากสตรีสูงวัยในเมืองที่สามารถตัดสินใจ หย่าร้างได้เมื่อไม่พอใจในชีวิตคู่ ทางออกของสตรีในชนบทคือการรวมกลุ่มการรวมกลุ่มเพื่อ ช่วยเหลือและให้คำแนะนำแก่กัน

“ช่วยแม่ชีกี่ดีนะ เพราะวัดนะมีคนเข้ามามากอยู่แล้ว แต่แม่ชีนะ ไม่ค่อยมีใครสนใจจะทำบุญนักรอก ทางการก็ไม่ค่อยจะช่วยไม่ถือว่าเป็นนักบวช บิณฑบาตก็ไม่ได้ บางคนถึงต้องขอลาน ป้าดูแล้วหดหู่หัวใจ นึกดูเถอะ เด็กผู้ชายมีปัญหาส่งเข้าวัดได้ บวชเณรได้ แล้วเด็กผู้หญิงละไม่มีที่จะไป ถ้าสถาบันแม่ชียังอยู่ในสังคมนี้ได้ เด็กผู้หญิงจะได้มีที่พึ่งพ้าง...ป้าเห็นสังคมช่วยเด็กผู้ชาย ไม่มีเงินเรียนหนังสือก็บวชเณร...แต่เด็กผู้หญิงนะรื้อยาให้พูดเลย”²⁸

จากข้อความที่ยกมานี้แสดงให้เห็นว่าสตรีคือผู้ช่วยเหลือสตรีด้วยกันได้ดีที่สุด เนื่องจากสถานภาพของสตรีในสังคมยังเป็นรอง เด็กหญิงไม่มีที่พึ่งและดำรงชีวิตได้ลำบากกว่าเด็กชายหรือในทางศาสนา แม่ชียังได้รับการยอมรับน้อยกว่าพระสงฆ์สตรีจึงมีบทบาทในการช่วยเหลือ แบ่งเบาภาระและเลี้ยงดูกันจากรุ่นสู่รุ่น เช่นที่มณีเลี้ยงดูย่าซึ่งเป็นสตรีวัยชรามาก อุปถัมภ์แม่ชีสตรีวัยเดียวกัน และสงเคราะห์หลานสาวทั้งสองเพื่อแบ่งเบาภาระของน้องสะใภ้ สตรีในครอบครัวจึงมีส่วนช่วยแก้ปัญหาชีวิตและเกื้อกูลกันให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี โดยมีสตรีสูงวัยที่มีฐานะมั่นคงเป็นศูนย์กลาง ในขณะที่สตรีรุ่นหลานก็รับหน้าที่ในการดูแลครอบครัวและแบ่งเบาภาระของสตรีสูงวัยเช่นกัน

²⁸ โบตัน, หน้าทอง, หน้า 280.

สังคมชนบทในเรื่องบ้านบุญหล่นแสดงให้เห็นภาพการรวมกลุ่มของสตรีในชุมชนตามสถานที่ต่างๆ ได้แก่ ร้านทำผม บ้านเช่า ตลาด ร้านตัดเสื้อ กลุ่มสตรีที่เป็นแม่บ้านและมีชีวิตคล้ายคลึงกันจะจับกลุ่มคุยกันเพื่อแลกเปลี่ยนข่าวสาร ปรับทุกข์ และนำวิธีการทำมาหากินแบบใหม่ๆ มาแนะนำให้แก่กัน

“คุณนายสมวงศ์เป็นแม่บ้านหน้าที่ภาระนอกจากการจุกจิกจู้จี้สั่งลูกจ้างให้ทำงานบ้านแล้วก็คือการเดินทางไปคุยแถวบ้านทุกหนทุกแห่งเท่าที่น้ำหนักร่างจะพาเคลื่อนไปได้เช่นเดียวกับแม่บ้านที่มีชีวิตราบเรียบคุณนายค่อนข้างเหงาและในเมื่อไม่อาจจะหาทางออกด้วยการเล่นไฟได้อย่างถนัดถนี้สัก เนื่องจากสามีและลูกสาวไม่ชอบเอาமாகๆ คุณนายจึงหาทางระบายความเก็บกดด้วยการ สืบสอดดลวงรู้ความเป็นไปของชาวบ้านแถวนั้นโดยละเอียดเหมือนกับล่องหนเข้าไปนั่งอยู่ในใจชาวบ้านทุกคน ยิ่งถ้าเป็นเรื่องที่เจ้าตัวไม่ยอมเปิดเผยให้ชาวบ้านรู้ด้วยนัก คุณนายจะทุ่มเทความพยายามสืบเสาะเอามาตีแผ่จนได้อย่างปลาบปลื้มในความสามารถของตนเอง”²⁹

กิจกรรมของแม่บ้านในชนบทนอกจากการดูแลครอบครัวก็คือการได้พบปะพูดคุยกับแม่บ้านด้วยกัน ดังที่คุณนายสมวงศ์ใช้วิธีนี้เป็นการ “ระบายความเก็บกด” และ “บรรเทาความเหงา” เนื่องจากวิถีชีวิตแม่บ้านในชนบทมักเรียบง่ายและจำเจการออกไปพบปะกลุ่มสตรีนอกบ้านจึงช่วยเยียวยาความเหงาและบรรเทาความทุกข์ได้ นอกจากนี้กลุ่มเพื่อนของคุณนายสมวงศ์ในตลาดมีส่วนช่วยในการแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจและปรับทุกข์ให้แก่กัน โดยการแนะนำวิธีทำมาหากินใหม่ๆ ให้แก่กันเพราะแม่บ้านในชนบทยุคปัจจุบันไม่สามารถอธิบายได้จากสามีเพียงอย่างเดียวได้

ลักษณะการช่วยเหลือกันในการดำรงชีวิตยังปรากฏในนวนิยายเรื่อง **ฝั่งแสงจันทร์** ของ **ประชาคม ดุณาชัย** ป้าจันทร์มีเพียงลูกสาวพิการคอยดูแลตั้งแต่ป้าจิมซึ่งเป็นเพื่อนสนิทและยังเป็นสตรีสูงวัยที่อยู่ในสถานภาพเดียวกับป้าจันทร์คือ สามีตาย บุตรชายไปทำงานต่างถิ่น จึงมีความเห็นอกเห็นใจกันเป็นอย่างดี ป้าจิมคอยดูแลป้าจันทร์ เป็นเพื่อนคุย จัดหาเครื่องใช้มาให้ คอยดูแลเรื่องสุขภาพของป้าจันทร์ ฯลฯ ความสัมพันธ์ระหว่างป้าจิมและป้าจันทร์ สะท้อนให้เห็นบทบาทที่สตรีสูงวัยมีต่อกันคือ การช่วยเหลือกันเพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้และ

²⁹ ว.วินิจชัยกุล, บ้านบุญหล่น, หน้า 20.

ส่งต่อความช่วยเหลือต่อไปยังสตรีที่มีสถานภาพยากแค้นกว่าตน เช่นเดียวกับที่ป่าจันทร์ได้ช่วยเหลือยายนี้แม่ค้าขนมหวาน ดังนี้

“แกกินทั้งยาหมอยาพระ ยาหมอมีคนนำมาส่งให้ทุกเดือน ส่วนยาพระแผนโบราณ แม่ค้าขนมปลากริมนี้เองเป็นคนช่วยหามาให้ ยายนี้จึงมีความสำคัญต่อแกมากกว่าเป็นแค่คนขายขนมและเพื่อนคุยธรรมดา”³⁰

จะเห็นได้ว่าสตรีสูงวัยที่มีคุณภาพชีวิตดีกว่าจะช่วยเหลือกันต่อไปเรื่อยๆ ดังที่ป่าจิมที่มีรายได้มากกว่าป่าจันทร์และลูกชายยังไม่เสียชีวิตได้ช่วยเหลือป่าจันทร์ซึ่งรายได้น้อยและลูกชายเสียชีวิตหมดแล้ว ส่วนป่าจันทร์ก็ช่วยเหลือยายนี้แม่ค้าขนมหวานที่ถูกสามีทำร้ายและหารายได้เลี้ยงครอบครัวตามลำพัง ฝ่ายยายนี้ก็ตอบแทนป่าจันทร์ด้วยการเป็นเพื่อนคุยคลายเหงาและนำยารักษาโรคมาให้ จากจุดนี้แสดงให้เห็นการส่งต่อความช่วยเหลือของสตรีสูงวัยที่มีความเป็นอยู่ใกล้เคียงกันและเข้าใจความปรารถนาของกันและกันได้ดี

ง. ร่มโพธิ์ร่มไทร : คุณค่าที่ไม่ได้มาพร้อมความสุข

สังคมไทยมีกรอบความคิดและความคาดหวังในตัวผู้สูงวัยหลายประการ เพราะบทบาทของผู้สูงวัยคือการเป็น “ตัวอย่างที่สง่างามให้แก่ชนรุ่นหลัง” วิถีปฏิบัติและความคาดหวังที่สังคมมีต่อผู้สูงวัย คือ เป็นร่มโพธิ์ร่มไทรของบุตรหลาน ประพฤติปฏิบัติตนเป็นที่เคารพนับถือ ผู้สูงวัยควรมีกิริยาสุ่มเยือกเย็นและไม่ประพฤติเสื่อมเสียในเรื่องเพศ ผู้สูงวัยต้องมีความเคร่งครัดในศีลธรรมจรรยาและสนใจกิจกรรมทางศาสนา และหน้าที่หลักของผู้สูงวัยคือการดูแลบุตรหลาน ฯลฯ กิจกรรมและวิถีปฏิบัติทั้งหมดที่กล่าวมานี้คือรูปแบบของผู้สูงวัยในรูปแบบที่สังคมคาดหวังและคุ้นเคย

ผู้สูงวัยในอุดมคติของสังคมไทยคือผู้ที่ยอมทำตามวาทกรรมเหล่านี้ได้และเป็นร่มโพธิ์ร่มไทรของบุตรหลาน การปฏิบัติตามความคาดหวังของสังคมจะทำให้สตรีสูงวัยได้รับการยอมรับจากบุตรหลานและเป็นสตรีสูงวัยที่มีความสุขแต่จากการศึกษาพบว่าสตรีสูงวัยกลุ่มนี้ยังมีผู้ที่ถูกทอดทิ้งและถูกปฏิเสธจากบุตรหลานด้วย เพราะในความเป็นจริงสังคมชนบทไม่ได้หยุดนิ่งแต่ได้รับผลกระทบเช่นเดียวกับสังคมเมือง สตรีสูงวัยในเมืองจะเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตให้เข้ากับยุคสมัยที่เปลี่ยนไปต่างกับสตรีสูงวัยในชนบทที่ส่วนใหญ่ยังคงไม่เปลี่ยนแปลงไปตามสังคม

³⁰ ประชาคม ลุนาชัย, ฝั่งแสงจันทร์, หน้า 116.

เมื่อสภาพแวดล้อมเปลี่ยนไปสตรีสูงวัยในชนบทต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงที่ตนเองควบคุมไม่ได้ จากกลุ่มข้อมูลพบว่ามีทั้งตัวละครที่สามารถปรับตัวได้ดีและตัวละครที่ปรับตัวไม่ได้

แม้ว่าปัญหาความโดดเดี่ยวจะเป็นปัญหาที่พบในกลุ่มสตรีสูงวัยทั้งในเมืองและชนบท แต่เนื่องจากผู้สูงวัยในชนบทส่วนใหญ่อยู่ในครอบครัวขยายและมีบุตรหลานใกล้ชิดมากกว่าผู้สูงวัยในเมืองที่ส่วนใหญ่อยู่ในครอบครัวเดี่ยว สตรีสูงวัยในชนบทน่าจะเป็นสตรีสูงวัยที่มีความสุขเพราะมีบุตรหลานใกล้ชิด แต่อย่างไรก็ตามตัวละครสตรีสูงวัยในชนบทมิได้แบนเรียบไร้มิติแต่ได้สะท้อนให้เห็นปัญหาการทอดทิ้งผู้สูงวัยในชนบทที่เพิ่มมากขึ้นเพราะสภาพสังคมในชนบทได้เปลี่ยนแปลงไป ดังที่ปรากฏในนวนิยายเรื่อง **ฝั่งแสงจันทร์** ของ **ประชาคม ลุนาชัย**

ประชาคม ลุนาชัย เป็นนักเขียนที่เคยใช้ชีวิตเป็นชาวประมงทางภาคใต้และคลุกคลีกับวิถีชีวิตของผู้สูงวัยในชนบท งานเขียนของเขาจึงมีส่วนสะท้อนภาพชีวิตจริงของผู้คนในชนบทให้สังคมรับรู้ ดังเช่น นวนิยายเรื่อง **ฝั่งแสงจันทร์** ที่กล่าวถึงชีวิตของสตรีสูงวัยที่บุตรชายอพยพไปทำงานต่างถิ่นและทอดทิ้งผู้เป็นแม่ให้เผชิญกับความโดดเดี่ยว ดังนี้

“ผมทนนั่งเอกเขนกพังแกเล่า อยากรเป็นกำลังใจให้แก อยากรมีส่วนช่วยให้แกคลายเหงา นั่งฟังวิทยุทุกวันแกคงเบื่อ น่าจะให้แกมีเพื่อนคุยเปลี่ยนบรรยากาศบ้าง **ผมยังจำสีหน้าของแกยามได้พูดคุยกับแม่ค้าขนมปลากริม** ท่าทางแกตอนนั้นช่างมีความสุขเหลือเกิน หากผมสามารถเป็นตัวแทนแม่ค้าคนนั้นได้ ป้าจันทร์คงไม่ต้องชะเง้อคอรอคอยอย่างน่าสงสารอีกต่อไป”³¹

ผู้แต่งได้ถ่ายทอดความเหงาของสตรีสูงวัยในชนบทอย่างป้าจันทร์ผ่านการทำกิจกรรมซ้ำๆ อย่างการฟังวิทยุ แววดาที่เหม่อลอย การรอคอยบุตรชาย และการพยายามหาเพื่อนคุยของนาง ครอบครัวในชนบทเดิมเป็นแบบครอบครัวขยายผู้สูงวัยอบอุ่นและห้อมล้อมไปด้วยบุตรหลานแต่สภาพสังคมในปัจจุบันที่เปลี่ยนไป ความอดอยากกดดันให้คนหนุ่มสาวต้องไปทำงานหารายได้ให้ครอบครัว ผู้สูงวัยซึ่งไม่มีบทบาททางเศรษฐกิจเป็นกลุ่มคนที่ถูกลืมและทอดทิ้งไว้เบื้องหลัง

ปัญหาความโดดเดี่ยวของสตรีสูงวัยในชนบทยังปรากฏชัดในนวนิยายเรื่อง **ขนมจีนป่าทองดี** ของ **กิริติ ชนา** ป้าทองดีเป็นสตรีสูงวัยที่ต้องใช้ชีวิตตามลำพังเมื่อบุตรชายเพียงคนเดียวหนีไปใช้ชีวิตอยู่ในป่าและยังคงรอคอยให้ลูกกลับมาอยู่กับนาง

³¹ ประชาคม ลุนาชัย, **ฝั่งแสงจันทร์**, หน้า 99.

“...หากป่าทองดีไม่สบาย...หากป่าเจ็บไข้ได้ป่วย พี่ระวีจะ
กลับมาดูแลแม่ของเขาใหม่..เมื่อวานน้อยยังนึกห่วงนางทองดีเมื่อเห็น
ใบหน้าที่เคยสดชื่นแจ่มใสของนางดูอิดโรยผิดตา..ขอให้ป่าอย่าได้เป็น
อะไรเลย..แม้ว่าน้อยจะมาอยู่กับนางทองดีได้ไม่นานนักแต่น้อยก็รู้สึก
ผูกพันและรักใคร่นับถือนางดังเช่นญาติผู้ใหญ่คนหนึ่ง”³²

จากที่ยกตัวอย่างมานี้แสดงให้เห็นภาพของสตรีสูงวัยที่อยู่ตามลำพัง
และบุตรหลานไม่เหลียวแล น้ำเสียงของผู้แต่งที่ส่งผ่านมาทางตัวละครอื่นในเรื่องคือ ความรู้สึก
สงสาร ผู้สูงวัยที่ถูกทอดทิ้งและวิพากษ์ว่าผู้เป็นบุตรหลานควรดูแลและอยู่ใกล้ชิดผู้สูงวัย ป่าทองดี
เป็นสตรีในระบบนิยามชายที่ฝากความหวังทุกอย่างไว้ที่บุตร เมื่อบุตรชายหนีไปความหวังและ
ความภาคภูมิใจของนางก็สูญสิ้นไปด้วย ในอีกแง่หนึ่งบุตรชายของป่าทองดีเป็นภาพแทนของคน
หนุ่มสาวที่ออกจากชนบทไปผจญภัยในเมืองหลวง เมื่อผิดหวังกลับมาก็รู้สึกว่ตนเองแปลกแยก
กับสังคมจึงหลบหนีจากผู้คนในชุมชน การกระทำของบุตรชายป่าทองดีสื่อให้เห็นว่าคนรุ่นใหม่มัก
ครุ่นคิดและเอาใจใส่เฉพาะความทุกข์ของตนเองโดยไม่คิดถึงสตรีสูงวัยผู้เป็นแม่ที่เฝ้ารอคอย

ปัญหาความโดดเดี่ยวเป็นปัญหาที่พบในกลุ่มสตรีสูงวัยทั้งในเมืองและ
ในชนบท หากเปรียบเทียบระหว่างสตรีสูงวัยในชนบทและในเมือง สตรีสูงวัยในเมืองมีความเป็นไป
ได้ที่ต้องเผชิญความโดดเดี่ยวมากกว่าเนื่องจากสภาพครอบครัวในสังคมเมืองเป็นครอบครัวเดี่ยว
และนิยมมีบุตรหลานน้อย บุตรนิยมแยกครอบครัวหลังแต่งงาน ทำให้ผู้สูงวัยในเมืองต้องดำรงชีวิต
ด้วยตนเอง แยกขาดกับบุตรหลาน ในขณะที่สังคมชนบทนิยมการมีบุตรหลานมากและอาศัยอยู่
ร่วมกันในลักษณะครอบครัวขยาย แต่จากกลุ่มข้อมูลที่ศึกษาได้แสดงให้เห็นว่าสตรีสูงวัยในชนบท
ที่มีบุตรหลานมากก็ต้องเผชิญกับความโดดเดี่ยวเช่นเดียวกัน เนื่องจากสภาพเศรษฐกิจในปัจจุบัน
ได้กดดันให้หนุ่มสาวเข้ามาทำงานในเมืองเพื่อหาเลี้ยงครอบครัว ท่ามกลางสังคมที่เต็มไปด้วยการ
แข่งขัน ผู้สูงวัยในชนบทจึงถูกทอดทิ้ง

สตรีสูงวัยในชนบทเคยชินกับวิถีชีวิตที่ต้องพึ่งพาครอบครัวเป็นหลัก
เนื่องจากได้รับการศึกษาน้อย เมื่อหยุดทำงานในระบบสภาการมทำให้อยู่ในฐานะภาวะของบุตรหลาน
เมื่อถูกบุตรหลานทอดทิ้งสตรีสูงวัยในชนบทมิได้มีทางเลือกมากนัก สิ่งที่ตัวละครทำได้คือการยอมรับ
และคิดว่าเป็นผลกรรมของแต่ละบุคคล ต่างกับสตรีสูงวัยในเมืองที่เริ่มแสวงหาสังคมภายนอกบ้าน
และตระหนักถึงความต้องการของตนเองเป็นการทดแทน

เป็นที่น่าสังเกตว่าแม้สตรีสูงวัยในชนบทจะอยู่ในรูปแบบอุดมคติซึ่ง
ได้รับการยอมรับและเป็นที่พักแก่บุตรหลานได้ แต่ยังคงต้องเผชิญกับความเหงาไม่แตกต่างจาก

³² กิรติ ชนา, ขนมจีนป่าทองดี, หน้า 209.

สตรีสูงวัยในชนบท ดังนั้นลักษณะอุดมคติตามความคาดหวังของสังคม ไม่ได้ช่วยบรรเทาความเหงาหรือช่วยให้สตรีสูงวัยหลุดพ้นจากปัญหาที่ได้รับจากการเปลี่ยนแปลงของสังคม

4.2 สังคมเปลี่ยนไปสตรีสูงวัยต้องปรับตัว

การนำเสนอภาพสตรีสูงวัยในลักษณะอุดมคติแสดงทัศนคติของสังคมที่มองว่าสตรีสูงวัยในชนบทมีลักษณะตายตัว แท้จริงแล้วสตรีสูงวัยในชนบทได้รับผลกระทบจากความเปลี่ยนแปลงในสังคมชนบท จากการศึกษาตัวละครในชนบทจึงพบ ปัญหาความโดดเดี่ยว ปัญหาเศรษฐกิจและความปรารถนาที่ไม่ถูกเติมเต็ม ฯลฯ ปัญหาเหล่านี้แสดงให้เห็นผลกระทบที่สตรีสูงวัยได้รับจากการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยซึ่งมีทั้งตัวละครที่ปรับตัวได้ดีและตัวละครที่ปรับตัวไม่ได้ ดังนี้

4.2.1 คุณยายหวานซ่ำส์ คุณย่าลูกทุ่ง : สตรีสูงวัยที่เข้ากับบุตรหลานได้ดี

จากนวนิยายที่นำมาศึกษาพบว่าตัวละครสตรีสูงวัยในสังคมชนบทมักอยู่ร่วมกับบุคคลต่างวัย ทั้งเด็ก วัยรุ่น และหนุ่มสาว สตรีสูงวัยที่สามารถปรับตัวเข้ากับคนรุ่นใหม่ได้ดีจะได้รับการยอมรับและความไว้วางใจจากบุตรหลานทำให้รู้สึกที่ตนเองเป็นที่ยอมรับและเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัวอย่างแท้จริง

4.2.1.1 มุหน่าย จาก อุทยานเครื่องเทศ

คุณมุหน่ายจากเรื่องอุทยานเครื่องเทศเป็นสตรีสูงวัยที่เป็นที่รักและเคารพนับถือของคนในครอบครัว ชุมชน และหนุ่มสาวรุ่นใหม่ เนื่องจากเป็นผู้ที่ยังมีหัวใจเป็นวัยรุ่น ดังที่กานพลู หญิงสาวในเรื่องเรียกนางว่า “คุณย่าลูกทุ่ง” หรือกล่าวถึงการแต่งกายของนางว่าสามารถแต่งตัวได้อย่าง “มหามัน” ตัวละครมุหน่ายจึงมีความน่าสนใจสำหรับคนรุ่นใหม่

“กานพลูหัวเราะอย่างเอ็นดูคุณย่า แก่แต่แต่งตัวมันมากเลย ชื่นชอบ โอิโฮเป็นย่าเราก็ดีหรอก ย่าเดี๋ยวนี้มีแต่นุ่งกระโปรงหรือไม่ก็กางเกงสวมเสื้อแพร หนูนุบ่า ซีดสเปรย์ผม พรมน้ำหอมฝรั่งเศส พอหน้าเขียนตาจนบางคนเหมือนสวมหน้ากาก..พอมานเห็นคุณย่าแยกสมัยไฟแรงเข้าเท่านั้นละ รักเลย”³³

จากตัวอย่างที่ยกมานี้แสดงให้เห็นภาพเปรียบเทียบระหว่างสตรีสูงวัยในเมืองกับชนบท โดยสตรีสูงวัยในเมืองจะมีการปรุงแต่งรูปโฉมแบบ “ไม่ยอมแก่” ด้วยการ “หนูนุบ่า ซีด

³³ กฤษณา อโศกสิน, *อุทยานเครื่องเทศ*, หน้า 44.

เสปร์ยัฒม พรหมน้ำหอม พอกหน้า เขียนตา” ในขณะที่สตรีสูงวัยในชนบทมีความเป็นธรรมชาติ มุหน่ายสามารถผสมผสานความใหม่และเก่าได้อย่างลงตัวและเป็นตัวของตัวเองสิ่งที่ทำให้กลุ่ม หญิงสาวในเรื่องชื่นชมนางคือการ “แยกสมัยไฟแรง” แสดงให้เห็นว่านางยังคงกระฉับกระเฉง ทันสมัย และสามารถปรับตัวให้เข้ากับยุคสมัยได้แต่ก็ยังเป็นตัวของตัวเอง คุณมุหน่ายสามารถ ปรับตัวเข้ากับคนรุ่นใหม่ได้ดีเนื่องจากนางมิได้ตั้งข้อรังเกียจวิถีชีวิตของคนรุ่นใหม่หากแต่พยายาม เรียนรู้และปรับตัวให้เข้ากันได้มากที่สุด ด้วยการตามหลานชายและ ลูกชายไปในสถานที่ใหม่ๆ รู้จักกับกลุ่มเพื่อนของหลานทุกคน ฯลฯ นางเป็นผู้ที่มีความคิดและอุปนิสัยที่เปิดกว้าง ทันสมัยและ สามารถถ่ายทอดภูมิปัญญาที่ปรับให้ทันสมัยแล้วแก่คนรุ่นใหม่ได้ดีอีกด้วย

“ย่ากับเขามีเรื่องคุยกันสารพัด...การบรูคิดแล้วเสียตายย่า ถ้า เธอจะตายไปเสียตั้งแต่ยังแข็งแรงขนาดนี้...แปดสิบเอ็ด...แต่ยังแข็งแรง รื่นเริง สุขภาพจิตดีกว่าหนุ่มสาวเป็นไหน ๆ และอาจเป็นเพราะยาที่ได้ ที่มีส่วนถ่ายทอดให้เขาได้ซึมซับความเป็นคนรุ่นใหม่ที่ไม่ใหม่นัก จนกระทั่งออกมาเป็นตัวเขา..ผู้ไม่พลอยร้อนรนไปกับยุคสมัย ทำงานสบายๆขายต้นไม้ แลเห็นผักหญ้าน่าเอ็นดู รู้จักรักลมทุ่งโดยที่ไม่พลอย เป็นลูกทุ่งปลอมไปกับพวกไหน...เหล่านี้เพราะยาแท้ๆ หล่อหลอมให้เขา เป็น”³⁴

ลักษณะของมุหน่ายที่มีความรื่นเริงและสุขภาพจิตดีทำให้นางเป็นที่รัก ของบุตรหลาน ความเป็นตัวของตัวเองที่ยืนยันจะเป็น “คุณย่าลูกทุ่ง” มีส่วนหล่อหลอมให้ หลานชายเป็นผู้ที่ “ไม่ร้อนรนไปกับยุคสมัย” และไม่เป็น “ลูกทุ่งปลอม” ลักษณะความเป็น ธรรมชาติของผู้เป็นย่าได้ถ่ายทอดสู่ผู้เป็นหลาน สตรีสูงวัยจึงมีบทบาทในการถ่ายทอดและหล่อหลอมให้ คนรุ่นใหม่มีลักษณะที่ซึมซับเอาความเป็นสมัยใหม่จากสังคมภายนอกและรับเอาแบบอย่างที่ดี จากผู้สูงวัยเข้าไปในตัว ความสัมพันธ์ระหว่างมุหน่ายและหนุ่มสาวในเรื่องแสดงให้เห็นว่าผู้สูงวัย และคนหนุ่มสาวต่างก็เรียนรู้และซึมซับจากกัน ดังนั้นผู้สูงวัยและคนรุ่นใหม่ไม่จำเป็นต้องมี วิถีชีวิตที่แยกขาดจากกันอย่างที่สังคมเข้าใจ

4.2.1.2 หวาน จาก คุณยายหวานซำส์

ในเรื่องคุณยายหวานซำส์ คุณยายวัยแปดสิบต้องอยู่ร่วมกับหลานสาว วัยสิบแปดปัญหาเรื่องช่องว่างระหว่างวัยและการกระทบกระทั่งจึงเกิดขึ้นเพราะคนสองวัยมี

³⁴ ภาณุณา อโศกสิน, อุทยานเครื่องเทศ, หน้า 154.

ความคิด วิธีปฏิบัติที่แตกต่างกัน แต่ยายหวานได้พยายามเรียนรู้และปรับตัวให้เข้ากับวิถีชีวิตของคนรุ่นใหม่ ด้วยการกินอาหารฟาสต์ฟู้ด การไปเดินห้างสรรพสินค้าเปิดใหม่กับกลุ่มวัยรุ่นและเข้าร่วมกิจกรรมกับทางโรงเรียน ฯลฯ วิถีชีวิตของยายกับหลานที่เคยแยกห่างจึงมีความใกล้ชิดทำให้วัยรุ่นเกิดความไว้วางใจและยอมรับผู้สูงอายุมากขึ้น ยายหวานเป็นสตรีสูงวัยที่สามารถปรับตัวเข้ากับคนรุ่นใหม่ได้เป็นอย่างดีเพราะมีใจที่เปิดกว้างพร้อมจะเรียนรู้และทำความเข้าใจวิถีชีวิตของคนรุ่นใหม่

“หนูรู้สึกหมั่นไส้ขึ้นมาตึงๆแต่เป็นความหมั่นไส้ที่ผสมความน้อยใจอยู่ก่อกลายๆ หนูกลายเป็นคนสำคัญน้อยลงทุกทีตั้งแต่มีคู่แข่งเป็นยาย(ฟังแปลกๆเนาะ) เพื่อนหนูชมชุดยายกันใหญ่ ทั้งที่ยายแค่ใส่กางเกงยีสต์ตัวใหญ่ แล้วก็เสื้อหลวมโคร่งๆอีกตัวหนึ่ง และสีก็เข้มๆดำๆตามปกติ ...โอ...ยายหนูอายุแปดสิบจะไปเที่ยวจึกไก่ หนูหลับตาลง ไม่นั่นใจความรู้สึกตัวเองว่าเป็นอย่างไรระหว่างน้อยใจกับอับอาย เผอิญว่าเจ้าศูนย์การค้าที่ว๊านนี้มาสร้างอยู่ใกล้บ้านของเรา รถวิ่งไปแคกิโลเดี๋ยวก็นถึงแล้ว”³⁵

หลานสาวกล่าวถึงผู้เป็นยายด้วยความแปลกใจว่าหญิงชราวัยแปดสิบสามารถเดินทางไปเที่ยวกับกลุ่มวัยรุ่นได้อย่างไม่ขัดเงิน แต่กลับเป็นที่ชื่นชอบของเด็กๆแสดงให้เห็นความต้องการเป็นส่วนหนึ่งและเรียนรู้ที่จะปรับตัวเข้ากับเด็กวัยรุ่นและล้มล้างอคติที่ว่า “คนแก่ก็อยู่ส่วนคนแก่” เพราะผู้สูงอายุและวัยรุ่นสามารถทำกิจกรรมอย่างเดียวกันได้ นอกจากนี้สิ่งที่สตรีสูงวัยได้เรียนรู้จากคนรุ่นใหม่ก็คือความคิดของคนรุ่นใหม่เก่าอาจไม่สามารถใช้ตัดสินการกระทำของคนรุ่นใหม่ได้เสมอไป จากกรณีที่ข่าวฟางแฟนของหลานชายมาค้างที่บ้านทำให้ยายหวานไม่พอใจและตัดสินว่าเธอเป็นผู้หญิงที่ไม่รักนวลสงวนตัว แท้จริงแล้วเหตุผลคือ เธอไว้ใจความเป็นคนดีของหลานชายนางและได้อธิบายแนวคิดของผู้หญิงรุ่นใหม่แก่ยายหวานว่า ก่อนที่เธอจะทำอะไรได้คิดและตัดสินใจด้วยตนเองแล้วแม้ว่าอาจจะดูไม่เหมาะสมในสายตาผู้ใหญ่แต่ก็ไม่ใช่ว่าต้องทำเรื่องเสียหายเสมอไป ดังนี้

“...หนูอยากจะบอกคุณยายว่า คุณยายไม่ต้องเอาเรื่องรักนวลสงวนตัวมาปรามหนูหรือคนรุ่นหนูหรอกค่ะ เพราะในความรู้สึกของพวกเขา มันล้ำสมัยมาก ความจริงแล้วพวกเขาเรารู้ค่ะว่า ควรจะทำตัวอย่างไร

³⁵ ชมัฏกร แสงกระจ่าง, *คุณยายหวานซ่าส์*, หน้า 164-165.

พวกหนูไม่ใช่ผู้หญิงล้ำสอน นะคะคุณยาย เราไม่ได้ง่าย เราไม่ได้อยาก
 ลองเรื่อยไป และเราก็ไม่ได้โง่งน ถูกหลอก...ที่คุณยายไปว่าเราเมื่อ
 คื่นเราก็เข้าใจดี แต่หนูจะรักนวลสงวนตัวแค่นั้น มันเป็นเรื่อง..เอ..หนูจะ
 ว่าอย่างไรดีนะคะ เป็นเรื่องที่หนูต้องตัดสินใจเอง ถ้าหนูตัดสินใจ
 ผิดพลาด ผิดเวลา ผิดตัวบุคคล หนูก็ต้องรับผลจากการตัดสินใจนั้น
 แหะละคะ”³⁶

การยกเรื่องการรักษานวลสงวนตัวมาปราชัย “คนรุ่นหนู” ไม่สัมฤทธิ์ผลเพราะ
 มัน “ล้ำสมัยมาก” ความพยายามควบคุมสตรีรุ่นใหม่ด้วยมาตรฐานของคนรุ่นก่อนที่ไม่สำเร็จ เพราะ
 บุตรหลานสมัยใหม่ได้เปลี่ยนแปลงไปและเห็นว่าคุณนิยามเหล่านั้นเป็นเรื่องที่ล้ำสมัย คนรุ่นใหม่มี
 ความเชื่อมั่นในตนเองสูงและรู้ว่าตนเองต้องการอะไร ทำตัวอย่างไร การอบรมสั่งสอนของผู้สูงวัย
 จึงต้องปรับให้เข้ากับคนรุ่นใหม่และเปิดใจยอมรับกันและกัน สิ่งที่ยายหวานได้เรียนรู้จากเด็กสาว
 ทำให้นางเปิดใจรับฟังบุตรหลานมากขึ้น การเรียนรู้จากคนรุ่นใหม่ทำให้ผู้สูงวัยสามารถปรับตัวเข้า
 กับคนในครอบครัวได้ดี คุณยายจึงกลายเป็นคุณยายหวานซึ้งซึ่งผนวกเอาความซึ้งเข้าไปใน
 ความคิดอ่านและวิถีปฏิบัติ นวนิยายเรื่องนี้แสดงให้เห็นว่าสตรีสูงวัยสามารถอยู่ร่วมกับบุตรหลาน
 ได้อย่างลงตัวและเรียนรู้แนวคิดของคนรุ่นใหม่ สิ่งที่คนโบราณว่าสิ่งที่คิดว่าไม่งามและขัดหูขัดตา
 นั้นอาจไม่ใช่เรื่องเลวร้าย หากเปลี่ยนไปตามปัจจัยคือยุคสมัยและค่านิยมที่แตกต่างออกไปเท่านั้น

4.2.2 ผู้สตรีสูงวัยมีสุข : หลักการจิตวิทยาเชิงบวก

ความสุขของสตรีในมุมมองของจิตวิทยาเชิงบวกเชื่อว่าความสุขเป็นสิ่งที่สร้างได้
 และได้นำมาประยุกต์ให้เข้ากับลักษณะนิสัยพื้นฐานของสตรี ดร. แดน เบเคอร์ (Dan Baker, Ph.D.) ได้
 รวบรวมคุณลักษณะเด่นในสตรีที่มีความสุข จำนวน 10 ประการด้วย คือ

ความเชื่อมั่นในตนเอง (Believing in Yourself) การตระหนักถึงความต้องการของ
 ตนเอง (Knowing your true North) มีความรับผิดชอบส่วนตัว (Taking Personal Responsibility)
 มีความกล้า (Having Courage) เห็นแก่ผู้อื่น (Being Altruistic) เสริมสร้างทัศนคติเชิงบวก
 (Embracing Optimism) ควบคุมชีวิตตนเองได้ (Being ProActive) พึงพอใจในชีวิต
 (Appreciating Life) มีความรอบรู้และแบ่งปันความรู้กับผู้อื่น (Being Wise and Sharing
 Your Wisdom) และ ความขยันอดทน (Persevering)³⁷

³⁶ ชัยภร แสงกระจ่าง, คุณยายหวานซึ้ง, หน้า 154.

³⁷ Baker Dan, What Happy Women Know, p.200.

เมื่อนำคุณลักษณะเหล่านี้มาพิจารณาประกอบกับตัวละครสตรีสูงวัยที่สามารถปรับตัวได้ดีและมีความสุขพบว่าตัวละครในกลุ่มนี้มีคุณลักษณะสำคัญ 2 ประการคือ **ความมั่นใจในตนเองและการมีทัศนคติเชิงบวก**

สตรีสูงวัยในกลุ่มนี้มีลักษณะนิสัยร่วมกันประการหนึ่งคือเป็นผู้ที่มีความมั่นใจในตนเองสูงโดยแสดงออกผ่านทางคำพูดและความคิดและการกระทำที่มีความมั่นใจ เช่น มุหน่วย จากเรื่อง **อุทยานเครื่องเทศ** ที่มั่นใจในการแต่งกายและใช้ชีวิตร่วมกับคนวัยหนุ่มสาวได้อย่างไม่ขัดเขินหรือตัวละครอย่างยายหวานในเรื่อง **คุณยายหวานซ่าส์** สตรีอายุแปดสิบที่กล้าเดินเที่ยวกับกลุ่มเด็กวัยรุ่น หรือ คุณนายมะพร้าว จาก **เดชแม่ยาย** ที่มั่นใจในการแต่งกายและรสนิยมของตนเอง เป็นต้น สตรีที่มีความมั่นใจจะไม่หว่นไหวต่อสิ่งเร้าภายนอกจึงมีความสุขที่มั่นคงกว่าแม่จะเกิดเรื่องผิดพลาดขึ้นก็สามารถทำใจยอมรับและสร้างความเข้มแข็งให้กับตนเองได้เร็วกว่าสตรีที่ไม่มี ความมั่นใจ

ความมั่นใจในตนเองยังรวมไปถึงความรู้สึกว่าตนเองมีคุณค่าซึ่งความรู้สึกนี้จะช่วยเสริมสร้างทัศนคติเชิงบวกทำให้สตรีสูงวัยเหล่านี้เป็นผู้ที่มองโลกในแง่ดีแม้ในยามที่ประสบปัญหาที่สามารถเลือกมองในมุมที่ดีให้ตนเองสบายใจได้ จากกรณีที่มุหน่วยในเรื่อง **อุทยานเครื่องเทศ** ยอมขายที่ดินที่เป็นปัญหาเพราะรู้ว่าไม่สามารถฟื้นฟูอิทธิพลของนายทุนต่อไปได้จึงเลือกเอาความสงบสุขของครอบครัวซึ่งสำคัญกว่าหรือคุณนายมะพร้าว จากเรื่อง **เดชแม่ยาย** แม่จะตัดสินใจขายที่ดินไปอย่างเสียรู้ แต่ก็มีความสุขที่เป็นที่รักของครอบครัว เป็นต้น สำหรับจิตวิทยาเชิงบวกแล้วการมีทัศนคติและอารมณ์เชิงบวกเป็นคุณลักษณะสำคัญที่ทำให้มนุษย์มีความสุข เพราะผู้ที่มีอารมณ์เชิงบวกมากกว่าลบในทุกๆวันย่อมเป็นผู้ที่มีความสุขซึ่งตรงกับในทางพุทธศาสนา คือ การคิดดี ผู้ที่สามารถคิดดีและสร้างอารมณ์เชิงบวกได้แม้ในยามทุกข์จะเป็นผู้ที่สามารถมีความสุขได้ยาวนานกว่าและเป็นความสุขที่ไม่ขึ้นกับผู้อื่นด้วย

4.2.3 สมการแห่งความสุข : แนวคิดจากพุทธศาสนา

ในทางพุทธศาสนา ท่าน ว.วชิรเมธี ได้เสนอ กฎ 6 ประการสมการแห่งความสุข คือ สันโดษ ประโยชน์ ประหยัด การเป็นผู้ให้ ฝึกใจให้ตื่นรู้ และอยู่โดยไม่ประมาท³⁸ สตรีสูงวัยกลุ่มนี้ประพฤติตรงตามแนวคิดพุทธศาสนาในข้อ **การเป็นผู้ให้และการฝึกใจให้ตื่นรู้** เป็นประการสำคัญ

การเป็นผู้ให้มีส่วนสนับสนุนสถานภาพ **ร่มโพธิ์ร่มไทร** ตามวาทกรรมแนวอุดมคติ คือทำให้สตรีสูงวัยรู้สึกว่าตนเองมีคุณค่าและยังมีประโยชน์ต่อสังคม ในนวนิยายที่นำมาศึกษาพบบทบาทของสตรีสูงวัยในฐานะผู้ให้ทั้งการให้ความรู้ เงินทอง หรือที่พักพิง เช่น มุหน่วย

³⁸ ว.วชิรเมธี, **เคล็ดลับดับทุกข์**, หน้า 26.

จากเรื่องอุทยานเครื่องเทศที่ถ่ายทอดความรู้เรื่องสมุนไพรไทยให้กับคนรุ่นหลัง ทำให้นางได้รับการยอมรับในฐานะบุปผนิยบุคคล เช่นเดียวกับป้าจันทร์จากเรื่อง **ฝั่งแสงจันทร์** ที่ให้ที่พักพิงแก่หนุ่มสาวและช่วยเหลือยายนี้ด้วยการให้เงินทอง ยายหวาน ตั๋วละครจาก **คุณยายหวานซำส์** ก็ได้ทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ให้เด็กนักเรียนด้วยการเป็นวิทยากรเรื่องผ้าไทยให้โรงเรียนมัธยม การเป็นผู้ให้หมายถึงการอุปถัมภ์ผู้อื่นด้วย ดังที่คุณนายมะพร้าวจาก **เดชแม่ยาย** ที่อุปถัมภ์ครอบครัวทุกๆ ด้าน ตั๋วละครเหล่านี้ได้รับความเคารพเพราะอยู่ในฐานะผู้ให้และยังมีน้ำใจเพื่อแม่ไปถึงชุมชนและครอบครัวด้วย

ในกรณีของมูหน่ายจากเรื่อง **อุทยานเครื่องเทศ** การให้ของนางมีส่วนช่วยเสริมบทบาทและคุณค่าในตัวของผู้สูงวัยการให้ความรู้แก่คนรุ่นใหม่ ช่วยให้นางได้รับความสุขและการยอมรับ แม้จะต้องสูญเสียที่ดินที่รักไปแต่ก็ยังมีความรักที่รักและให้กำลังใจนางเป็นอย่างดี เช่นเดียวกับ ป้าจันทร์จากเรื่อง **ฝั่งแสงจันทร์** แม่นางจะพบจุดจบเป็นความตายหรือประสบปัญหาการถูกทอดทิ้งจากบุตร แต่เมื่อพิจารณาให้ดีแล้วในตอนที่มีชีวิตอยู่เนื่องจากนางไม่รู้ความจริงที่ว่าบุตรชายทั้งสองได้เสียชีวิตไปแล้วและได้รับความรักความห่วงใยจากครอบครัว นางจึงมีความหวังในการดำรงชีวิต การที่นางให้ที่พักอาศัยและคำแนะนำสั่งสอนแก่หนุ่มๆ ชาวประมง ช่วยเหลือแม่ค้าอย่างยายนี้ ทำให้นางได้รับความรักความห่วงใย จากผู้ครอบครัว การเป็นผู้ให้ยังทำให้นางมีสังคมไม่โดดเดี่ยวจนเกินไปอีกด้วย

หลักการสร้างสุขประการต่อมา คือ **การฝึกใจให้ตื่นรู้** ในที่นี้หมายถึงความรู้เท่าทันความเป็นจริงของสรรพสิ่ง ไม่พยายามฝืนหรือปรับเปลี่ยนธรรมชาติของสิ่งเหล่านั้น ตัวอย่างของสตรีสูงวัยที่มีสติ รู้เท่าทันและสามารถปรับความคิดของตนเองได้คือ มูหน่าย จากเรื่อง **อุทยานเครื่องเทศ** ที่สามารถทำใจยอมรับการสูญเสียที่ดินที่นางหวังแห่นได้ ดังนี้

“จะขายแล้วละคุณ เธอพยักหน้าอย่างไม่อาลัยไยดี ไม่เหมือนวันเวลาก่อนนั้นที่คุณมูหน่ายมักจะพูดถึงที่นี้อย่างพันผูก ไม่อยากเก็บแล้ว..คือ คนเรานะคะ พอมันทุกข์เพราะสิ่งไหนถึงที่สุดละก็ ถึงจะละเลิกสิ่งนั้นได้ ปลงได้ ตัดได้..” “นั่นแหละ ยี่สิบก็ยี่สิบเถอะคุณ อีฉันเพื่อสู้รบแล้ว”³⁹

จากข้อความที่ยกมานี้แสดงให้เห็นว่า มูหน่าย มีการปรับเปลี่ยนแนวคิดเพื่อปลดปล่อยตนเองจากความทุกข์ จากที่เคยผูกพันยึดติดในที่ดินอย่างมาก เมื่อต้องทุกข์ถึงที่สุด

³⁹ กฤษณา อโศกสิน, อุทยานเครื่องเทศ, หน้า 275-276.

ก็สามารถ “ปลงได้ ตัดได้” สามารถทำใจยอมรับได้ว่าต่อให้นางรักษาที่ดินนี้ไว้ได้ ก็คงไม่สามารถอยู่ได้อย่างสงบสุขท่ามกลางความทันสมัยที่รุมล้อมเข้ามาทุกทาง การหลบหนีหรือต่อต้านจึงไม่ใช่วิธีแก้ปัญหาแต่การละวางความยึดติดในที่ดินนั้นคือทางออกที่ดีที่สุด เมื่อนางมีสติรู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงนี้จึงทำใจยอมรับและแก้ปัญหาได้อย่างตรงจุด ลักษณะการมีสติรู้ทันยังปรากฏในตัวละคร มะปราง จากเรื่อง **เดชแม่ยาย** นางสามารถยอมรับความผิดพลาดที่ขายที่ดินอย่างเสียรู้นายทุนและพลาดการเลือกตั้งในชุมชน เพราะนางเข้าใจว่าไม่สามารถแก้ไขเหตุการณ์เหล่านั้นได้แล้ว การทำใจยอมรับจึงเป็นวิธีการที่ดีที่สุด ความมีสติรู้เท่าทันจะช่วยให้ตัวละครเหล่านี้สามารถปรับตัวและปรับใจได้ ในทุกสถานการณ์ เมื่อเปรียบเทียบกับตัวละครอย่าง สมวงศ์ จากเรื่อง **บ้านบุญหล่น** ที่ไม่สามารถทำใจยอมรับการสูญเสียเงินทองได้จนสติฟั่นเฟือนก็เพราะไม่สามารถปลดปล่อยตนเองออกจากความทุกข์ ความเศร้าเสียใจได้ ดังนั้นสตรีสูงวัยที่สามารถทำใจยอมรับความเปลี่ยนแปลงของสรรพสิ่งได้จะคลายความยึดติดและเยียวยาตนเองจากความทุกข์ได้ดีกว่า

4.3 สังคมเปลี่ยนไปสตรีสูงวัยยังเหมือนเดิม

จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้นสตรีสูงวัยกลุ่มที่สามารถปรับตัวได้ดีจะมีลักษณะเหมือนกันคือเมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไปสตรีสูงวัยก็พยายามยอมรับและปรับตัวตามไปด้วย การศึกษาทางชีววิทยากล่าวถึงการปรับตัวของผู้สูงวัยว่ามีทั้งแบบสมเหตุสมผลและไม่สมเหตุสมผล⁴⁰ การปรับตัวที่สมเหตุสมผล คือการ ยอมรับ และ ปรับตัว โดยเปิดใจยอมรับความเปลี่ยนแปลงของสังคมและพยายามปรับตัวให้เข้ากับยุคสมัย สตรีสูงวัยที่ไม่สามารถปรับตัวได้มักเลือกที่จะยืนหยัดในความคิดและวิถีปฏิบัติเดิมของตนในขณะที่สังคมนรอบตัวเปลี่ยนแปลงไป ไม่ยอมรับว่าสังคมได้เปลี่ยนไปแล้วและตนไม่สามารถควบคุมได้ส่งผลให้สตรีสูงวัยในกลุ่มนี้ถูกปฏิเสธจากบุตรหลานหรือล้มเหลวในการใช้ชีวิตในยุคสมัยที่เปลี่ยนไป สตรีสูงวัยในกลุ่มที่ปรับตัวไม่ได้สามารถแบ่งวิเคราะห์ได้ใน 2 ประเด็น คือ สตรีสูงวัยที่ล้มเหลวในการใช้ชีวิตในสังคมที่เปลี่ยนไป และสตรีสูงวัยที่ไม่สามารถปรับตัวเข้ากับบุตรหลานได้ ดังนี้

4.3.1 เขี้ยวบริโภคนิยม : สตรีสูงวัยในชนบทที่เปลี่ยนแปลง

อิทธิพลของความเจริญไม่ได้จำกัดอยู่แค่ในเมืองหลวงแต่กำลังแพร่เข้าสู่ชนบท ผู้คนในชนบทมีวิถีชีวิตที่ใกล้เคียงกับคนเมืองมากขึ้นทุกที ลัทธิบริโภคนิยมได้เข้ามามีอิทธิพลต่อความคิดและวิถีปฏิบัติของผู้คนในชนบท สังคมบริโภคนิยมกระตุ้นให้บุคคลแสวงหาเงินทอง

⁴⁰ ศรีเรือน แก้วกังวาน, จิตวิทยาพัฒนาการ, หน้า 286.

มาตอบสนองของความต้องการของตนเพราะเชื่อว่าหากได้บริโภคมากก็จะมีความสุขมากตามไปด้วย
สตรีสูงวัยก็ได้รับผลกระทบจากลัทธิบริโภคนิยมด้วยเช่นกัน ดังนี้

4.3.1.1 สมวงศ์ จาก บ้านบุญหล่น

ลัทธิบริโภคนิยมและปัญหาทางเศรษฐกิจส่งผลกระทบต่อสตรีสูงวัยใน
ชนบท ในนวนิยายเรื่องบ้านบุญหล่น สมวงศ์เป็นสตรีสูงวัยที่ประสบความกดดันทางเศรษฐกิจ
ทำให้เลือกเดินทางผิดจนสิ้นเนื้อประดาตัว ลัทธิบริโภคนิยมกดดันให้ผู้คนอยากได้อะไรก็มีเพราะ
เชื่อว่าจะนำไปสู่ความสมบูรณ์พูนสุข สตรีสูงวัยอย่างสมวงศ์ก็มีความต้องการเช่นเดียวกัน

“พระไพศาล วิสาโล กล่าวว่ ในยุคนี้บริโภคนิยมกลายเป็นศาสนา คือ ทำหน้าที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจให้แก่ผู้คน
สินค้ามากมายตอบสนองความต้องการได้อย่างไม่ขาดแคลน
สินค้ามีความหลากหลายเพื่อให้เราสามารถมีทางเลือกรูปแบบ
ในการดำเนินชีวิต มีอิสระในการบริโภค บริโภคนิยมยังให้
จุดหมายในการเสพอีกด้วยว่านำไปสู่ชีวิตที่สมบูรณ์พูนสุข”⁴¹

สภาพสังคมในชนบทมิได้บริสุทธิ์แต่เปลี่ยนแปลงไปเช่นเดียวกับ
สังคมเมือง ผู้คนแข่งขันกันบริโภคและใช้วัตถุเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ มีจุดหมายในการเสพ
สินค้าและบริการที่พึงพอใจให้มากที่สุด จุดมุ่งหมายของลัทธิบริโภคนิยมสอดคล้องกับความเชื่อของ
ตัวละครอย่างสมวงศ์ที่คิดว่าผู้ที่มีเงินทองมากมายและใช้จ่ายได้อย่างไม่จำกัดคือผู้ที่มีบุญวาสนามาก
เงินคือหนทางสู่ความสุขที่นางเชื่อมั่น นางคิดว่าการมีเงินให้ครอบครัวใช้จ่ายได้มากตามต้องการ
จะช่วยแก้ปัญหาครอบครัวทั้งหมดได้และทำให้นางมีความสำคัญต่อบุตรหลาน แต่กลายเป็นว่า
การใช้จ่ายเพื่อตอบสนองความต้องการของบุตรหลานมากเท่าไรก็ยังไม่พอ และกลายเป็นปัญหา
ที่ทำให้นางต้องทุกข์ทรมานจากหนี้สินที่พอกพูนมากขึ้น วิธีการแก้ปัญหาครอบครัวโดยใช้จ่ายเงิน
แสดงให้เห็นว่าฐานะและความมั่นคงทางเศรษฐกิจมีผลต่อความสุขและทุกข์ของสตรีสูงวัย
บุตรหลานที่ต้องการใช้จ่ายมากขึ้นหวังพึ่งผู้สูงวัย ในขณะที่ตัวสตรีสูงวัยเองก็ถูกกระตุ้นให้
บริโภคมากขึ้นเช่นกัน

จากการที่สมวงศ์พบว่าเพื่อนบ้านมีฐานะดีขึ้นและมีข้าวของ
อำนวยความสะดวกมากมาย ทำให้เกิดความรู้สึกอยากได้อะไรก็มี อยากพ้นจากความฝืดเคือง

⁴¹ พระไพศาล วิสาโล, พุทธศาสนาในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต (กรุงเทพฯ: มูลนิธิสดศรี-
สฤษดิ์วงศ์, 2550), หน้า 378.

เพราะหวังจะมีบ้านปลายชีวิตแบบ “นั่งกินนอนกิน” ประกอบกับนางมีความเชื่ออย่างหนักแน่นเกี่ยวกับเรื่องบุญกุศลที่จะช่วยให้คนมีชีวิตที่สุขสบายโดยไม่ต้องดิ้นรนทำมาหากิน ดังนี้

“ตามความเห็นของคุณนายสมวงศ์ซึ่งอารีย์เองออกจะคล้อยตามด้วยคือคนมีบุญนั้น ได้แก่คนที่นั่งๆนอนๆได้อย่างสุขสบาย มีเงินมีทองใช้โดยไม่ต้องออกแรงทำมาหากินและถ้าหากว่าสามารถถลุงเงินได้โดยไม่ต้องพักไต่ร่ตรองว่าใช้อย่างมีสาระหรือไม่มีสาระก็ยิ่งเป็นคนมีบุญมากขึ้นอีก”⁴²

ทัศนคติของสมวงศ์ที่เชื่อว่า บุญ สามารถทำให้คนสบายโดยไม่ต้องออกแรงทำงานและความต้องการใช้จ่ายของบุตรหลานที่มากขึ้นกดดันให้นางต้องหาเงินมาตอบสนองความต้องการที่ไม่สิ้นสุดของครอบครัวและตนเอง เนื่องจากตลอดชีวิตที่ผ่านมาทุกคนในครอบครัวพึ่งพารายได้จากนาง สามีของนางไม่เคยสนใจเรื่องรายรับรายจ่ายของบ้าน ทำให้สมวงศ์ต้องคิดและตัดสินใจเพียงผู้เดียว เมื่อนางตัดสินใจผิดพลาดด้วยการเล่นแชร์เถื่อนจนหมดตัว สามีและบุตรจึงตระหนักได้ถึงความผิดพลาดที่ไม่ได้ดูแลและแบ่งเบาภาระของนาง การหาเงินให้คนในครอบครัวได้สุขสบายเป็นภาระที่หนักเกินไปเสียแล้วในยามชรา

“คุณนายสมวงศ์ไม่ตอบอีก นัยน์ตาแห่งมัวจ้องเลื่อนลอยไปเบื้องหน้าเหมือนความคิดจะติดปีกบินไปไกลแสนไกล ไกลจนสังขารแก่ชราไม่อาจติดตามไปได้ทัน..”ฉันเป็นคนมีกรรมไซ้ใหม่..ไม่เคยมีบุญกับเขาเลย” เสียงคุณนายแผ่วต่ำลงจนเกือบจะจับใจความไม่ได้ “ฉันไม่อยากไปทำบุญ ทำเท่าไรก็ไม่เห็นจะได้มีแต่เสีย”⁴³

เมื่อสมวงศ์ต้องสูญเสียเงินเก็บทั้งหมดไปความหวังของนางจึงสูญสลายตามไปด้วย สังขารที่ร่วงโรยทำให้นางท้อแท้ในการใช้ชีวิตเพราะไม่มีจุดมุ่งหมายเหลือแล้ว นางคิดว่าตนเองเป็นคนมีกรรมจึงทำให้ไม่สามารถมีชีวิตที่สมบุญพูนสุขได้ การตัดสินใจที่ผิดพลาดและความพินาศของตัวละครได้แสดงให้เห็นอิทธิพลของลัทธิบริโภคนิยมที่คืบคลานเข้าสู่ชนบท ผู้คนในชนบทไม่ได้ดำรงชีวิตที่เรียบง่ายอยู่กับธรรมชาติดังภาพอุดมคติ แต่มีวิถีชีวิต

⁴²ว.วินิจฉัยกุล, บ้านบุญหล่น, หน้า 22.

⁴³เรื่องเดียวกัน, หน้า 471.

คล้ายคลึงกับคนเมือง นิยมการเดินทางเข้ามาซื้อของที่ห้างสรรพสินค้าในกรุงเทพฯ ความต้องการสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น เครื่องประดับมีค่า รถยนต์ เครื่องปรับอากาศ ฯลฯ สมวงศ์และบุตรสาวเชื่อว่าบุคคลที่มีเงินจับจ่ายใช้สอยได้ตามต้องการคือผู้ที่มีความสุขและเป็นที่ยอมรับของสังคม ความคิดเช่นนี้ได้รับอิทธิพลจากลัทธิบริโภคนิยมที่คอยกระตุ้นความอยากของมนุษย์อย่างไม่สิ้นสุด

ความรู้เท่าไม่ถึงการณ์และได้รับการศึกษาน้อยทำให้สตรีสูงวัยในชนบทตกเป็นเหยื่อได้โดยง่าย ความต้องการแสวงหาเงินทองมาตอบสนองของความอยากของสตรีสูงวัยและความต้องการของบุตรหลานที่ไม่มีวันสิ้นสุด ทำให้สตรีสูงวัยที่เป็นที่พึ่งของบุตรหลานต้องแสวงหาทรัพย์สินเพิ่มขึ้น สุดท้ายแล้วผู้ที่เดือดร้อนและต้องแก้ปัญหาโดยลำพังก็คือตัวนางเอง จากจุดนี้สะท้อนให้เห็นว่าความหวังของผู้สูงวัยอีกประการหนึ่ง คือ ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ เช่น เงินเก็บก้อนสุดท้าย การลงทุนเพื่อความมั่นคง เป็นต้น หากต้องเผชิญกับภาวะทางการเงินที่หนักเกินตัวหรือสูญเสียเงินเก็บก้อนสุดท้ายซึ่งหมายถึงความมั่นคงในชีวิตไปแล้ว ย่อมเกิดความทุกข์อย่างหนักและไม่สามารรถต้านทานความสูญเสียนั้นได้

4.3.1.2 มุหน่วย จาก อุทยานเครื่องเทศ

ในนวนิยายเรื่อง **อุทยานเครื่องเทศ** ความเจริญกำลังรุกไล่เข้ามาสู่ชนบท มุหน่วย ถูกบังคับจากกลุ่มนายทุนให้ขายที่ดินบริเวณบ้าน เพราะกลุ่มนายทุนได้กว้านซื้อที่ดินโดยรอบบ้านของนางจนหมดแล้วเพื่อสร้างห้างสรรพสินค้า มุหน่วยและครอบครัวโดนลอบทำร้ายเกือบเสียชีวิต สุดท้ายการยื่นหยัดที่จะอยู่ในพื้นที่เดิมของนางไม่เป็นผลต้องพ่ายแพ้ให้แก่กลุ่มอิทธิพล การถูกไล่ที่และพยายามกำจัดสตรีสูงวัยเช่น มุหน่วย อาจตีความได้ว่าเป็นการพยายามกำจัดความเป็นยุคสมัยเก่าและลักษณะอุดมคติออกไป สังคมบริโภคนิยมที่กำลังรุกเข้ามาสู่สังคมชนบท สิ่งที่ถูกมองว่าเก่าไปและไม่เข้าพวกอย่างบ้านและตัวของมุหน่วยกำลังถูกกำจัดออกไป

“อ้าว แล้วในกรุงนะ ไม่มีหรือยะคนเถื่อน” คุณมุหน่วย
ขัดคอลูกสะใภ้ขึ้นทันควัน น้ำเสียงแสดงว่าขวางสุดขีด นี่แน่ะแม่
พธู ชื่นว่าไอ้ความเถื่อนจริงๆมันมาจากในเมืองมากกว่านะยะ..
คนเมืองเอาความเถื่อนมาแพร่ให้คนบ้านนอกมากกว่า จน
เดี๋ยวนี้ที่ไหนๆก็เถื่อนเสมอกันหมดแล้วไม่รู้เรอะ” “คงจริงอย่าง
คุณแม่ว่าเหมือนกันนะคะ เพียงแต่ว่า ในกรุงนะเราอยู่อย่างไม่มี

ใครรู้จัก ก็เลยไม่ถูกคนเถื่อนเฟ่งเล้ง แต่คุณแม่อยู่ตรงนี้ อยู่อย่าง
มีคนรู้จักเราก็เลยเป็นเป้าของเค้าง่ายขึ้น”⁴⁴

ทัศนคติของมูหน่ายที่มองว่าความเถื่อนและการใช้อำนาจทำ
ร้ายผู้ที่อ่อนแอกว่าแพร่มาจากในเมืองจนชนบทรับเอาความเถื่อนไว้เท่ากับกรุงเทพฯ แสดงให้เห็น
อิทธิพลเมืองที่กำลังทำลายอุดมคติแบบชนบท การอยู่ในชนบทไม่ได้อบอุ่น ปลอดภัย สำหรับผู้สูงวัยแต่
มูหน่ายกำลังตกเป็น “เป้า” ง่ายขึ้น สังคมแบบชนบททำให้นางเป็นที่เฟื่องเล้งของกลุ่มนายทุนที่มองว่านาง
คือเป้าหมายในการกำจัด

ในเรื่องมูหน่ายมิได้ยอมแพ้แก่นายทุนตรงกันข้ามนางได้พยายาม
ต่อสู้ทุกวิถีทางเพื่อรักษาที่ดินผืนนี้ไว้ แต่ในที่สุดเมื่อบุคคลในครอบครัวถูกทำร้ายมากเข้านางจึงคิด
ได้ว่าควรรอรับความจริงและยอมแพ้แก่นายทุนเสีย เพื่อให้ครอบครัวของตนได้อยู่อย่างสงบ
ในจุดนี้สามารถตีความได้ว่าสตรีสูงวัยในแบบอุดมคติซึ่งเป็นร่วมโพธิ์ร่วมไทรและเป็นตัวแทนของ
ยุคสมัยเก่าในโลกปัจจุบันถูกกำจัดโดยสังคมบริโภคนิยมซึ่งไม่ยอมรับ ผู้สูงวัยที่ยึดติดกับวิถีชีวิต
แบบเก่าและไม่ยอมรับระบบ ลัทธิบริโภคนิยมได้สร้างให้ผู้สูงวัยมีลักษณะการดำเนินชีวิตที่
ต้องการบริโภคมากขึ้น เช่น รับประทานอาหารสุขภาพ ประยุกต์รูปโฉม ใช้จ่ายเพื่อการสังสรรค์
โดยเชื่อว่าจะทำให้มีความสุข แต่สตรีสูงวัยอย่าง มูหน่ายมีคุณลักษณะที่ไม่เอื้อต่อลัทธิบริโภคนิยม
เนื่องจากมีความเป็นธรรมชาติสูงและไม่ต้องพึ่งพาการปรุงแต่งภาพลักษณ์เช่นสตรีสูงวัยในเมือง
ลักษณะของมูหน่ายคือเป็นอิสระท่ามกลางความทันสมัยที่รุ่มล่อมเข้ามา การมีภูมิปัญญาไทยยัง
ช่วยทำให้นางไม่ต้องพึ่งพาลัทธิบริโภคนิยม นางพอใจกับสิ่งที่ตนเองมีอยู่และใช้ภูมิปัญญา
ชาวบ้านดูแลตนเอง ลัทธิบริโภคนิยมไม่ต้องการสตรีสูงวัยในลักษณะนี้ ถ้าสตรีสูงวัยแบบมูหน่าย
ไม่หมดไปลัทธิบริโภคนิยมก็เข้ามาในชนบทได้ลำบาก มูหน่ายจึงเปรียบได้กับรากเหง้าและความ
เป็นไทยท่ามกลางระบบทุนนิยมที่ต้องถูกกำจัดไปเพื่อให้คนยุคใหม่รับเอาลัทธิบริโภคนิยมเข้ามา
แทนที่

4.3.1.3 มณี จาก หน้าที่ทอง

มณี จากเรื่อง หน้าที่ทอง เป็นสตรีสูงวัยที่ทำงานหนักเพื่อ
ครอบครัวมาตลอดชีวิตแต่จุดจบของนางกลับเป็นความตายจากการตรากตรำทำงานหนัก ความตาย
ของมณีสามารถพิจารณาในประเด็นสตรีสูงวัยที่ตกเป็นเหยื่อของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมได้
เนื่องจากตลอดชีวิตของนางได้อุทิศให้กับการสร้างและดำเนินธุรกิจของครอบครัว มณีเป็นแรงงาน
ชั้นดีของครอบครัวและระบบทุนนิยมที่ต้องการแรงงานที่ทำงานอย่างหนักและอุทิศชีวิตในการทำงาน

⁴⁴ ฤกษ์ณา อโศกสิน, อุทยานเครื่องเทศ, หน้า 171.

รับใช้ระบบได้อย่างไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อย ระบบทุนนิยมได้สร้างมายาคติว่าคนขยันทำงานคือบุคคลที่จะมีความสุขในบั้นปลายชีวิตแต่หากแรงงานไม่สามารถทำงานให้ระบบได้ต่อไปก็จะไร้ความหมายและไม่เป็นที่ต้องการ เช่นเดียวกับสตรีสูงวัยอย่างมณีที่ไม่สามารถทำงานรับใช้ระบบทุนนิยมและครอบครัวได้อีกต่อไปเพราะถูกโรคร้ายคุกคาม ซึ่งโรคมะเร็งมีนัยของความรุนแรง การครอบงำกีดกันตัวตนของมนุษย์ในระบบทุนนิยมด้วย ดังนี้

“ในปัจจุบันการใช้มะเร็งในเชิงความเทียบมักพบเห็นบ่อยครั้งในการวิพากษ์ทุนนิยม เดวิด ซี คอร์ทเทน ใช้มะเร็งเป็นอุปมาถึงความร้ายกาจและน่าสะพรึงกลัวของระบบการตลาดแบบทุนนิยม ระบบนี้ถูกลามอย่างรวดเร็วไม่ต่างจากมะเร็งร้าย.. มะเร็งจึงเป็นเสมือนปีศาจซึ่งกัดกินเซลล์และทำลายอวัยวะส่วนต่างๆของร่างกาย ทำให้ร่างกายอ่อนแอและเสียชีวิตลงในที่สุด การใช้มะเร็งจึงเป็นการใช้ความเปรียบรูปแบบหนึ่งที่เชื่อมโยงการกินเนื้อมนุษย์ด้วยกัน Cannibalism กับลัทธิทุนนิยม ทุนนิยมถูกลามอย่างรวดเร็วและทำลายภูมิคุ้มกันของสังคมไม่ต่างจากมะเร็งร้ายที่แฝงอยู่ในร่างกายและกลืนกินชีวิตของคนผู้นั้น”⁴⁵

โรคมะเร็งที่กัดกินและบั่นทอนร่างกายของมณีเปรียบได้กับระบบทุนนิยม*ที่ตัดดวงแรงงานจากบุคคลจนหมดแล้วทิ้งไว้เพียงเศษซากของร่างกายที่ทรุดโทรมไร้ความหมาย สตรีสูงวัยที่ถูกทิศตนทำงานให้ระบบจึงตกเป็นเหยื่อและตายไปอย่างไร้ความหมาย เช่นเดียวกับความตายของมณีที่ไม่ได้ก่อให้เกิดผลกระทบทางจิตใจต่อบุตรหลาน การถูกทิศตนให้กับการสร้างฐานะอย่างหนักตลอดชีวิตที่ผ่านมาทำให้นางไม่มีโอกาสสร้างความสัมพันธ์ที่ลึกซึ้ง

⁴⁵ ชูติมา ประกาศาศุฒิสรา, ปีศาจทุนนิยม และ การกินมนุษย์ด้วยกันเอง : ความรุนแรงเชิงเศรษฐกิจในสวดยลภาใต้ และ เหยื่อมาร, 25 พฤศจิกายน 2552.

*เป้าหมายและจุดประสงค์โดยตรงเพียงอย่างเดียวของการผลิตทุนนิยม ก็คือ ต้องการจะกอบโกยมูลค่าส่วนเกินให้ได้มากยิ่งขึ้น นายทุนเป็นทุนที่มีพฤติกรรมเป็นบุคคล วิญญาณของเขาก็คือวิญญาณของทุนชีวิตที่เด่นอยู่อย่างเดียวของทุนก็คือการเพิ่มทวีของมูลค่า พยายามรีดมูลค่าส่วนเกินให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ในร่างของกรรมกรรับจ้าง ...มันจะไม่ยอมปล่อยมือเลย ทุนเป็นแรงงานที่ตายเหมือนผีดิบที่กินเลือดคน มันจำต้องดูดเอาแรงงานที่มีชีวิต จึงจะมีชีวิตอยู่รอดได้โดยดูดมากเท่าไร ชีวิตของมันก็ยังจะมีชีวิตชีวา กระฉับกระเฉงยิ่งขึ้น (เมธี เขียวมวรา 2549 : 142)

กับบุคคลรอบตัว ไม่ว่าจะเป็น สามี ลูกเลี้ยง พี่น้องหรือหลานๆของนาง ระบบทุนนิยมเน้นให้บุคคลทำงานตอบสนองระบบอย่างแข็งขันจนไม่มีเวลาสร้างความสัมพันธ์กับครอบครัว ความตายของสตรีที่ทำงานรับใช้ระบบทุนนิยมจึงเป็นความตายที่โดดเดี่ยว ไร้ความหมาย ดังที่ผู้เขียนให้รายละเอียดการตายของนางไว้น้อยมาก หลังจากรู้ว่าเป็นโรคร้ายได้ไม่นานก็ตายจากไป ความตายของนางเป็นภาพสะท้อนของสตรีสูงวัยที่หมดประโยชน์ในฐานะแรงงานในระบบทุนนิยมและผู้รับใช้ครอบครัวจึงถูกกำจัดไปเหลือเพียงคนรุ่นใหม่ที่เป็นแรงงานต่อไปเท่านั้น

4.3.2 บุตรหลานยุคใหม่กับสตรีสูงวัยยุคเก่า

นอกจากสตรีสูงวัยที่ตกเป็นเหยื่อของลัทธิบริโภคนิยมแล้วยังพบกลุ่มสตรีสูงวัยที่ไม่สามารถปรับตัวเข้ากับเปลี่ยนแปลงของบุตรหลานที่เป็นคนรุ่นใหม่ได้ด้วย ตัวละครในกลุ่มนี้มีลักษณะเดียวกันคือมีความคาดหวังในตัวบุตรหลานสูง หวนคำนึงถึงความหลังในสมัยที่มีความสุข ฝากความหวังไว้กับบุตรหลานมากกว่าจะสนใจตนเอง และยึดติดในความเชื่อของตนเองมากเกินไป ดังนี้

4.3.2.1 ประណอมศรี จาก สี่ทางฝัน

ตัวละคร ประណอมศรี ในนวนิยายเรื่อง **สี่ทางฝัน** คือสตรีสูงวัยที่คาดหวังในตัวบุตรหลาน นางต้องการควบคุมหลานสาวทั้งสี่ให้อยู่ในกรอบกุลสตรีเช่นเดียวกับที่นางเป็นมา ความพยายามควบคุมและความเคร่งครัดในระยะเบียดประเพณีทำให้นางถูกปฏิเสธจากบุตรหลาน หลานสาวทั้งสี่ซึ่งได้รับการศึกษาจากในเมืองและเป็นคนรุ่นใหม่ได้โต้กลับด้วยการประพฤติในสิ่งที่ตรงกันข้าม คือ การเป็นภรรยาบ่อย การทดลองอยู่ก่อนแต่ง การแต่งงานสองครั้ง ฯลฯ แสดงให้เห็นความแตกต่างทางความคิดของสตรีรุ่นใหม่และรุ่นเก่าที่สวนทางกัน บุตรหลานในปัจจุบันไม่ได้อยู่ในโอวาทของผู้สูงวัยดังแต่ก่อนหากแต่มีอิสระและเลือกทำตามความปรารถนาของตนเอง สตรีสูงวัยที่ไม่สามารถปรับตัวยอมรับความคิดของคนรุ่นใหม่ได้จึงถูกปฏิเสธจากบุตรหลานและมีชีวิตที่แยกขาดจากกันโดยสิ้นเชิง

4.3.2.2 จันท์ จาก ผีแสงจันท์

ป่าจันท์เป็นสตรีชนบทตามแนววาทกรรมอุดมคติที่อุทิศตนเพื่อครอบครัวมาโดยตลอด การได้เป็นแม่ของบุตรชายทั้งสองคือคุณค่าทั้งหมดในชีวิตของนาง ป่าจันท์มักเล่าถึงอดีตที่อยู่กันพร้อมหน้ากับลูกชายหรือตอนที่ครอบครัวได้อยู่ดีกินดีให้โทษ

ชายหนุ่มชาวประมงผู้มาอาศัยบ้านนางฟัง แสดงให้เห็นการหวนรำลึกถึงเรื่องที่มีความสุขของสตรีสูงวัยเพราะความเป็นจริงชีวิตครอบครัวของนางเต็มไปด้วยความทรมานทำให้นางต้องปิดตัวเองอยู่กับความหลังที่มีความสุขหรือฝันถึงอนาคตที่บุตรชายจะกลับมาหาเพียงเท่านั้น

“สีหน้าของป้าจันทร์ผ่องใสแทบลึมิวิทยุข้างกายไปสิ้น
จมลึกลงในเรื่องราวของตนสมัยอดีต แก่แล้วถึงสภาพครอบครัว
เริ่มแรก คล้ายแกมีความสุขความพอใจมากที่ได้เล่าตำนานของ
ลูกๆแต่ละคน”⁴⁶

ป้าจันทร์ไม่สามารถยอมรับความจริงที่ถูกละทิ้งและการที่บุตรชายทั้งสองเสียชีวิตไปแล้วได้จึงปฏิเสธการรับข่าวสารทุกชนิดเลือกฟังเฉพาะเพลงลูกทุ่งกับลิเกแสดงให้เห็นว่านางไม่สามารถยอมรับความจริงได้ว่าครอบครัวแบบที่นางฝันถึงไม่มีวันกลับมาได้เช่นเดียวกับสตรีสูงวัยจำนวนมากในชนบทที่ถูกละทิ้งทอดทิ้ง ความอ่อนแอเพราะบางการปิดตัวเองอยู่กับความหลัง และการไม่สามารถปรับใจให้ยอมรับความจริงได้ ทำให้ป้าจันทร์อยู่ในลักษณะที่ไม่เหมาะกับยุคสมัยและจบลงด้วยความตายในที่สุด ป้าจันทร์ตายลงโดยที่ยังไม่รู้ความจริงเรื่องบุตรชายทั้งสองของนาง ตายไปพร้อมกับความหวังว่าบุตรชายทั้งสองจะกลับมาดูแลและให้นางได้เกาะชายผ้าเหลืองขึ้นสวรรค์

จากจุดนี้สะท้อนให้เห็นความหวังที่ไม่อาจเป็นจริงของสตรีสูงวัยที่ยังยึดถืออุดมการณ์ครอบครัวอย่างหนักแน่น เมื่อยุคสมัยเปลี่ยนไปสภาพสังคมและความอดอยากกดดันให้คนต้องออกไปทำมาหากิน ละทิ้งถิ่นเดิมและพ่อแม่สูงวัย เราจึงพบผู้สูงอายุที่โดดเดี่ยวมากมายในชนบท เมื่อโลกไม่อาจเปลี่ยนได้ตามใจและป้าจันทร์เองก็ไม่อาจปรับตัวให้ยอมรับความจริงได้แล้วนั้น นางจึงตายไปพร้อมกับความหวังที่ไม่อาจเป็นจริงในที่สุด ลักษณะการไม่สมหวังของสตรีสูงวัยในสังคมชนบทยังพบได้ในนวนิยายเรื่อง **ขนมจีนป้าทองดี** ถึงแม้ว่าตัวละครจะไม่ได้จบลงด้วยความตายอย่างป้าจันทร์แต่ก็แสดงให้เห็นความหวังที่ไม่อาจเป็นจริงของสตรีสูงวัยได้ดังนี้

4.3.2.3 ทองดี จาก ขนมจีนป้าทองดี

ป้าทองดีมีลักษณะเดียวกับป้าจันทร์ตรงที่เป็นสตรีที่อยู่ในโอบอ้อมของครอบครัวมาโดยตลอดต่างกันตรงที่ป้าทองดีมีครอบครัวที่อบอุ่นสมบูรณ์ตามแบบ

⁴⁶ ประชาคม ลุนาชัย, ฝั่งแสงจันทร์, หน้า 99.

อุดมคติ มีสามีที่ดีมีบุตรชายที่เพียบพร้อมสร้างความภูมิใจให้กับนาง บุตรชายของนางได้หนีเข้าไปหลังจากเหตุการณ์ทางการเมือง นางจึงหวังและพยายามทำทุกวิถีทางเพื่อให้ลูกชายซึ่งเป็นความภูมิใจของนางกลับคืนมา แต่ท้ายที่สุดลูกชายของนางก็ไม่กลับมาและนางก็ต้องมีชีวิตที่โดดเดี่ยวต่อไป หากจะพิจารณาในแง่มุมมองของสังคมที่เปลี่ยนไปและครอบครัวในอุดมคติที่ไม่อาจเป็นจริงแล้วจะพบว่า บุตรชายของป่าทองดีคือตัวแทนของคนรุ่นใหม่ที่จะเข้าไปเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงในเมือง เมื่อผิดหวังก็ไม่สามารถทำใจยอมรับได้ แต่จะให้กลับไปใช้ชีวิตในชุมชนเดิมก็รู้สึกไม่สามารถปรับตัวเข้ากับคนในท้องถิ่นได้ ในขณะที่ป่าทองดีผู้ยึดถืออุดมการณ์ครอบครัวอย่างหนักแน่นหวังให้ลูกกลับมาอยู่กับนางเหมือนเดิม ความปรารถนาระหว่างคนหนุ่มสาวและผู้สูงวัยจึงสวนทางกัน

“แล้วป่าจะทำยังไง ป่าจะช่วยลูกป่าได้ยังไง” น้ำตาของนางปริ้มขอบตา ป่าพยายามที่จะพูดกับเขานานมาแล้ว แต่เขาไม่ยอมพบ ไม่ยอมพูดด้วย ป่าทำได้เพียงแต่เอาอาหาร เอาเครื่องกระป๋องไปวางไว้ให้เขา ที่ป่าจะขายร้านก็เพราะคิดว่าเงินที่จะมาสร้างโรงเรียนคงจะทำให้เขาออกมาจากป่า มาอยู่เป็นลูกของป่า ไม่ต้องไปหลบๆซ่อนๆอยู่อย่างนั้น”⁴⁷

การที่บุตรชายไม่ยอมพบ ไม่ยอมพูดจาด้วย ในขณะที่ผู้เป็นแม่พยายามสร้างโรงเรียนเพื่อให้ลูกกลับมาสอนหนังสือ แสดงให้เห็นความพยายามของสตรีสูงวัยในการรักษาอุดมการณ์ครอบครัว การจบลงด้วยความผิดหวังของป่าทองดีช่วยสะท้อนให้เห็นว่าสังคมปัจจุบันได้เปลี่ยนไปแล้วและไม่อาจหวนกลับมาเป็นเหมือนเดิม หนุ่มสาวต้องออกไปเผชิญชีวิตด้วยตนเองในขณะที่พ่อแม่สูงวัยในชนบทต้องยอมรับการอยู่ลำพังให้ได้ ความหวังของป่าทองดีจึงเป็นเพียงอุดมคติที่ไม่อาจไปถึงนั่นเอง

4.3.3 ก้นดักแห่งความสุข

เมื่อพิจารณาตามแนวทางของจิตวิทยาเชิงบวกซึ่งได้เสนอเกี่ยวกับดักที่จุดรั้งผู้หญิงจากความสุข(Woman Traps) ไว้ 4 ประการด้วยกัน ได้แก่ **ลัทธิสมบูรณ์แบบ** (Perfectionism) **การชอบเอาใจคนอื่น**(The disease to please) **การนำอัตลักษณ์ของตนขึ้นอยู่กับผู้อื่น**(I'm nothing without him) และ**การแก้แค้น** (Revenge)⁴⁸ ซึ่ง 2 ประเด็นหลักที่พบในสตรีสูงวัยกลุ่มนี้คือ **โรคชอบเอาใจ** และ **การนำอัตลักษณ์ของตนขึ้นอยู่กับผู้อื่น**

⁴⁷ กิรติ ชนา, ขนมจีนป่าทองดี, หน้า 381.

⁴⁸ Baker Dan, What Happy Women Know, p.3.

ในประเด็นแรก โรคชอบเอาใจ หรือที่ ดร. แดน เบเคอร์ เรียกว่า

The disease to please⁴⁹ นี้ เกิดจากธรรมชาติของสตรีที่ชอบเอาใจผู้อื่นเพราะมีพื้นฐานคือความกลัวว่าตนเองจะหมดคุณค่าจึงต้องคอยทำให้ผู้อื่นพึงพอใจอยู่ตลอดเวลา ลักษณะเช่นนี้ทำให้สตรีละเลยความรู้สึกและความปรารถนาของตนเอง ดังนั้นเมื่อบุคคลรอบตัวไม่เห็นคุณค่าในการเอาใจผู้อื่นก็จะนำมาซึ่งความทุกข์ โดยเฉพาะสตรีสูงวัยในชนบทที่ยึดถือวาทกรรมเดิมอย่างหนักแน่นว่าหน้าที่สำคัญของสตรีคือการรับใช้ครอบครัวด้วยแล้ว ลักษณะนี้ยิ่งเด่นชัดมากขึ้น ดังที่ปรากฏในนวนิยายเรื่อง **ฝั่งแสงจันทร์ หนองน้ำทอง และบ้านบุญหล่น** ผ่านตัวละคร ป้าจันทร์ ป้ามณี และ คุณนายสมวงศ์ ตัวละครทั้งสามเป็นสตรีสูงวัยที่มุ่งมั่นเพื่อครอบครัวมาตั้งแต่ยสาว ใส่ใจในความเป็นอยู่และต้องการทำให้ทุกคนในครอบครัวมีความเป็นอยู่ที่ดีที่พึงพอใจ สตรีสูงวัยเหล่านี้สามารถทำได้ทุกอย่างเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของคนในครอบครัว เช่น การยอมค้าขายเสพยาติของ ป้าจันทร์ การเล่นแชร์เถื่อนของคุณนายสมวงศ์ หรือการทำงานอย่างหนักเพื่อสร้างฐานะของมณี ความทุ่มเทของสตรีสูงวัยเหล่านี้เป็นไปเพื่อความสุขของบุคคลอื่นจนทำให้ละเลยความปรารถนาของตนเองแต่สุดท้ายกลับพบว่าบุคคลในครอบครัวต่างก็เคยชินกับการเสียสละนั้นและไม่ได้ให้ความสำคัญกับพวกนางเท่าที่ควร

การอุทิศตนเพื่อความสุขของผู้อื่นนั้นมีความเกี่ยวข้องกับ กับดักความสุขของสตรีประการต่อมาคือการที่อัตลักษณ์ของสตรีนั้นขึ้นอยู่กับผู้อื่น ในที่นี้ก็คือครอบครัว โดยเฉพาะบุตรหลาน สตรีสูงวัยจะรู้สึกว่าตนเองมีคุณค่าเมื่อได้ทำหน้าที่แม่โดยสมบูรณ์ดังนั้น สตรีสูงวัยที่ต้องพลัดพรากหรือสูญเสียบุตรยอมจะประสบทุกข์หนักในบั้นปลายชีวิต ดังเช่น ป้าจันทร์จากเรื่องฝั่งแสงจันทร์ และป้าทองดีจากเรื่อง ขนมหินป้าทองดีที่ฝากความหวังทั้งหมดไว้กับการกลับมาของบุตรชาย ชีวิตที่ต้องพลัดพรากจากบุตรทำให้สตรีสูงวัยมีลักษณะเก็บตัว ซึมเศร้า และรู้สึกว่าตนเองไร้คุณค่าเพราะรู้สึกว่าความสำคัญและความสุขของตนนั้นขึ้นอยู่กับบุตรต่างกับสตรีสูงวัยในกลุ่มที่ปรับตัวได้ดีที่มีลักษณะเปิดรับความสนุกสนานและสามารถสร้างคุณค่าได้ด้วยตนเอง

สตรีสูงวัยในกลุ่มที่ปรับตัวไม่ได้มีส่วนใหญ่แล้วคือผู้ที่มีลักษณะปิดกั้นทางความคิดและไม่สามารถยอมรับความเปลี่ยนแปลงต่างๆที่เกิดขึ้นทั้งกับตนเองและครอบครัวได้ สตรีสูงวัยในชนบทซึ่งติดอยู่ในวาทกรรมแนวอุดมคติมุ่งมั่นกับการสร้างความสุขให้คนในครอบครัวจนละเลยความปรารถนาของตนเอง ในขณะที่สมาชิกในครอบครัวมีลักษณะเปลี่ยนแปลงไปตามแรงผลักดันของยุคสมัยและไม่ได้ใส่ใจกับผู้สูงวัยนัก สตรีสูงวัยเหล่านี้จึงประสบความทุกข์ แม้ตัวละครเหล่านี้ไม่ได้ออกมาเรียกร้องความยุติธรรมหรืออ้อนวอนต่อสังคมแต่ผู้แต่งก็ได้สะท้อนให้เห็นผ่านจุดจบของตัวละครทั้ง 3 คือ ป้ามณีและป้าจันทร์ตายด้วยโรคร้าย

⁴⁹ Baker Dan, *What Happy Women Know*, p.62.

ซึ่งเป็นผลจากการตรากตรำทำงานหนักมาตลอดชีวิต คุณนายสมวงศ์สติเฟื่องเพื่อนจากความเสียใจที่สูญเสียเงินทั้งหมดในยามชรา จุดจบที่เลวร้ายของสตรีสูงวัยทั้งสามเปิดเผยให้เห็นความเหน็ดเหนื่อยและความทุกข์ของสตรีสูงวัยได้อย่างชัดเจน

4.3.4 สาเหตุแห่งทุกข์ของสตรีสูงวัย

ตามหลักการของพุทธศาสนาได้เสนอสาเหตุแห่งทุกข์ไว้ทั้งหมด 10 ประการ หรือที่เรียกว่า สังโยชน์ 10⁵⁰ คือ ความเห็นว่ามีตัวตน (สัkkายทิฏฐิ) ความลังเลสงสัย (วิจิกิจฉา) ความยึดถือมมังาย (สีลัปปตปรามาส) ติดอยู่ในกามคุณ 5 (กามฉันทะ) ความกระทบกระทั่งในใจ (พยาบาท) ความรักและพอใจในรูปธรรม (รูปราคะ) ความพอใจในความสุขจากอรูปธรรม (อรูปราคะ) ความสำคัญตน (มานะ) ความฟุ้งซ่าน (อุทธัจจะ) และ ความไม่รู้ (อวิชชา)

เมื่อนำหลักการทางพุทธศาสนามาใช้วิเคราะห์ความทุกข์ของสตรีสูงวัยในกลุ่มนี้จะพบว่าเกิดจาก **ความยึดถือมมังาย** และ **ความสำคัญตน** เป็นประการหลัก ลักษณะการยึดถือมมังายนี้พบในนวนิยายเรื่อง **บ้านบุญหล่น** คุณนายสมวงศ์เป็นผู้ที่เชื่อในเรื่องบุญ แต่เป็นความเชื่อแบบมมังายที่ว่าผู้มีบุญคือผู้ที่มีเงินใช้จ่ายได้โดยไม่ต้องทำงาน นางแสวงหาบุญด้วยการเล่นแชร์เถื่อนและสูญเสียทรัพย์สินไปจนหมดทำให้เกิดความทุกข์อย่างหนักในยามสูงวัย

ความยึดถือมมังายนั้นหมายรวมถึงผู้ที่มีความคิดเชิงอคติโดยไม่ใช้เหตุผล ไตร่ตรองด้วย ดังเช่นตัวละครพระนอมศรี จากเรื่อง **สีทางฝัน** ที่เชื่อมั่นว่าความคิดของตนถูกต้องเพียงผู้เดียวและคิดว่าลูกสะใภ้ไม่สามารถอบรมหลานสาวได้ดีเท่านางทั้งที่ในความเป็นจริงแล้ว ลูกสะใภ้ของนางเป็นแม่ที่ดี ความยึดมั่นเช่นนี้ทำให้พระนอมศรีถูกปฏิเสธจากบุตรหลาน และเมื่อควบคุมบุคคลรอบข้างไม่ได้ก็เกิดความทุกข์อย่างหนัก เช่นเดียวกับวันทนี จากเรื่อง **แม่ยายที่รัก** ที่มีอคติว่าลูกสะใภ้ที่เป็นผู้หญิงรุ่นใหม่ในเมืองจะดูแลพ่อแม่สามีจากต่างจังหวัดและเป็นภรรยาที่ไม่ดี ด้วยความยึดถือเช่นนี้ทำให้นางไม่ยอมปรับตัวเข้ากับครอบครัวของบุตรชายทำให้นุตรต้องเป็นฝ่ายปลีกตัวออกไปจากครอบครัว นางจึงเกิดความทุกข์จากความโดดเดี่ยวในยามสูงวัย

ปัจจัยที่ก่อให้เกิดทุกข์ประการต่อมาคือ **ความสำคัญตน** หมายถึงการที่สตรีสูงวัยเข้าใจว่าตนมีความสำคัญมากต่อครอบครัวจึงยึดถือตนเองเป็นใหญ่ ซึ่งมีส่วนส่งเสริมให้เข้าใจว่าความคิดของตนเองเป็นสิทธิขาดที่ทุกคนควรทำตาม ลักษณะเช่นนี้ปรากฏอย่างชัดเจนในตัวละคร พระนอมศรี จากเรื่อง **สีทางฝัน** เนื่องจากนางเป็นสตรีสูงวัยที่มีฐานะร่ำรวยเคยชินกับการตามใจของบุตรชาย เมื่อมีอะไรที่ขัดใจนางจะไม่สามารถถอยมรับได้เพราะเชื่อว่าความคิดของตนนั้นถูกต้องที่สุด ลักษณะเช่นนี้ทำให้นางถูกปฏิเสธจากบุคคลในครอบครัวและเมื่อต้องเผชิญกับ

⁵⁰ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ (กรุงเทพฯ: เอส.อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์, 2551), หน้า 50.

ความจริงที่ว่าในบุตรหลานในปัจจุบันไม่ได้ให้ความสำคัญกับผู้สูงวัยด้วยแล้วยิ่งทำให้รับไม่ได้ ดังเช่นที่หลานสาวทั้งสี่คนไม่มีใครยอมทำตามคำแนะนำของนางและตอบโต้ด้วยการทำในสิ่งที่ตรงกันข้าม ทำให้นางเริ่มตระหนักได้ว่าตนไร้อำนาจในการควบคุมชีวิตของบุคคลอื่น หากไม่ยอมปรับตัวให้เข้ากับบุตรหลานย่อมจะต้องถูกทอดทิ้ง

ลักษณะเดียวกันนี้ยังปรากฏในเรื่อง **สะใภ้ลูกทุ่ง** คุณนายบัวศรี ผู้มีฐานะร่ำรวยได้ใช้ทรัพย์สินในการบังคับให้หลานชายทำตามใจตนเอง และควบคุมบุตรบุญธรรมให้ทำตามใจของนางด้วยเหตุผลว่านางคือผู้ที่มีบุญคุณกับครอบครัวของเธอแต่สุดท้ายแล้วทั้งบุตรบุญธรรมและหลานชายก็ไม่อาจทนความเอาแต่ใจของนางได้ นางจึงถูกทอดทิ้งให้อยู่อย่างเดียวดาย เมื่อคิดได้ว่าในความเป็นจริงแล้วบุตรหลานมีอำนาจเหนือผู้สูงวัยและไม่อยากถูกทอดทิ้งนางจึงเป็นฝ่ายปรับตัวให้เข้ากับบุตรหลาน เป็นที่น่าสังเกตว่าวิธีการแก้ปัญหาของสตรีสูงวัยในชนบทคือการยอมรับและปรับตัวเข้ากับคนรุ่นใหม่เพราะกลัวการถูกทอดทิ้ง ในขณะที่สตรีสูงวัยในเมืองพบว่ามิตัวละครที่ยืนยันจะทำตามความปรารถนาของตนเอง สาเหตุที่เป็นเช่นนี้เป็นเพราะสตรีสูงวัยในชนบทยังพึ่งพาบุตรหลานอยู่มากทั้งเรื่องเงินทองและทางด้านจิตใจ ในขณะที่สตรีสูงวัยในเมืองมีอิสระและดูแลตนเองได้นั่นเอง

กล่าวโดยสรุปแม้ว่าตัวละครสตรีสูงวัยในชนบทที่นำมาศึกษานี้จะมีลักษณะตายตัวคือเป็นแบบอุดมคติเพื่อทำหน้าที่สืบทอดอุดมการณ์กุลสตรีดังที่กล่าวมาแล้วแต่ก็ได้เปิดเผยให้เห็นความเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยที่มีผลกระทบต่อสตรีสูงวัย จึงปรากฏว่ามีสตรีสูงวัยที่ถูกทอดทิ้ง สตรีสูงวัยที่ล้มเหลวทางการเงิน สตรีสูงวัยที่ถูกทำร้ายร่างกาย ฯลฯ สตรีสูงวัยที่ไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับยุคสมัยได้จะจบลงด้วยความตายหรือถูกกีดกันออกไปจากสังคมยุคใหม่ ยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไปกดดันให้เกิดผู้สูงวัยในรูปแบบใหม่ หากผู้สูงวัยไม่ต้องการอยู่อย่างแยกขาดจากสังคมก็ต้องปรับตัวให้ได้ ทางเลือกของสตรีสูงวัยในชนบทไม่ได้มีมากเท่ากับสตรีสูงวัยในเมือง เนื่องจากส่วนใหญ่ยังติดอยู่ในค่านิยมแบบเก่าและได้รับการศึกษาน้อยยังต้องพึ่งพาบุตรหลานให้เลี้ยงดู สตรีสูงวัยจึงต้องเป็นฝ่ายปรับตัวตามความต้องการของคนรุ่นใหม่มากกว่าจะทบทวนว่าแท้จริงแล้วความปรารถนาของตนเองคืออะไร ลักษณะเช่นนี้ส่วนหนึ่งได้รับอิทธิพลจากวาทกรรมร่วมโพธิ์ร่มไทรที่มีส่วนกำหนดให้ผู้สูงวัยต้องมีวิถีชีวิตแบบตายตัว แต่วาทกรรมแนวอุดมคตินี้ไม่ได้ทำให้สตรีสูงวัยได้รับการยอมรับจากบุตรหลานมากขึ้นหรือมีความสุข ดังนั้นวาทกรรมแนวอุดมคติอาจเป็นเพียงวาทกรรมลวงที่มีขึ้นเพื่อให้สตรีสูงวัยรับใช้ครอบครัวอย่างซื่อสัตย์เท่านั้นเอง

บทที่ 5

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

งานวิจัยในหัวข้อ ความสุขของสตรีสูงวัยในนวนิยายไทยระหว่าง พ.ศ. 2525-2552 นี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์นวนิยายไทยที่นำเสนอตัวละครสตรีสูงวัยในช่วงเวลาดังกล่าวโดยนำ ทฤษฎีจิตวิทยาเชิงบวก(Positive Psychology) และแนวคิดทางพุทธศาสนามาเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ความสุขและปัจจัยเกื้อหนุนให้เกิดความสุขของสตรีสูงวัย โดยผู้วิจัยได้ศึกษานวนิยายไทยในช่วงเวลาดังกล่าวที่มีสตรีสูงวัยเป็นตัวละครหลัก จำนวน 20 เรื่อง ได้แก่

สะใภ้ลูกทุ่ง(2525)กรุง ญ.ฉัตร บ้านบุญหล่น(2528)ว.วินิจฉัยกุล กิ่งมัลลิกา(2528)กฤษณา อโศกสิน คอนโดมิเนียม (2528)ศรีฟ้า ลดาวัลย์ สมการวัย (2531)ศรีฟ้า ลดาวัลย์ ถ่านเก่าไฟใหม่ (2532)กฤษณา อโศกสิน เส้นไหมสีเงิน(2532)ว.วินิจฉัยกุล ไม้อ่อน(2534)ศรีฟ้า ลดาวัลย์ อุทยานเครื่องเทศ(2537)กฤษณา อโศกสิน ผั่งแสงจันทร์(2540)ประชาคม ลุนาชัย แม่ยายที่รัก(2543)กรุง ญ.ฉัตร www.คุณย่า.com(2544)ดวงใจ หน้าที่ทอง(2544)โบตั๋น ขนมหินป่าทองดี(2545)กิริติ ชนา ตะเกียงแก้ว(2545)กัญญาชลา กลางทะเลใจ(2545)ดวงตะวัน เดชแม่ยาย(2547)กนกเรขา **คุณยายสายเดี่ยว(2548)ก้นยามาส **คุณยายหวานซ่าส์(2549)ชมัยภร แสงกระจ่าง และ สีทางฝัน(2550)อาริตา****

จากการศึกษาพบว่าความสุขของสตรีสูงวัยสัมพันธ์กับวาทกรรม 2 ชุด คือ วาทกรรมแนวอุดมคติและวาทกรรมแนวสิทธิมนุษยชน สตรีสูงวัยแนวอุดมคติจะทำตามความคาดหวังของสังคม คือ เป็นที่พึ่งของบุตรหลานและสืบทอดอุดมการณ์กุลสตรี ส่วนสตรีสูงวัยที่ได้รับแนวคิดแบบวาทกรรมสิทธิมนุษยชนจะตระหนักถึงสิทธิในการดำรงชีวิตที่เท่าเทียมกับบุคคลอื่นและทำตามความปรารถนาของตนเองมากขึ้น อิทธิพลของวาทกรรมทั้ง 2 ชุด ที่มีผลต่อความสุขของสตรีสูงวัยสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมและสถานภาพทางสังคมของสตรีสูงวัย จากกลุ่มข้อมูลที่นำมาศึกษาพบว่าตัวละครสตรีสูงวัยในชนบทมีแนวคิดและวิถีปฏิบัติที่แตกต่างจากสตรีสูงวัยในเมือง การวิเคราะห์ตัวละครสตรีสูงวัยจึงจำแนกได้ตามถิ่นที่อยู่อาศัย คือ พื้นที่เมืองและชนบท สตรีสูงวัยในเมืองเป็นกลุ่มที่ได้รับอิทธิพลจากวาทกรรมแนวสิทธิมนุษยชนที่เน้นว่าผู้สูงวัยมีความสามารถเท่าเทียมกับบุคคลวัยอื่น สตรีสูงวัยในกลุ่มนี้ส่วนใหญ่ได้รับการศึกษาและมีฐานะค่อนข้างดี ประกอบกับพื้นที่เมืองเป็นแหล่งรวมของอิทธิพลที่เข้ามาจากภายนอกทำให้สตรีสูงวัยกลุ่มนี้เกิดแนวความคิดในการปรับเปลี่ยนสถานภาพและบทบาทของตน ด้วยการตั้งคำถามและตอบโต้มายาคติที่มองว่าผู้สูงวัยคือผู้ที่เสื่อมโทรมลงด้วยวัยและไม่สามารถทำกิจกรรมต่างๆได้เช่นคนหนุ่มสาว

กลุ่มตัวละครสตรีสูงวัยที่เป็นชนชั้นกลางในเมืองได้มีการรวมกลุ่มและเปิดเผยตัวตนต่อสังคมผ่านแฟชั่น การใช้เทคโนโลยี และการออกไปทำงานร่วมกับคนรุ่นใหม่ เพื่อล้มล้างมายาคติเดิมที่เคยจำกัดวิถีชีวิตของผู้สูงวัย

การที่ผู้แตงนำเสนอตัวละครสตรีสูงวัยด้วยรูปลักษณะที่สวยงาม กระฉับกระเฉง ทันสมัย เป็นการเรียกร้องให้สังคมหันกลับมาสนใจและทำความเข้าใจผู้สูงวัยอย่างแท้จริง เพราะผู้สูงวัยมีความแตกต่างหลากหลายเช่นเดียวกับบุคคลวัยอื่น การมองผู้สูงวัยแบบเหมารวมและผลักดันให้อยู่แยกห่างจากสังคมจึงไม่ใช่เรื่องที่ถูกต่อนัก แต่อย่างไรก็ตามการปรับเปลี่ยนสถานภาพและทำตามความปรารถนาของสตรีสูงวัยยังคงจำกัดอยู่ในกลุ่มสตรีสูงวัยที่ได้รับการศึกษาและพึ่งพาตนเองได้ เพราะจากข้อมูลที่น่าสนใจที่นำมาศึกษาพบว่าในพื้นที่เมืองเช่นเดียวกันนี้ สตรีสูงวัยที่เป็นชนชั้นล่างและยังคงพึ่งพาบุตรหลานไม่ปรากฏความต้องการปรับเปลี่ยนสถานภาพของตน สถานภาพทางสังคมจึงมีผลต่ออำนาจต่อรองของสตรีสูงวัย ในอีกแง่มุมหนึ่งก็สะท้อนให้เห็นว่าผู้แตงซึ่งส่วนใหญ่เป็นสตรีในเมืองยังคงติดอยู่ในรูปแบบของสตรีสูงวัยในชนชั้นที่ตนเองคุ้นเคย ผู้สูงวัยโดยทั่วไปยังไม่มีความสามารถในการตอบโต้หรือเปลี่ยนแปลงสถานภาพของตนเองเช่นนั้น

การนำเสนอตัวละครสตรีสูงวัยในเมืองของผู้แตง มีความหลากหลายและมีการนำเสนอปมความขัดแย้งภายในจิตใจของสตรีสูงวัยกับความคาดหวังของสังคม สถานภาพทางสังคม การศึกษาที่ได้รับและการกระตุ้นของนโยบายรัฐที่เน้นว่าผู้สูงวัยมีสิทธิในการดำรงชีวิตอย่างเท่าเทียมกับบุคคลวัยอื่นในทุกๆด้าน ทำให้สตรีสูงวัยในเมืองตระหนักถึงความปรารถนาที่แท้จริงและต้องการปรับเปลี่ยนสถานภาพของตน จากกลุ่มข้อมูลที่น่าสนใจที่นำมาศึกษาพบว่ามีตัวละครใน 3 ลักษณะ คือ สตรีสูงวัยแนวชนบท สตรีสูงวัยแนวต่อรองชนบท และสตรีสูงวัยยุคใหม่ที่ฝ่าฝืนวาทกรรมจารีตโดยสิ้นเชิง

สตรีสูงวัยแนวชนบทจะมีลักษณะยึดถือและเคร่งครัดในชนบทจารีต ไม่ยอมเปลี่ยนแปลงหรือปรับตัวไปตามยุคสมัยที่เปลี่ยนไปและยังคงเชื่อว่าหน้าที่สำคัญของผู้สูงวัยคือการเป็นที่พึ่งของบุตรหลานและเป็นแบบอย่างที่ดีที่สง่างาม สตรีสูงวัยกลุ่มนี้จะไม่มีความยึดหยุ่นหรือต่อรองกับสังคมลักษณะเช่นนี้ทำให้สตรีสูงวัยกลุ่มนี้มีความทุกข์เนื่องจากไม่สามารถปรับตัวเข้ากับบุตรหลานยุคใหม่และไม่สามารถทำตามความปรารถนาที่แท้จริงของตนเองได้เพราะติดอยู่ในกรอบที่ตนเองสร้างขึ้น ตัวละครสตรีสูงวัยแนวชนบทยังคงถูกปฏิเสธจากบุตรหลานเพราะมีทัศนคติที่ยังไม่ได้รับการปรับเปลี่ยนทำให้เกิดช่องว่างระหว่างวัยและมีชีวิตที่แยกขาดจากบุตรหลานรุ่นใหม่

สตรีสูงวัยกลุ่มต่อมาคือแนวต่อรองชนบท สตรีสูงวัยกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่แสดงการต่อรองกับวาทกรรมแนวอุดมคติและแนวสิทธิมนุษยชน คือมีความต้องการเปลี่ยนแปลงสถานภาพของตนเองและดำรงชีวิตในแบบที่ตนเองปรารถนา ในขณะที่เดียวกันก็สามารถดำรงคุณค่าของการเป็นร่วมโพธิ์ร่วมไทรของบุตรหลานตามวาทกรรมแนวอุดมคติได้ด้วย สตรีสูงวัยกลุ่มนี้จึงมีอิสระใน

การดำเนินชีวิตมากขึ้นโดยไม่มีกรอบของสังคมบังคับว่าสิ่งใดที่ผู้สูงวัยทำได้หรือทำไม่ได้ แต่สตรีสูงวัยกลุ่มนี้จะไม่ทำสิ่งที่ฝ่าฝืนจารีตประเพณีของสังคม สตรีสูงวัยกลุ่มนี้จึงได้รับการยอมรับเป็นอย่างดี นอกจากนี้ยังพบว่า มีสตรีสูงวัยอีกกลุ่มหนึ่งที่มีลักษณะคาบเกี่ยวระหว่างสตรีสูงวัยแนวต่อรองชนบทและสตรีสูงวัยที่แหวกชนบทโดยสิ้นเชิง กล่าวคือ สตรีสูงวัยกลุ่มนี้จะมีอิสระเสรีในการใช้ชีวิตและกล้าเปิดเผยความปรารถนาของตนอย่างชัดเจนแต่เพราะยังไม่กล้ายอมรับคำวิพากษ์วิจารณ์และบทลงโทษจากสังคมจึงยังไม่กล้าฝ่าฝืนวาทกรรมจารีตโดยสิ้นเชิง ในกลุ่มนี้จึงพบว่า มีตัวละครสตรีสูงวัยที่พยายามจะฝ่าชนบทของสังคมหรือฝ่าชนบทได้แล้วแต่ตัดสินใจปรับตัวและกลับเข้าสู่วาทกรรมแนวอุดมคติ โดยปรับตัวให้อยู่ในฐานะร่วมโพธิ์ร่มไทรหรือเป็นแบบอย่างที่ดีงามของบุตรหลานซึ่งแสดงให้เห็นอิทธิพลของวาทกรรมแนวอุดมคติที่ยังคงหนักแน่นในสังคมไทย

สตรีสูงวัยกลุ่มสุดท้ายคือสตรีสูงวัยยุคใหม่ที่สามารแหวกชนบทได้โดยสิ้นเชิง สตรีสูงวัยกลุ่มนี้จะสนใจความปรารถนาของตนเองเป็นหลักและมีความกล้าพอที่จะยอมรับบทลงโทษหรือคำวิจารณ์ของสังคม ตัวละครสตรีสูงวัยลักษณะนี้ถือเป็นปรากฏการณ์ใหม่ เพราะเป็นสตรีสูงวัยที่กล้าฝ่าฝืนวาทกรรมแนวจารีตและปฏิเสธการทำหน้าที่ตามวาทกรรมแนวอุดมคติ แต่อย่างไรก็ตามผู้แต่งได้สร้างให้ตัวละครเหล่านี้มีจุดจบเป็นความตายหรือการถูกปฏิเสธจากครอบครัวและสังคม ซึ่งแสดงให้เห็นว่าสตรีสูงวัยในกลุ่มนี้ไม่เป็นที่ต้องการของสังคม เป็นอันตรายต่ออุดมการณ์ครอบครัวและอุดมการณ์กุลสตรี จึงต้องกำจัดไป ตัวละครสตรีสูงวัยทั้ง 3 แบบนี้สะท้อนให้เห็นความเปลี่ยนแปลงของสตรีสูงวัยที่ได้รับอิทธิพลจากวาทกรรมแนวสิทธิมนุษยชนในการดำรงชีวิตตามที่ตนปรารถนา ในขณะที่เดียวกันสตรีสูงวัยก็ได้ต่อรองกับวาทกรรมแนวอุดมคติเพื่อให้เห็นที่ยอมรับของสังคม เพราะที่สุดแล้วสิ่งที่สตรีสูงวัยต้องการก็คือการยอมรับจากครอบครัวซึ่งหมายถึงการประพฤติดัวในรูปแบบที่สังคมยอมรับด้วย จากตัวละครสตรีสูงวัยทั้ง 3 กลุ่มนี้ ผู้วิจัยพบว่า ตัวละครกลุ่มที่ได้รับการยอมรับมากที่สุดและเป็นผู้ที่มีความสุขคือ สตรีสูงวัยแนวต่อรองชนบทเพราะสามารถดำเนินชีวิตในแบบที่ตนพอใจและได้รับการยอมรับจากครอบครัวและสังคมด้วย

ในส่วนของกลุ่มข้อมูลที่มีตัวละครสตรีสูงวัยในชนบทเป็นตัวละครหลักพบว่า สตรีสูงวัยถูกสร้างขึ้นจากวาทกรรมแนวอุดมคติบนพื้นฐานความคิดเดียวกันคือสตรีสูงวัยเป็นร่วมโพธิ์ร่มไทรของบุตรหลานและมีหน้าที่สำคัญคือการสืบทอดอุดมการณ์กุลสตรี ตัวละครสตรีสูงวัยในชนบทจึงถูกนำเสนอในรูปแบบเดียวคือแบบอุดมคติ ผู้แต่งสร้างให้สตรีสูงวัยในชนบทมีลักษณะคล้ายกัน คือรักครอบครัว เกรงครัดชนบจารีต เสียสละเพื่อครอบครัว ไม่ได้รับการศึกษาหรือได้รับการศึกษาน้อย ซึ่งช่วยตอกย้ำประเด็นเกี่ยวกับชนชั้นและสถานภาพของสตรีสูงวัยที่มีผลต่ออำนาจต่อรองว่า สตรีสูงวัยกลุ่มที่เป็นชนชั้นกลางในเมืองจะเป็นกลุ่มที่มีอำนาจต่อรองกับสังคมและมีการเปลี่ยนแปลงสถานภาพของตน ในขณะที่สตรีสูงวัยในชนบทยังคงยึดวาทกรรมแนวอุดมคติเป็นหลัก นอกจากนี้การสร้างตัวละครสตรีสูงวัยในชนบทในรูปแบบอุดมคติเพียงอย่างเดียวโดยนักเขียนที่ส่วนใหญ่เป็น

นักเขียนในเมืองสะท้อนให้เห็นว่าในทัศนะของคนเมืองแล้ว ชนบทยังคงบริสุทธิ์และเป็นแหล่งสืบทอดวาทกรรมแนวอุดมคติของสังคม อีกทั้งยังแสดงให้เห็นว่าสังคมกำลังโยกย้ายโครงสร้างในรูปแบบอุดมคติที่เป็นที่พึง เสียดสีเพื่อครอบครัวยุคใหม่ และเป็นผู้รักษาขนบจารีตและภูมิปัญญาดั้งเดิมของสังคม วาทกรรมแนวอุดมคติสะท้อนผ่านบทบาทที่ตัวละครได้รับคือ การเป็นภูมิปัญญาของสังคม เป็นต้นแบบกุลสตรี เป็นเสาหลักของครอบครัวและเป็นร่มโพธิ์ร่มไทรของบุตรหลาน

แม้ว่าตัวละครสตรีสูงวัยในชนบทที่นำมาศึกษาครั้งนี้จะมีลักษณะตายตัวคือเป็นแบบอุดมคติเพื่อทำหน้าที่สืบทอดอุดมการณ์กุลสตรีดังที่กล่าวมาแล้ว แต่ก็ได้เปิดเผยให้เห็นความเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยที่ส่งผลกระทบต่อสตรีสูงวัย คือ ลัทธิบริโภคนิยมและความเจริญจากเมืองกำลังไหลเข้ามาสู่สังคมชนบท ค่านิยมและแนวความคิดของคนในชุมชนและบุตรหลานยุคใหม่ได้เปลี่ยนแปลงไป หากสตรีสูงวัยสามารถยอมรับและปรับตัวได้ก็จะเป็นที่ยอมรับของบุตรหลานแต่หากสตรีสูงวัยไม่สามารถยอมรับและปรับตัวได้ก็จะถูกปฏิเสธ

แม้ว่าสตรีสูงวัยแนวอุดมคติจะมีความหนักแน่นในวาทกรรมกุลสตรีแต่สภาพสังคมและบุตรหลานที่เปลี่ยนไปทำให้การสืบทอดอุดมการณ์กุลสตรีของสตรีสูงวัยทำได้ยากขึ้น จากกลุ่มข้อมูลที่นำมาศึกษาจึงพบว่ามีสตรีสูงวัยที่ถูกปฏิเสธจากบุตรหลานและตัวของสตรีสูงวัยเองก็ยังคงเป็นเหยื่อของสังคมสมัยใหม่อย่างลัทธิบริโภคนิยมเพราะสตรีสูงวัยในชนบทส่วนใหญ่จะไม่เปลี่ยนแปลงตนเองไปตามยุคสมัยแต่ยืนยันทันทีจะเป็นเหมือนเดิมในยุคสมัยที่เปลี่ยนไป ดังนั้นแม้สตรีสูงวัยแนวอุดมคติจะได้ทำหน้าที่ตามวาทกรรมโดยสมบูรณ์ คือ เป็นที่พึ่งของบุตรหลานและสืบทอดอุดมการณ์กุลสตรีแต่ก็ยังคงถูกทอดทิ้ง เนื่องจากสังคมในปัจจุบันต้องการผู้สูงวัยที่มีความคิดทันสมัยและจิตใจที่เปิดกว้าง พร้อมทั้งจะยอมรับและปรับตัวให้เข้ากับสังคมของคนรุ่นใหม่ วิธีแก้ปัญหาของสตรีสูงวัยกลุ่มนี้คือการทำใจยอมรับความเปลี่ยนแปลงหรือแสดงความพ่ายแพ้ต่อยุคสมัยด้วยความตาย ทางเลือกของสตรีสูงวัยในชนบทไม่ได้มีมากเท่ากับสตรีสูงวัยในเมืองเนื่องจากส่วนใหญ่ยังติดอยู่ในความคิดแบบธรรมเนียมนิยมและยังคงพึ่งพานุตรหลานให้เลี้ยงดู สตรีสูงวัยจึงต้องเป็นฝ่ายปรับตัวตามความต้องการของคนรุ่นใหม่มากกว่าจะทบทวนว่าแท้จริงแล้วความปรารถนาของตนคืออะไร วาทกรรมแนวอุดมคติมีส่วนกำหนดบทบาทของสตรีสูงวัยในลักษณะตายตัวแต่มิได้ทำให้สตรีสูงวัยเป็นสุขในยุคสมัยที่เปลี่ยนไป ดังนั้นวาทกรรมแนวอุดมคติอาจเป็นเพียงวาทกรรมลวงที่มีขึ้นเพื่อให้สตรีสูงวัยรับใช้ครอบครัวแต่มิใช่เพื่อตัวของสตรีสูงวัย

ในกลุ่มข้อมูลที่นำมาศึกษาทั้ง 20 เรื่องนี้ ผู้แต่งส่วนใหญ่เป็นนักเขียนสตรี ยกเว้นนักเขียน 2 ท่าน คือ *ประชาคม ดุณาชัย* และ *กิริติ ชนา* จึงเป็นที่น่าสังเกตว่าลักษณะการเขียนถึงสตรีสูงวัยโดยนักเขียนชายและนักเขียนเพศที่สามนี้มีความแตกต่างกับนักเขียนสตรีหรือไม่ จากการศึกษาเปรียบเทียบพบว่านักเขียนทั้งสองเลือกนำเสนอตัวละครสตรีสูงวัยแนวอุดมคติทั้งคู่ คือ *ป้าจันทร์* จากเรื่อง *ฝั่งแสงจันทร์* และ *ป้าทองดี* จาก *ขนมจิ้นป้าทองดี* ตัวละครทั้งสองประสบเหตุการณ์

ใกล้เคียงกัน คือ เป็นแม่ที่ถูกบุตรชายทอดทิ้งและมีชีวิตอยู่เพื่อรอคอยให้บุตรชายกลับมาหา จุดร่วมในการถ่ายทอดตัวละครสตรีสูงวัยของนักเขียนทั้งสองท่านคือ การถ่ายทอดภาพของผู้สูงวัยที่ถูกทอดทิ้งในชนบท และแสดงให้เห็นความยึดมั่นในอุดมการณ์ครอบครัวของสตรีสูงวัยที่ต้องการให้ครอบครัวกลับมาอยู่พร้อมหน้า ลักษณะร่วมอีกประการหนึ่งคือตัวละครทั้งสองเป็นสตรีที่ไม่ยอมเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของตนเองและเลือกที่จะปิดตัวเองอยู่กับอดีตที่มีความสุข

สำหรับข้อแตกต่างในงานเขียนของ *ประชาคม ลุณาชัย* เมื่อเปรียบเทียบกับนักเขียนสตรีที่ชัดเจนคือ เขาได้เลือกให้ตัวละคร *โชน* หนุ่มชาวประมงเป็นผู้บอกเล่าเรื่องราวของป่าจันทร์ ความรู้สึกโดดเดี่ยว ท้อแท้ ของนางถูกถ่ายทอดผ่านการสังเกตจากภายนอกโดยโชน เช่น แววดาที่เหม่อลอย อากาศดีใจเมื่อมีผู้มาคุยด้วย การเล่าถึงชีวิตครอบครัวพร้อมหน้าในอดีต ฯลฯ การถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดของตัวละครสตรีสูงวัยจึงเป็นมุมมองจากภายนอกต่างกับตัวละครใน *www.คุณย่า.com* ที่ผู้แต่งให้ตัวละครสตรีสูงวัยบอกเล่าความรู้สึกของตนเอง สำหรับงานเขียนของ *กิริติ ชนา* ซึ่งเป็นนักเขียนเพศที่สาม ใช้วิธีการเล่าเรื่องผ่านผู้แต่งทั้งหมดซึ่งเป็นวิธีเดียวกับนักเขียนสตรีท่านอื่น แต่งงานเขียนของเขาจะเน้นการขีดขูความเข้มแข็งของเพศหญิงที่สู้ชีวิตและการรวมกลุ่มเพื่อช่วยเหลือกันของสตรี

หากจะพิจารณาในแง่ น้ำเสียงของผู้แต่งและทัศนคติของผู้แต่งต่อสตรีสูงวัยแล้ว การที่ผู้แต่งซึ่งมิใช่ นักเขียนสตรีเลือกถ่ายทอดตัวละครสตรีสูงวัยในชนบทในรูปแบบอุดมคติทั้งคู่ ได้สะท้อนให้เห็นว่าผู้แต่งยังไม่รู้สึกว่าสตรีสูงวัยมีความแตกต่างหลากหลาย แต่เลือกถ่ายทอดภาพชีวิตของสตรีสูงวัยที่ถูกทอดทิ้งในชนบท น้ำเสียงของผู้แต่งมีทั้งความสงสารและวิพากษ์ตัวละครอยู่ในที่ กล่าวคือ น้ำเสียงของผู้แต่งได้บอกเล่าชีวิตที่โดดเดี่ยวหว้าเหวของผู้เป็นแม่ในชนบทด้วยความสงสารและรู้สึกว่าผู้สูงวัยควรได้รับการดูแลอย่างใกล้ชิดจากบุตรหลาน แต่ในขณะเดียวกันก็พบการวิพากษ์ว่าตัวละครสตรีสูงวัยเป็นผู้ที่ไม่ยอมรับความจริงและติดอยู่กับอดีตที่เรียกกลับคืนมาไม่ได้ สื่อให้เห็นว่าสตรีสูงวัยเหล่านี้มีความสุขเนื่องจากไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับเปลี่ยนแปลงของสังคมปัจจุบันได้นั่นเอง

จากการศึกษาตัวละครสตรีสูงวัยทั้งแบบอุดมคติและสตรีสูงวัยที่ได้รับแนวคิดจากวาทกรรมแนวสิทธิมนุษยชนพบว่า ตัวละครสตรีสูงวัยที่ได้รับการยอมรับมากที่สุดคือผู้ที่มีคุณลักษณะสำคัญคือเป็นที่พึ่งของบุตรหลานซึ่งแสดงให้เห็นว่าสังคมยังคงคาดหวังให้สตรีสูงวัยเป็นที่พึ่งของครอบครัว ในขณะเดียวกันกลุ่มนักเขียนก็ได้เปิดเผยให้เห็นความปรารถนาของสตรีสูงวัยที่มีความซับซ้อนและแนวโน้มของสตรีสูงวัยยุคใหม่ที่ต้องการปรับเปลี่ยนสถานภาพของตน ความหลากหลายของตัวละครแสดงให้เห็นว่าความปรารถนาของสตรีสูงวัยมีความซับซ้อนและอาจขัดแย้งกับความคาดหวังของสังคม กรอบที่สังคมนำมากำหนดวิถีปฏิบัติของสตรีสูงวัยจึงไม่สามารถนำไปสู่ความสุขที่แท้จริงได้ทั้งหมด ดังนั้นสตรีสูงวัยที่รู้จักยอมรับและปรับตัวเข้ากับยุคสมัยจึงเป็นผู้ที่รับมือกับ

ปัญหาได้ดีและมีคุณลักษณะของสตรีสูงวัยที่มีความสุข ซึ่งคุณลักษณะเหล่านี้มีความสอดคล้องกับหลักการจิตวิทยาเชิงบวกและแนวคิดพุทธศาสนา

จิตวิทยาเชิงบวกและพุทธศาสนาต่างก็เสนอหลักการกำจัดทุกข์และสร้างสุขให้กับมนุษย์ แม้หลักการทั้งสองอาจมีทั้งจุดร่วมและจุดต่างกันในระยะละเอียดแต่ต่างก็มีจุดมุ่งหมายในการสร้างคุณลักษณะที่ดีของบุคคลเพื่อการยกระดับชีวิตให้เป็นที่พอใจและมีความสุขมากขึ้น พุทธศาสนาจะเน้นให้มนุษย์มีความคิดเห็นที่ถูกต้องบนพื้นฐานของการใช้สติปัญญาและยอมรับในความจริงของโลกว่าความสุข ความทุกข์เป็นธรรมดาของชีวิต ส่วนจิตวิทยาเชิงบวกจะให้ความสำคัญกับการมองโลกในแง่ดีโดยนำข้อดีและจุดเด่นของมนุษย์มาใช้ในการดำรงชีวิตและแก้ไขปัญหาที่เผชิญ

ในการวิเคราะห์ความสุขของสตรีสูงวัยผู้วิจัยได้อาศัยหลักการจิตวิทยาเชิงบวกซึ่งมีการนำมาประยุกต์ใช้กับสตรีโดยเฉพาะมาเป็นกรอบในการศึกษาเพื่อทำให้การวิเคราะห์ความสุขและปัจจัยเกื้อหนุนให้เกิดความสุขของสตรีสูงวัยมีความชัดเจนยิ่งขึ้นและได้ใช้แนวคิดทางพุทธศาสนาในการวิเคราะห์สาเหตุแห่งทุกข์และวิธีการสร้างสุขของสตรีสูงวัยในบริบทของสังคมไทยควบคู่ไปด้วย คุณลักษณะสำคัญของสตรีสูงวัยที่มีความสุขตามหลักการของจิตวิทยาเชิงบวก คือ ผู้ที่รู้ความปรารถนาที่แท้จริงของตน ผู้ที่มีความรอบรู้และรู้จักแบ่งปันความรู้ที่ตนมีให้เกิดประโยชน์กับผู้อื่นและผู้ที่มีทัศนคติเชิงบวก คุณลักษณะเหล่านี้จะช่วยส่งเสริมให้สตรีสูงวัยเป็นผู้ที่มีภาพพจน์ต่อตนเองที่ดีและพลิกฟื้นจากความทุกข์ได้รวดเร็ว

ส่วนสตรีสูงวัยที่มีความสุขในทางพุทธศาสนาคือผู้ที่เป็นผู้ให้และฝึกใจให้ตื่นรู้ ศาสนาพุทธให้ความสำคัญกับการแบ่งปันตามแนวคิดที่ว่า “ผู้ให้ย่อมเป็นที่รัก” เมื่อสตรีสูงวัยได้อยู่ในฐานะผู้ให้ สิ่งที่ได้รับคือความภาคภูมิใจในตนเองและความเคารพจากคนรอบข้าง ส่วนการฝึกใจให้ตื่นรู้ก็คือ ความรู้เท่าทันความจริงที่ว่า สุขและทุกข์เป็นธรรมดาของชีวิต เมื่อคิดถูกตามนี้ก็จะสามารถวางใจได้ถูกและเป็นผู้ที่มีความสุข ศาสนาพุทธให้ความสำคัญกับการมีความคิดที่ถูกต้องเพราะความคิดที่ดีจะทำให้เกิดการกระทำและคำพูดที่ดี ส่งผลให้สังคมรอบข้างเป็นสังคมที่ดีตามไปด้วย คุณลักษณะเหล่านี้จะทำให้สตรีสูงวัยเป็นที่ยอมรับของสังคมและดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข

สำหรับปัจจัยที่ก่อให้เกิดทุกข์ในทางจิตวิทยาเชิงบวก คือ การนำอัตลักษณ์ของตนเองขึ้นอยู่กับผู้อื่นและการยึดติดความสมบูรณ์แบบ จิตวิทยาเชิงบวกชี้ให้เห็นว่าลักษณะพื้นฐานของสตรีประการหนึ่งคือกลัวว่าตนเองจะดีไม่พอและไม่เป็นที่ยอมรับจึงต้องแสวงหาความสมบูรณ์แบบจากตนเองและผู้อื่น แต่ความสมบูรณ์แบบเป็นเพียงภาพลวงที่ไม่มีวันไปถึง สตรีจึงทุกข์กับการแสวงหาความสมบูรณ์แบบที่ตนเองไม่สามารถกำหนดได้ ประการต่อมาก็คือการคิดว่าหน้าที่การงานหรือบุตรหลานคืออัตลักษณ์ของตนเองนั้นเป็นความคิดที่ผิด สตรีที่ไม่สามารถแยกตัวตนออกจาก

หน้าที่การงานหรือบุตรหลานได้ เมื่อต้องสูญเสียสิ่งเหล่านี้ไปก็จะรู้สึกสูญเสียอัตลักษณ์และเกิดความทุกข์ ในทางตรงกันข้ามสตรีที่มีความสุขจะตระหนักถึงคุณค่าในตนเองและไม่ยึดติดกับหน้าที่การงานหรือบุตรหลานมากเกินไป ในทางพุทธศาสนาปัจจัยสำคัญที่ทำให้มนุษย์เป็นทุกข์คือความยึดติดและความสำคัญตน สตรีสูงวัยที่มีความยึดติดในตัวตน ค่านิยม และความเชื่อบางประการมากเกินไปย่อมก่อให้เกิดทุกข์เพราะแท้จริงแล้วสรรพสิ่งล้วนต้องเปลี่ยนแปลง เช่นเดียวกับผู้ที่มีความลุ่มหลงในความสุขภายนอกที่ทางพุทธศาสนาเรียกว่ากามคุณ 5 มากเกินไปทำให้ต้องแสวงหาความสุขโดยลืมนึกไปว่าความสุขที่แท้จริงเกิดจากใจของตนเอง ปัจจัยต่อมา คือ ความสำคัญตนนั้นเป็นความหลงผิดประการหนึ่งที่ทำให้สตรีสูงวัยไม่สามารถยอมรับและปรับตัวเข้ากับคนรุ่นใหม่ได้ เพราะเชื่อมั่นว่าความคิดของตนเองเท่านั้นที่ถูกต้องจึงไม่ยอมทำความเข้าใจผู้อื่น เมื่อถูกปฏิเสธจากบุตรหลานจึงเกิดความทุกข์ จากหลักการจิตวิทยาเชิงบวกและแนวคิดพุทธศาสนา สรุปได้ว่าสตรีสูงวัยที่มีความสุข คือ ผู้ที่มีอิสระ รู้ว่าความต้องการของตนเองคืออะไรและมีความมั่นใจพอที่จะทำสิ่งเหล่านั้นด้วยตนเอง คุณลักษณะเหล่านี้ช่วยสะท้อนให้เห็นว่าสตรีสูงวัยที่เป็นที่ยอมรับและเหมาะสมกับยุคสมัยปัจจุบัน คือผู้ที่สามารถทำใจยอมรับกับความเปลี่ยนแปลงได้และมีจิตใจที่เปิดกว้าง ปล่อยวางเรื่องบุตรหลาน รวมถึงสามารถสร้างคุณค่าและความสำคัญให้แก่ตนเองได้โดยไม่ต้องพึ่งพาหรือคาดหวังจากผู้อื่นด้วย

จากการศึกษาในหัวข้อนี้สรุปได้ว่า นวนิยายไทยที่มีสตรีสูงวัยเป็นตัวละครหลักมีส่วนในการสะท้อนปัญหาที่สตรีสูงวัยต้องเผชิญมาอย่างต่อเนื่อง ทั้งปัญหาภายในครอบครัวและความคาดหวังจากสังคม โดยปัญหาอาจแตกต่างกันไปตาม สถานภาพทางสังคม ชนชั้น และสภาพแวดล้อม สตรีสูงวัยต่างก็มีทางออกที่แตกต่างกันไปทั้งการพยายามปรับเปลี่ยนสถานภาพและการยอมรับวาทกรรมแนวอุดมคติ แต่สิ่งสำคัญที่สุดสำหรับสตรีสูงวัยยังคงเหมือนเดิมคือ ความต้องการการยอมรับจากครอบครัวและสังคม แม้ว่าวาทกรรมแนวอุดมคติและแนวสิทธิมนุษยชนไม่อาจทำให้สตรีสูงวัยมีความสุขได้โดยสมบูรณ์แต่การได้เปิดเผยตัวตนและความปรารถนาผ่านนวนิยายก็คือการได้เปิดเผยตัวตนของสตรีสูงวัยต่อสังคม ซึ่งจะช่วยระบายความกดดันและทำให้สังคมเข้าใจถึงตัวตนของสตรีสูงวัยมากขึ้น ความเข้าใจจะนำมาซึ่งการยอมรับและการยอมรับจากครอบครัวและสังคมก็คือปัจจัยสำคัญที่ทำให้สตรีสูงวัยมีความสุขนั่นเอง

ข้อเสนอแนะ

งานวิจัยชิ้นนี้มุ่งศึกษาความสุขของสตรีสูงวัยในนวนิยายไทยในขณะเดียวกันพบว่าตัวละครผู้สูงวัยที่เป็นชายก็มีความน่าสนใจศึกษาเพราะนวนิยายส่วนใหญ่มักนำเสนอปัญหาของผู้สูงวัยชายและหญิงควบคู่กันไปและยังแสดงให้เห็นผลกระทบ ความขัดแย้ง ความปรารถนาที่

แตกต่างกันระหว่างสองเพศด้วย ผู้สนใจอาจศึกษาในลักษณะเดี่ยวหรือเปรียบเทียบระหว่างผู้สูงวัยที่เป็นชายและหญิงจากกลุ่มข้อมูลเดิมนี้ได้ นอกจากนี้ยังสามารถขยายขอบเขตในการศึกษาตัวละครผู้สูงวัยในกลุ่มเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ผ่านงานวรรณกรรมหรือศึกษาเปรียบเทียบตัวละครผู้สูงวัยในเอเชียเปรียบเทียบกับตะวันตกได้ด้วย ผู้สนใจอาจจะศึกษาผู้สูงวัยผ่านสื่ออื่นๆ เช่น ภาพยนตร์ รายการโทรทัศน์ โฆษณา ซึ่งก็มีความน่าสนใจเช่นเดียวกัน

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กนกเรขา. เดชแม่ยาย. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : ณ บ้านวรรณกรรม, 2547.

กীরดี ชนา. ขนมจีนป้าทองดี. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : ทวีกิติ, 2551.

กรุง ญ.ฉัตร. สะใภ้ลูกทุ่ง. กรุงเทพมหานคร : บำรุงสาส์น, 2525.

.แม่ยายที่รัก. กรุงเทพมหานคร : คลังวิทยา, 2543.

กรุงเทพธุรกิจ (1 ธันวาคม 2553) : 4.

กฤษณา อโศกสิน. ถ่านเก่าไฟใหม่. กรุงเทพมหานคร : โชคชัยเทเวศร์, 2532.

.กิมมัลลิกา. กรุงเทพมหานคร : โชคชัยเทเวศร์, 2537.

.อุทยานเครื่องเทศ. กรุงเทพมหานคร : เพื่อนดี, 2549.

กองสิ่งแวดล้อมชุมชนและพื้นที่เฉพาะ, นิยามศัพท์. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา :

<http://www.onep.go.th/uap/definition.htm> [2553, กุมภาพันธ์ 10]

กัญญาชลา. ตะเกียงแก้ว. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร : เพื่อนดี, 2545.

กันยามาส. คุณยายสายเดี่ยว. กรุงเทพมหานคร : เพื่อนดี, 2549.

เกื้อ วงศ์บุญสิน. สังคมสว.(ผู้สูงวัย). กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549.

คลังความรู้เศรษฐกิจพอเพียงและเกษตรทฤษฎีใหม่. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา :

<http://kubag.lib.ku.ac.th/se/> [2551, กุมภาพันธ์ 2]

จูลณี เทียนไทย. พฤติกรรมทางเพศของวัยรุ่นไทยและพฤติกรรมเสี่ยงต่อการติดเชื้อเอดส์. ใน เพศสถานะและเพศวิถีในสังคมไทย ชุดรวมบทความฉบับที่ 25, หน้า 168-175.

กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548.

จิวไรรัตน์ จันทรธำรงค์. การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีกับผลกระทบต่อภาวะการดำเนินงานของแรงงาน

หญิงในอุตสาหกรรมสิ่งทอของไทย. กรุงเทพมหานคร : โครงการสตรีและเยาวชนศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2537.

ชัมย์ภร แสงกระจ่าง. คุณยายหวานซ่าส์. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร : คมบาง, 2549.

ชุตินา ประกาศวุฒิสาร. ปีศาจทุนนิยม และ การกินมนุษย์ด้วยกันเอง : ความรุนแรงเชิงเศรษฐกิจ ในสววยลากใต้ และ เขื่อนมหาร, 25 พฤศจิกายน 2552.

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. วาทกรรมการพัฒนา : อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณะ และ ความเป็นอื่น. กรุงเทพมหานคร : วิชาษา, 2549.

ซีซีพี 28.2 (CCP 28.2), สารคำสอน กุลสตรีไทย(มารยาท) กุมภาพันธ์ 2548.

- ดวงใจ. www.คุณย่า.com. กรุงเทพมหานคร : บริษัทอักษรโสภณ, 2544.
- ดวงตะวัน. กลางทะเลใจ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : สถาพรบุ๊คส์, 2545.
- นิตยา ชูโต. คนชราไทย. กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525.
- บรรลุ ศิริพานิช. คู่มือผู้สูงอายุฉบับสมบูรณ์. กรุงเทพมหานคร : หมอชาวบ้าน, 2534.
- บาร์ตส์ โรลิ่งด. มายาคติ = Mythologies. แปลโดย นพพร ประชากุล. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ คบไฟ, 2544.
- บุญยงค์ เกศเทศ. สถานภาพสตรีไทย. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, 2532.
- บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, ม.ล. แว่นวรรณกรรม. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2539.
- โบตัน. นะหน้าทอง. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร : ชมรมเด็ก, 2544.
- ประชาคม ลุนาชัย. ฝั่งแสงจันทร์. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร : สหการตวรรณกรรม, 2540.
- ประเวศ วะสี. กุ่มกลีบความสุข. กรุงเทพมหานคร : กรีน-ปัญญาญาณ, 2551.
- พระพรหมคุณาภรณ์. ถ้ารู้จักพระพุทธศาสนาความสุขต้องมาทันที. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์สวย, 2551.
- . พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. กรุงเทพมหานคร : เอส.อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์, 2551.
- พระไพศาล วิสาโล. ชีวิตที่จิตใฝ่หา. กรุงเทพมหานคร : กองทุนอุทิศธรรม, 2546.
- พระไพศาล วิสาโล. พุทธศาสนาในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์, 2550.
- พีรสิทธิ์ คำนวนศิลป์. ความทันสมัย ภาพพจน์เกี่ยวกับตนเอง และปัญหาบางประการของคนชรา. กรุงเทพมหานคร : สำนักวิจัย สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2523.
- มาริส่า ลำลี. ตัวละครผู้สูงอายุในนวนิยายไทย พ.ศ. 2525-2548, วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550.
- มาลี พุกษ์พงศาวิลี. การพัฒนาด้านสิทธิสตรีและเยาวชน: มุมมองเชิงพุทธธรรม.
กรุงเทพมหานคร : คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2530.
- เมธี เอี่ยมวราร. ว่าด้วยทุน(ฉบับย่อ) : คำบรรยายวิชาเศรษฐศาสตร์การเมืองของ คณะ
เศรษฐศาสตร์ ของมหาวิทยาลัยปักกิ่ง ประเทศจีน. กรุงเทพฯ : รวมสาส์น, 2549.
- ยศ สันตสมบัติ. การทำความเข้าใจเพศสถานะและเพศวิถีในสังคมไทย. ใน เพศสถานะและเพศวิถี
ในสังคมไทย ชุดรวมบทความฉบับที่ 25, หน้า 25-30. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่ง
จุฬาลงกรณ์, 2533.
- วิการ์, มาติเยอ. ความสุข. แปลโดย สดใส ชันติวรวงศ์. กรุงเทพมหานคร: สวณเงินมีมา, 2551.

- ว.วชิรเมธี. เคล็ดลับดับทุกข์. กรุงเทพมหานคร : more of life publishing, 2552.
 . ลายแทงแห่งความสุข. กรุงเทพมหานคร : ปราณ, 2552.
- วนิษา เรช. อัจฉริยะสร้างสุข. กรุงเทพมหานคร : สุานการพิมพ์, 2552.
- ว.วินิจฉัยกุล. บ้านบุญหล่น. กรุงเทพมหานคร : ศิลปบรรณาคาร, 2528.
 . เส้นไหมสีเงิน. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร : บำรุงสาส์น, 2532.
- ศิริวรรณ ศิริบุญ. การตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุ : ศึกษารณีตัวอย่าง
 การจัดตั้งศูนย์บริการทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุ. กรุงเทพมหานคร :
 วิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.
- ศรียุพา ลดาวัลย์. คอนโดมิเนียม. กรุงเทพมหานคร : โชคชัยเทเวศร์, 2528.
 . สมการวัย. กรุงเทพมหานคร : โชคชัยเทเวศร์, 2531.
 . ไม้อ่อน. กรุงเทพมหานคร : ดอกหญ้า, 2534.
- ศรีเรือน แก้วกังวาน. จิตวิทยาพัฒนาการ. กรุงเทพมหานคร : ปรกาศพิริก, 2530.
- สมหวัง วิทยาปัญญานนท์, พุทธวิธีบริหาร. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.budmgt.com/>
 [2554, มีนาคม 4]
- ส.ศิวรักษ์, ผู้จัดการ, 9 มีนาคม 2544
- สุชา จันทน์เอม. จิตวิทยาพัฒนาการ. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2527.
- สุชาดา ทวีสิทธิ์. การเลือนไหลของเพศสภาวะและเพศวิถีของผู้หญิงไทย. ใน เพศสถานะและ
 เพศวิถีในสังคมไทย ชุดรวมบทความฉบับที่ 25, หน้า 227-240. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์
 แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548.
- สำนักคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, ความรู้เรื่องสิทธิมนุษยชน [ออนไลน์]แหล่งที่มา :
http://www.nhrc.or.th/menu_content.php?doc_id=14 [2554, กุมภาพันธ์ 27]
- สำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ(สทส.). พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ.๒๕๔๖. กรุงเทพมหานคร:
 เทพเพ็ญวานิสัย, 2553.
- สำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ, วิสัยทัศน์ [ออนไลน์], แหล่งที่มา :
<http://www.oppo.opp.go.th/> [2553, ธันวาคม 20]
- อมรา พงศาพิชญ์. เพศสถานะและเพศวิถีในสังคมไทย ชุดรวมบทความฉบับที่ 25.
 กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548.
- อาริตา. สี่ทางฝัน. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์คำ, 2550.
- อุดมพร อมรรธรรม. ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงพระเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพมหานคร: แสงดาว, 2549.

ภาษาอังกฤษ

Baker, D., Greenberg, C., and Yalof. I. What Happy Women Know. New York :
St.Martin's Griffin, 2007.

Mills, S. Discourse. London: Routledge, 1977.

Seligman, M. E. P. Authentic Happiness, New York : A Division of Simon & Schuster, Inc,
2002.

Svetlana Boym, The Future of Nostalgia, Basic Books, 2002.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ก

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เรื่องย่อ

ชนบท

สะใภ้ลูกทุ่ง(2525) กรุง ญ.ฉัตร : คุณป้าสาวโสดจากจังหวัดอุบลราชธานีต้องการให้หลานชายนักเรียนนอกจากกรุงเทพฯ แต่งงานกับบุตรบุญธรรมของตนโดยใช้มรดกเป็นเครื่องต่อรอง เกิดความขัดแย้งในครอบครัวเพราะหลานชายเป็นเกย์ บุตรหลานไม่ได้พอใจ ไม่สามารถควบคุมใครได้เลย

บ้านบุญหล่น(2528) ว.วินิจฉัยกุล : คุณนายสมวงศ์หญิงสูงวัยที่ประสบปัญหาหนี้สิน ต้องการมีฐานะร่ำรวยจึงตัดสินใจเล่นแชร์ลูกโซ่ สุดท้ายโดนโกงเงินจนสติฟั่นเฟือน สตรีสูงวัยที่หาเลี้ยงครอบครัวโดยลำพังเป็นภาระที่หนักเกินไป และสตรีสูงวัยคือเสาหลักของครอบครัว

อุทยานเครื่องเทศ(2537) กฤษณา อโศกสิน : สตรีสูงวัยผู้มีความรู้เรื่องสมุนไพรเป็นอย่างดี เป็นที่รักใคร่ของคนหนุ่มสาว ประสบปัญหาการถูกลักขโมยจากผู้มีอิทธิพล สุดท้ายทำใจได้ยอมปล่อยวางขายที่ดินนั้นเสีย เรื่องนี้ต้องการเชิดชูว่าผู้สูงวัยคือมรดกของสังคมไทย

ฝั่งแสงจันทร์(2540) ประชาคม ลุนาชัย : หญิงชราที่อยู่ลำพังในชนบทภาคใต้ ลูกชายออกไปหาปลากับเรือใหญ่และเสียชีวิตไปแล้ว นางจันทร์เป็นโรคภัยเพื่อนบ้านจึงช่วยกันปิดบังไม่ให้นางรู้ว่าลูกตายไปแล้วทำให้มีความหวังในการมีชีวิตอยู่เพื่อรอลูกกลับมา ต่อมานางได้ให้หนุ่มชาวประมงมาเช่าบ้านอยู่ซึ่งช่วยบรรเทาความโหยหาลูกของนางได้

แม่ยายที่รัก(2543) กรุง ญ.ฉัตร : หญิงสูงวัยในวัย ย่าและยาย ช่วยเหลือครอบครัวของบุตรหลานให้ลงตัว เนื่องจากบุตรมีชีวิตคู่ที่ล้มเหลวมาก่อนและหลานสาวก็กำลังมีปัญหาเกี่ยวกับสามี บรรดาญาติและยายจึงต้องเข้ามาช่วย

นะหน้าทอง(2544) โบตัน : สตรีสูงวัยผู้เป็นเสาหลักของครอบครัว ช่วยเหลือเลี้ยงดูทุกคนทั้งบุตรบุญธรรม หลาน และเพื่อนสนิท แม้จะถูกคนรอบตัวมองในแง่ร้ายตลอดเวลา สะท้อนความลำบากของสตรีสูงวัยในครอบครัวขยาย

ขนมจีนป่าทองดี(2545) กิรติ ชนา : หญิงชราอยู่ตามลำพังในชนบทเปิดร้านขายขนมจีน หวังเก็บเงินสร้างโรงเรียนให้ลูกชายกลับมาสอน เพราะลูกชายหนีเข้าป่าไปและไม่ยอมกลับมาอีกเลย ต่อมาได้เป็นที่พึ่งให้หญิงสาวที่เพิ่งออกจากคุกและมีส่วนช่วยให้ความฝันของนางสำเร็จ พบการรวมกลุ่มเพื่อช่วยเหลือกันของสตรีต่างวัย

เดชแม่ยาย(2547) กนกเรขา: คุณนายมะปรางเศรษฐีในชนบท มีความสุขกับการแข่งขันอวดมั่งมีในตำบลกับสตรีสูงวัยด้วยกัน และการเลือกเฟ้นบุรุษผู้มีฐานะร่ำรวยให้กับลูกสาวของตน เรื่องนี้แสดงให้เห็นว่าสตรีผู้มีฐานะดีจะได้รับการยอมรับจากครอบครัวและสังคม อยู่ในฐานะผู้นำครอบครัวด้วย

คุณยายหวานซำส์(2549) ชมัยภร แสงกระจ่าง: คุณยายวัยแปดสิบที่ต้องเลี้ยงดูหลานสาววัยรุ่น ทำให้เกิดความขัดแย้งเนื่องจากช่องว่างระหว่างวัย เรื่องได้เชิดชูสตรีสูงวัยว่ามีความรู้ความสามารถในภูมิปัญญาท้องถิ่นควรที่สังคมจะต้องให้ความสำคัญ สตรีสูงวัยมีบทบาทในการเลี้ยงดูอบรมเยาวชนให้มีคุณภาพด้วย

สี่ทางฝัน(2550) อาริตา: หญิงชราในชนบทที่ไม่ยอมรับลูกสะใภ้ที่ตนไม่ชอบ ต่อมาเมื่อมีหลานสาวสี่คน นางพยายามจะเข้าไปควบคุมชีวิตของหลานสาวทุกคนให้ได้ตั้งใจแต่ไม่อาจทำได้ในเรื่องจึงพบความขัดแย้งระหว่างแนวคิดและค่านิยมของคนรุ่นเก่าและใหม่

กิ่งมัลลิกา (2528) กฤษณา อโศกสิน : สตรีสูงวัยคือเสาหลักของครอบครัว มัลลิกาต้องแบกรับภาระบุตรหลานของตนทำให้บั้นปลายชีวิตเต็มไปด้วยความวุ่นวายและเหน็ดเหนื่อย

คอนโดมิเนียม (2528) ศรีฟ้า ลดาวัลย์ : คุณนายกองทองสตรีสูงวัยชายที่เดินได้จึงซื้อคอนโดฯ อยู่อาศัยกับหลานสาว แต่ไม่สามารถปรับตัวได้กับวิถีชีวิตคนเมืองสมัยใหม่ รู้สึกว่าตนเองถูกลานสาวทอดทิ้งด้วย สูดทำยาคอนโดฯ ถล่มและเสียชีวิต

สมการวัย (2531) ศรีฟ้า ลดาวัลย์ : สตรีสูงวัยต้องเผชิญความขัดแย้งระหว่างความต้องการส่วนตัวกับความคาดหวังของครอบครัวและสังคม ในเรื่องกล่าวถึงปัญหาของคู่สมรสสูงวัย ที่เผชิญปัญหาวัยทองและการเกษียณอายุนำไปสู่การหย่าร้างในยามสูงวัย

ถ่านเก่าไฟใหม่ (2532) กฤษณา อโศกสิน : กล่าวถึงบทบาทของผู้สูงวัยในการหล่อหลอมคนรุ่นใหม่ มีส่วนช่วยสร้างบุคคลคุณภาพให้กับสังคม แสดงบทบาทผู้สูงวัยในฐานะร่วมพิธีกรรมไทยอย่างชัดเจน

เส้นไหมสีเงิน (2532) ว.วินิจฉัยกุล : สะท้อนปัญหาผู้สูงวัยถูกทอดทิ้งในสังคม บุตรหลานไม่เห็นคุณค่าและมองว่าผู้สูงวัยคือส่วนเกิน ผู้สูงวัยไม่สามารถปรับตัวปรับใจได้แล้วในยามสูงวัยจะเกิดความทุกข์เป็นอย่างมาก

ไม้อ่อน (2534) กฤษณา อโศกสิน : คุณย่าผู้เป็นโสทรภรรยาหลานสาวฝาแฝดคนหนึ่งมาเป็นบุตรบุญธรรม ต้องการเลี้ยงดูและควบคุมให้หลานได้ตั้งใจทุกอย่าง เมื่อหลานไม่เป็นไปตามใจก็ไม่สามารถทำได้ สะท้อนปัญหาการเลี้ยงดูของผู้สูงวัยและธรรมชาติของเด็กวัยรุ่น

www.คุณย่า.com (2544) ดวงใจ : กลุ่มสตรีสูงวัยที่รวมตัวกันจัดตั้งเว็บไซต์เพื่อเผยแพร่ความสามารถของผู้สูงวัยให้สังคมตระหนัก แสดงให้เห็นตัวละครสตรีสูงวัยที่มีความหลากหลายและกล้าเปิดเผยความปรารถนาและทำตามใจตนเอง รวมถึงผลกระทบที่สตรีสูงวัยได้รับจากการฝ่าฝืนขนบจารีตของสังคม

ตะเกียงแก้ว (2545) กัญญ์ชลา : กล่าวถึงคู่สมรสสูงวัยสามคู่ สะท้อนให้เห็นปัญหาภายในครอบครัวของสตรีสูงวัย ปัญหาเรื่องรังของชีวิตคู่ในวัยหนุ่มสาวที่ส่งผลในยามสูงวัย แสดงสถานภาพของสตรีสูงวัยในครอบครัวไทยที่เป็นรองและไร้เสียงตอบโต้

กลางทะเลใจ (2545) ดวงตะวัน : สตรีสูงวัยที่เผชิญปัญหาการสูญเสียบทบาททางสังคม เนื่องจากการเกษียณอายุและภาวะวัยทอง ทำให้มีปัญหาเกี่ยวกับครอบครัว เนื้อเรื่องพูดถึงการทำความเข้าใจและแนวทางการปรับตัวของสตรีสูงวัย

คุณยายสายเดี่ยว (2548) กัญยามาส : นำเสนอปัญหาช่องว่างระหว่างวัยของยายและหลานสาว การสลับร่างเพื่อเรียนรู้และทำความเข้าใจซึ่งกันและกัน แสดงให้เห็นว่าบุคคลต่างวัยสามารถช่วยเหลือและแก้ปัญหาให้แก่กันได้

ภาคผนวก ข

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546

มีเจตนารมณ์เพื่อส่งเสริม สนับสนุนให้ผู้สูงอายุได้รับสิทธิ โดยได้กำหนดไว้อย่างชัดเจนใน มาตรา 11 ทั้งนี้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ รัฐวิสาหกิจ ท้องถิ่น มีหน้าที่จัดบริการให้ผู้สูงอายุ ได้รับการคุ้มครองสิทธิตามกฎหมายฉบับนี้ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคง ของมนุษย์ จึงได้จัดทำหนังสือคู่มือสิทธิผู้สูงอายุตาม พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 เพื่อ เผยแพร่ประชาสัมพันธ์ให้ผู้สูงอายุได้รับทราบสิทธิ ตลอดจนหลักเกณฑ์ต่างๆ ซึ่งจะเป็นข้อมูล สำคัญต่อการใช้สิทธิตามที่บัญญัติไว้ในกฎหมาย ดังนี้

1. ด้านการแพทย์และสาธารณสุข
2. ด้านการศึกษา
3. ด้านการประกอบอาชีพ
4. ด้านการฝึกอาชีพ/การจัดหาตลาดรองรับสินค้า
5. ด้านการลดหย่อนค่าโดยสารและการอำนวยความสะดวกในการเดินทาง
6. ด้านการท่องเที่ยว
7. ด้านกีฬาและนันทนาการ
8. ด้านศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม
9. ด้านการช่วยเหลือในทางคดี
10. ด้านการช่วยเหลือผู้สูงอายุที่ถูกทารุณกรรม/ การช่วยเหลือผู้สูงอายุที่ถูกทอดทิ้ง/การช่วยเหลือ ผู้สูงอายุที่ถูกแสวงหาประโยชน์โดยมิชอบด้วยกฎหมาย/การช่วยเหลือผู้สูงอายุที่ประสบปัญหา ครอบครัว/การช่วยเหลือด้านอาหารและเครื่องนุ่งห่ม/การช่วยเหลือผู้สูงอายุด้านที่อยู่อาศัย และการช่วยเหลือเงินสงเคราะห์จัดการศพ
11. ด้านการช่วยเหลือเงินเบี้ยยังชีพ
12. ด้านการลดหย่อนภาษีเงินได้และการลดหย่อน ภาษีให้แก่ผู้บริจาคทรัพย์สิน เงินให้แก่กองทุนผู้สูงอายุ
13. หน่วยงานของรัฐทั่วประเทศให้การยกเว้นหรือลดค่าเข้าชมสถานที่

สำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ (สทส.)

ได้จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติปรับปรุง กระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2545 ภายใต้ กฎกระทรวงแบ่งส่วนราชการ สำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส คนพิการ และผู้สูงอายุ โดยกำหนดให้เป็นหน่วยงานหลักที่มีหน้าที่รับผิดชอบภารกิจเกี่ยวกับ ผู้สูงอายุโดยตรง เพื่อให้ผู้สูงอายุได้รับการส่งเสริมศักยภาพคุ้มครองและพิทักษ์สิทธิ สามารถ ดำรงชีวิตได้อย่างมั่นคงมีคุณภาพชีวิตที่ดีจากการดำเนินงานที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน สำนักส่งเสริม และพิทักษ์ผู้สูงอายุได้ปรับปรุงแนวทางและพัฒนามาตรการ กลไก โดยเน้นดำเนินการในการ ส่งเสริมการใช้ศักยภาพ การคุ้มครองและพิทักษ์สิทธิ และการจัดสวัสดิการสังคมแก่ผู้สูงอายุ ภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550 - 2554) พระราชบัญญัติ ผู้สูงอายุแห่งชาติ พ.ศ. 2546 นโยบายรัฐบาล รวมทั้งอนุสัญญา และ ปฏิญญาต่างๆที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนการปรับเปลี่ยนแนวทางการบริหารงานที่มุ่งผลสัมฤทธิ์ เป็น หลักเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กรต่อไป สำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุมีอำนาจหน้าที่ตาม กฎกระทรวงแบ่งส่วนราชการ สำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก เยาวชน คนพิการ ผู้ด้อยโอกาส และผู้สูงอายุ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ พ.ศ. 2545 ดังนี้

1. เสนอแนะแนวทางในการส่งเสริมการใช้ศักยภาพ การคุ้มครองและพิทักษ์สิทธิ และการจัด สวัสดิการสังคมแก่ผู้สูงอายุ
2. พัฒนามาตรการ กลไก และกำหนดมาตรฐานการส่งเสริมศักยภาพ คุ้มครองและพิทักษ์สิทธิ การจัดสวัสดิการสังคมแก่ผู้สูงอายุและการกำกับ ดูแลให้เป็นไปตามมาตรฐานที่กำหนด
3. ส่งเสริมและประสานเครือข่ายในการคุ้มครองพิทักษ์สิทธิ การเสริมสร้างบทบาททางสังคมและ การจัดสวัสดิการสังคมแก่ผู้สูงอายุให้สอดคล้องกับกระแสการเปลี่ยนแปลงทางสังคม พันธกรณี หรือข้อตกลงระหว่างประเทศ
4. พัฒนาองค์ความรู้ในการคุ้มครองและพิทักษ์สิทธิ และการจัดสวัสดิการสังคมแก่ผู้สูงอายุ
5. ปฏิบัติงานร่วมกับหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องหรือที่ได้รับ มอบหมาย

ภาคผนวก ค

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัตินักเขียน

วิมล ศิริไพบูลย์

เจ้าของนามปากกา ทมยันตี, ลักษณะวดี, กนกเรขา, โรสลาเรน
เกิด วันที่ 10 กรกฎาคม พ.ศ.2480 ที่บ้านตรอกวัดสะพานสูง บางซื่อ กรุงเทพฯ
การศึกษา เรียนหนังสือชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงมัธยมศึกษาปีที่ 8 ที่โรงเรียนพระศรีอานันทมุนี
และศึกษาต่อที่คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งภายหลังได้เปลี่ยนไปเรียนที่คณะ
พาณิชยศาสตร์และการบัญชี จนได้วุฒิมอนิตรีญญา

เมื่อขณะอายุได้ 14 ปี ซึ่งตอนนั้นเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ได้เขียนเรื่องสั้นเป็น
ครั้งแรก ชื่อเรื่อง "ตุ๊กตายอดรัก" จากนั้นเพื่อนๆ เห็นว่าแต่งได้ดีจึงช่วยกันส่ง ไปลงนิตยสาร "ศรี
สัปดาห์" นับจากนั้นก็เขียนเรื่องสั้นเรื่อยมาและได้ลงตีพิมพ์ทุกครั้ง เป็นระยะเวลากว่า 11 ปี
จนกระทั่งเมื่ออายุได้ประมาณ 19 ปี ได้เขียนนวนิยายเรื่องแรก คือ เรื่อง "ในฝัน" โดยใช้
นามปากกาว่า "โรสลาเรน" ซึ่งได้ลงตีพิมพ์ในนิตยสาร "ศรีสัปดาห์" ผลปรากฏว่าประสบความสำเร็จ
อย่างกว้างขวางและนับตั้งแต่นั้นมาจึงได้หันมาเขียนนวนิยายอย่างจริงจัง และได้ลาออกจากการ
สอนหนังสือ และมาเป็นนักประพันธ์อาชีพในที่สุด

นามปากกาที่ใช้ทั้งหมด 4 นามปากกา คือ ทมยันตี, ลักษณะวดี, กนกเรขา และโร
สลาเรน ซึ่งจะมีการใช้นามปากกาแตกต่างกันออกไป คือ "โรสลาเรน" ใช้สำหรับ เรื่องรักพาฝัน
เรื่องจินตนิยาย เช่นเรื่อง ในฝัน, โสมส่องแสง, รอยอินทรี, ทรายแผ่นดินกลบหน้า ล่าสุดคือ
เมฆขาว "ลักษณะวดี" ใช้สำหรับนิยายรัก ส่วนใหญ่จะเป็นเนื้อหาของเหล่าเจ้าหญิงเจ้าชายที่เจ้าของ
นามปากกาเรียกว่า "ลิเกฝรั่ง" อย่างเช่น ดั่งดวงหฤทัย, มหารानी, เลือดขัตติยา, ภูตารา และ
ล่าสุด เจ้าแห่งรัตติกาล "กนกเรขา" ใช้สำหรับแต่งเรื่องที่ตลก เบาสมอง เพื่อผ่อนคลายความเครียด
ของตัวเอง เช่น เรื่องอุบัติเหตุ, แกร่งรัก, พ่อปลาไหล ฯลฯ และที่สร้างชื่อเสียงมากที่สุด คือ
นามปากกา "ทมยันตี" ซึ่งใช้แต่งเรื่องราวที่สะท้อน ชีวิต และสังคม โดยเริ่มจากเรื่อง รอยมลทิน
เป็นเรื่องแรกและมีผลงานที่โด่งดังตามมาอีกมาก เช่น คู่กรรม คำมั่นสัญญา พิศवास ทวิภพ
รวมทั้งเรื่องแนวจิตวิญญาณ อย่าง ฅมาน จิตามายา และแนวประวัติศาสตร์ อาทิ รัมฉัตร, สุ
ริยวรรณ, อธิราชา, กษัตริยา

อาริตา

เป็นนามปากกาของ ทศนีย์ คล้ายกัน (4 กันยายน พ.ศ. 2500 ที่ธนบุรี) นักเขียนไทย อาริตา เป็นลูกคนสุดท้อง เรียนชั้นประถมต้นที่โรงเรียนศรณวัฒนา บางกอกน้อย ประถมปลาย จาก รร.วัดอมรินทราราม บางกอกน้อย จบมัธยมต้นจากโรงเรียนศึกษานารีจากนั้นเรียนต่อที่ วิทยาลัยพณิชยการธนบุรี จนได้รับปริญญาตรี กศบ(ธุรกิจศึกษาการตลาด) จาก มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (ประสานมิตร) เริ่มเขียนกลอนเมื่ออายุ 15 เคยมีผลงานออกอากาศทางวิทยุ ประปราย เมื่ออายุ 17 เริ่มเขียนนิยาย ด้วยการนำต้นฉบับเรื่อง "เพลงอ้อลา" ไปส่งกับชิต กันภัย แห่ง "นิตยสาร ดรุณี" และตีพิมพ์ครั้งแรกในฉบับวันที่ 30 สิงหาคม 2518 เมื่อนิตยสารดรุณีปิดตัว จึงได้เขียนลงที่ ภาพยนตร์บันเทิง ดาราภาพยนตร์ บางกอก ภาพยนตร์และนิตยสารอื่น ๆ จึงได้ลงเรื่องยาวตลอดมาจนกระทั่งปัจจุบัน มีผลงานที่ได้นำไปสร้างเป็นภาพยนตร์และละครโทรทัศน์ มากมาย นอกจากนามปากกาอาริตาแล้ว ยังมีนามปากกาอื่นอีก 7 นามปากกา ได้แก่ ดาริกา กัญยามาส นาวิกา สุนันทา ทิพเกสร มณีบุษย์ เหมือนจันทร์

ผลงานที่ตีพิมพ์

เขี้ยวหวาน2001 - กัญยามาส แดดทอรุ่ง - อาริตา สองพฐ - อาริตา หัวใจเอยแพร - อาริตา สามีตีตรา - นาวิกา ปานแก้ว ปานขวัญ - อาริตา ดาวแดง - อาริตา เธอคือดวงใจ - อาริตา หมอลำ (ซิมเมอร์) - อาริตา หมอผีไซเบอร์ - อาริตา บัวปริมน้ำ - อาริตา เลดี้เยาวราช - ทิพเกสร เจ้าบ่าวกันคร้ว - อาริตา ก้านกฤษณา สามใบไม้เถา คุณพ่อจอมซ่าส์ รักไร้อันดับ ฯลฯ

ว.วินิจัยกุล

นามปากกาของ รองศาสตราจารย์ ดร.คุณหญิง วินิตา ดิถียนต์ ป.ม., ท.ช., ต.จ., จ.ภ. เกิดเมื่อ 14 มีนาคม 2492 ที่กรุงเทพฯ เป็นบุตรคนเดียวของนายวัลลภและนางกาญจณี วินิจัยกุล และต่อมาสมรสกับนายสมพันธ์ ดิถียนต์ มีบุตรสาว 2 คน เธอจบการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จากโรงเรียนมาแตร์เดอีวิทยาลัย มัธยมศึกษาปีที่ 5 จากโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา จบปริญญาตรี จากคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้รับปริญญาอักษรศาสตรบัณฑิต ซึ่งหลังจากนั้นได้บรรจุเป็นอาจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์ จังหวัดนครปฐม และได้ไปศึกษาต่อที่สหรัฐอเมริกา จนจบปริญญาเอก สาขาหลักสูตรและการสอนวรรณคดีจาก University of Northern Colorado แล้วกลับมารับราชการ ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากรอยู่ถึง 25 ปี กระทั่งลาออกมาเป็นข้าราชการบำนาญ มีตำแหน่งทางวิชาการเป็นรองศาสตราจารย์ระดับ 9

ปัจจุบันเป็นอาจารย์พิเศษ สาขาภาษาและวัฒนธรรมเพื่อการสื่อสารและการพัฒนา สอน นักศึกษาปริญญาโทของสถาบันวิจัยภาษาฯ มหาวิทยาลัยมหิดล คุณหญิงวินิตามีผลงานด้านการ เขียนมากมาย ไม่ว่าจะเป็น ด้านนวนิยาย เรื่องแปล บทวิจารณ์ บทความทางวิชาการ อย่างเรื่อง สองฝั่งคลอง มณีราว ละครคน เขียมวิมาน ซึ่งบางเรื่องกลายมาเป็นละครโทรทัศน์โด่งดัง ซึ่งทำให้ ได้รับรางวัลวรรณกรรมจากภาครัฐและภาคเอกชน ตั้งแต่ปี 2528 จนถึงปัจจุบัน คุณหญิงวินิตาได้รับ รางวัลมากมาย สำหรับการงานของนักเขียนชื่อดัง เจ้าตัวกล่าวว่า ไม่เคยเลือกเวลาเขียน หนังสือ ซึ่งเมื่อก่อนจะใช้การวางพล็อตเรื่อง หลายพล็อตในเรื่องเดียวกัน ส่วนการเขียนก็จะเก็บ ข้อมูลไปเรื่อยๆ อย่างเรื่องรัตนโกสินทร์เธอใช้เวลาเก็บข้อมูลถึง 10 ปี ส่วนช่วงนี้ก็จะเน้นการ เขียนนวนิยายที่มีเรื่องราวเกี่ยวกับประเทศไทยเพื่อให้สอดคล้องกับเศรษฐกิจในยุคปัจจุบัน เพื่อคนไทยจะได้หันมามองคุณค่าของชาติเราเอง

กฤษณา อโศกสิน

นามปากกาที่แพร่หลายมากที่สุดของ สุกัญญา ชลศึกษ์ นักประพันธ์สตรีที่นับได้ว่า ประสบความสำเร็จอย่างยอดเยี่ยมในด้านการประพันธ์นวนิยายจนสามารถเรียกได้ว่าเธอคือ ราชนิพนธ์นักเขียนนวนิยาย ก็คงจะไม่มีใครกล้าคัดค้านเธอได้รับการยกย่องว่าเป็นนักเขียนท่านหนึ่งที่ พัฒนางานเขียนของตนเองอยู่ตลอดเวลา เนื้อหาของผลงานจะปรับเปลี่ยนไปตามสภาพสังคม จากจุดเริ่มต้นของงานเขียนในแนวรักใคร่ พัฒนามาสู่การหยิบยกปัญหาต่าง ๆ ในสังคมมาเขียน มากขึ้น จวบจนระยะเวลากว่า 50 ปีแล้วที่เธอได้สร้างสรรค์ผลงานออกมาอย่างต่อเนื่อง และยังคง ก้าวตามความฝันต่อไปอย่างไม่ยอมหยุดยั้ง...จนมีผู้กล่าวไว้ว่าเส้นทางฝันของ กฤษณา อโศกสิน เพียงแค่จุดที่ยืนอยู่ในปัจจุบัน นักเขียนน้อยคนนักก็ยากที่จะก้าวมาถึงได้...

สุกัญญา ชลศึกษ์ เป็นศิษย์เก่าโรงเรียนราชินี เริ่มต้นการประพันธ์ด้วยวัยเพียง 15 ปี เธอ มุ่งมั่นจะเป็นนักเขียน มีผลงานเรื่องสั้นเรื่องแรก 'ของขวัญปีใหม่' ลงในหนังสือ 'ไทยใหม่วันจันทร์' ในนามปากกาว่า 'กัญญาชลา' ประมาณปี 2489 หลังจากจบการศึกษา ได้เข้าทำงานเป็นเจ้าหน้าที่ เสมียน กรมประมง กระทรวงเกษตรฯ รับเงินเดือน 450 บาท แต่ทว่ายังมุ่งมั่นที่จะเป็นนักเขียน ต่อไป มีผลงานเรื่องสั้นลงตีพิมพ์ในนิตยสาร 'ศรีสัปดาห์' และทยอยลงตีพิมพ์ออกมาเรื่อย ๆ อย่าง สม่าเสมอไม่น้อยกว่าร้อยเรื่อง ในขณะที่นวนิยายของเธอก็เริ่มมีออกมา ไม่ว่าจะเป็น หยาดน้ำค้าง, ดอกหญ้า, ดวงตาสวรรค์ ในปี 2545 ปริญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาวิชา ภาษาไทย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

สำหรับนามปากกา 'กฤษณา อโศกสิน' นั้นเริ่มใช้ครั้งแรกเมื่อปี 2501 ด้วยผลงานนวนิยายชื่อว่า 'วิหคที่หลงทาง' ตีพิมพ์ใน 'สตรีสาร' และได้รับการต้อนรับจากผู้อ่านเป็นอย่างดี เธอ

เคยกล่าวถึงที่มาของนามนี้ว่า "ชื่อนี้ประหลาด มันแวบขึ้นมาในสมอง ในขณะที่นั่งคิดว่าจะใช้นามปากกาอะไร...เกิดขึ้นมาได้ตั้งใจ แผลออกมาได้ความว่า ไม่หอม ทรัพย์ที่ปราศจากทุกข์..." นามปากกาที่สร้างผลงานออกมามากมาย เช่น น้ำผึ้งขม, ระฆังวงเดือน, ชลธิพิศวาส และอีกมากมายกว่าหนึ่งร้อยเรื่อง รวมทั้ง 'ปฐมปิดทอง' ที่ทำให้เธอกลายเป็นนักเขียนรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมอาเซียน (ซีไรท์) ผลงานของกฤษณา อโศกสิน ได้รับการชื่นชมว่าเป็นงานเขียนกระทาะเปลือกสังคมได้อย่างละเอียด ไม่ว่าจะเป็น ลานลูกไม้, ไฟทะเล, เสือสีฝุ่น, รอบวงข้าว, เรือมนุษย์, ลมที่เปลี่ยนทาง, ผันหลงฤดู, บุษบกใบไม้ ฯลฯ

ขวัญใจ เอมใจ

เกิดเมื่อ 21 สิงหาคม 2509 เป็นบุตรคนสุดท้องในจำนวน 4 คน ของนายอนันต์ และนางสมปอง เอมใจ เป็นชาวกรุงเทพฯโดยกำเนิด เธอเป็นศิษย์เก่าโรงเรียนศรีอยุธยาในชั้นประถมศึกษา และโรงเรียนสุวรรณารามวิทยาคมในชั้นมัธยมศึกษา สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีจากคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อ พ.ศ. 2532 นับแต่จบการศึกษา ขวัญใจยึดอาชีพนักเขียนมาโดยตลอด โดยเริ่มจากเป็นนักเขียนสารคดีประจำกองบรรณาธิการนิตยสารสารคดี ต่อมาได้ลาออกจากการนิตยสารเพื่อเป็นนักเขียนอิสระ เลือกที่จะเขียนงานประเภทนวนิยายเป็นหลัก โดยใช้นามปากกาดวงตะวัน เธอมีผลงานนวนิยายต่อเนื่องมาทุกปีนับตั้งแต่ลาออกจากการประจำ นวนิยายของเธอมีทั้งที่ลงพิมพ์เป็นตอนๆในนิตยสารอย่างสกุลไทย ขวัญเรือน หญิงไทย กับทั้งที่เขียนแล้วพิมพ์รวมเล่มเลย แนวเรื่องที่เขียนมีทั้งประเภทรักร่วมเพศ นวนิยายชีวิต นวนิยายแฟนตาซี ปัจจุบัน ดวงตะวันเปิดสำนักพิมพ์เล็กๆของตนเองชื่อ สำนักพิมพ์ดวงตะวัน มีเว็บไซต์ <http://www.dtawanbooks.com>

หม่อมหลวงศรีฟ้า (ลดาวัลย์) มหาวรรณ

นักเขียนนวนิยาย เรื่องสั้น และสารคดีเกี่ยวกับชีวิตเจ้านายในวัง เจ้าของนามปากกา "ศรีฟ้าลดาวัลย์" "สีฟ้า" และ "จุลลดา ภักดีภูมินทร์" ได้รับการเชิดชูเกียรติเป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาวรรณศิลป์ ประจำปี พ.ศ. 2539 หม่อมหลวงศรีฟ้า (ลดาวัลย์) มหาวรรณ เกิดที่วังมหาสวัสดิ์ เป็นธิดาของหม่อมราชวงศ์สนั่น ลดาวัลย์ กับนางบัวจันทร์ ลดาวัลย์ ณ อยุธยา มารดาเสียชีวิตเมื่ออายุได้ 5 ขวบ หม่อมหลวงศรีฟ้า (ลดาวัลย์) มหาวรรณ มีน้องสาวชื่อ หม่อมหลวงศรีทอง ลดาวัลย์ เป็นนักเขียนเช่นกัน ใช้นามปากกาว่า "ช. อัคราพันธ์" เป็นผู้เขียนนวนิยายเรื่อง "ภาพอาถรรพณ์", "ดาวพระศุกร์" และ "ดอกโคก"

หม่อมหลวงศรีฟ้า (ลดาวัลย์) มหาวรรณ จบการศึกษาจากโรงเรียนเซนต์โยเซฟคอนเวนต์ และศึกษาต่อที่คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย แต่เลิกเรียนเมื่ออยู่ ชั้นปีที่ 3 แล้วไปเป็นครูสอนหนังสือที่โรงเรียนเซนต์โยเซฟศรีราชา โรงเรียนพณิชยการพระนคร และโรงเรียนพณิชยการบพิตรพิมุข จนถึงปี พ.ศ. 2516 จึงลาออกมาเป็นนักเขียนอาชีพจนถึงปัจจุบัน หม่อมหลวงศรีฟ้า (ลดาวัลย์) มหาวรรณ เริ่มงานเขียนเรื่องสั้นตั้งแต่สมัยเรียนมัธยมปลายเมื่อ พ.ศ. 2489 ใช้นามปากกา "ภักฎิภูมินทร์" ตีพิมพ์ในนิตยสารเดลิเมต์ และไทยใหม่ ต่อมาได้ใช้นามปากกา "จุลลดา ภักฎิภูมินทร์" เขียนนวนิยายเรื่อง "ปราสาทมิด" ตีพิมพ์ในนิตยสารศรีสัปดาห์ เมื่อ พ.ศ. 2498 ได้รับความนิยมมาก ตีพิมพ์ใหม่หลายสิบครั้ง และมีผู้นำไปสร้างภาพยนตร์ไทย และละครโทรทัศน์หลายครั้ง

ต่อมาได้ใช้นามปากกา "ศรีฟ้า ลดาวัลย์" เขียนเรื่องสั้น และนวนิยาย ส่วนนามปากกา จุลลดา ภักฎิภูมินทร์ ใช้เขียนนวนิยายชีวิตครอบครัว ในระยะหลังได้ใช้นามปากกา นี้ เขียนสารคดีเกี่ยวกับชีวิตของเชื้อพระวงศ์ในวัง ตีพิมพ์ในนิตยสารสกุลไทย หม่อมหลวงศรีฟ้า (ลดาวัลย์) มหาวรรณ เขียนนวนิยายสะท้อนสังคม โดยใช้นามปากกาว่า "สีฟ้า" ตั้งแต่ พ.ศ. 2499 ตั้งให้โดยมานิต ศรีสาคร (สีน้ำ) เป็นนามปากกาที่สร้างชื่อเสียง ผลงานได้รับรางวัล และถูกนำไปสร้างภาพยนตร์เป็นจำนวนมาก เช่นเรื่อง "วงเวียนชีวิต" "ข้าวนอกนา" "ทำไม" "แผ่นดินนี้ยังร้อนรมย์" "ใต้ฟ้าสีคราม" "เศรษฐินี" "ตะวันไม่เคยเลยลับ" โดยเฉพาะเรื่องข้าวนอกนา และ ใต้ฟ้าสีคราม ได้รับการแปลเป็นภาษาญี่ปุ่นโดยมูลนิธิโตโยต้า และถูกนำไปสร้างเป็นภาพยนตร์ หม่อมหลวงศรีฟ้า (ลดาวัลย์) มหาวรรณ สมรสกับนายบุญทัศน์ มหาวรรณ นักธุรกิจ เมื่อวันที่ 23 พฤศจิกายน พ.ศ. 2504

สุภา สิริสิงห

นักเขียนชาวไทย เจ้าของนามปากกา "โบตัน" ได้รับการเชิดชูเกียรติเป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาวรรณศิลป์ ประจำปี พ.ศ. 2542

สุภา สิริสิงห เดิมชื่อ สุภา ลือศิริ เกิดในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง ที่ตำบลบางจาก อำเภอภาชีเจริญ ธนบุรี จบการศึกษาจากโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา และคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ทำงานเป็นครูโรงเรียนเอกชน และมีคุณเทศก์ และเลขานุการในสำนักงานพลังงานแห่งชาติ สุภาทำงานที่สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช ทำวารสาร "ชัยพฤกษ์" และ "สตรีสาร" ฉบับพิเศษสำหรับเด็ก ได้พบกับ วิริยะ สิริสิงห และสมรสกันในปี พ.ศ. 2518 และลาออกไปตั้งสำนักพิมพ์ชมรมเด็ก ร่วมกับสามีจนถึงปัจจุบัน (ปัจจุบัน เปลี่ยนชื่อเป็น สำนักพิมพ์ สุวีริยาสาส์น)

สุภา เริ่มงานเขียนตั้งแต่ พ.ศ. 2507 โดยเขียนเรื่องสั้นขณะเรียนอยู่ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และเริ่มเขียนเรื่อง โดยใช้นามปากกา "โบตัน" ลงตีพิมพ์ใน "สตรีสาร" ตั้งแต่ พ.ศ. 2509 เริ่มมีชื่อเสียงจาก นวนิยาย "จดหมายจากเมืองไทย" ได้รับรางวัลวรรณกรรมดีเด่น ประจำปี พ.ศ. 2512 จากองค์การ ส.ป.อ. (องค์การสนธิสัญญาป้องกันภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้) ผลงานที่มีชื่อเสียง เช่น "ผู้หญิงคนนั้นชื่อบุญรอด" "ตะวันชิงพลบ" "ไฟต้องลม" "ทองเนื้อเก้า" "เกิดแต่ตม" "ตราไว้ในดวงจิต" "นวนิยายข้างเขียง" "ด้วยสองมือแม่นี้ที่สร้างโลก" "สุดแต่ใจจะไขว่คว้า" ระยะเวลาหลังหันไปเขียนหนังสือเด็ก และแปลหนังสือจากภาษาต่างประเทศ

สุภา สิริสิงห มีบุตรสาวกับ วิริยะ สิริสิงห 2 คน คือ สุวิริยา และ ภาวสุ สิริสิงห

รองศาสตราจารย์ประทุมพร วัชรเสถียร

นามปากกา ดวงใจ เป็นของรองศาสตราจารย์ประทุมพร วัชรเสถียร นักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญด้านการเมืองและนโยบายต่างประเทศแถบยุโรป, นักเขียน, นักจัดรายการวิทยุ และพิธีกรรายการโทรทัศน์ ตลอดจนเคยเป็นสมาชิกสมาคมนิติบัญญัติแห่งชาติ, อาจารย์ประจำภาควิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, รองอธิการบดีฝ่ายวิเทศสัมพันธ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประทุมพรเป็นรัฐศาสตรบัณฑิตแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย รุ่นที่ 14 จากนั้น ศึกษาต่อที่ มหาวิทยาลัยเพนซิลวาเนีย ประเทศสหรัฐอเมริกา ได้เป็นมหาบัณฑิตด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ส่วนด้านครอบครัว ประทุมพรนับถือศาสนาคริสต์ และได้สมรสกับ วีระ วัชรเสถียร ประทุมพร เป็นที่รู้จักมากในบทบาทนักเขียน และสื่อมวลชน ในเหตุการณ์ 14 ตุลา พ.ศ. 2516 เป็นหนึ่งใน 100 บุคคลที่ร่วมลงชื่อคัดค้านการดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของจอมพลถนอม กิตติขจร ด้วย

ชมัฏฐ แสงกระจ่าง

เกิดเมื่อวันที่ 5 มิถุนายน 2493 ที่ตำบลท่าช้าง อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี บิดาเป็นชาวนวน มารดาเป็นครู เดิมชื่อ ชมัฏฐ วิฑูรธิศานต์ แล้วเปลี่ยนเป็นชมัฏฐ แสงกระจ่าง และบางคมบางในปัจจุบัน

จบชั้นประถมศึกษาตอนต้น จากโรงเรียนวัดพลับ (จันทบุรีชื่อบาอุทิศ) พ.ศ. 2502 เรียนต่อมัธยมตอนต้นที่โรงเรียน ศรียานุสรณ์ จันทบุรี พ.ศ. 2508 ส่วนมัธยมตอนปลายไปเรียนที่กรุงเทพฯ ที่โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา พญาไท พ.ศ. 2510 จบปริญญาตรีจากคณะอักษรศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2514 เมื่อ พ.ศ. 2515 – พ.ศ.2513 ได้เข้ารับราชการที่

กองกลางสำนักเลขาฯ คณะรัฐมนตรี สำนักนายรัฐมนตรี ในช่วงที่รับราชการอยู่นั้นได้เกิดคิดปลอมแปลงเอกสารของพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ จึงทำให้พลอยโดนคดีไปด้วย จนทำให้ต้องออกจากราชการ และได้ยึดอาชีพนักประพันธ์เป็นอาชีพหลัก พร้อมทั้งยังได้มีการเชิญไปเป็นอาจารย์พิเศษในมหาวิทยาลัยต่างๆ เช่น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ และมหาวิทยาลัยหอการค้าไทย ฯลฯ

พ.ศ. 2514 ได้ดำรงตำแหน่งประธานชมรมวรรณศิลป์ จุฬาลงกรณ์ฯ ในปี พ.ศ.2515 ได้เขียนงานวิจารณ์รวมเรื่องสั้นและบทร้อยกรองชุด “ความเยียบ” ของสุชาติ สวัสดิ์ศรี นับเป็นงานวิจารณ์ชิ้นแรกในชีวิต และในปีถัดมาได้เขียนวิจารณ์ในนิตยสารประชาชาติอยู่ช่วงหนึ่ง มีงานร้อยกรองร่วมกับคนอื่นๆ เช่น เฉลิมศักดิ์ ศิลาวร สุรศักดิ์ ศรีประพันธ์ ธารี ปิยพันธ์ จัมปาสุตวรา จันทกุล ในชุด “ใบไม้แห่งนาคร” ในนามปากกา “ชมจันทร์” ปีพ.ศ. 2516 มีผลงานในการเขียนวิเคราะห์ผลงานเรื่องสั้นและบทกวีของนักเขียนร่วมสมัย ให้กับชมรมวรรณศิลป์ จุฬาลงกรณ์ฯ ต่อมา มีสำนักพิมพ์รวมไปพิมพ์เผยแพร่ชื่อ “วิเคราะห์วรรณกรรมแนวประชาชน” ใช้นามปากกา “นศินี วิฑูริศานต์” ซึ่งภายหลังเหตุการณ์วันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ ได้กลายเป็นหนังสือต้องห้ามใน ๑๐๖ รายการของคณะปฏิวัติ นอกจากนี้ยังมีผลงานประพันธ์อื่นๆ อีกหลายประเภท หลายเล่มได้รับรางวัลสาส์นปดาร์หนังสือแห่งชาติ เช่น วรรณพิณิจ – กฤษณา อโศกสิน บ้านหนังสือในหัวใจ ในนาม “ไพลิน รุ่งรัตน์” ร้อยกรองเรื่อง มิเหมือนแม่น้ำอันใดเลยในนาม “ชมจันทร์” และนวนิยายเรื่อง บ้านที่กจากลูก(ผู้)ชาย ในนามชมัยพร แสงกระจ่าง โดยเฉพาะนวนิยายเรื่อง “บ้านที่กจากลูก(ผู้)ชาย” มีผู้นำไปสร้างเป็นภาพยนตร์ และประสบความสำเร็จอย่างมาก ปี ๒๕๓๙ เป็นต้นมา ชมัยพร แสงกระจ่างเขียนนวนิยายต่อเนื่องอย่างจริงจัง โดยเป็นนักเขียนนวนิยายประจำในนิตยสารสกุลไทย และนิตยสารขวัญเรือน หลังจากตีพิมพ์เป็นตอน ๆ แล้วจึงรวมเล่ม ปัจจุบันมีนวนิยายรวมเล่มแล้ว ๓๐ เล่ม รวมผลงานที่รวมเล่มอื่น ๆ ด้วยแล้วประมาณ ๔๐ เล่ม ในปี ๒๕๔๖ ชมัยพร แสงกระจ่าง ได้เขียนสารคดี ประวัติการสร้างสรรค์ผลงานของ “กฤษณา อโศกสิน” ในชื่อเล่มว่า แกะลายไม้หอม “กฤษณา อโศกสิน”

นามปากกา

ชมจันทร์ ,นศินี วิฑูริศานต์, ไพลิน รุ่งรัตน์ ,บัวแพน , นันทพิสัย แสนดาว ,ชมัยพร แสงกระจ่าง

ประชาคม ลุนาชัย

นักเขียนประสบการณ์วิชาชีพผู้เคยผ่านต่อสู้ชีวิตมาหลากหลายประเภทตั้งแต่เป็นพนักงานเสิร์ฟร้านอาหาร,เด็กโรงน้ำชา,กรรมกรโรงงานรองเท้า,โรงงานขนมปัง,โรงงาน,บ่อ

ภักตาคาร, เด็กเสิร์ฟร้านข้าวต้ม, ร้านก๋วยเตี๋ยวและลูกเรือประมง ประชาคม ลุนาชัย เป็นชาว จังหวัดยโสธรเดินทางเข้ากรุงเทพฯตั้งแต่อายุ ๑๗ ปี ด้วยความมุ่งหวังว่าจะมาเรียนหนังสือต่อเพื่อที่จะได้เป็นนักเขียนให้ได้ในอนาคต แต่ด้วยโชคชะตาและความยากจนผลักดันให้ต้องทำงานหาเลี้ยงชีพแทนโดยทิ้งความฝันของการเป็นนักเขียนเอาไว้ชั่วคราว

ตอนที่ประชาคม ลุนาชัยอายุ ๒๕ ปีเขาตัดสินใจไปทำงานเป็นลูกเรือประมงใช้ชีวิตชาวเรือ ร่อนเร่ไปตามสถานที่ต่างๆ โดยใช้เวลาราว ๘ ปี เมื่อมีเวลาว่างระหว่างคราวใดเขามักเข้าห้องสมุด อ่านหนังสือและเขียนบันทึกเรื่องราวชีวิตของตนเองและคนรอบข้างอยู่เสมอ เขาได้ทดลองเขียน เรื่องสั้นเรื่องแรกที่ได้พิมพ์ในหนังสือหนุ่มสาวชื่อเรื่อง "บทสุดท้ายแห่งตำนานคนยาก"

ภายหลังจากปี พ.ศ.๒๕๓๕ เขาลาออกจากงานที่เคยทำออกมาเขียนหนังสือเพียงอย่างเดียวอย่างจริงจังและผลงานการเขียนของเขาก็ได้รับการยอมรับอย่างรวดเร็วผ่านการตีพิมพ์ใน นิตยสารต่างๆ หลายฉบับ เรื่องสั้น "รอยบาป" ได้รับรางวัลดีเด่นจากนิตยสาร "หลักไท" เรื่องสั้น "ชะตากรรมของคนเถื่อน" ได้รับรางวัลดีเด่นจากนิตยสาร "ชีวิตต้องสู้" และ "กฎข้อที่ห้า" ได้รับการคัดเลือกให้เป็นเรื่องสั้นรางวัล "ช่อการะเกดยอดเยี่ยมประจำปี ๒๕๓๙" นวนิยายเล่มแรกที่ประชาคม ลุนาชัยเขียนเรื่อง "ฝั่งแสงจันทร์" ซึ่งเป็นนวนิยายมีสะท้อนให้เห็นถึงยถากรรมของสามัญชนแห่ง หมู่บ้านชายฝั่งอยู่กับผืนน้ำและแผ่นดิน ปัจจุบัน ประชาคม ลุนาชัย ยังคงเป็นนักเขียนผู้ชีวิตที่ผลิต งานเขียนออกมาอย่างคั่งเส้นคงวา

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาวรัชนีวรรณ พูลศรี เกิดเมื่อวันที่ 19 กรกฎาคม พ.ศ. 2529 สำเร็จการศึกษา
อักษรศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาเอกภาษาไทย วิชาโทภาษาอังกฤษ จากคณะอักษรศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปีการศึกษา 2550 และเข้าศึกษาต่อในหลักสูตรอักษรศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ ที่คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปีการศึกษา
2550

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย